

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

జూలై 1957

సంపుటము ౪4 :

: సంచిక 7

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

జూలై 1957

జ్యోతిరేఖ	శ్రీ మాదిరాజు రంగారావు	...	1
నిలవనీరు	‘శ్రీ విరించి’	...	2
పెండ్లిచూపులకు శుభకాలము	శ్రీ రాళ్ళపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు...		18
కరటాలు	శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం	...	26
కాళిదాస కవిత :			
శీలచిత్రణము	శ్రీ బొడ్డుపల్లి పురుషోత్తము	...	33
పురపాలకులు	శ్రీ అంగర సూర్యారావు	...	49
విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు	శ్రీ ప్రతివాదిభయంకర వేదాంతాచార్యులు	...	63
నైజగుణం	శ్రీ ఆర్. సూర్యనారాయణ	...	74
రష్యా యువమేధావులు	కేథరిన్ ఫోర్	...	80
కలగూరగంప		...	94
గ్రంథవిమర్శనము		...	98

జ్యోతి రేఖ

శ్రీ మాదిరాజు రంగారావు

మధుర మధుర పీయూషానర్జిత
పుష్పీకృతాత్మ వారిద గామిని!
కిణ కిణ పద రచనా సంచారిణి
నా కవితా శ్రీ మన్మణీ భామిని.

విదీల కాంతిమేఘ హృదయవీధి
ఓవ్వన జిల్లు నవ్వుపూలు రువ్వ
స్నేహేరమ్మద మాలాపీఠిక
ఊహ లేఖావిచ్ఛ్రుత లాసిక.

హిమానీ వీచీ స్ఫీక ప్రాభా
తారణ నాకధునీ శ్రీమన్మణీ
ఘన తరంగిణీజై, తమోరాశి
కాంతిపునీతము గావించెగ,
గీతికాభినందనతో, అవని
స్థలి దిగ్గు, నీకై, నవ శరత్కాశ
హిమ గిరింద్ర శిఖరరూప మెత్తిన
సను వీక్షించుచు యెన్ని అబ్జములు
తమోజైప్లియ రేఖ లాగ నాగెను—

నీలాంబుద వీణా రూపమూని
శంపా రేఖాతంత్రులు మ్రోయగ
కదలివచ్చు, నీ రూపము సనుసరించు
వాయూచ్ఛల త్తరంగవ దూహలు

కనులకు కనుపించని, జ్యోతి
శ్శిఖికై తపించిపోవు, యాగి
కాగ్ని పరిస్ఫీతాదుణ మా
హృదయ కనక శతస్రవమువలె
వికస్వర తేజోఽపధిభూత తవ
రూప సమాహితమా నాకళాత్మ.

నిలవనీరు

'శ్రీ విరించి'

పాత్రలు : సుధ(25): చీకూ చింతా లేకుండా సంసారిం చేస్తోన్నట్లు కనిపించే అందమైన యువతి.

సుందరమ్మ (35): పేరుకు తగిన ఆకారం. విధవరాలు. రిఫ్రెష్ మెంట్ రూం యజమానురాలు.

శేషమ్మ (18): సుందరమ్మకు అసిస్టెంటు.

గంగరాజు (25): రిఫ్రెష్ మెంట్ రూంలో సరుకులు ట్రేజీలో బుజానికి తగిలించుకుని ప్లాట్ ఫారం మీద అమ్ముతుండే మనిషి.

సీతావతి(40): టికెట్ ఇన్ స్పెక్టరు పార్శ్వమ్మ(35): సుధకు సరిచిత. మధు (30): ప్రాక్టీసు చేస్తోన్న డాక్టరు.

దృశ్యం : నందడిగా వుండే రైల్వే స్టేషన్ రిఫ్రెష్ మెంట్ రూం. ఎడమ వైపు కొంటరు. అద్దాల బీరు వాలలో రొట్టెలు, బన్నులు, చిన్నట్లు, పళ్లు, ఫలాలు వరుసలు తీర్చిన సీట్ల గ్లాసులు, టీ కప్పులు, సోడాలు, బానికులు. వెనక గోడకు రెండు కిటికీలు. వాటి

కింది అద్దంతలుపులు మసిబారి వుంటాయి. పైవాటికి రంగు రంగుల కాగితాలు. గది కుడి ప్రక్కగోడకికూడా యిలాటి కిటి కీలే వుంటాయి. ఈ గోడకే దర్వాజా. అది దాటి ప్లాట్ ఫారంమీదికి వెళ్లొచ్చు. వెనక గోడ నానుకుని మూడు బల్బులు, మూస ప్లా. కుడివేపు గోడకు రెండు బల్బులు, దర్వాజా పక్కన మరో బల్బు. గోడలనిండా రక రకాల ఎడ్వర్ టైజ్ మెంటు కాగి తాలు, కాలెండర్లు, కాయితాల పూవులూ !

కాలం : అన్ని రంగాలూ దాదాపు సాయంత్రం అయిదూ అయిదున్నర మధ్యకాలంలో నడిచినట్లు భావించుకోవచ్చు. పోతే, ఒక్కో రంగానికీ, తరవాతి రంగానికీ మధ్య రెండేసినెలల విరామం.

1

* * అ న్నమించే సూర్యుడి కిరణాలు కుడివయపు కిటికీలోంచి పరావర్తించి కొంటరుమీదికి పడుతుంటాయి. వెనకవైపు బెంచీల్లో

'నోయల్ కవర్డ్' ఆధారంగా

కూచుని ఓ యువకుడు చేపరు
చూస్తూ విలాసంగా టీ తాగు
తున్నాడు మరో ప్రక్క సుధ
కూర్చునుంది. పాతికేళ్లు, సుందర
మయిన విగ్రహం. దానికి తగిన
దుస్తులు. చేతిలో ఏదో పుస్తకం.
చదువుతూ, మధ్యమధ్య తనలో
తాను ముసిముసి నవ్వులు నవ్వు
కుంటూంటుంది.

గంగ రాజు వచ్చాడు. యూని
ఫారంలో వున్నాడు. నరాసరి
కౌంబర్ దగ్గరికి వెళ్ళాడు.

గంగ : ఆపిల్స్ ఆయిపోయాయి, అరడజను
కావాలి.

సుంద : ఏదీమాడవీ (లే పరకాయించి మాస్తంది)

గంగ : ఇందాక ఓ పలెటూరిఅమ్మి, నాదిగ్గర
ఆయిస్క్రింపుండా అనడిగింది, నాకు నవ్వా
గింది కాను.

సుంద : అందులో నవ్వారీందేముంది నాయనా?

గంగ : నన్ను మాస్తూకూడా, అయిస్క్రిం ఆమ్మే
కుర్రాడినని అనుకోవటం...హా, హా...
(నవ్వుతాడు)

శేష : ఏమిటా వెకిలివత్తు?

సుంద : నువ్వుగుకో శేషీ, యిదిగో, గంగరాజూ,
నువు మరీ అసభ్యంగా లెహూరవుకున్నావు.
బొత్తిగా పెద్దాచిన్నా లేకండా యేమిటా
నవ్వు? ఊ...యీ యాపిల్స్ తీసుకుపో...

గంగ : ఔహ్. (వెల్లిపోతాడు)

సుంద : ఇగుగో, శేషీ, ప్రతిపారీ 'నువు పనిలో
వున్నావు' అని నువ్వు చెయ్యటానికి నాకు
తలవాణం తోకకొస్తోంది.

శే : ఇప్పుడు నే నేమీ కానిపని చెయ్యలేదమ్మా!

సుం : ఎందుకట్లా తెలిరితక్కువదానిలా చేతె
ముఖం చేసుకుక్కర్చుంటావు? నిన్ను
ఆ బాపిత రాయమన్నాను, యేమయింది?

శే : రాకాను.

సుం : ఏదీ?

శే : చీ బల్ల మీద పెట్టాను.

సుం : మరి...నీ తుగుపుటె?

శే : ఇగుగో—

సుం : అయి నే, పెర్ని మాడోంబగబల్లి కుంభం
చెయ్యి. దానివిద ఎంతి చెత్తిచేరిందా
దాడు—

శే : చెత్తికొదమ్మో, రొక్కితుంపులు.

సుం : తుంపులో, తంపులో! పెర్ని చెప్పినపని
చెయ్యి, పూరికే వాడించక.

[సీతాపతి వస్తాడు]

సీ : హాగో!

సుం : యేం, ఆవురూపమయిపోగావు?

సీ : నిన్నిట్లా వద్దావామకంటే, తుగం తీరిక లేను.

సుం : ఏం కొంప తునిగిందేమిటి?

సీ : కొద్దిగా గందరగోళం జరిగిందిలే.

సుం : చేన్ని రుంచి?

సీ : నాకల్లారామాళాను, వాడు ఫన్ క్లౌన్ పెట్టె
లోంచే దిగాడు, తీరామాస్తీ వాడిదగ్గర
మాడో క్లౌను టెక్నెట్టు. డబ్బు కట్ట
మన్నాను, శేచీ పెట్టు కుక్కర్చున్నాడు,
దాంతో పెద్దగొడవ!

సుం : నువ్వురాకపోతే, యేదో యిలాంటిదే జరిగిం
టుందనుకున్నాను.

సీ : నాన్నే హీతు డోకాడు, పెర్ని చేసుకుంటు
న్నాడు.

సుం : మంచిదేగా!

సీ : అలావున్నా నేం, యివారే?

సుం : ఎవరూ? నేనా? నాకేం?

సీ : ...యివారే..నువ్వు...యేచిటో...యిదిగా
వున్నావు.

సుం : (ఆరింమాట వినిపించుకోకండా నే) శేషీ!
కుంపట్లో బొగ్గులుమాడు...

శే : అట్లాగేనమ్మా—

సుం : ఇక్కడ పూరికే బాతాకానీ వేసుకుర్చ
కోట్టానికి నాకు తీరిక లేదు సీతాపతి!

సీ : నాకో కప్పు టి యివ్వవా మరి?

సుం : టీ తప్పకుండా తాగు, తాగిన వెంటనే మాత్రం వెళ్ళిపో. శేషి కలిసిస్తుంది, తీసుకో-వాకు బోలెడు పనుంది.

నీ : నావు కలిసిస్తే బాగుంటుంది.

సుం : కాలం కర్మం మనకోసం అట్టే వుండవు, నీ తాపతి!

నీ : నవ నేది, నాకు అర్థం కావటంలేదు.

సుం : నీకస లర్థంకాదు—హీ.

[మధు లోపలికొచ్చి కాంటర్ దగ్గరికి వెడతాడు]

మ : ఓ కప్ప టీ.

సుం : అలాగే - రొట్టెగానీ బన్ గానీ యివ్వుంటారా?

మ : వోడ్డు, టీ చాలు.

సుం : ఆరు కాన్లు.

మ : ఇనుగో! (బల్ల నుండుకొచ్చి కూర్చుంటాడు. టీ బల్లమీదపెట్టి, టీ తాగుతూంటాడు. సుధ గడిమూరం కేసి చూసి తన సంచీ సర్దుకుని, ప్లాట్ ఫారం వయపు వెళుతుంది. శేషయ్య కాంటరు వెనక్కు వస్తుంది)

శే : మున్నీ యివారే పాలు మట్టనయినా లేదు? ఎటుపోయిందో ఏమో.

సుం : పాలుపెట్టావా, అసలు?

శే : ఆ! దగ్గరినా నయినా రాలేదు.

సుం : చూడు, ఆకొడ్లలో వుండేమో-

నీ : ఓహో! జంతువు లంటే సరదా! మా ఆ విషకీ అంతే - రెండు పిల్లలూ, మూడు కుక్కలూ - మాయింట పెరుగుతున్నాయి.

[దూరంగా పెద్ద చప్పుడు గణ గణమని గంట]

సుం : అదుగో రైలు.

[రైలు ప్లాట్ ఫారం మీదికి వస్తోందగా, చెవులు చిల్లులు పడేలా రణగణధ్వని]

నీ : నా టీ నూటేమిటి! - నేను వెళ్లిపోవాలి, నుకో నిమిషంలో నలభైమూడు వచ్చేస్తుంది.

సుం : (బీ కప్ప అందిస్తూ) యింటిదగ్గ రెవరున్నారు?

నీ : మరో కుర్రాడిని కూర్చోబెట్టి వచ్చా.

సుం : నీపనికి బద్దకిస్తున్నావు.

నీ : కాస్త విశ్రాంతి తీసుకోవటంలో మరేం ప్రమాదం లేదులే.

[చేతి రుమాలుతో కన్ను అద్దుకుంటూ, సుధ కాంటరు దగ్గరికి వస్తుంది.]

సు : ఏదమ్మా, ఓ గ్లాసుకు నీళ్ళివ్వు. కంట్లో యే మిటో పడింది. గరగరలాడుతోంది.

సుం : యేదీ, యిటురండి, చూస్తాను.

సు : మీకా శ్రమ అక్కర్లేదు. కన్ను కడిగితే చాలు. అదే పోతుంది.

సుం : యిరిగో (నీళ్ళిస్తాను అందిస్తుంది.)

నీ : బొగ్గుముక్క అయివుంటుంది, బహుశా.

సుం : బయటికొస్తే ఫరనాలేదు కాని—లేకపోతే ప్రమాదం.

సు : చాలా బాధ...అబ్బా...

సుం : యేం—తిగ్గిందమ్మా?

సు : ఉహం—(మధు బల్ల దగ్గర్నుంచి లేచి వస్తాడు)

మ : యేదీ, నన్ను చూపినివ్వండి.

సు : అబ్బే, అక్కర్లేదు—యేకో నలుగు—అంతే—

సుం : కనుపాప అంచున ఓసారి తువ్వండి.

మ : నన్ను చూపినివ్వండి, నేకో డాక్టర్ని—అంగుకని...

సు : (స్నిగ్ధమతో) అలాగే...

మ : వెలుతురు వయపు తిరగండి. ఏదీ, పైకి చూపండి, ఆ! యిప్పుడు కిందికి, ఆ! అదిగో—అట్లానే నుంచునుంపండి. (చేతి రుమాలు అంచువేలికి చుట్టి కంటికొవల్లో తుడుస్తాడు)—అదీ! అయిపోయింది.

సు : అబ్బ, బాధంతో తిగిపోయింది, ప్రాణం కుదిటబడ్డది.

మ : ఇనుక రేణువు, మరేంకాదు.

సు : యనుబాధించి రక్షించారు. నమస్తారాలు! ఇందులో యేముందిలెండి—

నీ : అదిగో—రైలు రా నేవస్తోంది—నేను పరిగెత్తాలి.

సు : నా అదృష్టం కొద్దీ మీ రిక్కడున్నార.

మ : దానికేంలెండి—యీ మాత్రం చికిత్స ఎవరేనా చెయ్యగలరు.

సు : కానీ, చేసింది మీరేకద! కృతజ్ఞత ఎలా తెలపాలో అర్థం కావటంలేదు. నమస్కారాలు, నమ...అదిగో, నా రైలు, వెడతాను, వెళుతు...

(నెట్టుకుంది కనిపించేవరకు ఆమెనైపు చూచి తిరవాతి యథాస్థానంలో కూర్చుంటాడు, మధు.)

[రైలు వెళుతోన్న దివ్యకు—తెర...]

2

* * సుందరమ్మ, శేషమ్మ వుంటారు. బల్లలన్నీ కాళీగా వుంటాయి

సుంద : బానంది, చాలా బానంది; యీ పనీ ఆ పనీ చేశివండువల్ల నాకు వారిగేదమిటి? వొట్టి తిప్పట తిప్ప; పగలటా యింటి చాకిరిలో వాకర్లా వొట్టించి పనిచేసి, రాత్రికల్లా ప్రేమపాత్రిమైన భార్యగా నటించాలి వార్ల సంతోషంకోసరం! ఇది నావల్ల కాదని చెప్పేకాను, గాలానికి చేపలేం తిక్కువగా లేవని లేచిపోయిచ్చేకాను; పెటేచేడా నిద్రకుకుని ఆ తుణున్నె అరిగి వదిలి వచ్చేకాను.

శే : మగ్గా ఆటవైపు నెళ్లి నే లేదన్నమాట!
సుం : ఈ జన్మలో పొసగదు ఆ పని! కొన్నాళ్ల పాటు మా అక్క దగ్గరున్నాను. తిరవాతి ఓ స్నేహితుడితో కలిసి వుంటూ, టీ మెపు పెట్టాం, మే మిద్దరం.

శే : మరి అతిగా జేమయ్యాకు?
సుం : నూజేళు గడిచాక, యీలోకాన్నే వదిలి వెళ్ళాను.

శే : పాపం!
సుం : ఇక చూచావు—తిరవాతి అనుకున్నవన్నీ సక్రమంగా నెరవేరాయి.

[గంగరాజు ప్రవేశిస్తాడు]

గం : రెండు డ్రింకులూ—యేపిలు...

గుం : యెండుకూ?

గం : ప్లాట్ ఫారం మీద పార్టీ వాళ్ళు కావా లన్నారు.

సుం : వాళ్ళు యిక్కడికే ఎందుకు రాకుండా?

గం : ఆ మాట వాళ్లి నే అడగాలి. (శేషమ్మ నైపు చూచి, కన్ను గీటుతాడు)

సుం : కంట్లో నలుసేమయివా పరేందమిటి?

గం : ఏవ్వదూ, యిక్కడికొచ్చినప్పటికీ, ఏవో పడినట్టే వుంటుంది.

శే : చాలే,—పోడి.

సుం : గంగరాజు, కాస్త, మర్యాదగా ప్రవర్తించటం సేగ్గుకోమని నీ కనేక పర్యా యాలు చెప్పాను. యిరిగో డ్రింకులు, యాపిల్సా—నెళ్ళు—

గం : ఈ పండుకి ఆకునన చిల్లున్నట్టుంది.

సుం : వాళ్ళకంత పట్టంపుగా వుంటే, నేరుగా యిక్కడికే వచ్చి యేరుకోమని చెప్ప—

గం : సరే, అట్లాగే

సుం : ఈ జనం—రామ రామ—ప్లాట్ ఫారం మీద నుంచుని రెండు ముక్కలు నోల కుక్కుకుందామని ఎందుకనుకుంటావో నా కర్థం కాదు. సరే, సీతాపతిని మటుకు టీకి రావటం మర్చి పోవద్దని చెప్ప.

గం : రైల్వే (వెడతాడు)

[మధు, సుం ప్రవేశిస్తాడు]

సు : టీ పుచ్చుకుందామా? నిమ్మరసమా?

సు : టీ—(సుమ్మం పక్కబల్లముండు కూర్చుంటుంది—మధు కొంబక్ దిగ్గరికి వెళతాడు)

మ : రెండు—టీ.

సుం : రోట్లు, బనీలూ...

మ : (సుంతో) యేం?

సు : ఆ బల్ల యివారే తయారుచేసినవేనా?

సుం : ఆహా యీ పునయమే తయారయినై.

మ : అయితే రెండు బల్ల యివ్వండి. (సుంద రమ్మ రెండు ప్లేట్లలో బనీలు పెట్టియిస్తుంది యంతలో శేషమ్మ టీ కలుపుతుంది)

సుం : ఎనిమిదిజాలు—

మ : ఇంద—(మధు బల్లముండు కొచ్చి కూర్చుంటాడు)

సు : (శేషమ్మతో) నేను లెక్క దొక్కా చూచుకుంటూంటాను, సీతాపతి పోస్తే చెప్ప

శే : అట్లాగే.

సు : బల్ల చాలా బాగున్నాయి.

మ : అవును.

సు : నీకు టేగో పాలు ఎక్కువుంటే యివ్వుమా?
 మ : అవును, నీకో?
 సు : నాకూ అంతే!
 మ : క్షేమము హోటళ్ళలో టే ఎప్పుడూ అట్లాగే వుంటుంది.
 సు : నేను కాదంటం లేదు—కానీ, యివాళ మధ్యాహ్నం నువ్వంతా నీ కర్తవ్యాన్ని మరిచావు.
 మ : నులేం ఫరవాలేదు, ఉదయమంతా పని చేశానుకద! కాస్తంత విరామం తీసుకున్నందువల్ల మునిగిపోయేదేం లేదు, యిందులో మనం పాపం ఆనుకోవలసిందేం లేదు కద!
 సు : నాకేం తెలియ — ఇంకేకే ఏ ఉహ! ఏదో జరగకూడనిది జరుగుతున్నట్టు అనిపిస్తుంది.
 మ : అబ్బ! నువ్వంత తిమామగా మాట్లాడుతున్నావ్!
 సు : చిన్నప్పడు—వేదవికాలంలో పడకగది కిటికీలోంచి దూకి చెగువుకువల్లి స్నానం చేసి వస్తాండేవారేం. వివరీతిమయిన చిలి! అయినా అదిదో పరాక్రమంగా తోచేది! నా అంతట నేనే ఆపనిచేస్తుండే దాన్ని కాను, కాని ప్రహదాన్ని పంచుకోవటం. అంతే! యిప్పుడూ సర్దిగ్గ అట్లాగే అనిపిస్తోంది నాకు.
 మ : మగోబస్, తీసుకో.
 సు : అబ్బ, నువు నవ్వుకున్నావు, నన్ను ఎగతాళి చేస్తున్నావు.
 మ : నవ్వుకున్న మాట నిజమే కానీ, నన్ను గురించి కూడా నవ్వుకుంటున్నాను.
 సు : యేం, ఎందుకు?
 మ : నువ్వందాక పాపం అన్నప్పుడు నాకేదో భయమేసింది.
 సు : అనుగో చూచావా, నేనెప్పుటం లేదా?
 మ : కానీ, మనమేం తప్పుపని చెయ్యలేదు.
 సు : కాదవ్వు, చేసివుండక పోదవ్వు—
 మ : యేదో గాలివాటున కలుగుకున్నాం, మళ్లా కలుగుకున్నాం. లాంఛనానికని యింతి పుచ్చుకుంటున్నాం. తిరవారే సినిమా

చూస్తున్నాం. ఇంతకంటే సాధారణంగా, సహజంగా జరిగేది మరే ముంటుంది?
 సు : ఏమయినా, మనం పెద్దవాళ్ళిం.
 మ : నేనింకా పెద్దవాడిని కాననుకుంటాను; నువ్వు?
 సు : నేను పెద్దదాన్నే నుమా! గౌరవకుటుంబానికి చెందిన వివాహిత స్త్రీని, భర్త యిల్లువాకిలి ముగ్గునుపిల్ల లా.
 మ : కానీ, నీలో యీ వ్రాహలేవీ ప్రవేశించని పనితనపు కోమలత్వం యేదో అంతర్భాగంగా వుంకి వుండాలి. ఇంకా కిటికీలోనుంచి యివరికి దూకుదామనీ, ఔరువులో యీలే.....
 సు : బహుశా, మన నెవరంకూడా సంపూర్ణంగా ఎదగమనుకుంటా!
 మ : అబ్బ, నువ్వంత తిమామగా మాట్లాడుతున్నావు!
 సు : ఈ మాటలు నువ్వు యిందాక నే అన్నావు.
 మ : బహుశా నువ్వు వినివుండే వనుకున్నాను.
 సు : లేదు, విన్నాను.
 మ : నేనూ గౌరవ కుటుంబీకుడినే. నాకూ ఇల్లూ భార్య పిల్లలు బ్యాగ్రేలు వున్నాయి. నాకూ చేతినిండా బోలెడంత పనివుంది. అందులో మిగిలేమై ఎన్నో ఆదర్శాలున్నాయి!
 సు : అమె ఎట్లా వుంటుంది?
 మ : ఎవరు? నా భార్య?
 సు : అవును.
 మ : పొట్టేగా, నల్లగా, బలహీనంగా...
 సు : ఏం తమాషా! అమె చాలా అందంగా వుంటుందినుకున్నా!
 మ : మరి...మరి...నీ, భర్త ఎలా వుంటాడు?
 సు : మధ్యరకం ఎత్తు. ఉంగరాలజుత్తు. దయార్థి హృదయం. ఉద్రేకాలు, ఉద్యేగాలు లేకండా గంభీరంగా వుంటాడు.
 మ : ఎంత గర్వంగా చెప్పావు?
 సు : అలావా? (కిందికి చూస్తుంది)
 మ : యేమిటి సంగతి?
 సు : సంగతా? అంటే?
 మ : నువు మాటాడుగా దిగజారిపోయేవు!

సు : మనం చాలా చిలిపిగా ప్రవర్తిస్తున్నాం—
 మ : ఎందుకని?
 సు : ఎందుకనో నాకూ తెలీను. ఏమయినా, మనం బొత్తిగా అపరిచయస్థులంకద!
 మ : టిటికి మూయటం దారి వేరు—అందులో నా వేలు ఎలిగేలా చేయటం దారి వేరు!
 సు : అబ్బే, మరేం అనుకోకు!
 మ : సరే, మిగ్గా మొదటికి వద్దాం.
 సు : —హీ—బొత్తిగా బాగున్నదంటావా, అంటే —కాఫీ కన్నా.
 మ : నావృత్తి ధర్మం ప్రకారం, ఈ ప్రశ్నికు జవాబు కావాలంటే నువు ఫీజు యిచ్చు కోవాలన్నంటుంది.
 సు : (నవ్వుతో) నీ రైలు వోచ్చే వేళయింది.
 మ : అబ్బ! దాన్ని గురించి ఆలోచింతున్నాను? మన సంభాషణకు అంతరాయంగా ఆ రైలు రావటం తలుచుకుంటే...
 సు : ఊరికి నువ్వుచేశాను. మరేంలేదు; అన్నట్టా, యిండాక యేమిటి అన్నావు? పనీ అద ర్వాటా మిగిలిమనా? ఏమటా ఆడర్వాట.
 మ : అబ్బో, అదో పెద్దకథ!
 సు : డాక్టర్లందరికీ ఆడర్వాట వుండి తీరాలను కుంటాను, లేకుంటే—కార్యభారం మరి గుర్తర మవుతుంది. నువు యిక్కడికి ప్రతి నురువారం వస్తావనుకుంటాను.
 మ : అవును, ఒక్కరోజు యిక్కడి ఆస్పత్రిలో గడిపి వెళితాను. యిక్కడి పెద్దడాక్టర్లూ నేనూ కలిసి చదువుకున్నాం. అతిని దగ్గర వారానికో రోజయినా ఆస్పత్రి రోగుల్ని పరిశీలించేందుకు వస్తాను.
 సు : ఇందువల్ల నీకేమయినా లాభమా?
 మ : బోలెడంత! చాలమంది డాక్టర్లు-ముఖ్యంగా యౌవనదశలో, ప్రయవేటు కలలుకంటారు. యివన్నీ చాలమటుకు వాళ్ళవృత్తికి సంబంధించే వుంటాయి. ఏమి...యిదంతా నీకు చెత్తిగా అనిపించటం లేదుకద!
 సు : లేదు, అర్థం కావటంలేదుకాని చెత్తిగా మటుకు లేదు.

మ : నావుద్దేశం యేమిటంటే, గొప్పడాక్టర్లందరూ మొదట మాంచి ఆస్తి కలవాల్సివుండాలి. రచయితలలాగ, చిత్రకావ్యలాగ, యింకా కావాలంటే మత ప్రచారకులలాగ. వాళ్ళకు కూడా వెలుగురికి మంచిచేదామనే నిర్వికార మయిన సత్సంకల్పం వుండాలి!
 సు : అవును, నాకిప్పుడు అర్థమవుతోంది.
 మ : ఇక చూడాలూ—రోగనిరోధమే నివారణ కన్న లక్ష్యం నయం, అదే నాలక్ష్యం. రోగ నిరోధక నైద్యానికి, సూమూలుజైద్యానికి అసలు పోలికలేదు. ఈ నైద్యం కేవలం నియమాలు, లేవన విధానాలు, ప్రపంచజ్ఞానం మీద ఆధార పడివుంది. ఉదాహరణకి, నా ప్రత్యేకత—సుండెజబ్బులు.
 సు : ఓ!
 మ : భయపడకు మరి. సాంఠింపంటే అసలు భయపడాల్సింది వుండదు. గాలిగోపాటు దుమ్ము లేదువున్నీ కూడా పీల్చటం యాలోగా నికి మూలకాంఠం. ఈ వూరి ఆస్పత్రిలో యీ వ్యాధివరించి పకిలించటానికి మంచి పనుపాయాలున్నాయి, యిక్కడ బోగ్ల గమలున్నైకదు మరి!
 సు : నువు కూటాత్తుగా చిన్నవాడివై బోయినట్లున్నావు.
 మ : అట్లాగా!
 సు : నిజంగా, చిన్నకుర్రాడిలా!
 మ : ఎందుచేత నీకట్లా గనిపిస్తోంది?
 సు : యేహా నాకు తెలీదు...ఊ...తెలుసు.
 మ : చెప్పుమరి!
 సు : ఉహూ, చెప్పలేను. నవ్వు బొగ్గుగమల్ని గురించి మాట్లాడు కున్నావు.
 మ : అవును గాలిగోపాటు బొగ్గునుండి కూడా ఊపిరి తీస్తల్లోకి వెళుతుంది—యిదొరకం.
 సు : ఇంకోరకం యేమిటి?
 మ : చాలా వున్నై, లోహపు దుమ్ము, ఉక్కు పరిశ్రమలున్నాయే— అవి! యింకా—
 సు : రాలి దుమ్ము—బంగారపు గమటా—

సు : ఓహో — (గణగణమని ఘంటానాదం) —
అదిగో, నీ రైలుబండి.
మ : అవును—
సు : నువ్వీ రైలు తిప్పిపోకూడదు.
మ : ఉహూ—
సు : అసలు సంగతేమిటి?
మ : ఏమీ లేదు... యేవీ లేదు—
సు : యివాళి చాలావుంది. మధ్యాహ్నంమంతా
చాలా పోయిగా గడిచిపోయింది.
మ : అందుకు నాకూ చాలాసంతోషంగా నే వుంది.
కాని ఈ యీరోగాల కలుగుతు చెప్పి నిన్ను
విసిగించినందుకు మాత్రం విచారంగా వుంది.
సు : అవి నాకంతగా అర్థంకావులే!
మ : సరే, మళ్ళీ కలుసుకుందాం — (రైలు
వస్తోన్న సవ్వడి)
సు : పై ప్లాట్ ఫారానికి వెళ్లాల్సి కదూ? పరి
గల్గేదా. సన్ను గురించేమో దిగులుపడకు.
నాగైతూ మరో నిమిషానికల్లా వస్తుంది—
మ : మనం మళ్ళీ కలుసు కుందామా? (రైలు
యింకా మీదికి వస్తోన్నట్లుగా) మరి—మరి
సు : ఏమిటది?
మ : వచ్చే సురువారం, పరిగా యివాళిటి ప్రైముకే
సు : ఉహూ, కుదిరదు బహుశా—
మ : అబ్బి... బతిమాలు కుంటాను నిన్ను...
(ప్రార్థి)...
సు : సరే, అలాగేలే— (మధు లేస్తాను)...
పరిగల్గు—
మ : వెళ్తోస్తాను,
సు : సరే, నే వెక్కడికీ వస్తాను—
మ : మంచిది, చెడతా... (పరిగడుతూ అప్పుడే
వస్తోన్న సీతాపతిని డిక్షాదతాడు)
సీ : ఓ! ఏమిటది నింపాడిగా పరిగల్గు మరేం
తోందరలేదు— [తెర]

3

* * రిఫ్రెష్ మెంట్ రూంలో ఎవరూ
లేరు; సుందరమృతం. ఆమె
కిందికి వంగి, స్టాలో బాగ్గులు

కూరుస్తో వుంటుంది. సీతాపతి
వస్తాడు. ఆమె వక్కరే ఉండటం
చూచి, వీపు తట్టుతాడు. ఆమె
బంతిలా పైకిలేస్తుంది.
సుం : ఎంత సాహసం! ఎంత దారుణం!
సీ : నేనాపని చెయ్యకండా వుండలేకపోయా! ?
సుం : నీచేతులు పడిపోను—
సీ : నీకు కోపం వచ్చినప్పుడు, అచ్చంగా అప్పు
రసలా గుంటావ్—
సుం : వెక్కడికొచ్చి నీ యిష్టంవచ్చినట్లు ప్రక
ర్తించటం, ఏమిటి చేస్తావ్...
సీ : పోయిన సోమవారం జరిగిందాన్ని బట్టి,
యీమాత్రం దనువుకొద్దీ వీవున తిట్టినందుకు
నువేమీ అనుకుంటా వనుకోలేదు.
సుం : పోయిన సోమవారం మాట అట్లావుంచు-
నెనిప్పుడు 'దూపు'మీమిగున్నాను-ఎవరన్నా
స్టేషన్ మాడ్చరు కిటిక్కినాంచి నువుచేసినపని
చూస్తే—యింకేమన్నా వుందా?
సీ : ఆ! యేం చెప్తానెదూ!
సుం : సిగ్గులేకపోలే పరి—ముఖానికి—!
సీ : అంతంతలేసిమాటలు పయోగించకు మరి—
సుం : చాలే— డింగుకో (కొంటర్ వెనక్కు వెను
తుంది. — సీతాపతి సన్నగా యాలపాట
(సారంభిస్తాడు—)
సుం : నీ యాల పాటలు కట్టిపెట్టు. ప్లాట్ ఫారం
మీదికి వినిపిస్తుంది—
[సీతాపతి యింకా పెద్దగా పొడతాడు—]
సుం : ఇదుగో, సీతాపతీ, ఖచ్చితంగా అడుగు
తున్నాను. నువు యికనయినా జాగ్రత్తగా
మనులుకుంటావా? లేదా?
సీ : (పాట సగంలో ఆపి) యిది నా సంతోష
సమయాల్లో ఒకటి!
సుం : ఇదుగో, నీ 'ట్రో' కప్పు తీసుకు, దూరంగా
పోయి కూచో.
సీ : నిజం చెప్పాలంటే - యీ తప్పుంతా నీడీ!
సుం : నీకు - బహుశా - మరి పోయింటుంది.

- నీ : ఇవారే రాత్రికి...
- సుం : నువ్వు బాగ్గరిగా ప్రవర్తించకపోతే, యివారే రాత్రి లేదు, రేపురాత్రి లేదు. మరో రాత్రి...
- [నీతాపతి మల్లీ పాట ప్రారంభిస్తాడు]
యిసుగో, నోగు మూసుకుంటూవా లేదా!
- నీ : ఒక్క ముద్దివ్వు.
- సుం : అగాంటి ఆసభ్యులు పన్నేమీ చెయ్యదు, ఏమనుకున్నావో.
- నీ : ఒక్కటంటే ఒక్కటే! చాలు (అమె బుజం తడతాడు)
- సుం : నీతాపతి, యింతతో నీ చిలిపిచేష్టలు ఆపుమా.
- నీ : రా, రా, యిది ప్రణయం...
- సుం : చా, ఆవరికి ఫో!
- నీ : రా, ఒక్కముద్దు — ఒక్కటి...ఒక్కటి చాలన్నానుగా!
- [ఒక్కటిగాం పెనునూగుకుని, యిద్దరూ రొట్టెల వరసమీద విసుచుకు పడతాడు. అకస్మి నేలపాలవుతాయి.]
- సుం : చూశావా, ఒక్కటి రొట్టెలన్నీ నేలపాలయ్యై, నీపొటసరసం, మావూనూ!
- [నీతాపతి వాటిని యేరేండుకు వొంగుతాడు, గంగరాజు ప్రవేశం.]
- గం : పరీగ్గా సమయానికి వచ్చివట్టావా నే!
- సుం : నోగుమానుకు, నొట్టెలు పైకెత్తు.
- గం : అంతకంటేవా...
- [మధు మధ వసాగు, మధ మామూలు బల్ల దిగ్గిరికివెళ్ళి కూర్చుంటుంది. మధు కాంటర్ దిగ్గిరికి వస్తాడు.]
- మ : రెండు టీ,
- సుం : రొట్టెలూ, బన్నా...
- మ : ఒద్దు, టీ ఒక్కటే చాలు.
- నీ : వాతావరణం బాగున్నట్టుంది, చాక్లెట్ గారూ!
- మ : చాలా బాగుంది.
- నీ : కాని, వాతావరణంలో కొద్ది రది వున్నట్టుంది.
- [సుందరమ్మ మధుకు రెండుకప్పు అందించి దెబ్బలు వుచ్చుకుని, గంగరాజువైపు తిరుగుతుంది.]
- సు : ఏమిటి, ఊరికి గుడ్లసూబలా చూస్తున్నావో?
- గం : శేషమ్మ ఎక్కడుందా, అని!
- సుం : అక్కడుంటే నీకెందుకూ? నువ్వు నాలుగో సంబంధ ప్లాట్ ఫారంమీద నీవని చూసుకో—పద! అంతే!
- గం : ఇవ్వారే, స్టూకోజా విస్కట్టు పొట్టాలకు ఎక్కడలేనిరాకీ వచ్చిపడింది, నాకు స్టాకు కావాలి.
- సుం : నీదగ్గరెన్నై?
- గం : చూడు—
- సుం : మనోదేవను తీసుకుపో, లెక్కరాయటం మర్చిపోకు.
- గం : గైలో! (అంటూ దేవనుపొక్కెట్లు అంగుకు పెల్లిపోతాడు)
- మ : నాకు నిర్దయగా వుండటం చేతికొడు.
- సు : అసలు సంగతి అడికొడు.
- [ఓయువకుడు లోపలికివచ్చి కాంటర్ దిగ్గిరికి వెడతాడు.]
- యు : కప్పుకాఫీ.
- సుం : ఇంది (కాఫీకప్పు అందిస్తోండగా, నీతాపతి ఓరగా చూస్తాడు)
- మ : మనమిట్లా విడిపోగిం.
- సు : యిట్లా విడిపోలే నీ బావుండు వనిసిస్తోంది.
- మ : నిజంగావా?
- సు : అదే ఆలోచిస్తున్నాను.
- సుం : (యువకుడితో) ఆరుకొట్లు (దెబ్బలు తీసుకుంటుంది.)
- నీ : ఇవారే రాత్రి విషయం మామూలే కద!
- సుం : చూదాం—(శేషమ్మ ప్రవేశిస్తుంది, కాంటర్ వెనక్కు వెడుతుంది.)
- మ : వివానికి మనం విడిపోయి ప్రయోజనంలేదు. మనవిదరం ప్రేమికులం కద! సంభవం అయినా కాకపోయినా మనం హృదయానికి హృదయం యిచ్చుకునే ప్రేమికులం!

సు : ఇది ఎంత తిప్పా మీకు తోడటం లేదా? మ : ఎంత తిప్పా!!

మ : తిప్పా వోవ్వా తరవాలిమాట, నేను యథా ర్థాన్ని గమనిస్తున్నాను.

శే : (సీతాపతితో) మిమ్మల్ని క్షేమమ మృత్యు గారు రక్షింపున్నాను.

సీ : ఎందుకూ? వాడితో నాకేం పని?

శే : యేమో, నాకేం తెలుసు?

సుం : ఎట్లు సీతాపతి, వాడెట్లాంటి ఉద్దంతుడో నీకు తెలుసుగా!

సీ : నాడెంత దురు న్యాయో నాకు తెలుసు.

సుం : యేమిటామాట! కేషివుండుగా... తొందరగా పోతానేని వెళ్ళు.

సీ : ఈ న్యాయ వుద్యోగానికి తులం తీరిక లేదు, దిమ్మిడీ...

సుం : వెళ్ళుదూ—

సీ : మళ్ళా వస్తాను—

సుం : అట్లాగేలే - (సీతాపతి వెడతాడు.)

[సుందరమృ కాంటర్ చివరికి వెళ్ళుతుంది.]

మధు : (అతి తొందరగా) (నీవూ వచ్చేటప్పుడకి చాలా ఆలస్యం ఆవుతుంది. ఎవరికీ తెలిసే అవకాశం లేదు.

మ : అంత కక్కుర్తి పనా? ఆశ్రయిస్తా. అంత కన్నా యేమో లేకండా వుండటమే నయం.

మ : ఇప్పటికే చాలా ఆలస్యం అయిపోయింది. ధైర్యం తెచ్చుకో సుధా. ఇద్దరం ఒకే పడవలో పడునిస్తున్నాం. మనం పరస్పరం ఉదారంగా వుండాలి— యేం?

సు : ఇంకాలో ధైర్యానికేముంది? దొంగచాటుగా మరొక క్షయింట్లో తేరటం, మూడోకింటి వాడికి తెలిపండా, త్వరత్వరగా భయ పడుతో, రహస్యంగా యివతల పడవం— యింతకన్నా, ఒక క్షయింట్లో దిగిపోయి కన్నా యింకెప్పుడూ కలవకుండా వుండటం నిజంగా ధైర్యమయిన పని!

మ : నువ్వు ధైర్యమయిన పని చెయ్యగలవా— యేమో నాచేతకాదు!

సు : చేత కాదూ?

మ : విను సుధా, యిది యిదివరకెప్పుడూ మనకు సంఘటింపడని విషయం. ఇంతకుముందే మనం ప్రేమించబడ్డాం, సఖపడ్డాం, తృప్తి పడ్డాం. అది జీవితవిషయం. దీని మాటో, యిది దానికి ప్రార్థికా వ్యతిరేకం. విచిత్రమయిన ప్రేమపన్నీ చేకేం... మన సామాన్య జీవితాల విలవతో దీన్ని కొలవలేం.

సు : ఇది ఎందుకంత ముఖ్యమయినదనితోవారి? మనం దీనికంటే ప్రాముఖ్యం ఎందుకేవ్వాలి?

మ : మరో మార్గం లేదు కనుక!

సు : లేకపోలేదు మధు, మనం కాస్త గాంభీర్యం చేర్చుకోవాలి.

మ : అత్యంత అవసరమయినదీ, నిజమయింది— మన నరాల బాగాకీ కావల్సిందీ అయిన దీని పట్ల మనకు గాంభీర్యం యెందుకు? అట్లాగ యితే, యీ కోరికనెంచి యివతల పడవం గాంభీర్యంతో కాదు—బలహీనతతో చేమా

సు : నీకంటే పట్టించా?

మ : నీకు తెలియలేదా?

సు : కష్టం, చాలా యాతన, నాకేమీ తోడటం లేదు.

మ : అట్లాగనకు సుధా!

సు : నిన్ను ప్రేమించటం నాకెంతో గంభీరం. నిన్ను ప్రేమిస్తే నాయుంట్లో నేను పరాయి దాన్ని వుంచను. అతిపరిచయమయిన వస్తువులమాదా— సంకల్పాల తరబడి చూస్తోన్న తిలపు తెరలు, కొయ్యిపెట్టెలు— యింటి సామాన్లన్నీ నావంక విచిత్రంగా చూస్తాయి. అవి నావికావనిపిస్తుంది. నిన్ను వదిలి వెళ్ళాక—యిదివరకెన్నడూ ఎరిగినంత యేకాంతంలో బాధపడతాను... నా జీవితం యావత్తూ నానించి దూరదూరంగా పోతున్నట్లువుతుంది. నాకేం చెయ్యటానికి తోచదు.

మ : ...సుధా!...

సు : నాకు నా భర్తన్నా, పిల్లలన్నా యిదే ప్రేమ. అంతా నావాళ్ళకేరా?— నేను

యెవరినో చూస్తున్నావనిపిస్తుంది. అప్పుడు
 కోండా—నే. చెబుకున్నది—మగవాళ్ళకి
 ఈ పని తేలికమా?

మ : నాకు తేలిక.
 సు : అబ్బ, వాళ్ళేని విచారంగా చూడకు—
 నేనేం పనిచేయలేను. నిజంగా!

మ : ప్రేమలో పడటం ఎవరికిగానీ అంత తేలిక
 విషయంగా మోదిలిపోలేదనుకుంటాను.

సు : మనకింకా కొద్ది నిమిషాలే వైపుంది. అప్పుడు
 వాళ్ళు వచ్చేస్తే లొంగడంగా విడిపోవటం వా
 కిష్టమని కాదు... నాకు, చైతన్యం కావాలి.

మ : దారి పొడుగునా నైట్లో నిన్ను వా కొనిరి
 లోనే వుంచుకుంటాను. ఒంటరి కుండా
 నాకు ప్రాణాంతికంగా తోచగలవునుండి.
 వా గది తలుపు చర్చకపుడే, ఎవడో గోగి
 లోపలికి తొరబడుతూంటే... నువ్వేనేమో
 వని ఆశగా తలవైకెక్కుతాను...

సు : మనం చాలా చిలిపిగా మాట్లాడు
 కుంటున్నాం, కదూ!

మ : మగవారం, కని-ఆది-పోమ-మంగళ-బుగ—

సు : సురు—

మ : అంగేకమా?

సు : అవునంటే!

మ : మళ్ళా యిల్లు దాటేయ్యకు—
 [రైలుగంట మోగుతుంది. శేషమృతాభి
 కష్టమందిరమృతమందు పెడుతుంది]

సుం : (కాఫీ తాగుతూ) సీతాపతి, అప్పుడప్పుడూ
 మగతనపు చేష్టలు చేస్తాడన్నమాటేగాని
 మొత్తంమీద పెద్దమనిషే. గౌరవనీయుడు...
 [రైలు వస్తోన్న చప్పుడు]

సు : ఆదిగో నీ రైలు—
 మ : నేను దాన్ని చాటేస్తాను.

సు : వద్దు—చెప్పు, వా మాట విను.

మ : ఉహం.

సు : కాస్త విడిదంగా ఆలోచించగలిగే బాగుణ్ణు.

వాణ్ణం చెయ్యాలిందీ లోస్తే తానుంటును.

మ : నువు ఎన్నో విన్నూతానా?

సు : ఆ! ముహూటికీ.

మ : పొట్టుకోసంకాదు. మనసులో మాట చెప్ప
 మ : నిజంగానే—

మ : అంతా మనకు వ్యతిరేకంగావుంది. పరిస్థితులు
 ఎగుగులిగుచున్నై. ఈ తినుపుల్లూ తెల్ల
 వారాల్పిందే. మనం యీ ప్రేమని యింత
 టిలో ముడిపెట్టి దాచేదాం. దీనివల్ల మగవ
 లికి వద్దం కలగకూడదు. కలిగేవద్దమేదో
 మనమే భరిస్తాం.

సు : అంగువల్ల మనకు వద్దమా?

మ : అవును—ఆ నిమిషం వచ్చివచ్చును.

సు : పరే!

మ : యీ వ్యవహారం మగవారికి తెలియకుండా
 కనీసం అనుమానలేకంగా నియమా స్ఫూరించ
 కుండా వున్నంతవరకే మన ప్లాను పాను
 కుంది.

సు : మంచిదే!

మ : మనం దీన్ని గురించి యికమంచెప్పుడూ
 మాట్లాడద్దు. ఇకనో, నేను వెళుతున్నాను.
 ప్రేమారి గదికే వచ్చి. నీ కోరిక ఎగుగు
 చూస్తాను. నువు ఎంతకీ రాకపోవే, నువు
 నిద్రమకలేదనుకుంటాను. ఓ విశ్విచూనికి రావ
 టానికి సీకింకా వైం కావాలనుకుంటాను.
 యింత అప్రమ (అంటూ ఆమెకో కొయితిం
 ముక్కు యిచ్చి, వెళ్ళు తిరిగిచూడకుండా
 వెళ్ళిపోతాడు.)

[రైలు పరిగెడుతున్న చప్పుడు. మధ్య తేచి
 తలుపువైపు వెళుతుంది—తెం]

4

* * రిఫ్రెష్ మెంట్ రూంలో రెండేలైలు
 వెలుగుతున్నై. దాదాపు కొట్టు
 కట్టేనే టంబుయింది. కాళీగా
 వుంటుంది. రైలు వదివడిగా వెళు
 తున్న చప్పుడు. శేషమృతాభి
 కౌంటర్ మీద గుడ్డ కప్పితుంది.
 ఇంతలో గంగరాజు వస్తాడు.
 యూనిఫారంలో కాక, మామూలు
 దుస్తుల్లో ఉంటాడు.

- గంగ : ఏం, యింటికి వెళుతున్నావా?
- శే : అవును.
- గంగ : అయితే నీకోసం ఆగమంటావా?
- శే : నేను రిన్నగా యింటి కల్లిపోవాలి.
- గంగ : ఏం కథ?
- శే : అమ్మ నాకోసరం కాయకుంటుంది.
- గంగ : ఇక్కడ యేదో ఆలస్యం అయిపోయిందని సరైయ్యలేవూ?
- శే : అట్లా యిదివాకే చాలాసార్లు చెబా.
- గంగ : ఈ కోజా అనేవాట! ముపు చాలా రమ్మగా వుందని చెప్పా.
- శే : చాలే. అమ్మ యేమంత తెలిసి తక్కువదనుకున్నావో?
- గంగ : కాస్త తెలిసిగా ప్రవర్తించుకోవాలి. అయినా నిమిషాలు ముందుగా కొట్టుకుంటే, రమ్మ మూలంగా పదినిమిషాలు ఆలస్యం అయిందను. అలాగా పావుగంట కలిపావేస్తుంది.
- శే : ఇంతలో సుందరయ్య తిరిగిచ్చిస్తే!
- గంగ : ఏం నెక్రిమాట! సీతాశతీతో సరదాగా పిక్కాల్లు కొడుతూ, ఆస్వపే యెల్లావస్తుంది. సరే! నీకోసం దొడ్లో కాయకుంటా-
- శే : అట్లాగేలే (గంగరాజు వెళ్లిపోతాడు)
[సుధ వస్తుంది.]
- సు : ఓ గ్లాసు (వాతా...)
- శే : ముపు మానేస్తున్నానమ్మా.
- సు : కనిపిస్తానే వుంది. కానీ యింకా పూర్తిగా మూసయ్యలేదుగా!
- శే : సరే... నాలుగంటలు.
- సు : (పన్ను తీసి పెట్టు లిస్తూ) ఇదుగో - నీదగ్గర చిన్న కాయతిం ముక్క, ఓ కవరూ ఉన్నాయో?
- శే : బుక్ స్టాల్ లో దొరుకుతాయనుకుంటా!
- సు : కానీ స్టాల్ కి చేళారు, కాస్త చూద్దా-యే మూలన్నా వున్నాయేమో?
- శే : సరే, వుంటుంది, చూస్తాను. (లోపలికి వెళుతుంది. సుధ గ్లాసు తీసుకుంటుంది.)
- శే : (తిరిగి వస్తూ) అద్భుతం కొద్ది, వున్నై.
- సు : థాంక్స్!
- శే : మరో నిమిషానికి ముపు మానేస్తాను.
- సు : ఓ! (తీరిగ్గా కూచుని యేదో రాస్తూంటుంది, యింతలో వుప్పెనగా మధువస్తాను.)
- సు : అమ్మయ్య! యిక్కడే వున్నావుకదా! బతికించావు!
- సు : దియచేసి వెళ్ళిపో. యింకనాతో మాట్లాడకు-నీకు పుణ్యముంటుంది.
- సు : నిమ్మిట్లా ఎట్లావళ్ళిసిప్తాననుకున్నావో?
- సు : నేనువళ్ళి తీరతాను. యిచ్చే మంచి పద్ధతి.
- సు : నువుచాలా ప్రారంభ మాట్లాడుతున్నావు సుధా.
- సు : నాకు తలతీసేసి నట్టుంది, నీదేం పోయింది!
- సు : వాడింత తొందగ్లో తిరిగిరావడం కొంప ముంచింది! అయినా, నాకు మచ్చెవరో ఎరగదు. అదీకాక, చావనలు విన్నూ చూడలేదు.
- సు : ముందుగదిలోంచి మీ మాటలన్నీ విన్నా-మెట్లుంది, కిటికీల దగ్గరవోగి, నానిదానిలా భయపడుతూ - యింతల పడ్డాను - యింకా సుండెలుగభిమి కొట్టుకుంటూ నేవున్నాయో.
- సు : అలా-నిష్కారంగా మాట్లాడకు సుధా.
- సు : ఈ కథంతా విన్నాక అతిను నర్వింట్లున్నాడుకదా? నువు కూడా, నన్ను సురించి ప్రపంచంలో యితర మగవాళ్ళలా మాట్లాడావుగా!
- సు : మేం నిన్ను సురించి మాట్లాడనే లేదు-పోయావేమో లేవి...
- సు : నువు నాగో నిజం చెప్పవ. నేనెవరో అతిని కెండుకు చెప్పకూడదు? మనం ప్రేమితులమనీ, రహస్యంగా, యింకెక్కడా చోటులేదు కనుక-అతినిగదుల్లో కలుసుకుంటున్నామనీ, బయట పడటమంటే మహా భయంగా వున్నదనీ... ఎందుకు చెప్పలేదు? మనం అతి చివుకబారు మనుష్యుల మనీ, సాహసం కూర్చుమనీ...
- సు : అబ్బ, సుధా-యిదంతా.
- సు : ఇదింతా నిజమే, సాక్షాత్తునిజం-కదా-!
- సు : నాకు తెలుసు-నీకిదంతా చాలా బాధగా వుంటుందని. నాకు చాలా విచారంగా

వుంది. యీ అనుకోని దుస్సంఘటన, నిజంగా-మన దురదృష్టం. కాని, మనం నిజంగా ప్రేమించుకున్నట్టు మనకు తెలుసు కద! అదేకావల్సింది!

సు : అంతేకాదు. కావల్సింది. యింకావున్నై. మ అక్క గౌరవం, సభ్యతా పోయిన తర్వాత యింకేమిటి?...ఉహూ, యింతటిలో చాల్లే కే యిక!

సు : ఇంతేవా, యింతేనాయక మన సంగతి? మ ముంసు, ముందు, నాముఖం కూడా చూడవో?

సు : నువు నాకో సహాయం చేస్తానంటే-(కాస్పే కే పు నిశ్చింతం)

సు : నిన్ను నేను ప్రేమిస్తున్నాను సుధా. నా జీవితాంతం ప్రేమిస్తానే వుంటాను. ఎవరే మనుకున్నా వారవారేను. ఇప్పుడు నీవేపు చూడలేను, ఎందుకంటే యిది తుదికి వాంది. నిన్ను ప్రేమించటానికి తుదికాదు, మనం కలిసి వుంటామికి! అబ్బు, యిప్పుడే కాదు- సుధా...యిప్పుడే కాదు.

సు : అవును, ఇప్పుడే కాదు.

సు : ఈ సాయంత్రాన్ని గురించి నువ్వేమనుకుంటున్నావో నాకు తెలుసు. మనది విభిన్న జీవితాలు; దూరదూరంగా మెలుగుతాం. పాపం చేస్తున్నామన్న భీతి అప్పుడప్పుడూ భారమవు తుంటుంది. మనం బాగ్రిగా వుండాలి. ప్రయత్నిం లో వుండాలి. ఎంత ధైర్య సాహసోపేతమయిన పనయినా ఒక చేసేట్టుం డాలి. మన హృదయాలకి మనసులకి అంత దౌర్జన్యం చెయ్యలేం కద!

సు : మంచిదే!

సు : నేను వెలిపోతున్నాను.

సు : ఓహో!

సు : అయితే, అప్పుడే కాదు. (శేషివస్తుంది)

శే : నావు మానేసే బయలుయింది.

మ : అలాగా!

శే : ఇక లోకం వేరయ్యింది!

మ : ఈమె యింకో పావుగంటలో రావోయే రైలు కోసరం ఎదురుమాస్తోంది. ఒంట్లో సు

బాసక్తును. ప్లాట్ ఫారం మీద ఎముకలు కొరికే చలి!

: వెయిటింగ్ రూం తెరిచే వుంటుంది, చూడండి.

: ఒక్క పావుగంట నేపు కూచోనిస్తే, నీకు చాలా బుడసే వుంటాం.

: అట్టే! రూల్సుకు వ్యతిరేకంగా ఎట్లా చెయ్యను?

: (అమెకో అయిదు రూపాయల నోటు అందిస్తా) కాస్తరైలు వచ్చేంత వరకూ కని పెట్టివుండు, రికవారి నీ యిద్దం!

: అయితే, రైలు తీసెయ్యగలిగి వుంటుంది. లేకపోతే, యింకా మూసెయ్యలేదని ఎవ రేనా లోనికి బోంబువేగలదు!

: ఎంతసేపూ! ఒక పావు గంట!

: మీరిచేసి ముట్టుకోకండా వుంటారు కద!

: ఏమీ ముట్టుకోం.

: సరే (రైలు ఆర్పిస్తుంది, ప్లాట్ ఫారంమీద రైలు లోబాకు కాంతి కిటికీలోనుంచి గది లోకి పడుకూపుంటుంది)

సు : నువు చాలా మంచి దానిది! (శేషి ప్లాట్ ఫారం మీదికి వెలిపోతుంది. సెవెటూ తిలుపు మూస్తుంది)

మ : యిప్పుడు నువ్వోవాగ్గావం చెయ్యాలి!

సు : యేమిటి?

మ : ఈ ఊణంలో ఎంత భేదపడుతున్నా సరే! జరిగి పోయిందానికి ఎంతగా వసుస్తున్నా సరే, నోచ్చే గురువారం యథాప్రకారం వస్తానని నాకు మాటయివ్వు.

సు : వస్తాను, కాని — ఆ యింటిక్కోను.

మ : సరేగా ఆ సమయానికి సివిహాపాలు దగ్గరికిరా. నేనో కాదు అద్దెను రెస్తాను, అట్లా ఊళ్లోకి పోదాం.

సు : అలాగే! తప్పకుండా వస్తాను —

మ : మనం మాట్లాడుకోవాలి, నీకింకా విశదీక రించాలి.

సు : ఏమిటి, వెలిపోవటం సంగతేనా?.

మ : అవును.

సు : ఎక్కడికి వెడతావు, నీ ప్రాక్టీసంతా వాదిలి?

- మ : నాకో ఉద్యోగం దొరికింది. వెళ్ళకుండా మ : అన్నింటికీ-ముందు నిన్ను కలుసుకున్నందుకు, నీకంట్లోపడ్డ నలక తీసినందుకు, నిన్ను ప్రేమిస్తున్నందుకు, నీ కింత భేదం కలిగిస్తున్నందుకు...
- మ : ఎక్కడా?
- మ : చాల దూరం అయిందంటే మెళ్ళు.
- మ : ఓ!
- మ : మా అన్నయ్య అక్కడున్నాడు. కొత్త హాస్పిటలు తెరుస్తున్నాను, ఎన్ను రమ్మంటున్నాడు. నిజానికి యింతకంటే గొప్ప అనకాకం ఉండదు, భార్యనీ పిల్లల్నీ కూడా తీసుకువెళుతాను. కొన్ని వారాలుగా యీ సమస్యే నన్ను వేధిస్తోంది, ఏదో ఒకటి తేల్చుకోవాలి. ఇంకా ఎవరికీ చెప్పలేదు. నిన్ను వోదలి పెట్టటమంటే యేరిబోవాగా ఉంది. కానీ, ఏం లాభం యిది జరిగి తీరుతుంది.
- మ : ఎప్పుడు వెళతావు?
- మ : దాదాపు, రెండు నెలల్లో.
- మ : అయితే, దిగ్గిలో వే నన్ను కుట.
- మ : ఇక్కడే వుండి పామ్యంటావా? ఆధాన్సు లోనీ పారేసుకుంటావా, చెప్ప!
- మ : తెలివి రిక్కువగా మాట్లాడకు-మహా!
- మ : మచేంచెవిలే-అట్లా చేస్తాను.
- మ : నువుచాలా కఠోర్లకుడివి-(ముఖం రెండు చెమెల్లో కప్పకువి యేసుస్తుంది.)
- మ : (అమె చుట్టూ చెతులు వేస్తూ) ఆల్వే, యేన వకు...యేనవకు సుధా!
- మ : ...ఉండు, ఉండు...ఒక్క నిమిషం ఆగు?
- మ : నేన్నిన్ను-ప్రేమిస్తున్నాను...(ప్రేమ...
- మ : నాకూ తెలుసు.
- మ : మనం చాలా కష్టపడతాం...
- మ : నేను చాలా తెలివి రిక్కువ దాన్ని... (ఫ్లాట్ ఫారంమీది ఘంటానాదం) అదిగో, నా రైలు రానే వచ్చింది.
- మ : నీకు, నామీద కోపమేం, లేదు గద!
- మ : నాకేం కోపంలేదు... ఊరికే చూరానుగా ఉంది. అంతే!
- మ : నన్ను తీసుంచెల్తా?
- మ : ఎందుకూ, మచేం చెకావని?
- మ : (నవ్వులానికి (ప్రమత్నిస్తూ) నువు నన్ను తీసువస్తే, నేనూ నిన్ను తీసువుతాను. [రైలు వస్తున్న చప్పుడు. శేషి గ బ గ బా (ప్రవేశిస్తుంది)]
- మ : ఇదే రైలు ఎక్కెస్తాను,
- మ : అక్కరెను-ఉందిపో,
- మ : సరే!
- మ : వెళతాను మహా!
- మ : ఉంటా-సుధా-(ఎనుదిరిగి చూడకుండా, హడావిడిగా ఫ్లాట్ ఫారంమీదికి వెళుతుంది)
- మ : అటు బోయే చివరి రైలు యింకా రా లేదనుకుంటా?
- శే : ఏమో, నాకు తెలీదు.
- మ : సరే, మేమ వెయిటింగ్ రూంలో కూచుంటాను, నీ సహాయానికి సంతోషం!
- శే : సనింక తాళంవేసుకు బోవాలి!
- మ : సరే, వెళతాను (అతిను ఫ్లాట్ ఫారంమీదికి వెళ్ళేటప్పటికి రైలు కదులుతుంది) [తెం]

5

- * * మందరిమ్య కౌంటర్ దగ్గర, శేష మ్యుస్తాదగ్గర, వుంటారు, నీతావతి వస్తాడు.
- నీ : ఒక-టి! పంచదార ఎక్కువ! ముందు ఓ బస్ కూడా యివ్వు.
- మం : ఏమిటి హడావుడి, నీతావతి!
- నీ : (దిరిపించుకోనట్లు) శేషీ, తొందరగా కానీ, వెళ్లాలి.
- మం : శేషీ ఆర్డరవ్వటానికి నీకున్న హక్కుమిటి? అలా వీడెను.
- నీ : శేషీ, నే చెబుతున్నా కద. తియారుచెయ్యి
- శే : అల్వే, నీ నివ్వనంది.
- మం : శేషీ, నువో నిమిషం వెంకగడ్డలోకి వెళ్లు.
- శే : అట్లాగేనమ్మా (వెళుతుంది)

- సుం : బాగ్తగా ప్రవర్తించు నీతాపనీ, స్తేషన
యావత్తూ, మనర్షి మాచి నవ్యాని వుండా
యేమిటి?
- నీ : ఇంగులో నవ్వేయి కేముంది?
- సుం : ఇంగులో టి.
- నీ : నీకట్లా వుంది?
- సుం : కాస్త ఒళ్ళిదగ్గర చెట్టుకుమాట్లాడు, నాకట్లా
వుంపలమేమిటి?
- నీ : నే న కేదీ—(ఆమెకి దగ్గరగా వొండుతాడు)
- సుం : మాదూ, ఎవరో వస్తున్నట్టున్నాను.
- నీ : అ! యింకెవరూ మన లైలా మన్నా లే!
- [మధు మధ వస్తాడు. ఆమె మామూలు
కుప్పీలో కూర్చుంటుంది. మధు కాంటర్
దగ్గరికి వెళుతాడు]
- సుం : రెండు టి—కదూ?
- మ : ఆవులు—(దెబ్బయిచ్చి, రెండుకప్పులు పట్టు
కెళ్ళి, సుగంధకూర్చుంటాడు)
- నీ : నేను స్తేషను కూర్చుంటే మాట్లాడాను.
- సుం : యేమన్నాదూ?
- నీ : ఏమంటాను? అతని మంచిరసం మనకు
తెలిందా? సరే నన్నాడు.
- [ఓ పన్నెంజేళ్ళ ఆమాయ పరుగెత్తు
కొస్తుంది]
- ఆ : శేషమ్య ఎక్కడుంది?
- సుం : ఎందుకమ్మాయి? యేమిటి పని?
- ఆ : శేషమ్య తిరికి మల్లా మంచుకొచ్చింది,
వొందరగా తీసుకురమ్మన్నాను.
- సుం : అయితే లోపలికెళ్ళు, శేషమ్య లోప
లుంది... కాని, గాధిరాగా మాత్రం చెప్పకు,
అసలే ఆర్భకపు పిల్ల, మార్పుపోతుండో
యేమీ. నింపాదిగా చెప్పు.
- ఆ : వాళ్ళు వొందరగా తీసుకు రమ్మన్నాను,
మరి!
- సుం : ఇలాంటిదేదో జరుగుతుందని నేననుకుం
టూనే వున్నాను. ఉండు, అయితే—నేనే
ఒళ్ళి శేషమ్యని పిల్చుకొని వస్తా—ఒక్క
నిమిషం ఆరు, నీతాపతి—(లోపలి కెళ్ళు
తుంది)
- నీ : నువు బుక్ స్టాల్ దగ్గరన్నావుకదా! యీ
కలుగు నీకాగా తెలిసింది?
- ఆ : వాళ్ళు ఫోన్లో మాట్లాడి చెప్పారు, అనున
నమ్మపంపారు.
- నీ : అట్లానా?
- ఆ : శేషమ్య ఆమ్మ యీసారి చనిపోతుం
డంటారా?
- నీ : ఏమో, వాకు జ్యోతిషం రాదు.
- ఆ : దాక్కు అలాగని అన్నాట్ట—ఫోన్లో
చెప్పారు... ఆమె చాలా కాలం నించితీసు
కొంటోంది. (మందరిమ్య, శేషమ్య వస్తాను)
- సుం : శేషమ్యమాదా నువ్వు నిల్లి ఆమ్మాయ్.
- ఆ : అలాగే రా శేషమ్య!
- సుం : మాకు, శేషీ, నువ రాత్రికి మళ్ళీ రానక్క
రైను. యింటిపట్టు నే వుండు—పాపం.
- నీ : అదేమిటి, మనం యివాళి సినిమాకి వెళ్దా
మనుకున్నాం కదు. పావుదగ్గర?
- సుం : సిగ్గుచేటు! ఆవరల ముసలిదానికి ఒచ్చే ప్రాణం,
పొయ్యే ప్రాణంగా వుంటే, మనకి సినిమాకి
మునిగిపోయిందేమిటి? యివాళి, కాకపోతే,
రేపాయిరి...
- నీ : కాని... కాని...
- సుం : చాల్లేకుంకో, వాకు రాత్రి పిచికలవచ్చింది.
వాకు పిచికల వచ్చిందంటే ఆ తెల్లారి
ఎవరో గుటుక్కుమన్నారన్నమాటే!
- నీ : యేమో, సినిమాకి వెడదామనుకుని,.....
తిరా.....
- సుం : పెద్దమనిషీవన్నమాటేగాని, నీకు ప్రపంచం
జ్ఞానం సుతిరామాలేదు నీతాపతి! సరే,
యిప్పుడు నీతోవాడించే తీరిక వాకులేదు—
టి తానేషి, వెళ్ళు గేటుకొపలాకి.
- నీ : రిజర్వ టికెట్లు తెప్పించాను.
- సుం : ఆ టికెట్లు గంగలో కలుపు. నేనుమాత్రం
రాను.
- నీ : (టి చప్పరిస్తూ) ఈ ఆపివాళ్ళు రామరామ!
(అంటూ ప్లాట్ ఫారంమీదికి వెళ్లి
పోతాడు.)
- మ : నువు మలాపాగావున్నావా, మధా,
ను : అ! అ!

మ : ఏం మాట్లాడటానికి తోచకండావుంది.
 మ : ఘరవాలేదులే!
 మ : ఇవారే, నాబండి తప్పిపోయి—నిన్ను బండి యొక్కించేటంతవరకూ ఉంటాను.
 మ : వొడ్డు, నీతోపాటు నీ ప్లాట్ ఫారంమీదికి వస్తాను. నీ ప్రయాణంమీదుకు ఆవుకోకు!
 మ : సరే, అట్లాగేలే!
 మ : అయితే, మనిద్దరం మల్లా కలుసుకుంటామంటావా?
 మ : యేమో, నాకు తెలీను. (గాద్గదికంగా) యేమో, కొన్ని సంవత్సరాలవరకూ కుదరలేమో!
 మ : పిల్లలు బాగా పెరిగి పెద్దవారైవుతారు. యిక వాళ్లు కలుసుకు, తెలిసిపట్టు తిరగటం ఎట్లా పోషకుతుంది?
 మ : నీకు ఆవ్యవస్థదూ ఉత్తరాలు రాస్తోంటాను.
 మ : ఉహు, వొడ్డు. అట్లావొడ్డుమకున్నాంగా మనం.
 మ : మత్స్య...మవు యుగాల తిరబడి వాలోనే వుంటావని నుద్దించుకో. మనం అట్లా భరిష్యమౌతో నేలిపోదాం. నిన్ను చూడని వ్యక్తి అట్లా కాలానుగతికంగా తొలగిపోతుంది. కాని నీమీది ప్రేమ, నీ స్మృతి వన్ను వోడలవు.
 మ : అవును—అవును.
 మ : నీకన్నా నాకిది లేరీక. నేనిది నాగా నుర్తిస్తున్నాను. ఏయంటే నేను కొత్త కొత్త పరిస్థుల్లో తిరుగుతున్నాను. నీకుమాత్రం అజే, అజే, ఎన్నార్లీయినా అజే ప్రపంచం. అజే పరిచిత సమదాయం. నిన్ను తల్పుకుంటే నాకు విచారంగావుంది.
 మ : కాదు, నేనూ బాధ తగ్గించుకొంటానులే.
 మ : మనే నా ఆత్మ, మనే నా హృదయం, సుధా.
 మ : ఈ పరంగా నాకు మరణంవస్తే బాగుండు. అబ్బ, నేను చావగలిగేనా!
 మ : వొడ్డు. మవు మరణించొడ్డు. మవు నన్ను మర్చిపోవద్దు.

మ : అవును—
 మ : ఇక చెలవు—సుధా.
 మ : చెలవు, మధూ.
 మ : యింకా టైముంది, సుధా.
 మ : ఓ! ఆ — (పార్వతిమ్మ హడావిడిగా లోపలికొస్తుంది. లావాంటి మిగిసి. చేతుల్లో మాడు నాలుగు నిండు సంచులు. రాగానే మధుని గమనిస్తుంది—).
 పా : ఓ! సుధా! నిన్నిక్కడ కలుసుకోటం చాలా తమాషాగావుండే!
 మ : (ఆశ్చర్యపోతూ) ఓ! పార్వతిమ్మగారు! రండి!
 పా : అబ్బబ్బ! మాక్కెట్లు వెలివచ్చేటప్పటికి నాపవయింది కాళ్లు తిడిబతున్నాయి, గొంతు కండిపోతోంది. బాగు చూట్టాలో కాస్త టీ పుచ్చుకుండామనుకున్నాను కాని, తీరాల్సేలు పుడాయిస్తుండేమోనని భయపడి, ఎట్లాగో ఉగ్గబట్టకు యిక్కడికి చేరుకున్నాను...రైలు దాటిపోతే భోజనాని కాలవ్యయం. యింట్లో ఆయన గుసగుసలు! అబ్బ...యేం అవ్వ! (అంటూ పక్కనే కూచుంటుంది.)
 మ : మీరు డాక్టర్ మధు—
 మ : ననుష్కారం.
 పా : ననుష్కారం. కాస్త నాకు కష్టం టీ తెచ్చి పెతుదురూ, పుణ్యం వుంటుంది. లేస్తేవొళ్లు తిరిగి పడిపోతాననిపిస్తుంది, ఆయనకు నాగారు చాకిరెల్లుపొట్టాలు కూడా తీసుకుపోవాలి; యినిగో డబ్బులు—
 మ : అక్కరైదురెండి (కాంటర్ దగ్గరికెళ్లి టీ తీసుకొచ్చి పార్వతిమ్మకుండు పెడతాడు)
 పా : చాల మంచివారండి మీరు (టీ చప్పరించి) ఓ—పండవార—
 మ : అదిగో, చెంచాలో—
 పా : చూచుకోలేదు,— సుధా, మద్వివారీ వస్తావ్వుట్లు నాకు తెలీదు సుధా, లేకపోతే యిద్దరం కలిసొచ్చి, భోంచేసి వచ్చేవారం.

కులాపాగా కలుగుచెప్పుకు నేవొం. బజారు
సగుకులు కలిసి తెచ్చుకో నే వొం, (ప్లాట్
ఫారంమీద ఘంటా వాదం.)

సు : అదిగో, నీరైలు

మ : అవును—

పా : యేం, మీరు మాతో రావడంలేదా?

మ : లేదు, నేనటువైపు పోతున్నాను.

పా : అలావా! అన్నట్లు, మీరు యే దాక్టరు?—
కన్నా - చెవా.

మ : అవేవీ కాదు, మా మాలు దాక్టరుని,
ఫామిలీ...

సు : దాక్టర్ మధు వచ్చేవారం విదేశం వెళు
తున్నారు.

పా : ఓహో! చాలా సంతోషం. (రైలు వస్తోన్న
వప్పుకు.)

మ : ఇక నేను వెళ్లాలి.

సు : (యేవీ తోచనట్లు) అవును, వెళ్లాలి...

మ : సుడీరై - వస్తాను!

సు : సుడీరై, (మధం దాదాపు పరిగెడుతూ
వెడతాడు. సుగ కదిలించా మామంటుంది.)

పా : అతను పాపం పరిగెత్తితేకాని రైలంనుకో
లేదు, అవరిలి ప్లాట్ ఫారానికి వెళ్లాలి.
అతను నీకెళ్లా తెలుసు సుధా?

సు : ఓవాడు కంప్లెక్స్ నలుసుపడింది దాన్నాయవ
తీకాడు.

పా : ఆహా! యేమి ప్రేమ - యేమి ప్రేమ— నాకు
తోజా కంప్లెక్స్ నలుసులు పడుతో నేవుంటై,
వమ్మనురించి ఎవరూ పట్టించుకోరు. (రైలు
కడిలే వప్పుకు క్రమక్రమంగా తిగుతుంది -
తరవాతి, ప్లాట్ ఫారంనుంచి ఘంటా వాదం)
(సుందరమృతో) - యిదేం రైలు?

సుం : ఎక్స్ప్రెస్.

పా : అలావా? మన రైలుకాదు, ఎక్స్ప్రెస్ అన్ని
స్టేషన్లలో ఆగదు కదూ? ఆయనకి ఎక్స్ప్రెస్
ప్రెస్ ఎక్కడ ఆగేది, ఎక్కణ్ణుంచి బయ

లుడేరేది, ఎంతెంతసేపు బెల్వేదీ-తొణ్ణంగా
తెలుసు. ఓ! అన్నట్లు నేను చాక్లెట్లు పట్టి
కెళ్ళటం మర్చిపోనుకద! (లేచి కాంటర్
దగ్గరికి వెళుతుంది. సుగ కదిలను)—నాకు
చాక్లెట్లు కావాలి!

సుం : పోనా, అర పోనా?

సుం : పాలవా, వుల్లివా?

పా : ఉత్తిరిచాలు. అహ! పాలవయితే యింకా
బావుంటై కావును, అవేయవ్వంది.

పా : పావు పోను చాలు, సోరికే నమలూనికే కద!
(ఎక్స్ప్రెస్ వస్తోన్న వప్పుకు. సుగ తిలలువ
లేచి ప్లాట్ ఫారంమీదికి వెళుతుంది. ప్యా
రెమ్మ చాక్లెట్లు తీసుకుని, దిబ్బుచెల్లించి
వెళ్ళితిరిగే బప్పుటికి ఎక్స్ప్రెస్ ప్లాట్
ఫారంమీదికి పూర్తిగా వచ్చేస్తుంది.

పా : ఓ—సుగ యేదీ—

సుం : నేనామె నెళ్ళటం చూశాను. (పార్వతిమ్మ
బల్లదగ్గరికొస్తుంది, సుగ తిరిగి బోపలికొస్తుంది
ముఖం పాలిపోయి ఆదోలా వుంటుంది)

పా : అబ్బ! నువ్వు ఉదాయించావనుకున్నాను.

సు : ఎక్స్ప్రెస్ వెళుతుంటే, చూదామని
లేచాను.

పా : యేమిటి కథ? అట్లా వున్నావే? ఓంట్లా
ఎలా వుండే?

సు : కొద్దిగా బద్దకంగా వుంది.

పా : కాస్త టీ తీసుకో హుషారుకలుగుతుంది.

సు : ఇప్పుటికి నాలుగుపార్లయింది. ఎక్కు
వయితే, వైతిర్లం వేస్తుంది!

పా : అయినా ఫరవాలేదు. మరేం ముంచుకు
పోదులే. (మళ్ళీ ప్లాట్ ఫారంమీద ఘంటా
వాదం ఇరుగో యీ సారి మనరైలే పద, పద
పోదాం పద. పార్వతిమ్మ చూడావడిగా
రివ సంచులు సరుకుంటూ వైకి లేస్తూ
వుండగా రైలు వస్తున్న వప్పుకు)

[తెర వాలుతుంది]

పెండ్లిచూపులకు శుభకాలము

శ్రీ రాక్షపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

శాస్త్ర విశ్వాసమో, సవారన సంప్రదాయమో, మాధ్యమికమో, కారణ మేదైవా కానిండు, మనదేశములో వివాహముంగళియులకు శుభముచూపే మును నిర్ణయించుట నిర్వహారణముగా వాడుకలో నున్న పద్ధతి. పల్లెటూర్లలో నివసించుచు అనాగరకులుగా ఎంచబడువారు సయితము తాంబూల దీక్షిణలతో ఏ పంచాంగ మయ్యగారిలో ఆశ్రయించి ముహూర్తము పెట్టించుకొనినచే శుభకార్యములు జరుపరు. కాని, ముహూర్తముయొక్క ఫలము లగ్నము వ్యాఖ్యించి యంతునవియు, లగ్నమనగా, స్థూలముగా చెప్పినచో, ఒక నిమిషకాలము మాత్రమే అనియు, తెలియకయో, తెలిసినా విరాధరించియో, ఏ కంఠంబుల కాలమో శుభముచూర్తమని పంచాంగమయ్యవారు చెప్పగా, ఆ మధ్యకాలములో ఎప్పుడో తిను తీరికననుసరించి తాళిపెట్టించుట జరుగుచున్నది. వీరిమాట ఆట్లుండగా, నవనాగరకచక్రవర్తుల మనుకొను అధునిక విద్యాధిపతులలో ఆ నేకులు 9 నుండి 11 గంటలలోగా, లేక 10 నుండి 12 గంటలలోగా, ముహూర్తమని అచ్చువేయించి లగ్నపత్రికలు పంపుట సరిపాటి అయినది. అతివైధిమయతో జరుపు ఈ తరగతి వివాహములలో తిండి తీర్థముల ఛోరిజిపై, కాఫీ కషాయముల సమారాధనపై, సోదా సీసాల పంపకముపై, తండ్రినాత్రుల సంరంభముపై, మాపు శ్రద్ధాధిపులు ముహూర్తకాలముపైను మాపు వాడుండును. పురోహితమహాశయిని కెప్పుడు తీరికయో అనుగ్రహము వచ్చునో, అప్పుడే “తీరేవ లగ్నము”. అదే శుభకాలము. కంట్రాక్టు పద్ధతిలో, ముట్టవలసిన యవ్వ పుచ్చదక్షిణలు మొత్తముగా ముట్టవలెననారే, అనేకవివాహములలో ఇప్పుడేట్టిపద్ధతి వ్యాపించినది—, శుభకాల ముప్పుడైతే, పురోహితుని కేమి తీరు?

ఈ నవనాగరక వివాహముల కథ అట్లుండెను. నికరముగా లగ్నకాలమును గంటలు నిమిషములలో

నిర్ణయించుకొను సంప్రదాయము గలవారికి సహా, ఆచారములో కొన్నిచిట్కాలున్నవి. నిర్ణయించిన శుభక్షిణములో జగపవలసిన ముఖ్యకార్యమేది, అను విషయమున సంప్రదాయములు బహువిధములుగా నున్నవి. వివాహమునకు కన్యాదానము ముఖ్యమగుటచే, శుభలగ్న కాలమున కన్యాదానము చేయవలయు ననువాడు కొందరు కలరు. వివాహమునగా, పోణిగ్రహ గముగనుక, దాహాసంతెరము వగుడు వగుపు హస్తమును స్వీకరించు తీగమునకే లగ్నకాలము కావలెనని కొందరు అనుచున్నారు. కన్యక శిరస్సున వగుడు తలకర్ర చెల్లమునుంచి ప్రతూణము చేయుకాలము ప్రధానమును కారణమున ఆ కార్యమునకే శుభక్షిణము కావలయునని వేరు కొందరియలెను. వివాహచిహ్నముగా వగుడు వగుపు కంటిములో మంగళీ నూత్రిమును కట్టు నిమిషమే లగ్నకాలముగా నుండవలయునను వారు పలువురు కలరు. సప్తపది కానిదే వివాహము సాంగము కానేరదు కనుక, సప్తపది శుభకాలములో జరుగవలయునని వాదించువారు మరికొందరున్నారు. ఇట్లుంటున్నచే కొంతి అవ్యవధి మావట్టుచున్నది.

పై కార్యము లన్నియు వివాహమునకు అంగములనుటకు సందేహములేదు. కాని, ఇవియున్నయు ఒకటే శుభక్షిణమున జరుపగలుగుట కాని పది. వేరు వేరు శుభలగ్నములు వీనికి నిర్ణయించుట సయితము అసాధ్య కార్యము—కనుక, ఏ కార్యము ముఖ్యమో, వానినే శుభ తీగమున జగుపుట అవశ్యకరత్యము—కాని, ఏది ముఖ్యము అనుటే సమస్య.

శాస్త్రములో పైన చెప్పిన కార్యములకు శుభకాలము విధించబడలేదు. శాస్త్రకారుల దృష్టివేగు. వివాహ ఫలమున దాంపత్యము మోగువిషములైన పంచయోగములవలన సిద్ధించుచున్నది. వానిలో మొదటిది తేజస్సంయోగము. కన్యావరులు పరస్పరము చూచుకొనిగా కలగు దృష్టిసమ్యోగనమువలన ఈ తేజస్సం

యోగము జరుగును. ఇది సమంత్రకముగా జరుగవలయునని గృహ్య స్మాత్రనిధి. శ్రవోహనంతరము సమంత్రకముగా మరుడొ వధువుయొక్కయు తిసయొక్కయు హృదయములను స్పృశించునపుడు హృదయసంయోగము సిద్ధించును. సమావేశనానంతరము నిమేక కాలమున జీవాసంయోగము కలుగును. ఈ మాడింటిలో ముఖ్యమై, మిగిలిన రెండింటికీని, కారణభూతియైన తేజస్వియోగమునకే శుభక్షణము కావలయుననుట శాస్త్ర ముర్యాద.

(1) "కాస్త్రాక్షహర్షే గులగ్నకాలం
స్వప్తం సమానీయ జలాది యంత్రైః,
సంబధ్యతే మంగళీ మాక్ష్యకాలం
సంలోకయే త్తత్ర మిహోర్ధ్వ దృశీః." (వశిష్టకు)

(2) "అన్యోక్య దీక్షణం సమ్యక్
సులగ్నై కారయేత్ సదా." (కార్యపురు)

(3) "ఏవం సులగ్నై దింపత్యోః
కారయేత్ సమ్యగీక్షణం." (శ్లోతిర్ని బంధము)

ఈ మున్నగు శాస్త్రవాక్యములు గమనింప దగినవి.

మునుపటి కాలములో వివాహమునకు పూర్వమే కన్యావధులు పరస్పరము దూదుకొను సంప్రదాయము లేదు. ఇరుపక్షములవారి పెద్దలు మునుముందుగ సంప్రతించుకొని సంబంధమును నిర్ధారించిన తరువాత, దైవానుకూలముకలశుభకాలమున వివాహము చేర్పరచి, కన్యావధులకు నకుమ తేరపట్టి, తెర మగురునుండియే కన్యాదానము జరిగిన తరువాత, తెర తగించిపుడే గారోకిరిసోకగు ప్రప్రభ మునున దూదుకొనుటయు, అన్యోన్యముగ వారికపురు శుభకాలములో తేజస్వియోగము కలుగుటయు సంధించుచుండెడిది. ఈ కార్యమునకే శాస్త్రకారులు శుభకాలమును విధించియుండుట. కాని కాలవశమున పద్ధతు లేవును తాగునూనైనది. ఇప్పటి పరిణామములలో ఆ నెక సందర్భములయందు కన్యావధుల పరస్పర సందర్శన మహోత్సవము, సరససల్లాహదులతో గూడ, వివాహమున కొంతో పూర్వమే ఎన్నియోహద్దు యథాపావకాలముగా, విరాటంకముగా, జరిగియుండు గలను. ఇట్టి సంవిధానపు ఫలముగ అన్యోన్యముగ మన

శ్చేక్షువులకు సంప్రీతి కలిగినట్లు వారికి సంపూర్ణవిశ్వాసమా, అథవా ధిమయో, వచ్చినవేరిప్ప సామాన్యముగ వివాహములు జరుగవు. అనగా, మొదటి రెండు విధములైన సంయోగములు వివాహమునకు పూర్వమే జరిగి, మాధివదిమాత్రమే సాధారణముగ మిగిలియుండుననుట. దీనికి సహా శుభకాలమును విస్మరయ ఆచారము కొందిరు చేద ప్రభు పెద్దలలో మాట్టుచున్నది. కాని, అది నిరర్థక ప్రణాసయే—సమావధులు ఉత్కంఠిగులైనచో, కాలమునకు వేచియుంచలేదు. వారికి దొడకీవ్యముండె నేని, ఈవిర్ణయము వర్ణ్యమే. ఇట్టి పరిస్థితులలో జరుగుచున్న ఇప్పటి ప్రాధానివాహములలో శుభకాలమునందు జరుగరిగిన కార్యమేదీ? ఇది—వాస్తవముగ చిక్కు సమస్యయే.

పరస్పర సందర్శనము పూర్వమే జరిగియుండినా వివాహకాలములో సమంత్రకముగా దృష్టిని మేల్కొనము కలుగు ఊణమునకే శుభకాలము కావలయునని కొందిరు భావించుచున్నాడు. చేదమంత్రార్థముల ప్రభావముపై భక్తి విశ్వాసములుగలనాడు ఆ పద్ధతి నవలంబించుటయుక్తమే. అది లేనిచోట ఏక్రియ వివాహమునకు ముఖ్యమనుభావము సంఘములో పాదుకొనియుండునో ఆకార్యము నే శుభకాలములో జరుపుట శ్రేయస్సు. అ నెక సందర్భములలో, మంగళీమాత్రధారణమే వివాహ ప్రధానదిహ్నమును భావము జనులలో నిండియున్నదగుటచే, దానికి శుభకాలము విచ్చుట తృప్తికరముగా నుండగలదు. ఉంగరముల నెవ్వరు మార్పుకొనినా, పుస్తకములో చెల్వాల్లి చెయు కాలమునకే కదా రిజిస్టరు వివాహములకు లగ్నము మానివేటనియుండుమ?

అది యట్లుండె. కన్యావధులు పరస్పరముదూదుకొను ఊణమునకు అంత గొప్ప ప్రాధాన్య మిచ్చుట అవసరమా? అని సందేహించువారుండురు.

"యదా గ్రహాణాం వైషమ్యం
సర్వారంధ్రం పరిత్యజ
కార్య విఘ్నకరా హ్యేతే,
కృతిమ ప్యత్రి నశ్యతి." అను ధర్మద్యాజవాక్యమును స్మరింతము.

గ్రహవైషమ్యముగల కాలములో పరస్పర సందర్శన కార్యము జరిగ నేని, ఉద్భిన్న కార్యమునకు విఘ్నమైనా కావచ్చును. లేదా, కార్యము (అనగా

వివాహము) జరిగినదో, తరువారే అది సరించవచ్చును. కాని, అంత్య విఘ్నముకంటే, ఆదివిఘ్నమే ఎంతో నయము. వివాహము జరుగుటకు విఘ్నమైనచో, తాత్కాలిక స్వల్పవ్యయప్రయాసములతో పీడ తొలగును. అట్లుకాక, వివాహము జరిగి వైవాహిక జీవితమునకు భంగము కలిగినేని, తీరరాని కాశ్వరి క్షేమము ఫలమునకు. ఆనుటచే వివాహదృష్టితో జరుగు కన్యావర సందర్శనము శుభకాలములో కానియ్యట ఆర్థికతావశ్యకము.

దృష్టాంతములు చూపనిచో ఈ మూర్ఖతను విశ్వసించుట కష్టము. కాని పాశ్చాత్యముగా ఇట్టి దృష్టాంతములు సమృద్ధిగా లభించుట దుస్తరము. ఇప్పటి కాలములో కన్యలు ప్రాథమిక విద్యను ప్రాప్తించును. ఆ సేక సందర్శనములలో వీరి ఆస్థానస్థ సందర్శనము విక్లబ్ధులలోనో, ఏ సినిమా ప్రదర్శనముల యందుో ఏ స్నేహితుల గృహములలోని బిందుల సన్నివేశముల మూలముగనో, యాదృచ్ఛికముగా సంభవించి క్రమముగా ఊహలుపొందుటచేసి, అవి వినాడు, ఏ కాలమున జరుగునో, గమనించువారే యుండును. సాధారణముగా, ముంతేరిగడియారము లుండినా వారికి అవి అలంకారముకొరకే. అప్పటి వారి భావోద్వేగస్థితిలో, వారి శివమేల్పి ఉత్సాహములో, కాలమును గమనించుట కానిదని. ఇక కన్యావర సందర్శనము పెద్దలే వీర్యరచనలై, ఏభానువారము వాడో, ఏగూడినమంకో, వరుని పాకర్యము ననుసరించి ఈకార్యకలాపము నడచును. అంతేకాని, శుభదినముకాని, శుభకాలము కాని, కాకతాళియ వ్యాయముగా, సమకూడివలసినదే. లేనిచో, దాని ఇష్టము. అంతే! చెదర్చును గలవా రెవరైనా కాలమును నిర్ణయించి వరుని పిలిపించినా, శుభకాలమునకు వరును నిర్దిష్టకుట అరుదు. పిలిచినా, కన్యక వేళకు వచ్చుటకు అలంకారము పూర్తికాదు. వీరు సిద్ధమగునప్పటికి ధూగోళము కొన్ని వందలమైళ్ళు తిరిగి యుండును. శుభకాలము కనెచిపోయి, పుణ్యకాలము దాపురమునకు. ఆనుటచే సందర్శనక్షణము నిష్కర్తగా తెలియగల సందర్భములు చాల తక్కువగా నుండునని పాశ్చాత్య మహాశియులు కులభిముగా ఊహించుకోగలరు. నికరముగా కాలము తెలిసినవానిలో నాల్గు దృష్టాంతములను ఇంటి చూపుచున్నాను.

I. అనుకూలతల ఒకానొక కన్యావరుల పెండ్లిదూపులు 30-1-1949 నాడు 10-22 (A.M. IST) లో జరిగెను. అప్పటి గ్రహస్థితి ఇది.

	I 11-15 రా 29-54		వ 27-0 (వ)
చ 22-9 కు 20-4 బు 16-32 వ ర 10-0	(పాయనము) — మాఘ కృష్ణపాడ్యమి భానువారియు ధనిష్ఠ		యము 17-27 (వ)
మ 21-8 న 17-5 X 8-15		ఇ 15-7 (వ) కే 29-54	శ 4-32 (వ)

దిశను భావములో నుడుకుటలు, లాభ స్థానములో రవి, బుధ, కుజ, చంద్రులు, ఆరింబ శని, కల యీ మహూర్తము ఎంతో రమ్యముగా చూపట్టుచున్నది. లగ్నాధిపతి కుజుడు, సప్తమాధిపతి కుక్రుడు సహా అభివృద్ధి నూచక స్థానములలో యున్న నూట పదియము. కాని వారిరువురికి ద్విత్యాదశి సంబంధము వలని బొంబానీయున్నది. మైగా, కుక్రునికి కుజుడు విషత్వారలో కుజునికి కుక్రుడు సైవతారలో. అనుటచే వారికి పాదురస్యము భాజ్యము. మరియు, దశమ (గృహ) స్థానాధిపతి చంద్రుడు లగ్నాధిపతి కుజునినుండి విడివడి దశమభావమునకున్న విప్లవ కారి వరుణునిమైత్రి సభిలపించుచున్నాడు. అది చార పరిణివలని క్షేమము, గృహములో (గృహ ప్రధర్మములో) ప్రబలమైన మాన్యులు నూచితిములు, కళిత్రిభావములో వ్యక్తించి ప్రబలుడై మాన్యువాడు మాయాచి ఇంద్రుడు. ధర్మస్థానాధిపతిరైవసీచివడి రాజ్యస్థానమునకున్న బృహస్పతికి ఆ ఇంద్రుని నుండి కేంద్రవేగ. స్వరగ్యలోపము, దాంపత్యతీవి తిమునంగు ఆవ్యవస్థాప్రసక్తి, దీర్ఘళము. ఈ మహూర్తములో జరిగిన కార్యము ఫలించినచో, అనగా, వీరికి వివాహమైనచో, ఫలిత మెట్లుండగలదో, మై గ్రహయోగములు చాటుచున్నవి. లగ్న సప్తమాధి

పతులు అభివృద్ధిని సూచించుచున్నారే అనవచ్చును. గృహస్థాశ్రమగర్భమునకు భంగముకలుటయు, వైయక్తికముగా కన్యావధులు ఇతరవిధముగా భావపడుటయు, సంభవించవచ్చును. శనిభలము దానికే.

కన్యబాధకములో అష్టమభావమగున్న శనికి వాణుని శీంధ్రవేగ కలదు. ఆమెకు బృహస్పతి భర్తృభావాధిపతి. ఈ బృహస్పతి చారిత్రమున నీదుడై అష్టమభావములో చరించుచు జన్మశని స్థానమునకేవచ్చి జన్మవధులు వేగలో నున్న దివసుండే ఈ వర సిందర్శన మహోత్సవము! చతుర్థభావములో ఇంద్రబుధ సంయోగముకలది కన్య. 'భావాంబరవిధి విశ్రుతి విహారము'చే నొక్క అనందించు లలితకళారాధకులా లామె. ఆ ఇంద్రబుధ సంయోగ స్థానమందే వగుని కళితాధిపతి శని యుండుట. ముఖ్యగురవైన ఆమె కోమల మనోధర్మమును ఉపయోగించుకొని శని పట్టి నాడు. శనిపట్టు ముకరిపట్టు.

“పట్టుపట్టరాదు; పట్టివలరాదు.” అనుట శని మహాశయిని నీతిమాత్రములలో ప్రధానమైనది. చారములో న్యస్తానమునకు (వరబాధకములో) వచ్చింపుడే శనిపట్టినాడు. ఇక, వదులుట ఎన్నటికో?

సప్తమరాశిలో శనికి ఉచ్చి; కళిత్రభావములో శనికి పూర్వదిగ్గులము; కళిత్ర కంకుషుల కుక్రునితో శనికి నిర్లగ్నమైత్రి, ఇట్టి శనిపట్టు వైవాహిక జీవితమునకు అహితమెట్లు కాగలదు? అనవచ్చును. సరే. హితకరుడైంపుడు వైవాహిక జీవితమునకు శనిపట్టు స్పృహణీయమే కావచ్చు ననుకొందము. కాని, శని వైయక్తికముగా అహితచింతకుడైనచో, అప్పుడు వైవాహిక జీవితమున అతని ప్రభావమును భరించుటెట్లు? “దివగంధము, దీర్ఘాయుస్సు.” అను సామెతి యగునుకదా? కాగింతల నొక్కటలు కొంత కాలము సాగినా, రుచికరము కానోవును. కాని గొంతు నొక్కిపట్టినచో, ఎంతకాల మెరవవచ్చును?

పీక్షణ కాలమున లగ్నము సాక్షాత్తుగా వరుని జన్మ కుక్రస్థానమే. చూచినచోడివే ఆ లావణ్యవతికి వాడు దివ్యమందరుడుగా, అతనికి ఆ యువతి మోహినిగా, మాపట్టియుండుట వింతకాదు. మహూర్తములో సప్తమభాగములో నున్న ఇంద్రునికి వింకు కోణ దృష్టిలో బుధుడున్నాడుకదా? బుధ్ధికి ఇంద్రుడు

మంద్రించి మచ్చులూడిన చల్లినాడు. ఇంకేమి కావలయును?

కన్యావధులు సంబంధమునకు సమ్మతించినాను. తోడనే నిశ్చయము సహజరిగినది. త్వరలో వివాహమునకై వారాత్రిము యాచివాగుకూడ. కాని, సెలకే మహూర్తదండ్రుడు చరించి దిశమకేంద్రమునకు అర్ధశీంధ్ర విషయదృష్టికిరాగా, వారి శోక్తలకు అంత రాయము కలిగను. వరుని జనకుడు ఇవాలోకయాత్రి చాలించుకొన్నాడు. ఇట్టి సంఘటనకు 'వైవ ప్రాతి కూల్య'మని పేరు.

“వాగ్దానానంతరం మాతా
పితా భ్రాతా విపద్యతే,
వివాహో వైవ కర్తవ్యః,
న్యాయం న్యహిత మిచ్ఛతా.”
(చూడవలెను)

ఒక ఏడాదికాలము పరిణామము జూగుటకు దిలుకావలెను. తరువాతి వివాహము యథావిధిగా సెరవేరినది. చరితదండ్రుడు శనిమండి సమస్తప్రక వేగుపొందినవృత్తి యీ వివాహము. వధువును శని ఎట్లు పట్టి నాడో, వేరుసాక్షియు కావలయునా?

వివాహానంతరము విమేషా ప్రతిబంధకములు ఏర్పడి, భర్త ఇల్లు చెగుకొనుటకు భార్యకు సంవత్సరకాలముపట్టినది. వేరుకొన్న తరువాతి అత్తి వారింటలో ఆమెకన్నీయు అసౌకర్యములే. భర్తగారి ఉత్సాహము చల్లబడినది. అతని నిరుత్సాహము అనుక్షణము వ్యక్తమగుచు వచ్చెను. అతని కృష్ణలీలలు సహించుట ఆమెకు శక్తికి మీరినకార్యము. ఇక ఇంటివారి పొరుగుగర్భరము కాబోచ్చెను. ఆమె గోడు వినువారే కానరావెను. సంవత్సర కాలమునకు వైగా భర్త దియకై కమ్ములు కాయగట్టుపట్టు కాచి కాచి, విసికి, వేపరి, అగతికడై ఆమె పుట్టినట్లు చేయకొన్నది. ఇతర విషయము తెల్లయినా, కడుపాత్ర మయినా తీర్చుకోవలయుకదా? ఆలోచించి జీవనయాత్రకై ఆమె విద్యావ్యాసంగము చేయవారంభించినది. చరిత లగ్నము ఇంద్రుని సమస్తప్రక వేగువచ్చింపుటకే, అనగా, ఆయినేండ్లలో, ఈ పెండ్లి చూపుల కథ ఈరీతిగా ముక్తాయమునకు వచ్చుట! ఫలము కూన్యయిననా, శనిపట్టు వదలలేదు. భవిష్యత్తు

దైనాభివము. దాని చర్య ప్రకృతిసందర్భమునకు సంబంధించింది కాదు.

II. ఉన్నతరిత్యా సంపన్నుడగు ఒకానొక వరమహాశియూనిగో విద్యావరణమున నొక రిదుగిరి 7.11.1950 వాడు మధ్యాహ్నము 1-53 P.M.(IST) కాలములో పెండ్లి చూపులమహాశివము జరిగింది. ఆవాటి తిథివారములు ఇట్టి. శుభకార్యములకు తగనిది. ఇట్టి స్వల్పకార్యమునకు శుభదివము కావలయునా యని ఇగువక్షిముల వారు ఒహా భావించియుండుదురు. చూపులు తిప్పిరమగు నేని, వివాహమునకు యెల్లుమ సుముహూర్తమును ఏర్పరచుకొనుట తిప్పగు కదా? కాని, ఈ చూపుల ఫలముగా వివాహము జరుగునెవల ఈ ముహూర్తము వాటివలీనములే ఆ వాంఛిత్యములో ఫలించునుట వారు గమనించియుండుదురు. విత్తొకటి వాటివతో, నెట్లు పేరొకటి ఎట్లు మొలవగలదు? ఈ ముహూర్తపు మహిమ ఎట్టిదో, ఇందుక గమనింతుము.

అప్పటి ఖగోళమండలి గ్రహభౌతికశాస్త్రం యీ క్రింద లెక్కలు తెలుపగలదు:—

I 4-0			
సు 27-56	[సాయనము]	వ 9-16 (వ)	
	ఆశ్వయుజ శృష్ట వ్యాదిశి, మంగళ వారము, హస్త		యము 19-49
కు 0 49			
X 9-45	సు 12-48 రి 14-22 మ 17-48	చ 7-17 ఇ 10-6	శ 25-40 ః 28-46

‘ప్రళయ గ్రాసముగా మక్షికాపాత’ మను రీతిగ స్పష్టముగా అప్రమదంద్ర స్థితి చూపట్టుచుండుట చదు వగులు గమనించియుండుదురు. ఇది మహాదోషములలో నొకటి. దీనికి,

“మృత్యుగతే మృతపతి కా,
మరణం సముపైతి వా త్రిభి ర్భూతైః”

అనుట కొనకమహర్షి చెప్పిన ఫలము. ఈ చంద్రునికి ఇదట పంచమాశివత్య మున్నది.

ఇరిరివిడుదుము లబ్ధుండే, విషయగుభుము మృగ్య మునియు, సంతానసౌఖ్యము చెనుననియు నూచించు దుష్టయోగ మిది. లగ్నములో లగ్నాధిపతి నురు వున్నాడు. కాని, చంద్రాధిపతిదోషములను పోగొట్టు కై ఇతివశి లేదు. విద్యామాగవురి నూత్ర మిది.

“సభిగ్రహాణా సుయోగై స్థి సత్యం,
వతావతా కర్మ కుభం వివిద్యాత్,
గ్రాహాశ్చ మహాదోషురివర్జితోయం;
ఇదం ముహూర్తస్య పరిరహస్యం.”

లగ్న సప్తమాశివకులగు నురు బుధులకు పర స్పర కేంద్రవేగ! ఇది స్ఫుర్తలు తెచ్చి పెట్టగలదు. అందులో బుధుడు అరింటియముని కేంద్రవేగకె పోవుచున్నాడు. ఆవాలోగ్యమో, శ్రీకువులు కాలముగా భార్యార్థిత్వలకు పొనునస్యము తిన్నవని దీనినూచిన. చాలవరి కుక్రుగు శినియొక్క ఆర్థకేంద్ర ద్విస్థితే అభిలషించుచుండుట! మనస్ఫుర్త, ఆనా రోగ్యము, గిట్టరివారికుట్ర, సుఖనాశనము ఫలమైనతో మిగిలినకేమి?

ఇంతటితోపొయినమకొనరాదు. హస్తానక్షత్రపు విషవాడిలో (యూరాలిలో 7-50 నుండి 8-48 వరకు) ముహూర్తకాలపు చంద్రుడున్నాడు. అవగా, ప్రయాసపడి వర్జ్యకాలములో నే వధూవగులు ఈ సుముహూర్తమును పొధించినా రనుట! ఇక, లగ్నమో, శిథిలిమనక్షత్రపు విషవాడిలో (విాన రాశిలో 8-50 నుండి 4-48 వరకు) నుండింది. మొత్తమువివాధ ముహూర్తమంతా విషమయమైన దిన్నతో, సత్యమునకు దూరముకాదు.

ఇట్టికాలములో ఏర్పడిన కన్యావరసందర్శనము వివాహమునకు అవకాశవిూయక ప్రారంభములో నే విఘ్నకారి అనుట ఎంతో మేలు. దోషఫలము ప్రయాణ క్షేమితో, నైలు చార్చిత వ్యయముతో నెల్లిపోవును. అట్లుకొక, వివాహమూపముగా పరిణమించె నేని పర్యవ సానిము ఖగోరముగా నుండక మానరు.

ఈ ముహూర్త లెక్కమునకు కన్యావిరుల జాతిక ములతోవచ్చు అక్కర్లముననుసరించి ఫలము చూపట్ట వలసి యున్నది. కన్య జాతిక కుజాశ(లగ్నాధిపతి)

చరిత్ర కేతువుతో చేరియున్న ప్రాసమే ఈ ముహూర్తమున నికరముగా ప్రస్తుతకేంద్రమైనది. ఆమె భర్తను సంపాదించుకోవలసివచ్చింది. భర్తలో కేసు నిర్ణయముచేయవలసియున్నది. కేసువు మోక్షకారకుడుగదా? ఏదోరీతిగా వస్తువును కిరీతు మోక్షనూర్తమును సులభముగా చూపగలిగివచ్చును. కన్య బుధునికి ఆవాటి కిని నికరముగా సమన్వయము. బుధికి కేసి పట్టివారు. వగుని లగ్నాధిపతి కేసియే! అతనిని చూచినంతనే ఆమె బుధికి మాంద్యము గల్పియుండును. ఆవాడు బుధుడు ఆమె చరిత్రలగ్నముపై నుండెను. వగుని చరిత్ర కేసిస్థానము నికరముగా అదే. బుధికి మాంద్యము రాదామి? బోలే, వగుని కేసిమీద రవియున్న దిసమిది. విశేషమేమందురా? కన్య జన్మరవికి నికరముగా కేంద్ర విషయదృష్టిస్థానమిది. ఇది చాలక, అతని వివాహ సహాయమునకు, ఆమె వివాహమోక్ష సహాయమునకు, మధ్య బిందువు అది. ఈ మధ్య దిసమున చారవరణుడు ఆమె పుణ్యసహాయముపై నున్నాడని, ఆమె వివాహ సహాయమునకు ఎదురైనాడు. అతని చరిత్రకు ఆమె వివాహ సహాయముపై నున్నాడని గమనించిరిమేని, అసాధారణమైన అకర్షణమున కతని హృదయము లోనైనదిమీది వింతకాదు. ఇంకెన్ని మధ్య లక్షణములు కావలయును?

వగునిచంద్రుడు ఆవాటి చంద్రరాశివునకు, అష్టమకేతువునకు, వగును చిక్కినాడు. కాలక్రమమున ఈరాశి కేతువులు అతని మునుస్సులో విష దీపములు నాటకపోయి. ముహూర్త చంద్రుడు చరించి కేతువుతో అర్ధ కేంద్ర ప్రారంభిస్తే రాగా, విషదీపము ఫలించవలసివచ్చేదా? బోనిండు.

త్వరలోనే వరణమైనది. కొన్ని నెలలలోనే వైభవముతో వివాహము సంయతిము జరుపబడినది. కాని, వస్తువు భర్త ఇల్లు చేరుకోవటకు అవాగోగ్యాది కారణములచే కొంతకాల మతిక్రమించెను. చరిత్ర శుక్రుడు కేసివేళను నికరముగా అందుకోగలిగినప్పుడే వస్తువు అత్తవారిల్లు చేరుకొనుట? ఇట్టి దుర్భిలా దాంపత్య జీవిత మారంభమగుట విషాదకరము. చరిత్ర శుక్రుడు శుక్రస్థానము చేరి కేసి అర్ధకేంద్రదృష్టివందుకోగా, నిర్దియాత్ముడై భర్త భార్యను పరిత్యజించినాడు. భార్యా భర్త లీనవుతు. ఉన్నత విద్యావంతులు; దివ్య నీయ విగ్రహము; అనుయాయులు, సమర్థులు.

కాని, అవ్యవస్థముగా సామంజస్యము సంపాదించుకొను నేర్పు వారి కలవడలేదు. ఇంట గల్పిరచ్చనెల్లు విద్య కళాశాల వారికి నేర్పలేదు. వారి జీవితములలో గణపదున్నది, లేజన్యమోగ ముహూర్తపు ఫలము వారి జీవితముల కిట్టి పరిణామము తెచ్చింది. అమేయకే క్రిగల కాలమును ధిక్కరించి ఏమి సాధించగలము?

III వలము, కేలము, విద్య, లాభగణ్యము, సౌందర్యము కల ఒకానొక తరుణిని 11-5-1962 నాడు 11.15 A. M. (IST)లో అందగాడగు వగు దొక్కడు వచ్చి చూచినాడు. అప్పటి సంవత్సర ఇది:—

	బు 25-27	స 2-47 కు 8-29 X 11 ర 20-80	
రా 26-80	(సాయనము)	వ 11-9	
	వైశాఖ కృష్ణ త్వితీయ భానువారము అనూరాధ	I 12 యము 19-7 కే 26-80	
చ 8-51	కు 6-55 (వ)	శ 8-57 (వ) ఇ 19-82	

దివగుడి బాసన్నది. తారమంచిది. త్యాజ్యుడి దోషములు లేవు. దిశము కేంద్రములో శుభిగ్రహము లగు నుడు శుక్రులున్నాడు. అందులో శుక్రుని కది స్వక్షేత్రము. కన్య లగ్నాధిపతి శుక్రుడే. ముహూర్త లగ్నాధిపతి రవిరాజ్య స్థానములో వెలుగు దున్నాడు. అంతారమ్యముగ నున్నది.

కన్యావధులు సమృద్ధించినారు. తన పెద్దలతో సంప్రదించి తిరువారి కార్యక్రమమునుగురించి వ్రాతువని వాగ్దానము చేసి బోయిన వగుడు ఔదా కన్యము చూసినాడు. కారణము తెలియదు. జాబులకా ప్రతిలేదు. ఇట్టి పరిస్థితి కోమలుల పేలవ హృదయము లకు గొడ్డరి పెట్టుకదా? విక్షణ లగ్నము సాక్షాత్తుగా ఆమె చరిత్ర భర్త స్థానాధిపతి (కుజుని) పై నుండెను.

ఆమె వరుణుని నిండు త్రికోణ దృష్టి ఆ కుజునికి కలగు. దైవిక లగ్నమో, వెలికికొనిపోయినట్లు, ఆమె చరిత్ర ధర్మస్వరూపము పై సభిష్టించిన దివముది. వగుని ప్రవర్తనమువలన ఆ యువతి హృదయ మెంతి అందో శివము పాలు కావచ్చునో, మనము ఊహించుకో గలము.

ముహూర్తము బాగున్న నే, ఫలమిదేనా? అన వచ్చును. పీఠాగమ ఫలించినది. వివాహము సయితము కావచ్చును. కుజ వరుణుల దృష్టి ఆలస్యము సోర్వ లేదు. అంతే!

“కర్మకాల ఫలం శివం, గుప్తం స్యాత్ జన్మజం ఫలం,

కార్యం భూత్యాపి, తత్ప్రకృత్,
విఘ్న ప్రతి ప్రణయ తే,”
[శ్లోకము]

దశి విషయముగా నుండి, ముహూర్తము బాగున్నచో, ముహూర్తము ఫలించినా, తిరునాళి క్షేత్రము కలుగునని అర్థము.

ఆ యువతికి చరిత్రరచి జన్మ వరుణునితో సార్థ కేంద్ర ప్రకారదృష్టిలో నున్న కాలముది. రచి వరుణుల వేగకల వయస్సులో ఏర్పడిన సంబంధములు, బాంధవ్యములు, భాగస్వామ్యపు నియమములు వాధారణముగా ఫలించవు; ఫలించినా, తేమకరముగా ముండువు. కాని, ఈ సమయమునకే ఆమె ధర్మస్థానాధిపతి కుజుడు చరించి వరుణునితో మిత్రదృష్టిపావగలుగుటచే, ధర్మ సంపాదనమునకై ఆమె తిహితహూడు చుండుట. వయస్సు అనుకూలించినది దిశకు. కాని, ఆమె చరిత్రచంద్రుడు రచి వేగలో ముండిన కాలము నుండే వరసంధర్శనము జరుగుట. వియోగకారకుడగు వరుణుడే ఈ సంవిధానమును కల్పించినాడు. ఆమె చరిత్ర రచికి సమసప్తకస్థానములోనే, ఆమె వరుణునికి అర్థకేంద్రస్థానమండే, నికరముగా ఈవరుని జన్మసమ్రుకుండుట. మంగళాక్షతలతో ఆహ్వానించి వరుణుడుపోయేయుడు పిలుచుకొనివచ్చిన వరుడితిను. వ్యామోహపాశము తగులుకొన్నది. సమ్మతించినాడు. మహాలక్ష్మీవంటి కన్యను చూచి ఏల సమ్మతించడు? కాని, దురాశపట్టినది. ఔదాశీన్యము వహించినచో, లక్ష్మీకటాక్షము (అరణము) హెచ్చునని తలచినా డిదిదే.

కింక ద్రవ్యతామాధురాలై, ఆ వివేకవతి శ్లోతి క్వాస్త్రయము శరణమశ్రయించినది. రచివరుణువేద వాదాపు సంవర్ధకకాలము న్యాపించి యతింపగల దనియు, అలోగా వివాహము జరుగుట అపొతిమరియు వేధాకాలములో దాపురమైన వరుడు గుప్తఫలమునే దాంపత్యజీవితమున అందిచ్చువనియు, ఆమె గ్రహించి నది. వివేకవతి అగుటచే, సంకల్పశక్తితో శోక్మలను నిగ్రహించి నెమ్మదిపడినది. కాని, వరుణుడు సంతస వరు దూరకవికుచువాడు కాదు. అతని దురాశకు అదిరయు లభించకపోగా, చిల్లబడి తగ్గిపోయి నిఅరణము కాని లేకయే పెండ్లియాడగలనని అశియాపి, ఎంతో ప్రయాసపడినాడు. అయిన నేమి, ఆమె నిశ్చయమును మాన్పుకొనలేదు. ఋజుప్రవర్తనలేని స్వార్థపరుడగు ఆ వరుని వివాహమాడుటకు ఆమె నిరాకరించి, రచి వరుణువేద కవచిపోవువాడు వివాహప్రశంస రానీయక వ్యాసంగముతో కాలక్షేపము చేయుచు, గండిము గడిచుకొన్నది. ఈ వేధాకాలములో ఆ వగునితో అతిసులభముగా వివాహము జరిగియెండును. ఇట్టి సన్నివేశములలో, ఆమెవలె మనోనిగ్రహమును చూప గలవారు తిరుణులలో అరుదు, ఆమె వివేకమునకు ఫలమిది. దైవము గుప్తముగా నున్నప్పుడు, దానిప్రభావ మును అదివిఘ్నముగా ఆమె స్వీకరించెను.

IV. .. పై దృష్టాంతములోని కథానాయకురాలు వివాహమునకు శుభదశి వచ్చువరకు ఓకితో వేచినది. చరిత్రచంద్రునికి చరిత్రశక్రసంయోగము, సప్రమాధిపతి యగు కుజునితో కోణదృష్టిసహా, ఏకకాలముండే వచ్చినది. తలవనితలంపుగా, ఒక ఉత్తముపగు వరుడు వివాహార్థియై వచ్చి ఆమెను చూచినాడు. వారీపరస్పర సంధర్శనము 16-8-1988 నాడు 10-15 A. M. (L. S. T.) లో జరిగినది. ఆ ముహూర్తపు చక్ర మిది:—

దివ కుద్ది చక్కగ నున్నది. ఆమె జన్మరచిమీద చంద్రుడున్న దినముది. వరుని జన్మచంద్రుడు ఇంద్రుని స్నేహ దృష్టితో అచటనే యుండుట. బుధుడు (వరుని లగ్నాధిపతి) ఆనాడు కన్యక సప్రమాధిపతిపై నుండెను. అతని మన్యథ సహాయముపై ఆనాటి కుట్రకు విలచి ప్రాత్యహించుచున్నాడు. ముహూర్తపు లగ్నము నికరముగా కన్యక జన్మలగ్నభాగయే

			న 21-9
రా 2-3	(పాయనము)	మ 18-50 వ 20-52 X 28.45	
	క్రామం, శుక్ల, సప్తమి భామ వారము, స్వాతి	కే 2-3 బు 4 37 కు 11-12 ర 28.0	
	చ 4-30	ఇ 21.88 కే 22.48 I 29.0	

కుజానిలో పరిపూర్ణ త్రికోణ శుభదృష్టిలో నుండువరని జన్మ శివి స్థానము ఆ భాగయే. అతిని వివాహ పహుము సాక్షాత్తుగా ఆ భాగయందే యున్నది. ఆమె జాతికములో బుధుడు ఆ భాగయందే యుండుట విశేషము. ఏమందురా? బుధుడు వరుని లగ్నాధిపతి. ఈ మహూర్తపు సప్తమి భావమంటే ఆమె భర్తృసహు మున్నది. సందర్శనము సఫల మగుటకు ఇంకెన్ని యోగములు కావలయును?

లగ్నములో పాపగ్రహము లవమకు ఇంద్ర శివులు ఉన్నారే. ఇది గుణమా? అని శంకించవచ్చును. కన్య జాతికముల్లో ఈ గ్రహములు అశోభ్య శుభదృష్టితో ఉపచయ (త్వద్వి) స్థానములలో నున్నవి. మహూర్త కాలములో వీరికి భర్తృస్థానమందలి బృహస్పతిమండే శుభదృష్టికలదు. వరుని సప్తమాధిపతి బృహస్పతి. ఈ గ్రహములు అహూతము చేయజాలవు. భర్తృదృష్టి, రియమ బద్ధిత, దూరాలోచనము, జాగరూకత, మున్నగు గుణము లనే ఈ గ్రహము లీయగలవు.

“సాంప్రత ఫలదః నూతా,
బలాధికో యో దశాధిపతిమిత్రం చ,
పాపాపి స శుభద స్సాన్యితే.”
అను వరాహమిహిర వాక్యము మరువరానిది.

ఎంత హితకాంక్షి అయినా, కుజ వరుణులవలె శివి ఆశ్రయంతో పనులు చేయువాడుకాదు. అతడు మందగామి.

వరుడు తృప్తిపడి సమ్మతించినాడు. కన్యక శోడశే నిర్హారణమునకు రాలేదు. ఇతర సుగుణము లెన్ని యుండినా, వరునియందు వన్నెలో అమహాప్రభము ఆమె కంటికి కానరాలేదు. “కన్యావరయతే దూపం.” అని చెప్పిన మహాశివయ దెంత అనుభవకారియోకదా? కొన్ని దినములు సమ్మతిగా ఆలోచించిన తరువాత, పూత మెరుగుల తక్కువకంటే గుణిలములకే వెల హెచ్చని విశ్చయించి, దృఢ చిత్రిముతో తన సమ్మతి వాసంగి, కొన్నాళ్ళలోనే ఆ వరుని పెండ్లియాడినది. గౌరవ మర్యాదలతో, సత్సంతాన సౌభాగ్యముతో, ఆ గృహిణి ఇతడు ఆనందించుచున్నది.

దుష్టదశలోని ప్రయత్నఫల మెట్టిదో, దైవాను మాల్భ్యముకల కాలమున పురాషకారమునకు శుభఫల మెట్లు మలభముగా సిద్ధించునో, మనకి దృష్టాంతము తెలుపుచున్నది. మలాలగ్నమునకు యోగకారకుడు శివి. మహూర్త కాలములో ఉచ్చుడై లగ్నమునందే యున్నాడు, వరజాతికపు శివి అచటనే యుండుట అగుటచే, ఆమెకు శివి దూరాలోచన శక్తినిచ్చి, హిత మును బోధించి, జీవితమును సఫలముచేసెను. మంచి కైవా, చేడుపునకైవా, శివి పట్టు పట్టిక మైనది.

ఇప్పటికి ఈ దృష్టాంతములు చాలవు. కన్యా వర సందర్శనమునకు సుముహూర్తము కావలెనని మన ప్రాచీన మహానుజుల కాళించికో, మన మిత్రుడు కొంత అయినా ఊహించగలము. వారి హితబోధను నిరాదరించితిమేని, నష్టము మనదే. పెండ్లి చూపుటకు సిద్ధపకు ప్రాథ కన్యావరుల, వారి పెద్దలు సహా, ఈ క్షోభిత్వాస్త్ర రహస్యములను గమనించెదగుగాక. దుష్కలము నుపయోగించి, తరువాత దైవమును దిండించి లాభమేమి?

“సుఖదుఃఖకరం కర్మ
కుభాశుభ మహూర్తజం” —(సర్వసింధువు)

కె ర టా లు

శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం

వి.టి. స్టేషన్ లో పెద్ద గడియారం పది గంటలు చూపేసుతోంది. యాత్రైగజాల దూరంలో వున్న ఆమూయి కారదేవన్న అనుమానం కలిగినా కొంత సూక్ష్మపరీక్ష చేసిన తరువాత కాని కారదేవని నిర్ణయించలేకపోయాను. బహుశా నన్ను చూసే వుంటుంది. కాని నాతో ఎందుకు మాట్లాడుతుంది? నా కంటే గంట ముందు బహులు చేరినా ఇంతిసేపటి వరకూ ఏంచేసిందో వ్రాహించలేకపోయాను. బహుశా ఉమాపతిని కలుసుకోటానికి వెళ్ళిందేమో!

స్టేషన్ బయటకొచ్చి రెలవంచుకుని నడిచి పోతున్నా.

‘ఏవండోయ్!...ననుష్కారం! కొంపతీసి నాకు దామ్ యివ్వరుకదా!’ అన్న మాటలు చెవుల్లో గిరిగింతలు పెట్టాయి. తిలెత్తి చూశాను. ఎదురుగా సరోజ నిలబడుంది. మనస్సును స్వర్ణం చేసే ఆ కళ్ళల్లో చీకటి కన్నె చేతులు వూగిస్తూ కనపడింది. ఏదో కారణం వుండే వుంటుంది. జుట్టు జనక్కి దువ్వి ఎర్రరిబ్బనుతో విగించింది. చెవులకు రుజరా తీల మాదిరిగా వెడల్పాటి లోలకులు-సూర్యకాంతిలో తిళుక్కుమన్నాయి.

‘అంతటి ధైర్యం లేదుకాని పదిపదియిందొకదా! ఆఫీసుకు రాకుండా ఏచీటికి?’ అనడిగాను.

సరోజ తన చేతినున్న ‘ఫేవర్ లూబా’ కేసి వోమాటు చూసి తిలెత్తి నివ్వంది. ఎక్కడో సామ్రాజ్యం ఒక్కసారిగా తిగలబడుతున్నట్టు - ‘ఇవేరే సెలవు పెడుతున్నా-మనసు ఏం బాగా లేదండి-ఏదో నిలువైన వస్తువు జారిపోయినట్లుంది. మీ కోసమే యిక్కడ ఇరవైవిమిషాలమంచి తపస్సు చేస్తున్నా. ఉమాపతి గురించి మీకు కొత్తసంగతి ఏదైనా తెలుసా?’

ఆకీర్త్యంలో కనురెప్పలు కడిలాయి.

‘తెలియదు - ఆరెనివో నాకేం ప్రమేయం లేదు. మనసులు విరిగాక ఆతుక్కోడం అసంభవం.’

దూరంగా వినిపించిన జోళ్ళ టకటకలు నా దగ్గరకొచ్చి ఆగిపోయాయి.

‘హలో!’ అని విప్ చేసింది ఎలిజబెత్.

‘హలో!’ అన్నాను, ఆమె వేడుకున్న కొత్త ప్రభుకేసి కన్నార్పకుండా చూస్తూ. జోళ్ళ చప్పుడు దూరంగా కదిలిపోయింది. సరోజ దృక్పథంలో నేనొకశిఖరాన్నయితే ఆమెదృష్టి లోతునిర్ణయించరాని అగాఢం.

‘మీకోమాట చెప్పాలనే ఇక్కడ నిలబడ్డాను. అతిన్ని గురించి నో విచారకరిమైనవార్త చెప్పాలి. ఇప్పు దానిషయం బల్లడి చేస్తే మీకు బాగపడతాను. అందుచేతి వాయంత్రం చావాలి వంకరండి. ఏరిటో-ప్రతిమినిషిలోనూ కొన్ని భావాలు మైకొకుండా అణివుంటాయి. నొక్కివుంచి అనేక వేషాలు వేస్తాం. చివరకు మేకో-ఆవ్ చేసుకుంటుంటే తెంకొస్తా వుటు క్కున తెలిపారండి.’

సరోజ ఇంత వేదాంతం మాట్లాడటం నేను ఎన్నడూ వినలేదు. ఆమె వేషభాషల్ని-మాటల తీరును బట్టి నేను చేసుకున్న నిర్ణయాలు పారవాలేమో నని పించింది. గణితశాస్త్రజ్ఞుడు స్వయం సిద్ధాలమీద తన భవనాన్ని విర్విస్తున్నాడు. కాని వ్రాసాది ఇసకలో కడితే?

‘కారద క్కుడా ఫోన్ చేయండి-ఆమె వుండటం అత్యవసరం’ అని, నేను ఆనబోయే మాటలు చెంది వేసుకోకుండా చకచకా నడిచి వెళ్ళిపోయింది.

అప్పుడే ఎలిజబెత్ యాత్రైగజాలు వెళ్ళిపోయింది. ఆమె క్రాఫీంగుమాయిర్ మీద వున్న నీలిరిబ్బను ఇంకా స్ఫుటంగా కనిపిస్తూనే వుంది.

అఫీసు చేరుకునే సరికి పదిన్నరైంది. వెళ్లిగానే బాస్ సెలవుపెట్టాడని తెలిసింది. నిన్న బడ్జెట్ గా వదిలేసిన నాలుగు రెటర్ను లైపు చేయటం పూర్తిచేసి తీరిగ్గా కుర్చీకి జారబడ్డాను. నాకు నాలుగు గజాల దూరంలో పైలు మధ్య పడికొట్టుకుంటున్న కామత్ నెమ్మదిగావచ్చి విష్ చేశాడు.

‘మిస్టర్ కామత్! చిక్కిపోతున్నావయ్య!’ అన్నాను. ‘కారణం మీకు గెస్ చేసే ప్రయత్నంలో వున్నారనుకుంటూ-అదివరకే కానీ సరోజిని రేడియో. ఆని ఆమె పీటకెసి పేలు చూపెట్టాడు.

‘అకాథంకం కలిగించినందుకు చింతిస్తున్నా. ఆమెవారం రోజులు సెలవు పెట్టింది.’ అంటూ అరిచి ముఖశివశిలలు ఎల్లా చూడుతున్నాయని చూశాను. హిమాలయం తెలమిడవొడుగుతున్నట్ట ఫీలయ్యాడేమో!

ఫోన్ చేద్దామని రిసీవరు అందుకున్నాను. ఫీ... కారడతో మల్లీ చూట్టాడటమా? ఇంతిరధిస-సంఘర్షణ జరిగిన తరువాత! అయినా నేను రమ్మంటే వసందా? నేనేదో పద్మప్రాయకం అల్లి సాలెపురుగులా ఆమెను బంధిస్తున్నట్టు పూహిస్తే నేనేం చేసేది? రిసీవరు యథా స్థానంలో వుంచి రెండవగులు ముందుకు వేశాను. సరోజి మాటలు ప్రతిస్పందించాయి. మల్లీ రిసీవరు అందుకుని డిజిటల్ చేశాను. కౌల్ వచ్చింది. ఉన్న విషయం చెప్పాను. ‘అవును-అయిదు నిమిషాలక్రితం సరోజి కూడా ఫోన్ చేసింది. తప్పకుండా వచ్చాను.’ అంది కారడ.

కామత్ డిలక్స్ సిగరెట్ అందించాడు. అఫీసులో పనిలేదు. ఉమాపతి విషయం ఆలలుచేసుకున్న ఏముద్రంలావుంది. ఆలోచనలు కళ్ళెం తెగిన సుర్రంలా తాడు తెగిన గాలిపటంలా పరుగెత్తాయి...

రిటైర్మెంట్ క్యూలో నిలబడున్నా, కాలం వృథా చేయటం ఇష్టంలేక సేతివున్న తెలుగు వారప్రతికలో విల్లు చదువుతున్నా. నావనక నిలబడివున్న వ్యక్తి ‘ఏవండీ! థామస్ కుక్ అండ్ సన్స్ ఆఫీసు ఎక్కడండి?’ అని స్వచ్ఛమైన గోదావరి తెలుగులో అడిగాడు.

‘నాతో రండి’ అన్నాను. ఇద్దరం మూడవ ఫ్లోరులో దిగాం.

‘ఇదే మీరు అడిగిన ఆఫీసు. నేను పనిచేసేది ఈ ఆఫీసులోనే!’ అన్నాను.

‘అలాగా!...థాంక్స్! చూడండి! ఈ ఆఫీసులో స్టేజీగ్రాఫరు పోడు ఖాళీగావుందని విని వచ్చాను. నేను చాలా కష్టాల్లో వున్నాను. మూడి కాకినాడ-అమ్మ-చెల్లెలు అందరూ అక్కజే వున్నాను. కుటుంబభారం అంతే నామీదనే వుంది.’

‘దానికేంలేండి!...బాస్ బోషల వుంటాడు. ఆరెన్జో చూట్టాడండి.’ అన్నాను.

ఆ తరువాత ఉమాపతి లైపులో విజయం పొందడం వుద్యోగం సంపాదించడం జరిగాయి.

ఆ మర్నాటినుండి ఉమాపతి పూర్తిగా మారాడు. కళ్ళెం మొదటిరోజు కనిపించిన దైవ్యం చెల్లాచెదలైంది. పెదవులమీదికి చిరువపువ జారింది. ఇంటర్వ్యూకి వచ్చినప్పుడు పేతుకున్న నాదాడున్నటు-కాన్పురు చెప్పలు అతన్ని వదిలకోవలసివచ్చింది. కొర్రకొర్ర నూట్లు కుట్టించాడు. మొదట్నుంచీ నేనతన్ని బాగ్ ర్తిగా గమనిస్తూవచ్చాను. ఆఫీసులో సగంబుంది యువకులు. వాళ్ళవిషయంలో అరిచి ప్రవర్తన ఎలావుంటుంది నేడి వాప్రశ్ని. దాన్నిబట్టి అరిచి కిలొనికీ మార్పులు నిర్ణయించి దాన్ని గీమరాయిలా వుపయోగించుకోవచ్చుననికాదు కానీ అదొక ప్రకాశాంశంగా కనపడింది. అయిదాడు రోజులు పోయాక అతన్ని మాయింటికీ రమ్మని ఆహ్వానించాను. అతిమ ఓ ఆదివారం నాడు వచ్చాడు.

‘నేను - కారదా స్వేచ్ఛగా చూట్టాడం. అరిచికి ఎకావలెన్సీ తెలుసుకోదేయో ఇంజనీరింగ్ చాలినవును. తీవనాధారం దొరకటమనేది అరిచి కెన్నదూ సమస్యకాదు. ఉదయం కాలేజీకి వెళ్లి వి. ఏ. చాకా చదవాలన్నాడు.

‘మరిన్నికీ పరిస్థితులు ఓ స్థిరమైన మనస్తత్వాన్ని ఇస్తాయా? — లేక స్థిరమైన దృక్పథం - అభిప్రాయాలు - భావాలు స్వతంత్రంగానే తమ స్థానాన్ని ఏర్పరచుకుంటాయా?’ అన్న వాదంమాట ఎలావున్నా ఉమాపతిని పరిస్థితులే మార్చాయని నేననుకుంటాను. అతిమ తనకు జీరితం మీద కొన్ని అభిప్రాయాలు వున్నాయన్నాడు. అభిప్రాయాలు స్థిరం కావని వాదిస్తామనుకునిపూరుకున్నా - పెనీమిజం పాతుకుపోయింది. అరిచికి చిక్కిపోయివున్నా వున్నా ఈవిరాళావాదం ఎందుకో! పక్షిలు పాయంత్రం కిలీల్లాడుతూ ఇళ్ళకు తిరిగిపోతుంటే ఉమాపతి

అవన్నీ లిండిలేక కాలేకనుపులతో ఏడుస్తూ తీరికెడు
తున్నాయంటాడు. మాయంటోవున్న హోస్టలియం
మీద 'మాయంపకోయ్' పలికించాడు. ఆన్లైన్
నైకాలబీసరించి పుస్తకాన్ని పంపించాడు. మాట్లాడాడు.
ప్రానింగ్ తత్వాన్ని పంపించాడు. 'మేక్స్ పియర్'ని
'పెద్దకాపియిస్ట్' అన్నాడు. ఏదీఎలావున్నా నేను
రెండు రెండు గంటలు గ్రహించాను. కారణమే—ఆతివి
మగ్గ ఏకాభిప్రాయం కుదరగలకంటే చాలా
పున్నాయి. ఉమాపతి ఎదుటివ్యక్తిని చిటికెలో
ఆకర్షించగలడు.

కామత్ చిత్రమైనవ్యక్తి. ఆతిమపువ్వులం చేసు
టం కేవలం కాలక్షేపంకోసం. అది యితరులు విశ్వసించ
చకపోయినా నేనువచ్చుతాను. మెడెంటూ నిలుగు
మధుమధుమని హుమనిగా మాట్లాడతాడు—ఇదిమీద
జాతిలోనే చేయవచ్చు.

కామత్ తననుటలో—చెట్లలో కొంత అసహ
జత్వాన్ని ప్రదర్శిస్తాడు. ఇలాంటివి విసుగుతో
అందరినీ నవ్విస్తూ తినువచ్చుతాడు. ఆతిమపువ్వు ఆనేక
'పిచ్చుల్లో' ఆహ్వానించబడినా ఉంది. అయితే
ఎంతమంది ఆహ్వానించుకుందరే వ్యక్తిగా గుండెమీద
చేయిచేసుకుని తనవ్యక్తిత్వం ప్రదర్శించి విజయం
సాధించాడన్నది అనుమానాస్పదం. అంతటి మన
వైర్యం అతిమి లేదనే నా నమ్మకం. అయినా ఆతిమ
చేతం నలుమూలలా తనకున్న అనుభవాన్ని వర్ణిస్తూ
వచ్చాడు. ఆతిమ వోఆహ్వానించేత ఆర్షించబడిన
పక్షంలో ఏమలాచీవువో తీసుకొచ్చి ఆమెకు పది
గజాలదూరంలో నిలబడి ఆపువు ఆమెమందుకునినీరి
'నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను' అనేసి పారిపోయినా నేను
అర్పించవచ్చు.

ఆతిమి సోజఅంటే వో 'ఫాన్సీ' వున్నమాట
నిజం... ఎలిజెబెత్ విషయంలో అతిమి ఆభిప్రాయం
కనుక్కంటానికి ఎన్నో మార్గాలు పుస్తకంగాంచి ప్రయ
త్నించి విఫలమౌతూవున్నా. పోనీ సోజతెగించి 'ఆల్
రైట్ మిస్టర్ కామత్!... నీ ప్రేమ అంగీకరించాను.
వివాహం ఎప్పుడుచేసుకుందా? అనడిగితే కామత్
నెంబనే రాజీనామాచేసి వెళ్ళిపోతాడు. ఆతిమనాతి
సోజ ఎక్కడైనా కనబడితే ఆమెకుంబపదకుండా
విపులకమో—పేపర్లో మొహానికడం పెట్టుకుని చల్లగా
జాబుంటాడు.

కాని సోజ అంతటిమాట ఎన్నడూ అనడు.

ఆమెతత్వం—తీరు—అన్నీ ప్రకృతి విరుద్ధంగా
వుంటాయి. ముఖ్యంగా ఆమెకు వివాహం మీద
నమ్మకం లేదు. వెనకటికి ఎవరో 'అయ్యో! నన్ను
బ్రహ్మచారి అవకండి—అనివాహితు డెవండి' అన్నట్లు—
ప్రతిరోజూ భర్తను చూస్తుంటే భార్యకు విసుగెత్తి
విడచు లేదు బుద్ధి వేస్తుందట—ఏదాని కోరికను
కనిపాడేస్తూ భర్తకు యిష్టమైన కూరలలో గుచ్చికంగా
వొంతుతూ, ఆతిమి అడుగులకు మడుగు లావుతూ—
చీ—చీ జీవించింది? పాతికేళ్ళ పడుచుచూచూస్తుంటే
వలచేదేమి? అవ్వల కనిపిస్తుందట! ఒమర్ ఖయాల్
అన్నట్లు జీవితాన్ని అనుభవించాలంటుంది. రిన్నెవా
వెనక్కి గేగలంకాని గడచిన ఒక్క సెకనును కూడా
తీసుకురా లేం—అటువంటిపుడు మానసిక బాధల్లో,
కట్టుబాట్లలో—ఎదుటి వారికి గోతులుతీస్తూ—తోపల
వోకటి వుంటే నైకి వోకటి నటిస్తూ చరిత్ర కాని,
కొంచెం వ్యక్తులు కాని నిర్ణయించిన మార్పుల మగ్గ
అగనివాతూ ఎందుకు బరికారి? జీవించిలో స్వయంగా
అనుభవం గడించి మంచి చెడ్డలు నిర్ణయించుకోవాలి.
అంటే కాని 'ఇలా—ఇలా' నడిచుకుంటే 'ఇలాంటి'
పరిణామాలు కలుగుతాయని వాదించటం—నిష్కాంత
కరించటం అసందర్భం — అన్యాయం — అని
వాదిస్తుంది.

'అందరూ యీ విధంగా నడిచుకుంటే ప్రపంచం
మాటేమిటి? కొంతకాలానికి జాతి నశింపుకాదా? అని
అడు ప్రశ్న వేస్తే నిర్లక్ష్యంగా నవ్విస్తుంది. కామత్
కూడా ఇలాంటి సందేహాలే లేవదీస్తాడు. వాద్దిమతి
మూత్రాలను అందరూ తు. చ. తిప్పకుండా ఆదిరిస్తే,
అందరూ గుండుచేసుకుని కొమయవస్తామి భరించి
'భిక్షుంజీహి' అని తిరగవలసిందేగా! ఎదురైనవ్యక్తుల్ని
ప్రేమ పురుష విధేయిత్వం మానినంతకాలం మానవజాతి
మాటేమిటి? కాబట్టి ఇదంతా 'హంబక్'—అందుకే
ఎవరూ దాన్ని ఆదరించరు. అంటాడు—ఇలాంటి
వ్యక్తులతో వాదించి విసుగెత్తి పూజకున్నా—

ఉమాపతివచ్చిన రెండు వారాలకు కామత్
'మీలో కొంచెం రహస్యంగా మాట్లాడండి—అలా
రండి' అన్నాడు.

ఇద్దరం బాల్కనీకి వెళ్ళాం.

‘ఉమాపతి ప్రవర్తన గమనిస్తున్నారా?’ అనడిగాడు. అతని ప్రశ్ని వివేకపుండ్రే, భావం బాధపడితే పూరుకున్నాను.

‘సరోజ ఇది వరకటి మల్లే నాతో మాట్లాడటం లేదు. మీ మిత్రుకు ఘటితుడు. కాని నేను బాధపడేది అందుకొక్కడు. మన కల్లి ఎదుట ఇలాంటి ఘోరం జరుగుతుంటే ఎలా సహించగలం?’

అతని కంఠంలో ఓటమి స్పష్టంగా కనిపిస్తోంది. కామత్ ప్రవర్తననుంచి నిలదీసి అపగవచ్చు—కాని ప్రయోజనం వుండదు. అది కేవలం వ్యక్తిగత విషయంలో తోకల్గం కలుగజేసుకోవట మవుతుంది. ‘నీలిని అడ్డం పెట్టుకుని తన మనసులో వున్న మాటను మధ్య పెడుతున్నాడు. నిజానికి నేనూ బాధపడ్డాను. ఉమాపతి సరోజమాలంగా చెప్పిపోతాడేమోనని. ఆ తరువాతి రెండుమాడుసార్లు ఇద్దరూ కలిసి సినిమాకు వెళుతుండగా చూశాను.

దైవబలాదగ్గరవున్న దైవోన్మాదలో భాగీపుం దని కమకొక్కటానికి వెళ్ళి తిరిగివస్తూ విశ్వరేయా గార్డెన్స్ నుండి సరోజనుచూశాను. ఆమెచూపులు చుట్టూ తిరుగుతూ ఎవరికోసమో నిరీక్షిస్తున్నాయి. కూలింగ్ గ్లాస్ లోంచి నన్ను చూసి విష్ చేసింది. రెండు జంటలు వేసుకుని దాన్ని అర్థ చంద్రాకారంగా మెలిరిప్పి మగ్గి నల్లరిబట్టు వదులుగా ప్రేలాడదీసింది. తెల్లటి పాదాలకున్న ఎర్రనీపుద్దు చూస్తూ కొన్ని సెకనులు గడిపాను. ‘రామాచారి’ చీర తొటాకు నీలిరంగు ముఖంమీదపడి వింత కోణమకలిగించింది. ఆవేళ సరోజను చూడటంలే వ్లాడ్ లెటులో బల్బు వెలిగిన అనుభవం గలిగింది. సౌందర్యం వింతగా ఆపు లించినట్లు—‘నీలిటి సంగతి? ఎవరికోసం ఈనిరీక్షణ?’ అనడిగాను. ‘ఉమాపతికోసమండి—అతను విశ్వ రేయా గార్డెన్స్ చూడ లేదన్నాడు. ఒంటరిగా చూడడమంటే వల్లభులీనధ్యం. అయినా చెప్పొద్దూ! అతను వట్టి అమాాయకుడునుండి! ఎలా బతుకు తాడో ఏమో! ప్రతి చిన్న విషయానికీ బాధపడతాడు. వట్టి పిచ్చివాడు. పెన్ను సరిగ్గా రాయక పోయినావరే—ఎవరో తిన్ను మీదపడినంపుతున్నట్టు ఇదివుతాడు—’ ‘వట్టి ముద్దికొరికితే దానికి దూపం ప్రసాదించటం నీకు కొత్తకాదుగా!’ అన్న మాటలు వాలుక చివరదాకావచ్చి ఆగిపోయాయి.

‘నాలుగంటలకు వస్తావన్నాడు—పావుతక్కువ అయిందేది, ఇంక వుండలేదు. నే వెళుకున్నాను. విరాగ వస్తారా?’

‘నేనో స్నేహితుణ్ణి కలుసుకోవలసి వుంది—నారీ—’ అని చిన్న అబద్ధం ఆడాను—సరోజ మానంగా వెళ్ళిపోయింది.

ఆమె నాదగ్గనుంచి జేన్నో దాచటానికి ప్రయత్నించినది స్పష్టమైంది. నేను రాకబోతే వుమాపతి కోసం ఎంతసేపైనా సరే కాదుకూడా నేనే జేమా: అంటే నన్ను చూసి భయపడివుండాలి—అనుమానపడి వుండాలి—పావకంలో వుండకలా నేను అడ్డం వచ్చి నందుకు కొంతబాధపడ్డాను—పదినిమిషాలు గడిచాక ఉమాపతి ప్రత్యక్షమయ్యాడు. ‘నీ కోసం చాలాసేపు చూసి సరోజ వెళ్ళిపోయింది. మనం గార్డెన్స్ చూద్దామా?’ అనడిగాను. తరువాతి నాకు స్ఫూరించింది. సరోజనుకంటే ఏదీ ఎరగనట్లు నటించి అతని ఆభిప్రాయం తెలుసుకుంటే బాగుండువని—అట్టే మరోవాడు చూసుకుందాం అంది. ఇవేళ మీరెలానూ దొరికొలు కనక మా రూంకి రావాలి.’ అన్నాడు. నేను ఏదో చెప్పబోతూంటే ‘ఇలావస్తానని చాలా సార్లు చెప్పి నమ్మించారు. ఇప్పుడు ఎలాంటి సాకులూ పనికిరావు’ అని బలవంత పెట్టాడు. సరేనని బయలుదేరాను.

ఉమాపతి వి. వి. దావిల్ లో వుంటున్నాడు. అతను వున్న నాటాలో ఓ ముసీలావిడ ఆమె మనవరాలూ వున్నారు. ఆమె పేరు సంధ్య. వెళ్ళగానే గారవించి మాట్లాడారు. ఉమాపతి నన్ను తెగలాగితే కాదు. సంధ్య కాఫీ తీసుకొచ్చి నా ముందువుంచింది.

‘నాకు కాఫీకంటే టీ ఎక్కువ యిష్టం—అందుచేత మీకీ కాఫీ దుచింపకపోవచ్చు. సరిగ్గా రేయారుచేటుంటూడా నాకు చేతకాదు అండి, స్వచ్ఛమైన మరాఠీకో.’

తరువాతి తెలుసుకున్నాను. సంధ్య ఏదో చిన్న కంపెనీలో పనిచేస్తోంది. ఇంకా పెళ్ళికాలేదు. ముసీలావిడ ఇంత ఆదరంతో అతన్ని చూసుకుంటోందంటే అతని ‘మంచితనాన్ని’ గుర్తించి వుండాలి. నేను ముందే చెప్పాను. ఉమాపతి ఎదుటివ్యక్తిని చిటికెలో నమ్మించి వశం చేసుకోగలడు. అతనికి దైవం ప్రవా

డించిన వరం. కామేశ్వరుని తీసుకొచ్చి వ్యాఖ్యానించుమంటే ఏం చెప్తాడు?

“అచ్చే అజంకాదండి! అసలు వుమావతి ఆలోచనలు చేరు. పన్నాగం చేరు. ఎలాగోలాగ ముసిలి దాని మెప్పుపొంది సంస్కృత మంచిచేసుకుని తన రాహుం తీర్చుకుందామని—అయ్యో దైవాంతకుడెవడు! సరోజ విషయంలో తెలుస్తూనే వుండిగా” అంటాడు గామాల!

ఉమావతి అయిదు నిమిషాల నిశ్శబ్దాన్ని భేదిస్తూ అన్నాడు.

“మీలో కొద్ది కోణాలుగా ఓ సంగతి చెప్పాలనుకుంటున్నా. ఆమెకొరిం చిక్కటం లేదు. మీమీద నాకున్న గౌరవభావం నురుగుబట్టిమైంది. అలామా హిమద్దీన్ జైపునకుదామా? సరేనని సంస్కృతా, ముసిలావిడమా కృతజ్ఞత చెప్పి బయలుదేరాను.

దీన్ చేతుకునే వరకూ అతను మానంగా వున్నాడు. చీకా చింతలేకుండా కలకల్లాడుతూ సాగిపోతున్న సంసారంలా చల్లగాలి వీచింది. ఇనకలో వదిలిబడ్డాం. ఉమావతి అసంవిద్యంగా ఇనకలో పెచ్చిగీతలు గీస్తూ కూర్చున్నాడు.

“అసలి వుద్యోగంలో ఎందుకు చేరావా అని పిస్తోంది” అన్నాడు వున్నట్టుండి. అతనికేసి అర్థ పూరితంగా చూశాను.

“తప్పగా అడిగితే క్షమించండి, సరోజ నురించి మీ అభిప్రాయం ఏమిటి?”

“సరోజ విషయం అలా వుంచి ఒక మనిషిని నురించి మరో మనిషి పూర్తిగా అర్థంచేసుకోగలడుకోబంటు పారపాటు. భర్త భార్య దగ్గన్నుంచి కొంత దాస్తాడు. కొడుకు తిండికి తెలియకుండా కొన్ని పనులుచేస్తాడు. అలాగే ప్రతివ్యక్తి తన రహస్య మందిరంలో ఇతరులకు తెలియకుండా కొన్ని దాచుకుంటాడు. నిజానికి అవే అతని ప్రవర్తనను—కీలాన్ని నిర్ణయించే గీటు రాళ్ళు కావచ్చును. దీనిక్కారణం మనిషిని చూసి మనిషి జనుకుకోవలసిననుకుంటాను. ఆలా వుండగా సరోజనురించి ఇతివిషయని ఎలా చెప్పను? ఆమెను ఆఫీసులో పదిగంటలకు చూస్తాను. తన పని తను చేసుకుపోతుంది. చలాకీగా వుంటుంది. ఆరు గంటలకు వెళ్ళిపోతుంది. దీన్ని బట్టి ఆమె వ్యక్తి

గత జీవితంనురించి తెలుసుకునే అస్కారం నాకక్కడ వుంది?”

ఓ నిమిషంపాటు నామాటల్ని త్రాసులోడ్చుచి విలువకడుకున్న వాడిలా కనిపించాడు.

“ఇంకా ముసుగులో నుద్దులాట ఎందుకండి! ఆమె నన్ను ప్రేమిస్తోంది. ఎందుకో ఆమెను నురించి ఆలోచించకుండా—ఆమెను చూడలేకుండా వుండలేక పోతున్నా—దీనికి అంతూ—చిరీ కనపడదు.” అన్నాడు.

ఆతని మానసికబాధ కొద్దిగా అర్థమైంది. సరోజనురించి విపులంగా చెబుదామనుకున్నాను. కాని అది నాకనవసరం. అదీకాక ఆమెనునురించి నాకు తెలిసిందెంతి? అసంత ధూగోళంలో ఇనక కలంలా—

“ఇంతే నువ్వు సరోజను ప్రేమించావా?”

ఆతను వెంటనే జవాబుచెప్పలేకపోయాడు. “ప్రేమి” అన్న పదానికి అతను సృష్టించుకున్న నిర్వచనం ఎగాంటిదో! ఆమె విసిరిన పొందిగ్యువు కలలో అతను చిక్కుకున్నాడు. దాని కలిమి దాస్యంచేయక తప్పదు. ఆమెను చూడగానే, బహుశా, అతని సరాల్ని స్వస్థలాల్ని వదిలుకుని కదలిపోయి ఇంద్రియాల్ని పట్టు తప్పకున్నాయేమో! ఒక జైపు అతని నైతిక జీవితం ఘోరసంగ్రామం జరుపుకొంటుంది. పెద్ద పెద్ద కొండెల్లా అవన్నీ అడ్డుపడతాయి.

“ఇందులో నుండెలు బాదుకోవలసిన విషయం ఏమిటేమో ఉమావతీ! నువ్వు నిజంగా సరోజను ప్రేమించేదక్షుంలో ఆమెను వోప్రించి తీక్షణం చెప్పి చెబుకో—అందుకామెగతం అవనిసరం—నీగతం నురించి ఆమెకేం తెలుసు కనక? ఇంక—ప్రేమకూ వాంఛకూ సంబంధం లేదని వాదించే వాళ్ళి నూటల్ని నేను విశ్వసించను—ఆవన్నీ సరైన పునాదిమీద నిలబడవు. దూర దూరంగా కూర్చుని ముసుగులో వూహలు సృష్టించుకుని ప్రేమను అనుభవించటం అసంవిద్యం—వాసలవో అంతే! కొంతసేపు గడిచాక చీకటిపడిందింటూ ఎవరి వారిన వారు విడిపోయాం—ప్రస్తుతం ఉమావతి వున్న స్థానంలో కామేశ్వ వుంటే?

ఇది జరిగిన రెండు కోణాలకు ఉమావతి తన వుద్యోగానికి రాజీవామా యిచ్చి నామోదు వచ్చి నిలబడ్డాడు.

‘అయితే ఇకముందు ఏం చేయదల్చుకున్నట్టు?’ అనడిగాను.

‘కాకినాడ వెడతాను. అక్కడే బావుంటుంది’ అన్నాడు. అమావాస్యవాటి చీకటంతా అతని ముహూర్త ప్రాగులుగా వేలాడుతూ కనిపించింది. ఆ తరువాత ఎందుకో సరోజ నన్ను అనుమానంగా చూడ పోగింది.

తరువాత వారం రోజుల వరకూ అతని జాడలేదు. స్వస్థలం చేరుకునుంటాడనుకున్నాను. కాని అలా జరగలేదు. కారదవని చేతున్న కంపెనీలో క్లగ్లుగా చేరిపట్టు ఆమె చెప్పింది. నేను అశ్చర్యపడకుండా వుండలేకపోయాను. అప్పుడప్పుడు కారద అతన్ని గురించి ఏదైనా చెబుతూవుండేది.

ఒకనాడు ఉమాపతిని చూద్దామని అతని గదికి వెళ్లాను. ఉదయం కారద సినిమాకంటూ చెప్పింది. తిలుపు తిట్టగానే తీశాను. అక్కడ కారదకూడా కనిపడింది. ముగ్ధురం కొంతసేపు ఆశ్చర్యంలో మునిగి పోయాం.

‘సినిమాకు వెళ్ళలేదా?’ అనడిగాను.

‘టిక్కెట్లు దొరకలేదు’ అంది. ఆ కంకణంలో ఆమె మాటలు ‘అబద్ధం’ అన్నట్టు ధ్వనించాయి. ఆలోచనలు పరిపరి విధాల పోగిపోయాయి.

ఉమాపతి అదీయిదీ మాట్లాడాడు. అందరూ మనసులో కుక్కు—అమావాస్యాయా—దాచుకుని నైకి మాటాడుతున్నట్టుపించింది. సంభాషణ సాగలేదు. అదలించటానికి కారద చిన్నపిల్లకాదు. ఏమని అడగను?

‘మీరు మనస్ఫూర్తిగా తీమిస్తావంటే ఒక్కమాట చెప్పాలనుకుంటున్నా—ఇంతకాలం మనస్సంకోచంవలన ఆలస్యం చేస్తూ వచ్చాను’ అన్నాడు. ఏమిటన్నట్టు చూశాను.

‘కారద యీ విధంగా వాతో స్వేచ్ఛగా మాట్లాడటం—తిరగటం తప్పేననుకుంటాను కాని...కాని...అంటూ ఆగిపోయాడు.

గుండె ఆగి మళ్లా తేలుకున్నట్టుయింది.

‘చెప్పు ఉమాపతి! ఎందుకు సంచేహం?’

‘ఆమెను, మీరు అంగీకరిస్తే పెళ్ళిచేసుకుందామనుకుంటున్నా—’ గాథ విద్రలోవున్న వ్యక్తిని హతాత్తుగా విస్మయంలో ముంచిన అనుభూతి కలిగింది.

‘నా యిష్టాయిష్టాలతో ఏమిటికాని కారద అంగీకారం వుండాలి. అంతకంటే అనే హక్కులేదు—

కారదవంక చూశాను. తలవంచుకుని బయటికి పారిపోదామనుకుంటున్న చిరువత్సవ బలవంతాన పెదవుల మధ్య అణచివేసింది. ఉమాపతిమీద నాకున్న సదభిప్రాయం మాడ్చుకున్నాను. ‘అతనికి వీరత్వం లేదు—అతని వ్యక్తిగత జీవితం కొద్దిగానైనా తెలియదు. ఇవే వ్యక్తిగతంలో వున్నాడు—ఏమో! రేపు వేరు పెంగలు అమ్మతూ తిరుగుతాడేమో!’

నేను ఇంటికి బయలుదేరాను. కారదను గమనించి అడగనూలేదు — ఆమె రానూలేదు — తోవలో మాటుంగా స్టేషన్లో నేనువున్న థియేటర్ కంపార్టుమెంటులోకి సరోజ వచ్చింది—గుజరాతీల బాణీలో చీరకట్టి వుండటంవలన మొదట్లో ఆమెను గురుపట్టలేకపోయాను. ఎందుకో ఆమెకీకట్టు కొత్తి అందాన్నిచ్చింది. కాని నీన్నీ ఆస్వాదించేపరిస్థితుల్లా లేను. మనసంతా అల్లకల్లోలంగా వుంది.

‘ఇవేకే ఆమెదం తాగారా?’ అనడిగింది. పక్కన కూచుంటూ—జరిగినవంతా వివరించాను—సరోజమీద నాకు గౌరవంవుంది. ఆమెనుండి నేను ఏ విషయాన్నీ ఇంతవరకూ వాదలేదు—సరోజముఖం పూర్తిగా మారిపోయింది. వికసించి వత్సవున్న పువ్వువున్నటుండి ముకుళించుకుని నేల జారిపెట్టింది. ‘నేను ఎప్పుడూ మీ ప్రేమాభిలాషి నన్ను సంతతి మీకు బాగా తెలుసు. నిజానికి మీకంటే నేను బాగా జీవితాన్ని ఆర్థం చేసుకోగలను. ఉమాపతి వాడు బాగా తెలుసు. అతని మనస్తత్వం అభిప్రాయాలు—అన్నీ చీల్చి అణువులుగా మార్చి పరిశీలించి చూశాను. అతను కారదకు తగదు—కారదవంటి అమామకురాల్సి అతని కంటగట్టకండి—అత నీలోకంలోనే బతికవలసిన వాడుకొడు. మీ చెల్లాయిమీద మీకు కొంచెమైనా ప్రేమవుంటే దీనికి ఒప్పుకోకండి—చేతులు కొలాక ఆకులు పట్టుకుని లాధించేడు. అతని తెరవెనక జీవితం వాకు తెలుసు!’

ఆ ఉద్రేకంలో ప్రతిధ్వనించిన నిర్మలత్వం నన్ను ప్రాగించేసింది. కంపార్టుమెంటులోవున్న ప్రయాణీకులు మావంక విచిత్రంగా చూశారు. ఈ పెళ్ళి జరక్కపోతే సరోజకు కలిగే ప్రయోజనం ఏమిలేదు.

‘ఏమిటి మీ నిర్ణయం?’ అనడిగింది.

‘నే అభిప్రాయం సరైన దమకుంటాను’

ఇంతలో కుర్చా వచ్చింది—సరోజ మరోమాటు హెచ్చరించి దిగిపోయింది.

కారద రాత్రి ఎనిమిది గంటలకు ఇంటికివచ్చింది. ఆమెను యిష్టంవచ్చినట్టు నిందించాను. ఉమాపతిని

చేసుకుంటే ఆమె ఎలాంటి కుట్రాదేశం ఎదుర్కోవలసి వుంటోంది అనిచూచాడు.

‘అన్నయ్యా! నువ్వు ఎన్నెలా చెప్పావు — నా నిర్ణయం మార్చుకోను. నేను పనిపాపము కాను — నాజీవితం నన్ను నిర్ణయించుకోనే! అంటూ విచారం మొదలెట్టింది.

కారణం కన్నీడు కార్పటం యితే మొదటిపాటి. అమ్మ — నాన్నా చిన్నప్పుడు పోయిన తరువాత నేను తిన్నగా బాంబాయివచ్చాను. అప్పట్నుంచి కారణం బాగ్యతమాదా నామీదే పడింది. ఈనాటి వరకూ మాయద్వీప మధ్యా ఎలాంటి అభిప్రాయభేదాలూ రాలేదు.

అమర్నాటినుండి కారణం నాతో ముఖావంగా వుండపాగింది. అందుకు నేను బాగ్యపడలేదు. ముందు ముందు ఆమె గోతిలో పడకుండా వుంటుందేకా అని తృప్తిపడ్డాను. తరువాత వారంగోనాలవరకు ఉమాపతి ప్రస్తావన రాలేదు... వెయ్యి ముగ్గురుండి-కామత్ కన్యకా మరోసిగరెట్ అందించాడు. వద్దన్నాను...

సాయంత్రం చాపాటికి జ్వలించి కారణం- సరోజా పీఠాల కూర్చున్నారు. నేనూ పక్కన కూర్చున్నాను. అలా చాత్రం గలగలమంటూ కాళ్ళను తిడిచేస్తున్నాయి.

‘ఉమాపతిని ఇంక మీరు చూడలేను’ అంది సరోజ-ఆశ్చర్యంతో. ఆమెకేసి చూశాను. కళ్ళు కెందూ నీళ్ళతో నిండివున్నాయి.

‘ఏం?... కాకివాడ వెళ్లిపోయాడా?’

‘కాదు-ఆత్మహత్య చేసుకున్నాడు.’

నిజంగా భయంపేసింది. ఎప్పుడూ అనుకోని ముగింపు-కారణం పిచ్చెత్తడానికేమల్లే కూర్చుంది-

‘ఇంతక్రితమే ఎరిజెతే ఈవార్తలని కన్నీడు వదలింది’ అంది కారణం-నా కళ్ళు తడిమిచూసుకున్నాను. పొడిగా వున్నాయి. అయితే నాకుచాత్రం కన్నీడు ఎందుకు రారు?

‘ఇంతకీ ఎందుకు బలవంతం ప్రాణం తీసుకున్నట్టు?’ అనడిగాను.

సరోజా నన్ను గా ఏడ్చింది.

‘కారణం అదికొండి-నాకు తెలియదు-కాదు తెలుసు-ఏమో!...ఎందుకో! అతన్ని నాకు కాకివాడలో వున్నప్పుడే కాగా తెలుసు-అంతే-మీరందరూ తిలోకారణం వ్రాపించుకోండి.’ తెగిన పిగిమీది ధ్వనుల్లా వెలివడ్డాయి-సరోజా మొహంకేసి చూశాను-వెల్లిపాద బొట్టులేదు-కొంపతీసి ఇద్దరూ విడాకు

లిచ్చేడుకున్న భార్యభర్తలు కాదుకదా!...అసం దర్భపులాలోచనలు అన్నీ-

అందరం మానంగా వున్నాం-

‘మనో తమాషా మీకు తెలుసా?...అతను ఎరిజెతే ఏ కూడా ప్రేమించాడు.’ అంది సరోజ-

ఇంతకీ ఉమాపతి చేర్చిచూసి జకుమకున్నట్టు?

జీవితాన్నా?

ఎందుకు? ఉద్యోగం సంపాదించటం అతని కన్నెదూ నిమగ్నకాదని చెప్పాను. ఎక్కడక్కడా-ఎలాంటి పరిస్థితుల్లోనూ అతను బతిగలడు-అది కారణం కానేకాదు-పోనీ అమ్మాయిల్ని చూసి జకుమ కన్నాడా?

అమ్మో! ఆ విషయంబరించి ఆలోచించటానికే భయంగావుంది. సరోజ- కారణం- సంధ్య - ఆఖరుకు ఎరిజెతే-ఇంకా ఎందరో! అందర్నీ ప్రేమించాడట-ఏమిటో నువ్వెటమూనీ అందులో ఏం వున్నా? చెప్పకోమన్నట్టుగా వుంది. ఇందర్నీ ఎలా ప్రేమిస్తావన్న దినులు భరించలేక తిన్నతాను అంటే ముందించుకున్నాడా?...

సరోజ చాలాపార్లంది. అతను లోకంలో బతిక వలసిన వాడుకాదని-ఆమెకూడా నిజం చెప్పకుండా వ్రాపించుకో మంటుంది!...నాకుతోచిన నిర్ణయం నేను చేసుకోన్నాను. జీవితాన్ని చూసి జకుమకొని పోపోయాడు-ఏదీ అనుభవించలేవప్పుడు బతికేచాత్రం ఏం ముఖం వ్రాపుకుంటాడు?...సరోజను బలవంతంపెట్టిన ప్రయోజనం వుండెను-ఆమె నిజం చెప్పెను-ఇవప్రకోటలో ఏ ముందో గొంగిమానే ఆస్కారంకూడా లేను-

ముగ్గురం ఇళ్ళకు బతులుజేరం-

‘అన్నయ్యా! నీ మనసు కచ్చ చెట్టాను-క్షమించు’ అంది కారణం- నడుస్తూంటే పెద్దపెద్ద భవనాలన్నీ మీద కొడుగులున్నట్టునిలబడింది. ‘మెరైన్ లైన్స్’ నీడననుండి సులభపై తెయివ బతులుజేరి అగిపోయింది-ఏవరో పారపాటున చక్రాలకిందపడి పోయాడు-అతను జీవించాలనే అనుకున్నాడు-కాని మృత్యు వతిన్నీ కాగిరించుకుంది-అతను అతి సామాన్యమైన వున్నాడు-కాని బతికవలసిన ఉమాపతి మృత్యువును కోరి ఆహ్వానించాడు-

కళ్ళు తిడిమి చూసుకున్నాను-

నీటిచుక్కలు కనుగలకున్నా నిలిచాయి.

అప్పుడు రావలసిన కన్నీడు యిప్పుడు వచ్చింది! ‘సరోజ ముఖంలో ఇంక ఏనాటికైనా కళాకాంతులు తిరిగి వస్తాయా?’ అనిపించింది.

ముగ్గురం ఒక్కసారి నిట్టూర్పుం-

కాళిదాసకవిత: శీలచిత్రణము

శ్రీ అరవిందులు

: ఊర్వశి :

సూక్ష్మ మమకారమైన కాళిదాస నాటకీయ ప్రతిభ, స్త్రీపాత్రచిత్రణమునం దత్యంత సహజముగ పరిణతి గాంచినట్లు ప్రత్యక్షమైనది. ఒక్కొక్క సమయమున కాళిదాసు, ప్రధానముగా నీ స్త్రీపాత్రలకు ప్రత్యేకత నాపాదించుపట్ల నంతశ్రద్ధ విహింసక పోవచ్చును. కాని యతిసామాన్య స్త్రీ పాత్రలకుఁ గూడ సర్వసాధారణముగా నొకవిధమున జేయఁజేకత్వము నాతడు కల్పించును. నామములందే కాక, భిన్నభిన్న స్వభావములతో నీపాత్రలు పరస్పరము నేఱుపఱుచుటకు వీలుగానుండును. స్త్రీ పాత్రల ప్రాధాన్యమును గుర్తించిన నాటక కళాదత్తంబైన వారియందే, యీపాత్ర చిత్రణమునకుఁ గావల నని నాత్యంత కఠినపడియుండును. సామాన్యముగా తాము పరిశీలించితిగాని, లేక జాకాతీతముగ గోచరించునట్టిగాని యొండు గెండు వర్ణములకుఁజెందిన స్త్రీలనుబోలిన పాత్రల, నే నూపకక ర్తయైనది నది నూపకమునఁ జేరించి సాఫల్యము నందివచ్చును. వీరి జాకాతీతపాత్రలను, దుష్టపాత్రలనియే భావింపవచ్చును. కైలమ్మవెస్ట్రాస్; వెట్టోరియా కోరంబోస్; వియాట్రీస్ జోన్నాస్ మున్నగువారీతరగతికిఁ జెందినవారే. వ్యాసుడు జేరించిన స్త్రీ పాత్రలు; పోఫోల్స్ స్త్రీపాత్రలు పోకఁజేడికిఁ జెందినట్లు సామ్యములుగలవు. వీరికొక్కరు నొక్కొక్కరిగలిగిఁ బ్రాతివిధము వహించును. ఈ పాత్రలన్నియు ప్రకాంతముగఁ గన్పట్టుచున్నవి, పురుష స్వభావ ప్రాబల్యముతో నొప్పించుండును. ఇది వీరి కాళిదాస్యముచే సంక్రమించిన నుజుమై యుండును, తక్కిన కవులేదో యొక స్త్రీ శీలమును జేరింప గల్గు

దురే కాని, తక్కిన స్త్రీల వందఱును భిన్న భిన్న స్వభావములతోఁ జేరించగలవారు కాదు. ఒక పాత్రను బోలించే, మఱియొకపాత్ర యుండును. ఒక వేళ ఎన్నో పరిశ్రమించి చిత్రించినను, వంత విజయ వంతముగా నుండదు. అదియుఁ గాకున్న బాహ్య ప్రపంచమునందలి స్త్రీలనే యున్నదున్నట్లు చిత్రింతురు. స్త్రీ సహజస్వభావ పరిశీలనా భురంగులైన కవి త్వగులను వేర్లపై లెక్కింపవచ్చును. ఇట్లే వీరిలోఁ జేర్చి యో మహాకవి యగగఱుగను. నాటకకళానిర్వహణానుకూలమున దివ్యవరములలో నిది యొకటి. విరచిత్రికాదత్తతే యందీతడు వాల్మీకితో సదృశుడనవచ్చును. కాని వాల్మీకి కున్నంత విస్తృతి లేదు. "రాసిన్" కవికి నూదా పరిమితియుగా నీ ప్రతిభ కలదు. కాళిదాసునం దీప్రతిభ యవంతము. కాని యితర నాటక కళా లక్షణములందువలె నిందును, కాళిదాసుని ప్రతిభ షేక్స్పియర్ ప్రతిభను బోలి యతివేలమై, వైదిగ్యముతో నూడినది కాదు. ఇంకను గొందఱు కవులు కలరు. వీరు సర్వసాధారణ స్త్రీ పాత్ర సృష్టి గావించిన వారే. ఈ సృష్టి, కేవల పరిశీలనా జనితమే కాని, యనిచ్చిన్నమున నాంతరంగిక ప్రేరణా ప్రాబల్యమున నేర్పడినదిగాదు. 'మాళవి కాగ్ని మిత్రము,' స్త్రీపాత్రలు విశేషముగా గలనూపకము. అందు స్త్రీలగుర్ధాంతములు, రమ్యాద్యానములు, నలంకారముల గలగలలు; సవ్యక్త మనోహర కంఠ విలకిలారావములు; కేళిభారసంజనిత ముగంధ వాయువుల పొరధిములు సధికము.

'విక్రమార్కయము'న సగము దృశ్యములు నాటకవిరుషకే కావలసియుండెను. అందుచే స్త్రీపాత్ర చిత్రణము చాలావఱకు, నిందు సంకుచిత వలదవలసివచ్చినది. కాని యవకాశ మున్నంతవఱకును, కాళిదాసు, సుందరవనసారవిందలపమూహముతో

అనువాదం : శ్రీ బొడ్డుపల్లి పురుషోత్తము

ముంచెత్తెను. ఇందు ప్రతివనితయు సుస్వప్నముగా నుక్తిరింపఁ దగినది. వీరే యప్పురపలు, పౌరస్వధియును ఇట్టి యాయువురల కవిత్వప్రబోధములను గ్రహింప వలయునన్న పిరియుత్పత్తి ప్రయోజనములను సమీక్షించుట చుచిరిమాను.

అది స్పృహగ్దికాలము. అనంతకాలవాహిని యందు మానవజాతి యొకను మొలకెత్తిలేదు. స్వర్గ లోకములు సర్వము ఖగోళములు సమస్తము దివ్య కాంతివిభ్రాజమానులగు లేవలేలేతను; ఘోరరాక్షసి సమాహముచేరిన గ్రీక్కిరిసియుండెను. వీరికార్య కలాపసంఘర్షణముచే నఖండవిశ్వమున కేదో యొక స్వరూపాకృతి యేర్పడునట్లుండెను. ఇట్లండగాఁ బ్రతిపక్షసభ్యుల లోకపర్యాయము విక్రాంతిగొని, పాల సముద్రఁ తిరంగములపైఁబడి మధింపమొందిరి. కాని కీరిలక్ష్మియు సిద్ధింపలేదు. ఎవ్వటికి నొక్క పక్షము గావించు కృషి ఫలితమునకు రాదు. మంచి, చెడుతోడను; నాదర్శము వాస్తవముతోడను; నాత్మ యింద్రియసమ్యుళిత శిక్షితోడను; సద్గుణములు దుర్గుణములతోడను; స్వర్గము సరకముతోడను, గలిసి యొక యొక లక్ష్యముతోఁ గృషి సల్పినపుడుగాని యాకృషి ఫలితముల వోపంగదు. ఈ లక్ష్య మసాధారణమైనది; మనోహర మాధుర్యభరితమైనది. అతిష్టసాధ్యమైనది. అది యజరామరగన్ధితిని ప్రసాదించి కాశ్వితా నంద లోకమున ముష్టిత మొనర్చునది. ఇట్టినితి వార్షిం చుటకే యనంతరకాలమున మానవుఁడు తన యావ చ్యుత్తులను ధారపోసియు సంపాదించలేకున్నాఁడు. ఇట్టి లక్ష్యసమపార్జనముచేత, దేవాసురులు కలక పాక్షోరాశితరమునందు నిల్చి మందరవర్తలమును కవ్వముగాను, సర్పేంద్రుఁడగు వామకిని త్రాడుగను, గావించుకొని యాధ్యాత్మిక సాగరమో! భావనా సముద్రమో!! సకలాకా స్వరూపమో!! యనఁదగిన యా పాలసముద్రమును మధింప నారంభించిరి. శిలపైములు, సమాస్రాబ్దములు, శిల సమాస్రాబ్ద ములు గలించినవి. వారి పరిశ్రమము ఫలించు నూచనలు కౌసరాలేదు. క్షీణాత్మియుల్లోల కల్లో లితమైనది. ప్రళయ సమయ పర్వస్య గర్భానురావము గావించినది. వాసుకీ యలసి సాలసి పోయినది. నిర్భర-చౌదయవేదనచే నది నాడి వత్తియై, సముద్రతరంగ మాలికలపై నిల్చినిల్చిగా పడినది.

వాసుకీరిహ్యుల తహానూలికాసంజాతి ఘోరవిషవలయు మందర మధన సంఘర్షణతరంగసంజాతి ప్రళయాలము నేకమై, సకలలోకకల్లోలమును గల్గించినది. లేవలే లందిలు, పరమశివుని చరణసన్నిధికి పరువులే తిరి. కైలాసభిరువామండలు, గంగాతిరంగిత జటాజూట భరుణును దిక్కు, నన్యై లెవ్వరి కాలకుటుపహావిషవల మును భరింప నమర్థులు! ఎవఁడు విధూతి భూషితి గవళి లేహంతితియోగిమానముఁడో! పరమయోగీశ్వరేశ్వ రుఁడో! సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వాతీతుఁడయ్యెనెవఁడు సదా దుఃఖమును, నిరాశా నిష్ప్రసూలను, నన్యైతిమ పరించునో! యెవఁడు భగూతీరుఁడో! యట్టి పరమేశ్వ రుఁడు దక్క నన్యై లెవ్వరి విషసమృద్ధిని భరింపగలుగు?

అనంతర మాపాలసముద్రమునుండి యపూర్వా ద్యుతవిషయము లుద్భవించినవి. ఆఖిల రోదసి ప్రదీపి మును నొక్కయంశలో వాక్రమింపఁగల ఉన్నైశవము తన కేసర సౌందర్యద్భులలతో కనులు విఱుముట్లు గొలు పుచు ఖరనిష్ఠములు, లేవలోకమును గూడ నుగుట గొనుచుండ, వియ్యతిల పీఠి కెగఁగెను. అనంతరము విరుణ లేవుని పుత్రి వాదజి, శతపత్రముపై నిలువబడి, యానంది పౌభాగ్యయుక్తయై, యావిర్భవించెను. తదనంతరము, చెరినొకచదుకమును భరించి, సర్వలోక వాధానివారణదేవతామూర్తి భవ్యంతరి సాక్షాత్కరించెను. విష్ణులు పవిత్రికాంతిప్రభుచే భువన మోహన మొనర్చుచు, సర్వజగదక్షుఁడును, లోకబాంధవుఁ డును నగు విష్ణుమూర్తికి దివాభరణమై, బాధాపరితప్త లకు భృవతారయైన 'కామభమణి' సంభవించెను.

ఈ సందర్భముననే శ్రోక్కరు మొఱుగు మేనులు, పీనపయోధరములు, గ్రీసిన నడుములు, పిక్కిటిరియున్న కుఱుములుఁ జక్కని బావులును గల నప్పురోజునము జనించెను. ఇది యట్లుండ, భద్రునకు దాక్షయణియైన మూర్తివలన ప్రణుతిగూడోలేరులు, పరమపావనమూర్తులు, సరసారాయణు లందియిం చిరి. విరు బదీవనమున నిరంతర తపోవృత్తి నిమగ్నులై యుండిరి. విరుధాధిపుఁడైన యింద్రుఁడీవిషయమెఱిగి, విజపదవీహాని కల్పననుజింతితే, దివిజకౌంతమణులను వారి తపోవిఘ్నముగావించఁ బంపెను.

ఈ భావభివుని సేవావాహిని బదిరికావనమును జేరినది. యాపదిగ్రథు కళాచాతుర్య సంపత్తిం బ్రదర్శించినది. నిరంతరధ్యానతిపఃప్రభావనిరుతైన

ఈ ఋషిశ్రేణులు శ్రోతమువలన కమలపద్మమునకు బాధ చేసామని, దివిజ భామలపై సత్వేషులు సంగతులై ప్రవర్తించిరి. అప్పుడు వారాయలుండు తన యూయవును తీరెను. అందుండి యూర్యశి ప్రముఖ నారీజన కోటి యున్నవించి, దివిజ నారీకోటి కాశ్చర్యము కల్గించెను. ఆశ్చర్యమేకాదు, వారిరూపవిలాస విహారముల కీయమరీజు మోగిపోయెను. అంతట వీరలు విభలమనోరథులై యూర్యశిని తమకు ముఖ్యురాలిగా తేకొని వచ్చిన జాడ నే మరలిరి.

ఈర్యశి యవ నిట్టిది. సూర్య సమానరేజి; ఉయో నవాదులరేఖ; అనంతసాగర నిర్మలాకాశక్రి గుభ; స్థిర సౌదామిని, సర్వ జగత్తలమున కందని యాకాశలము; నిభిమాశ్చర్య పరమవశి; రసవా దివ్య తపః ఫలము; మానవ సౌందర్యమును, మానవ జీవితమును మానవోద్రిక్తతను సమృద్ధిపండు నొక యద్భుత శక్తియే యూర్యశి. ఇదియునదియు నవసేల? సమస్త కళలు నఖండకవిత్వము, సమస్త భావనా విజ్ఞానము నీనామమునందు పరిణామమైన వసనము. కాలిదాసి బాహ్య సౌందర్యోత్కర్షణ వంతగా వాటింపలేదు. ఆతడు ప్రవర్ణింపబడినది ప్రేమపాశ ప్రకాశ బద్ధయల దివ్యమందరి యూర్యశిని. ఆమె నాకలంక నివాసమహిమ; సర్వలోకపరివ్యాప్త కాంతిగమి; స్వేచ్ఛానిర్వాహలభువను మున్నగునది యామె వాతావరణమును సూచించు నే కొని యామె జీవిత విభాగములకావు. ఆమె సహజ స్వచ్ఛందాకర్షణ మహిళాస్వభావము అవిభాజనోచితమగు భీతి; నారీ చాంచల్య స్వభావము; నపాయ రహితమగు క్షణిక కోపము అనందముగ బ్రొద్దు పుచ్చుకోగల శిశు స్వభావము; మణుక్షణమున నే గృహరాజ్యపాలనా దక్షతను బ్రదర్శించు ప్రకాంతస్థితి; అమాయకతతోగూడిన విష్కలుషభావతీవ్రతి; మాత్రికేటి పరివ్రానాత్మల్యము; భగినీష్ఠ హావప్రభృత; హృదయవినిర్గత విమలభోషణము; నొకవంక నాదర్శక న్యాభావ సౌందర్యోత్కర్షణుగములు, నింకొక వైపున నాదర్శనారీభీరతత్వము మున్నగుననేకాంశ ములతోగూడిన రమ్యచిత్రము ఈర్యశి. ఆమెరాజశేవి, గమ్యము కానిది. దివిజనారీదర్శముగాని, మానవాంతస్తు నిత్రకమించెడి వేషభాషలుకాని; సహజ హృదయభావానుభూతులను మణుగుపలుకు నెట్టి

యవనికగాని మన కిందు గోచరింపదు. ఆ నేత్రా చలములయందు దోబాదులూడు నాచిటువల్పు దొంతరలు; యత్నించినానోక్కత్తైన చాలువారు నాకన్నరు; ఆ ముఖమాధుర్యగరిమ; మాటిమాటికి విప్రస్తమగు నాకేసరకాంచీదామము; నిత్యనూతనోల్లాస విలసితావయవ భంగిమలు; సర్వము నలవోకగ నెట్టివారివైన నాకర్షింపగలవు. ఈ దేవతాసుందరి యునికచేతినే స్వర్ణమునకును భూలోకమునకువలె సౌందర్య ములవడినది. హిరణ్యపురవాసి యల 'తేజ' యను రక్కసుండు బలాత్కారముగ నవహరించి నపుడు ఈర్యశి భయభ్రాంత యగును. అప్పుడామె 'చిత్రలేఖానలంబితహ ప్రభయనిమిలాతామ్!! చిత్ర లేఖ ఈమెను జక్కగానోదాన్యును. "ఒసే! మనస్సును నిబ్బరంచేసికొనవే! అచ్చరలూగోచకున్నావే!" అని పోదరిసహజ ప్రేమాత్మకంతో హెచ్చరించును. ఈ హెచ్చరికను బుర్రురెంచుకొనియే యామెలోగల మానవత, మన హృదయముల నాకర్షించి తొలుదొల్ల నేమన సానుభూతి కామెను బాత్రమగవించును. ఆమె ప్రేమలో సాకుమార్యము కలదు. క్షణమాత్రములో నామె భయభ్రాంత యగుట, నీరసించుట మున్నగునవి మనల నాకర్షించు మానవలక్షణములే. ఆమె ప్రేమలో విమాయయన్న, నది తాత్కాలికము, బుచ్చునప్రాయమునైన యమాయయేకాని పాతుకపాయిని ద్వేషము కాదు. కేవలోద్రిక్త స్వభావముచేతినే యామెకును బుర్రురవునకును వియోగము ప్రాప్తింపలేదు. ఈమె కార్మిసౌందర్య ప్రత్యయములేదు. హృదయదౌర్బల్య మధికము. భయానులచిత్రి. అందువలననే పుర్రురవునకును నీమెకు వియోగ మేర్పడినది. కాలిదాసిమెలోగల ఈ లక్షణముల నెట్టివ్యాఖ్యానాపేక్ష లేకుంపగ నే స్పష్టీకరించెను. ఎప్పటికైన నేనిమర్శకుండైన విశేష పరిశోధనచే నీమెలో దివ్యలక్షణముల నాపాదించు నేమి యని కాలిదాసిపట్ల ప్రత్యేక శ్రద్ధ వహించెను. ఈర్యశిలో నెట్టి దేవకాంతోచిర ద్విమునుగాని, యానందబరమునుగాని, సమ్యాహ చిహ్నములనుగాని కవిశ్రేయండు ప్రదర్శింపలేదు. ఆమె, నిరానందరము విష్కలుషము నైన పరిత్ర దేవతార్క కలది. ఇట్టి సహజ పరిత్రహృదయము నందే యామె ప్రసంగుల ప్రేమభావాంకురములు మొలకెత్తి పెరిగినవి. తన్ను దా మణుగుపడుదు కొనలేదు. తొందరపాటుతో బయటపడును.

వక్రసంభాషణ మెట్టిదో యెఱుగదు. అప్పుడప్పు చాల
కాయితనముతో బ్రవర్తించును. తానానించిన దానిని
సాధించుటలో సాహసము బ్రదర్శించును. తన కిత్తని
తాను ములభముగ విశ్వసింపదు. ఇంతేకాదు. ఉదా
త్తముగను, మగురాలిమధురముగను, ధీర గంభీరముగ
గూడ సంవర్తించుటకై యీ మెరుగుగలదు. త్వితి
యొకమందిరి యీ మె ప్రవర్తన మెట్టిది!! వరుణాంకి
మునఁ బురూరపునితోఁ బునస్సహగమము జరిగిన
పద్ధతి; ప్రవహాంకమునఁ బురూరపుని యర్పించిగను,
నాయపుజనయిత్రగను నీమె వర్తించిన విధానము
విస్మరింపరానిది. ఆరంభదృశ్యమునందును, కన్యా
భావ విస్ఫర్ణన సమయమున, నీమె ప్రదర్శించిన యభ్యు
త్సాహము, హృదయాహ్లాదదాయకము; కొందఱతి
మాక్ష్య విమర్శకు లూహ్యతయందు నాకవనితా పృథగ్గ
తుగాను బున్నవన్నారు. కాని నా దృష్టి కట్టిచేమి
యును బొడగట్టలేదు. నాటకావగులముగ్గ, కాలి
దాసు చిత్రించిన యూర్వశీ కీలమును నిశితముగఁ బరి
శీలించిన, యూర్వశీ హాజనము; సమాధికరే;
నిత్యవంశోల్లాసము ముస్పష్టమాను. నిక్కమున
కామె ప్రేమ, శిశు ప్రలా మాలింకల ప్రేమకన్న ఋజు
మైనది; ఉత్సాహభరితమైనది. అయినను నామె దేవ
వనిత. తత్సంబంధమున నవకౌశి మొనఁగక తిప్పును.
బమె బాహ్యప్రవర్తనలో భయభావ మెక్కువ
జీవితాధికమగునందు సాహసవిధికము. అది యభ్యు
దయ కారక మాగాదని నిర్ణయింపరానిది. తాను దీర
స్కందరణీ ప్రభావమున నదృశ్యిగానున్న సంగతి మఱచి
యూర్వశీ, పురూరపుని ఎదుట తటాలన నిలువ
బడును. కాని పురూరపుడు గౌరవింపఁడు. అంత
నామె “ఛే!!” ఁను దరిసి ఎదుర నిలిచి
ననూ, మహారాజాదాసీనుఁడుగా నున్నాడే!”
యని చిత్రలేఖతో బర్మి విచారించుచుండును.
ఈ ప్రేమరూపకమునందు హృదయమును స్పందింపఁ
జేయు కళాస్ఫుర్మలలో నిది యొకటి! ఈ
దృశ్యమునందు మూర్వశీ యుల్లాసస్వభావ మొక
వంకను; తాను భర్తను కాగిరిందుకొనఁ బాగా నాలిని
యుదాసీనత కాశ్చిర్య చికిత్స, తన దర్శనము తాను
సమర్పించుకొను తీవ్రస్వభావము మఱియొక వంకను;
శేకమై నిష్కళంక భావప్రవర్తనయు, ప్రదాకభా
దుర్బలయునను నూర్వశీకీలము ముస్పష్టముగా వ్యక్తి

కరించుచున్నది. కాలిదాసీనుపాత్రచిత్రణ శిల్పము
నకు సంబంధించినది, వ్యక్తవ్యక్తముగ గౌరవించు
నీహమావ్యర్థము మునులందె యాతని యద్భుత కళాస్ఫుర్మ
యమభవనీయము. ప్రతిస్వకంతమున పాత్రలయం
దీరితిగా కాలిదాసీనునాగరకజీవితాభిరుచి మూర్తి
భవించును. శూర్యభాంకరల విలక్షణలక్షణములు,
ప్రతిమల భావోద్దేయము, ప్రేమ పరీపూర్ణత, కావ్య
సంబర భావనాయకీయకు ‘ఇలియూక’ పాత్రకు శూర్య
కేవల వ్యతిరేకము. ఈమె నిరాదంబరత్వము; నిర్వ్యక్త
భాషణము; సహజములప్రేమస్వభావము, ఎదుగను
గున నలపాక గా గౌరవించుచు, నాశ్చిర్యము గొల్పును.
మహారాజాన్వయముగా పొదిపికమున నుండుకొని, బల
పాలు నుత్పన్నులు బాలించెడి బాలుని గాంచినపు డూర్వశీ
స్త్రీసహజమైన యత్కించిననూయా భావనూపకమున
కాకువుతో “ఈ బాలుడెవఁడు”ని ప్రశ్నించును.
అంతిలోఁ జెంతమన్న సర్వవలసి జూచి యీమె యవ
గాహనఁ జేసికొనును. అయినను నామె యానందో
త్సాహములతోఁ బొంగిపోదు.

“అహ! సర్వవతితోటి నాపుత్రమఁదాయువు!
పెద్దదానియివాఁడు” నిమాత్రమే యూర్వశీ పలుకును.
ఇంతటి పరిమిత భాషణమే నయచితమైనది. ఆమె
నిరాదంబరాలాపము బన్నింటియందును గొంతయో
కర్ణజ నుంచును. శైర్యలగ్న ఋజుత్వములచే నానికి
యోకర్ణలగ్నమిద్దినది. అదినుండి యంతమువరకును
ఋజురపుని పల్ల నీమెకు గలప్రేమలీకయ మకలంక
మహోహరము. “అహ! దానవులు నాకు మహోపకారమే
చేసి నాను నుమా!” అతఁడో! నా హృదయమునుండి
శిల్ప ముద్భృతమైనది! యను భరతివాక్యమువలకును
గల యీమె ప్రేమరూపక మత్రింగఁతనందిదాయక
మైనది. ఏ సందర్భమునందు వైనను, నీమె సంభాషణము,
ఇతరవాక్యోగణముతోడి సంబాధము విస్మరింపరానిది.
“ఇలువారా!రండి!నన్ను గాఢముగా కాగిరించుకొనుదు!
మరల ఇలులముఖము దూడఁగలవన్నయోశి నాకు లేక
పోయినదికదా!” యనువిలాపవాక్యములయందును;
“చిత్రలేఖ! ఛే! నన్ను విస్మరింపకుమీ!” యను
నార్ద్ర హృదయాదిహ్మకరమై ఛేత్విప్రేమచిహ్న
మున వాక్యమునందును, మూర్వశీ ప్రేమోజ్వల దాక్షిణ్య
స్వభావమే ప్రతిబింబించును. తాపసిని నీజొక్కును
నపుడీమెపల్కు పల్కులు నూక్ష్యముకుమార ప్రేమ

భావ ప్రభుత్వమైనది. తనకుమాడుని సమాపించు వప్పుటి యామె యార్చిహృదయము, పెల్లందికిన మాతృత్వము, పునూరువుని ప్రశంసకు పాత్రమైనది. దీర్ఘశ్రి, కను నల వలెను దాత్రి మనోహరమయిన చిత్రణము కాక బావచ్చును. కాని శ్రీ స్వభావమాగుల్యోన్మీలన మన మజీయేయితర సంస్కృత రూపక నాయికా పాత్రకును నీమె తీసిపోవని నిరాధాబముగఁ జేర్కొన వచ్చును.

: సామాన్యపాత్రలు :

నాటక కర్తకును, నాటక కర్తగా రాణింపవల యువని యుత్పించు కవినిగల తారతమ్యము, వారిరువురి సామాన్య పాత్రచిత్రణా సామ్యమును బట్టియే గ్రహింపవచ్చును. కళాకారుని కల్పరికమమే యుండును. నాటకపాత్రను విశాలపరిమితిలో నెంతటి శిల్పదృష్టితోఁ జిత్రించునో, యట్టి శిల్ప సామర్థ్యముతోడనే, యాయా పరిమితులలో చిన్న చిన్న పాత్రలను దీర్చి దీర్చును. “షేక్స్పియర్” సామాన్యపాత్రలకుఁగూడ విపరీతిమఱ జీవము పోయును. అతనిలోఁగల యపామాన్య స్పృహశక్తియే యందులకు గారణము. కాని కాలిదాసీయ నాటక శిల్ప ముట్టిదికాదు. అది గభీరపయఃపాంఛారము. ఎన్నడును నది చెలియలేకట్ట నదిక్రమించును. ఈ యుదాత్త కళాధర్మము వారిని ప్రతి రూపకమందును గాంచననును. ‘విక్ర మోర్వశీయము’ న పునూరువుని చేతే రియగు ‘బోకనరి’ కాలిదాసుని లలిత కళాశిల్పమున మదాత్రి నివర్చనము. ఈమెయేకాదు. ఎప్పుడో యొక్కడో గోచరించు సవర్ణరసలనుగూడ నీ మహా శిల్ప యత్యంతావధానముతో, విశేషనా నైతిక మతోఁ జిత్రించును. వారు పలుక్కు ప్రతిపల్కును భావభరితము గావించును. వారుపయోగించు కాకుపు నందు, వారవలచించు భావధంగిమయందు, పరికిలింపఁ దగిన కళాసంస్కర్షణముభవనీయము. ఒకేసన్ని వేళమున నొకే ప్రయోజనము గల్గి, యొకే స్వభావముగల చంద్ర లింబానలను నాటకరంగముపై నుమిగూడెదరు. వారిని వేలుపలుకుటే బహుకష్టము. అయినను కాలిదాసు వారి వారి పలుకుబడులను. వ్యక్తిత్వములను వెలు వేలుగా పోషించి, యొకరినుండి మఱియొకరిని గుర్తించుటకు విలుకలిగించును. రంభ పితీకినుండె కలది. కాని

ప్రేమనుయురాల. ఈమెయే నీరసించి కలఁజేందును. తన యా వేదనను వ్యక్త పఱుయను. మేనక యుట్టిదికాదు. తీవినో ప్రవర్తించును, ధంభాసించును; ఆత్మవిశ్వాస మధికము. ‘సహజవ్య’ గభీరహృదయ, మానప్రవర్తన. కాని భావసత్కృత. రంభామేనకల కన్న కార్యకూర. ఈమెయే పునూరువును దానవుఁ జేగిన మార్గమును జూపించినది. అప్పుటినుండి మిన్న కుండును. ఇతిరావృతరస లెంత తపఃతపాలాడినను నీమె కొంచెమైనను జలించలేదు. పునూరువుఁడు పూర్తిగా గడ్డుమించువరకు నామె వేచి పరికిలించినది. పునూరువుని పునరాగమనవార్త నుజ్జాటించిన దీమెయే. “ఓసి! ఊరడిల్లండి, ఊరడిల్లండి!! ఇదిగో చలించుదున్న చేతి జందాతోటి ఆరాజ్ఞిరగము పోమదత్తియు కనబడు తున్నది. అతఁడు పోయినవని సాధించక, మరలకు గదా!!” యనునీమె సంక్షిప్త వర్ణనములు సారవంతమైనవి. ప్రయోజనకరములు. వీనిచే మనమానయులలో ననుకొనకుండగ నే యొకరినొకరు సహాయభావము బల విశ్వాసములు పోషగల్గును. ఇట్టిమె, మనకొక ముహురతిమఱు వ్యక్తియగును. చతుర్థాంకారంభ మందలి యగ్లోపక్షేపకములో నీమెను మఱల మనము గుర్తించును. ఇందీమెవిధానము మున్నుప్రముగ దర్శించుము. ఆనహాయస్థిలో వ్యర్థవిచారమున కీమెయిదికాక మోఁగదు. ఆ ప్రేమ మిగులమును విధి వేలుపఱచినది, తిరిగి యావిధియే వారి నేక మొనర్చును. ఇట్టి సాంత్విక నాక్యములతో నీమె తన విభుక్త ధర్మనిర్వహణ బుద్ధినించును.

ఇతిరావృతరసకన్న చిత్రలేఖ మిక్కిలి యద్విష్టవతి. మానంకములయందు మన కీమె కంఠస్వరము వినిపించును. దీర్ఘశ్రి హేతురాలు; సన్నిహితభిః; దీర్ఘశ్రి సౌభాగ్యమునకు నాటకీయముగా నీమె రాధఁ జేందును. ఏలయున నీమె యూర్వశికన్న యల్కించి ద్విభిన్నురాలుగా నూత్రమే యుండితీరవలయును అనఁగా మూర్ఖశి యాంతరింగిక స్నేహితి యా చిత్ర లేఖ. స్నేహితి కంఠస్వరము నాయికా కంఠస్వనికి నణగియంపట నాటకధర్మము. లేనిచో నాయిక యందు సమాహితమైన యవధానము చలించును. కావున విట్టిపాత్రలలో విపరీతావంధముగాని, ప్రాముఖ్యముగాని, తూడదు. ఇట్టి నాటకావగోధము లేన్నియున్నను, కాలిదాసు చిత్రలేఖ కొక ప్రత్యేక

వ్యక్తిత్వము నాపాదించెను. ఆమె ప్రేమాతిశయము, ఆమె యాదాశోక్త్యానములు; ఆమె ప్రేమాత్మిం కలు; ఆమె నిష్పంగును పరివాక్యములు; మంద స్థితియతో నూర్వకీ మనోభావముల కనుకూలించుట; శ్రేష్ఠ పోదిరిగా మాత్మిప్తావమునం దుండి యుచితముచితము లుద్బోధించుట; నున్న ననేక లక్షణము రీపాత్రకు నాకర్షణాదరముల సమకూర్చుచున్నవి. చిత్రలేఖ ప్రతిమాట, ప్రతిచైద్యము, సప్నకోచిత వివ్యతేజఃపుంజమును, చాకగక్యమును, నాచిత్యమును ప్రకృష్టించును.

అప్పురోగమునందుచేరక, ప్రాముఖ్యము లేక పోయినను, దయాదాక్షిణ్యములతో; మునుతాగంధహీన ముసంయుమనస్వభావముతోడను, స్నేహమాత్మిత్వ భావప్రపుల్లతతోడను గారవభావమైనపాత్ర, తాపసి—సత్యవతి కాళిదాసయాదకములం దిన్నిం బను, మానవవివ్యవస్థభావము; కైఫీకసౌందర్య పరి వృత్తిమగు సంయుజనప్రభావము. పరిమళించు చుండును, కణ్యమహర్షి; సత్యవతి; మాళవికాగ్ని మిత్రములోని దురదృష్ట విద్యావతి, పరిపాజ్ఞాయన 'కాళిక'యు నాయారూపకములం దిట్టినాతావరణమును గల్పించినవారలె.

* * *

ఇక సామాన్యపురుషపాత్రలు కూడ నిజే స్పష్టమైనవి. కాని యిది స్త్రీపాత్రలవలె విభిన్నవ్యక్తి త్వములతో విశేషశిల్పపరిపాదకములు గావు. ఇది కాళిదాసీయ పాత్రచిత్రగవిధానము. రృణూకు నకును, వేలుకానికిని, విశేషతాతమ్య మగపడదు. వారరుడుగా, నల్పముగా మాట్లాడుదురు. నిరంతరము పురూరవుని సాహచర్యప్రభావ ముండుటచే వారి సంభాషణములందును యత్కించి ధలంకారచ్ఛాయ పొడగట్టును. మాణవకనిగూర్చును, ఆయువును గూర్చును విశేషముగఁజేర్కొన్న బాసంకునిని పించును. కాని వారిస్థానములనుబట్టి కాక, వారిలో విశేష మేమియులేదు. విమాదకునిపాత్రనుబట్టి కాళి దాసీయ కళాక్రమాభివృద్ధిని గ్రహింపవచ్చును. ఆయువుపాత్ర, కాళిదాస గురువారపాత్రీరగ వ్రధావమునకు, పరిమితత్వమునకు, చిహ్నము ఇందాతని కళాలోభిత్వమే కాన్పించును. ఏపాత్ర కంతివరకు నవకాళి మియావలయునో, ఆకళా

ప్రయోజన మెట్టిగో ఈపాత్రనుబట్టి యూహింప వచ్చును. విమాదకునిపాత్రకూడ నిందు ప్రశం సార్థమైనదే. అతని స్థితి విచారము; వార్తకోచిత విశ్వాసభావము; శిథిల నిష్ప్రయోజక గౌరవము, పరిత శకునగా నొసంగు సలహా; సంప్రదాయక పాత్ర పాదగమనందును పార్శ్వగ్రుణమును గల్పించు చున్నవి, పురూరవును రాజ్యభారమును యువరాజుపై మోపి నానప్రథమునకై యుపవుల కెగ నిశ్చయించుకొని నపుడు "అయ్యా! యిప్పు"మని యాతడు నిట్లాన్పు లుగ నీతని వ్యక్తిత్వము గుర్తించును. ఏలయన నిది యాతని కడపటి దౌర్భాగ్యము. పురూరవును యావ నోత్సాహముతో ఘనతర కీర్తికాలియై యుండుట నీముగునలి ప్రాహ్లాలు దెలుచును. అతనికొరక ఈతిడీవార్తగ్రుణ మందును బరిచర్య సల్పుచుండెను. పురూరవుని జీవితముతో నీతని జీవితము ముడిపడి యున్నది. అట్టి పురూరవును నిష్క్రమించి యొక్క నూత్ని యువకును రాజైవనో యాతనికేమి యుల్పాహ ముండును? ఈమాటచే నీ ముగుసలి జీవితము ప్రయోజన రహితమగుచున్నది. కాని, యార్చి విశ్వాసయంతి విరక్తి భావముతో నీతిజ్ఞు లినయలవాటు చొప్పుననే మట్లాడును.

బాల్య మత్యంత మనోహరమైనది. క్రీడాస్వభావ చిత్కళిమను, నవక హృదయసంపదకును సేవమున్న కాజాచి. కాళిదాసు రమణీయభావము దీనిచే నాకర్షింపఁబడినది. అందుచే నీరకు లిన యాదకమునందు బాలకుల స్వభావమును నవ నవోన్మేషముగను, నవనిక సేరి కునుమకోమలత్వముతోడను, సుప్రభాతి పద్మిదళ విగళిత కుసూరింగువుల వలెను దీర్చి దిద్దెను. ఇందు కళాస్పర్శ విశిష్టత, సత్యకోతియు, దర్శనీయును. సామాన్యకవులు బాలపాత్రలను బరిపాక్షించుటలోఁ దిక్కుక పడుచుండురు. కాని కాళిదాస కవీంద్రుఁడైట్టి తోట్రుపాటును లేక బాలపాత్రలకుఁ జెందిన యొక సామాన్య నిన్ని వేళమునుగాని, సంభాషణనుగాని, భంగిమనుగాని, సలపెనుగాని యత్యద్భుతమగు నాట కీమళిక్తి సామర్థ్యములతో సమకూర్చును.

షేక్స్పియర్ కవి లివకళానైపుణ్యము సంతయు వినియోగించి విశదముగ వాషించిన "అర్థుగు" నిజమైన బాలుకు కావేకాదు. అతడు వాచాబుఁడు, అర్థగతి లేనివాడు. భావభంగిమలను గుర్తించి ప్రసారించును.

బాలరకునాట్యభంగిమ లుండవచ్చును. భావించగల సామర్థ్యముగూడ నుండవచ్చును. అవి కేవలము విలాసతుల్యములుగా మాత్రమే యుండవలయును. వానిని గూర్చిన జ్ఞానమేవారి కుండదు. వారు తమ భావములను, భావభంగిములను సర్వై పరిజ్ఞానముతోడనే వ్యక్తీకరింతురు. అది తమకర్తవ్యమనియే వారు భావించుదురు. వానిని సందర్శించుటకుగాని, గ్రహించుటకుగాని వారికెట్టి ప్రేక్షక వర్గమును నవసరములేదు. మేధావులై సవారికి కొన్ని యవధు లేర్పడును. మేల్పియియర్ విపరీతమే, యాతనిని నెండు స్వర్గధామములలో సందరింపవీయకుండు నిశ్చయిస్తది. బాలహృదయము, మాతృహృదయములే యా నెండు స్వర్గములు. మేల్పియియర్ 'కాన్ పైన్సు' అనునామెను 'అర్థగుసకు కేవల మొక లాంఛనప్రాయమును మాతృమూర్తిగా మాత్రమే చేకూర్చెను. అప్పటి కప్పుడే వేషధారణము గావించుకొన్న కపటవ్యక్తి 'కాన్ పైన్సు' గోచరించును. అన్యులవహుళు నాటకస్పష్ట గావించిన యీ మహాకవి, మాతృహృదయ మవిష్కరింపగల యొక్క స్త్రీ ప్రాత్రను సృజింపజాలకపోయెను. మాతృదేవి పరిత్ర సౌందర్య స్ఫూర్తినిగల్గించు కఠినయ శిబ్బబాలముండిన యుండవచ్చును. కాని యంతమాత్రమునకు సహృదయులు రంజింపరు. 'మేల్పియియర్' నుండి వారంతయో యాశించుదురు. ప్యాథరహితమై, కాంతియుజ్జ్వలమై, ప్రేమకాహిని వనిన పీచును నెల్లువలై ప్రవహించు మాతృదేవి నాతడు చిత్రించి ప్రసాదింపవలయునని మనమాకొండీంచును. అట్టి ప్రయత్నమైన మేల్పియియరువందు గోచరింపకుండుట శోచనీయము. భారతీయ కవీశ్వరుండీవిషయమునందు గాఢ ప్రేమానుభూతుల సమర్థిండుటచే భారతీయ హృదయ సంస్కారము పడలేదుమై, కవులయం దాయా సందర్భముల, రసరూపమున నావిష్కృతిమాను. కాలిదాసు తన యాంగ్ల ప్రహేళ్యయు నీ సందర్భమున సత్క్రమించెనట సత్యము.

కాలిదాసుకూడ మేల్పియియర్ వలె మాతృ ప్రేమ భావముకన్న, పితృ ప్రేమార్ధిల సభిక్షముగ విమర్శించినట్లు తెలియును. కాలిదాస కావ్యములందును, రూపకములందును పితృ—పుత్ర ప్రేమద్వితీక మున నావేశ భావప్రకటనా దృశ్యము లున్నంతగా, మాతృ—పుత్ర ప్రేమావిష్కారక దృశ్యములు మృగ్యములు. వాల్మీకి

సృజించిన కావ్యము సదృశిమగుప్రాత కాలిదాసు చిత్రింపలేదు. అయినను మాతృత్వ మగున మహాహర సత్యసమర్థిత భావోల్బుగము నీరేడు, నిరూపింపక పోలేదు.

ఆయువును, నూర్యశీయు, నీయాపకమునందు పుత్రమాతృప్రేమ ప్రదిర్పించుట కుద్దేశింపఁబడలేదు. దీర్ఘకాల తనపుత్రు ననుగ్రహింపించి పెంచువని కోరినది. ఆయువునకు తల్లిదండ్రు లెవరో తెలియుదు. ఇట్టి సన్నివేశకల్పనము నిజమునకు కఠినము, బాధాజనకమును. కానియింట తన నాటకీయచాతుర్యముచే కవీశ్వరుండీ కల్పనకు మృగుత్వమును, పరిత్రతను చేకూర్చినాడు. ఎఱునను పరిస్థితు లూర్వశిపల్ల నొక విధమగు క్షియాభావము నే కల్గించునుగాని, యామె కృత్యమును సమర్థింపవు. దురంత దుస్థితిలో నూర్యశీ తన వివేకము నుపయోగించి, నెండువర్షముల నొడిగట్టకొనక, తక్కువ దానినే భరింప సాహసించినది. విలయన నాయువును దనకడనే పెంచిన, ఆమె యాయువు నేకాక పురుషులని గూడ విడిచి పుచ్చవలసి వచ్చెడిది. ఆయువును మృదులహస్తయు, వివేకవతియు, పాగులేవవయునగు సత్యవతి కప్పగించుటచే నూర్యశీ యాతని యోగక్షేమములను భద్ర మొనర్చినది. ఈ త్యాగ మెప్పటికైనను జరుగవలసినదే. అల్లగు ముద్దుగ గన్న సంతానమును నుదుటలమునకు బంపి, విద్యార్జివయవివేకములను సముపార్జింపజేసి, వారిని సాంఘికాదర్శముగాఁ దీర్చిదిద్దుట యావాటి జననీ జనకుల బాధ్యత. ఆ బాధ్యత నొకింతయుండే యూర్యశీ వహించినది. అంతేకాని తనలాని మాతృత్వమును రూపఁజేసికొనునంతటి మృదులాలు కాదూర్యశీ. సత్యవతి ప్రేమాంకిత మృదులహస్తములయందు తన కుమారుడు కుశలముగ నున్నాడని నుర్రెణింగియే యుపశేమితియై. యామె భర్తృవార్తాభ్యయును జారఁగొన్నది. ఆయువు యూర్యశీ కడికుఁ గొనిరావడెను. దీర్ఘకాల యంతరంగమున వచ్చుత భావార్థము భూర్జిల్లుచున్నది. కాని యామె యెట్టి వికారమును జెందలేదు. ఆమె నిరాదంబర మృదుల స్వభావ. మానముద్రతో నామె కుమారుని సమీపించును. కాని యామె చేలావృత్తిమైన హృదయమునుండి ముధుర ప్రస్థములుకును. ఆతని సందర్శనానందిముచే నామె యవిచార్యమగు వియోగమును గూడ విస్మరించినది.

చిరకాలముగా నామె పుత్రసందర్శన సౌభాగ్య సంపాదనందునుకు దూరమైనది. ఇన్మహది దివ్యుణ్ణి కృతియుగ చెల్లబడినది. ఈపరిస్థితి ప్రదర్శనచేత నే, యామెలోని. మాతృత్వమును కపిత్థనుడు మాత్రేభ వింపజేసెను. మాటలకుఁబూడి పరిశిష్ఠితియిది. ఉర్వశి ముఖిః యెట్టిమాటలను బక్కించలేను. అది యామె ద్వభావమునకు విరుద్ధము. ఇప్పుట్ల ఉర్వశి స్థితిని పురూరవుఁడు గాంచెను. సులభ కవితోఁదిక్రందన నీరఁడు వెంటనే యాస్థితి నీరీతిగా వర్ణించెను.

కం॥ చనుదెంచెను గౌతుకమున! నినుఁగని కనుబంతు వొంద నీ జవని, సుతా ఆనురక్తమెయిం జేసిరి! చనుగవహులకుఁ దడిసిన ఇనుపరిపెముతోన్॥

ఒక్కమాపుసంది పరిమితిభౌషణమునంశేఉర్వశి తనయనుభూతి పర్యవ్యమును వ్యతిరేకము మొనర్చినది. ఆమె మానముద్రలో నిహితమైయున్న యనుభూతి పాంధ్రతి వనగతి మొనర్చుకొనుట కామె నిత్యజీవి తిముతో నివసించవలయును

ఆయువు పాత్రిమాదా ప్రసంగసార్వమైన యొక కళాఖండ మనవలెను. ఇటిపాత్రను బోషించుటలోఁ గొంతిక్లిష్టతకలదు. అది పెరిగితి వయస్సు. ఒకవంక బాల్యచాపల్యము, వేరొకవంక తెలిసీతెలియని ద్వభావము. అర్చిమానసిక దిశలందును, నీదశను నిరూపించుట మిక్కిలి క్లిష్టము. ఇదియొక షీణశీల పరిణామావస్థ, నాటకమునం దిట్టిపాత్రను బోషించుట కంతో నైపుణ్య మవసరము. లేకున్నది యగుకుల బొంతగా నీద మగును. కాళిదాసిట్టి శిల్పమునను నీద్రచాస్తుఁడు. ఈతని భౌషణమునందు సమయోచిత నైపుణ్యము, వచాంతర భేదములును గలవు. అదియు మిక్కిలి పరిమితముగను, సతిసామాన్యముగను నుండును. అట్లుండటమే విపత్తిర బోపాయము కూడా. నిట్టిశ్రమయు లేకుండునే పర్వ సామగ్రియు సమకూడినది. ఆయువు తపోవనమునుండి యొక్కమాగుగా వైభవోద్దీపితమున నాకానాక రాజ సభాంగమున నకుగిడును. ఆతఁడతః పూర్వ మెఱుంగని తల్లిదండ్రుల సమక్షమున నకుగిడును. ఇది ఎంతటి క్లిష్ట పన్ని వేళిమో యూహించుట గూడకష్టము! ఆతనిలో నాత్మచైతన్య ముద్గర్భించెను. అనేక సంచే మాములు పొడిమినవి. తన సహజపరిసరములకు

వైదొలఁగుటలేనిది సహింపరాకుండెను. అతఁడు తన దౌర్భాగ్యమును గిప్పిపుచ్చుకొనటకై విపరీతమున హించారితము నవలంబించెను. తెలిసీతెలియక పెద్ద మనుష్యునివలె వర్తింపజేసెను. ఆకాలభావపరచేళిను నూచన గూడా మనః పాత్రయందు గొంచెముగా గోచరించును. అపరిచితులగు వ్యక్తులు, తన్ను, తమ వాఁడని సమీపమునకుఁ దీసికొనుచుండిరి. వారికిని తమ కుమ నేవో బాంధవ్య మున్నట్లూతని ప్రాచీనానభవము ప్రబోధించుచున్నది. అరిని ద్వభావగతిను పెద్దటికము కొంత పెత్తిసము నహించినది. కాని యతని యధార్థ మానసికస్థితి యర్థము గావించుకొనుటకై యదృష్టవశి మున, నాతనిని పెంచినదాది, తపోవన ప్రతినిధిగా, నాతనినెంట వచ్చినది. తల్లిచెంతి పెద్ద కంతి యనవో, ఆమెచెంతి నీతిగిని అంత యనవు. అతఁడామెనంకకు మరలినపుడుగాని, యామెతో సంభాషించినపుడుగాని, యతి సహజముగా మాటలోను, చేష్టయందును, తపో వనముననామె కొంగు పట్టుకొని సందరించిన సామాన్య బాలుడయిపోవును. బాలునివలె సంభాషించును; యోజించును; విధేయతతో నామె యాజ్ఞను శిరిసావ హించును. ఏమి ఈ మనోహర కళాజీవనములోని మాధుర్యభరిత స్వాభావికత్వము. ప్రకృతి కెంతటివిశ్వా ఇష్కృతి మను నమనరగ మిది!!

‘మాళవికాగ్నిమిత్రము’ లోని రాజపుత్రిక ‘వసులక్ష్మి’ నాటకరంగము నై కానాడు. అయినను వగ్నిమిత్రుఁడు చిత్రఫలకమును సందిర్పించి, జేదికి దగ్గరగా వ్రాయఁబడిన యపూర్వరాలయిన యామె పేరేమియని కుతుకముతో థాంఠినిఁ బ్రశ్నించినపుడు జేది యా ప్రశ్నకు బదులుచెప్పక యనాధిరమును జాపును. రాజు పేరును స్రుచ్చిస్రుచ్చి యడుగును. అప్పుడు కాల్యావస్థకుఁ దిగివచ్చినవసులక్ష్మి “అయ్యా! ఈమె మాళవిక” యని బల్కిన ముచ్చటయిన మాడు మాటలు భావికంతకును గుఱవమును గల్గించును. అప్పటి నుండి థారణి మాళవికను గంటపడినక జాగ్రత్తవహించును. ‘శాకుంతల’ రూపకమునందు సింహాశీశీరముతో ధిరత బాలకుఁ డాడుకొనుదృశ్య మెంత హిందర్శన సము త్పీఠితమైనది! నూటికి తొంబది తొమ్మిదినుండి కవుల కిట్టి కల్పనఁ జేయఁగల సామర్థ్యముండును. కాని కాళిదాసు మధురచా ప్రములలో నీ కల్పన మనల్పశిల్ప

గరిమతో జీవకళారమ్యుతితో నొప్పొగుచున్నది. ఆ భరతుడు సిల్లిపిల్లలలో నాడుకొనుచున్నంత సహజ కోభను మనము సందిర్పించి, యానందింతుము. పరిగత కళా ప్రాభవమున్ని నిట్టిది!!

* * *

ఇక విదూషకుఁడగు మాణవకుఁడొక దుర్బలవ్యక్తి. సంప్రదాయానుకూలముగ నిద్రించిన విదూషక పాత్ర కాళిదాస రూపకక్రమాభివృద్ధితోఁబాటు వృద్ధి కెందుక పోవుట తోచినదయ్యెను. “మాళివికము”లోని విదూషకుఁడగు “గౌతముఁడు” జీవకళితో సమగ్రముగ నొప్పొగు నొక వ్యక్తి. కథా సంవిధానమునం దీతనికిని ప్రాధాన్యము కలదు. సామాన్య విదూషకులవలె విలకింతును హాస్య ప్రయోగము, అసత్యవాది, బాగ్యతా రహితుఁడు, తుంటరియే. కాని యీ లక్షణముల నతికరించి, ఈతని వలన నాటకకార్యమునకు కొంత ప్రయోజనము నమకూచుచున్నది. కాని “జీవకళి” రూపక కథా సంవిధానమున విదూషకున కిట్టి ప్రాముఖ్యము నొసంగిన దాని యత్యున్నది సౌందర్యస్థాయికి ధంగముకల్గును. అది మహాదోషమేయగును. అందుచే విదూషకుని పాత్ర యొక సాధారణ సంభాషకుని స్థాయికి దగ్గింపఁ బడెను. పురూరవునకు విశ్వాసపాత్రుడైన యొకవ్యక్తి; సంభాషణార్థము కేవలయును. అందులకే ఈ విదూష పాత్ర విర్బుణుడఁ బడినది. కానిచో, రూపకమునందలిని వలనఁ గల్గిన యొకేక ప్రయోజనము—అది తెలియితిభువ తినుచేతి న్యయముగ పురూరవుడే ఔశినిలో రహస్యమును భేదించినాడను నీపుణిక మాట నమ్మి, తానే యసలు విషయమును బైటపెట్టెను. అయినను రూపకమున కీతని పాత్ర యొక చైతన్యవంతమైన కోభనాపాదించు జేయుచునే యున్నది. ఈతఁడు మాళివిక, కాకుంఠల రూపకములలోని విదూషకుల కన్న విభిన్నుఁడు. గౌతమునికున్న శక్తినివాద్యి ములు కాని, యుక్తిమతిత్వజ్ఞులగాని ఈతనికి లేదు. అతనికిన్న కవితముగను, మొరటుగను సందిరించును. విదూషకునకు సర్వసామాన్యముగా నుండు నివర్తిత భోజనప్రియత్వము, నసహ్యచేష్టాదికము, భీతిత్వము లతోఁబాటు సమయానుకూల పరుషహాస్యము, చైవ ఘటితమగు ప్రపంచ పరిజ్ఞానము, విలక్షణముగు కార్య దక్షిణి మున్నగు నశేకగుణము లీతనికి కలవు. ఇక పురూరవుని సాపాచర్య ప్రభావమున నలవడిన

యాలంకారిక భాషాప్రయోగము విషయమై వేఱుగాఁ జేర్చినఁబరిలేదు. ఇన్నిగుణము లుండియు, నాతని మానస మున్నతస్థితి నందుకొనలేదు. తనయంతరము నుండే యితరపాత్రల యుదాత్తత నూహించును. ఈతనిలో పెన్నదగిన మజ్జియొక గురుణము కపటవేష ములు వేయుడు; తా నపహాస్యముపాలగుటకు నిర్బంధా సంసిద్ధుఁడు. కాంతి తఱిగి సర్వసమముగ వర్తించు నీపాత్ర పురూరవుని గానమనోహరాదర్శ పృథ్వయ మును, కాంత్యాదర్శ విలసితును మార్వశిని, చైతన్య ముతో నుండియు పట్టమహిషి తీరితో నొప్పు ఔశినిని సర్వవిధముల రంజింపఁజేయుగల సామర్థ్యము గలదనిక తప్పదు. విదూషకుఁడుగా రూపకమునం దీతనికిగల స్థానమునుబట్టియే కాని, యొకవ్యక్తిగా నెట్టి ప్రాముఖ్యము నీతనికిలేదు. ఈతఁడు పెద్దగా నాకర్షింపఁబాలక పోవదు. కాని నీరసమునునాత్రము కల్గింపఁడు. ఏదెల్లున్నను మాణవకుఁడొక జీవపాత్రయని నిర్ణయింప వచ్చును.

* * *

నాయికా నాయకులను బలివేల్పించిన ఈ సామాన్య పాత్రలలో నే, దూరముగా నిలువఁబడి యుదాత్త ప్రతిపాదనలతో న్వాతంత్ర్య కీల ప్రతి పత్తితో నొప్పువ్యక్తి ‘యోశిని,’ మనదృష్టిని బల వంతముగ నాకర్షించును. ఔశినిదేవికి, పదవిని బట్టి గొంత ప్రాముఖ్య మున్నను, నాటకవర్ణయం దంత ప్రాముఖ్యము లేదు. ఈమె యమాను నాటకవర్ణ కెట్టి యభివ్యంధమును కల్గింపదు. ఆమె ల్యాగము పురూరవుని ప్రేమను బర్హి మొనర్చును. నాటక కథా నిర్మాణమున నీమెకు స్థానమే కనుపించదు. కాళిదాస నాటకశిల్పమునందీ పాత్రను బోలిన పాత్రయే పొడ గట్టదు. ఈమెను ప్రవేశిపెట్టటచే పాతకభ నూప ప్రవేశి పెట్టఁబడినది. కాని యందులకై వినియోగింపఁ బడిన సమయ మత్యల్పము. భార్యకు సామాన్యముగా నుండు నీర్వాణావ ప్రదగ్ధమునకే ఈమె మనకు కను పించును. ఇది సాంప్రదాయముగా నున్న రిషయమే కాని యత్యయ కాదు. వికసించిన గులాబి పుష్పమున కును, వికసించుచున్న గులాబిమగ్గుకునుగల స్ఫుర్తియే యీ స్ఫుర్త. కాని “మాళివికము” నందిదీ విషయము రూపకమున కంతకును బ్రాతిపదిక. ఇక్కడ నాత్రము దీని ప్రస్తావన యత్యల్పము. కేవల కథాగమనకతము. ప్రారంభాంశములలోని పాత్రలకన్నను, మాళివికము

లోని 'ధారణి' కన్నను కూడి పురారపుని పట్టమహిషి
సారసుకుమార భావాన్వితయన నొప్పును. కాశీదేశపు
యువరాణి ఉపేక్షించి పుత్రిక, జౌళివరిని గూర్చి ఆమె
ప్రత్యర్థిని యగు మార్వళి "ఈమె దేవీ శిబుమచేత నుప
చారమునందుట యుక్తమే. లేజమునం దీమె శివీదేవి
కేమాత్రము తిసిబాది"ను బ్రశంసావాక్యములను
బల్కుట పరికించితిమేని, యిట్టి ఈమె తన భర్త
పురారపుడు, తన్ను పట్టదానముచేసి, స్వర్గవివిధ
యగు నొక యుష్కరసను ప్రేమించి, యందే విలీనమై
తన సౌందర్యమున కాఘాతమును, విషాదమును
గర్భించుచుండి ప్రతిఘటించుట సమంజసమేయని
మనము సానుభూతితో భావించక మానము. 'మాశీవి
కము' నందరి ప్రేమమార్పిద్యము లింతగ బలితములు
కావు. ఇరావతీ యావళి ద్రిక్ ప్రేమకన్న, జౌళివరి
ప్రకాంతప్రణయభావమే గాఢమైనది. ధారణి,
దాక్షిణ్య స్వభావోచితమైన బుద్ధిపూర్వకమగు త్యాగము
కన్న, జౌళివరి యుల్లివిషాదమును, సాత్విత్యాగ నిర
తియు నెక్కువ శక్తిమంతులై, మన హృదయములను
గదిలించును. ఈమె కలచిత్రమునందు ప్రోత్సహము,
సంయమము, యదార్థి కళానిరూపణమును ప్రస్తు
టము. ఇరావతిలో నుచ్చాంగిన యశూయోదేశము
జౌళివరిలో మహ్వాంగలేను. కాని ఈమె యనుయాయ
స్వభావ మంతకన్న తీక్షణము, ప్రచండమునైనది. అది
యామె యంతరంగిక ప్రాథప్రేమకు ప్రదృష్టా
కృతి. ఆమె తన ప్రేమభావతీత్రని నిట్లు వర్ణగర్భముగా
సాత్విరిందాపూర్వకముగఁ ప్రకటించినది.

"నియందవరాధములేదు. నేనే యిందులో అప
రాధను. నేను ప్రతిజ్ఞలదర్శనమై, నీ యెదుట నిలు
చున్నాను. నేనిలనుండి వెళ్తాను."

ఇంతటి తీవ్రసమచిత నిరసనను ప్రకటించినను,
తన్మాటమునఁ దినకుఁ గల్గినోయెడి పాశ్చాత్రాపము
నామె గుర్తింపకపోలేదు. అందుచేత నే "నిర్దాక్షిణ్యము
వహించినందుకు కలిగే పశ్చాత్తాపతీవ్రతకు బదు
స్తాను." అని యాత్మగతముగా నీమె తలంచును.
క్రోధము తాత్కాలికముగా నామె నాప్రదే
యను విదేశేయము. కాని తనదానియంకమున నామె
పశ్చాత్తప్రదేసెట్లు సందర్శించును. అగ్రహమునందును
నామెకు బలియమును విగ్రహముకలను. సంయమన
మధురహృదయగభీరతా సంజనిత మగుటచేత నే యామె

త్యాగనిరతికి, కవితామద్రచిక్కిగాఁ బడినది. విదూ
షకుఁడు తన సహజ పరిహాసవిధానముతో దెప్పుచూ
నూటాడినపుడు, జౌళివరి ప్రేమపరిత్యాగభావోద్రేకము
హటాత్తుగా నిట్లు వెల్లుబుకును.

"మూర్ఖా! నేను నాసుఖమును జంపుకొని ఆర్య
పుత్రుని కుభితిశీలని చేయఁగోరుదున్నాను. దీనిని
బట్టియే ఆయన నాకుఁ బ్రియుఁడో! కాఁడో!!
గ్రహించుకో!!"

పురారపుని సత్యాసత్య ప్రేమాసక్తప్రతి
వాదవలను, కుభితియయ్యు, మృదులముగా త్రోసి
పుచ్చి, జౌళివరి దూషకమునుండి విష్క్రియించును.
కాని భాతరుకూలయుగ్మము ధరించి, మంగళ మూత్ర
భూషణము, పరిమతి పుష్పలంకృతయ్యునై, నవత్యూ
వితానమార్త కచారితో నా ప్రసవిలోదార్థి
ప్రవృత్తి త్యాగశీలని మనప్రక్కనే నిలవబడి త్యాగ
సౌందర్యప్రమాద సౌరభముల పెదజల్లుచున్నట్లు మనకు
గోచరించుచునే యుండును. తిరిగి యామె మనకు
రంగమునై కనుపించు నవకాశమేలేదు. కాని పునర్జన్మ
దైవ యాయువునకు యావరాజ్యాభిషేకము పూర్తియైన
పిమ్మట, తీర్వళి, పురారపుని యనియోగముచే
వర్తిల్లు వాసంక్షోత్కట సమయమున. "వత్సా!! రా!!
మీ దోష్టమృత నమస్కారము చేయు"మని
దొడ్డిబుద్ధివోఁ గోరువప్పుడు మాత్రమే ఈమె తేరు
నాటకరంగమున కడసారి వినిపించును. జౌళివరి
పవిత్రనామము నిట్లూర్వశిచే దుట్టకుదను
స్మరింపఁజేయుటనుబట్టి, యూర్వశి హృదయ మాశీవి
రిత్యాగశీల సంబంధ పరిపూర్ణ విశ్వాస భీతి మెయున్న
ట్లును; భగవానుఁడగు చంద్రుఁడు కోపిణితో గూడి
యధికముగా శోభించు తిరుగుమున జౌళివరి, తానై
గైకొన్న పవిత్ర వ్రతము ప్రత్యక్షరముఁగా బాటించి
పరిపక్వమైనట్లును, నా విషయ మూర్వశిగూడ
ర్పించి, యాత్యాగవ్రతకు లోలోన సంజనించు
కొనుచున్నట్లును; మాటలచేఁగాక, త్రియాత్మికమగు
ధ్వని మార్గమున నిరూపించిన కాలిదాసు కళావైద
గ్యము నాస్థితోదర్శనీయముకదా!!

నీతి నియమయుత పవిత్రభావప్రపుల్లత;
యార్చి హృదయశక్తి సముత్సుకరి; కుసుమార భావో
ద్రిక్తాసంయమనయుతిమైన ఈ మహాకవిశ్వురుని

కీల చిత్రణశిల్పమునందు, మానవకోటికి మహిమన్వితమున భువనమునభువన సామ్రాజ్యమునందును ప్రతిమల కాంతి మాగుర్వము, సత్య జీవిత ప్రకృతి; సుమనా నోత్పల్ల కళాకాశము; తాత్వపు కాలిదాసునందున్నను; విక్రమార్కశియును; దంతికన్న పదేహమైన కళాప్రతిభావివాదము, బహుముఖములుగా పరివ్యాప్తమైనవి. ఇందుండియే యా కవికులసార్యభాముఁ దెలుపుచు కళా శిఖరముల పెద్దపింఛ నుదయించి వనవచ్చును.

: ఆ ప్ప ర స లు :

మానవ స్వభావ సౌందర్య మాగుర్వముల మనీషిం చుచే కాలిదాసు కవిత్వమునఁ గల యాకర్షణవిధాతి. ఆతఁడేవిషయమును జేఁబట్టినను, నది యత్యద్భుతకళా ప్రపంచ సంబంధియై రసజగతి సౌందర్యకోణల వవళు రింపఁజేయును. దివ్యకవితావరప్రసాదుడగు నీ కవి మగురహస్యమునందు కవిత్వము పరమిం నధిష్ఠించినది. అయినను నది సహజకోభా విలసితము; మానవ హృద యున్నహితము; మానవత్వ జీవనపరిపాకమును గాకపోలేదు. 'షెల్లీ' కవి విరచిత "విత్ ఆఫ్ అట్లాస్" "కీటు" కవి విరచితమగు "నీవధియా" కావ్యములు మాత్ర ముందరమైన కళాస్పృహలే. కాని యందులో జీవకళ యల్పము. అందలి దృశ్యము లస్పష్టములు; అస్థిరములు. కవులు కలలలో గాంచింట్లుగా నుండును గాని మస్పష్టమగు దార్పణిక శక్తి యందు మృగము, అవి మన భావన కోకింతప్రీతిఁ గొల్పు వేకాని, మన హృదయములను గదిరింపవు. అది మత ప్రతిపాదకము లగు భావల కాలవాలమై దురవగాహముగా నుండును. అది ప్రపంచేతర విషయభిరితిములు. హైందవుఁడు మాదా నొక స్వాత్మిక జీవిగను, తత్త్వచింతిసారథుఁ డుగను నిందింపఁబడును. ఈ యాలోచనమునందు సత్యము కలదు. కాని కేవల మదే సత్యమువలెదు. ఒక విధముగాఁ జూచిన హైందవమానసము వా ప్రధిక జీవిత సంబంధమైనది. మతయొకవిషయముగాఁ జూచిన ప్రపంచవిముక్తికి హైందవుఁడు సదా యన్వేషించు చున్నట్లుండును. భావము పాతుకొను చాక నాతని మాన సము విశ్రమించదు. వా ప్రధిక దృక్పథమును మలనా త్మికముగా జూచిన చాల మలభిము. మూర్ఖుఁడు, జలము, వాయువు, ధూ మేగిరివదనము లన్నియు

భౌతికవస్తురహస్యములం దత్యుత్తముగ నిమిదియున్న వనియు తెలిసికొనుట మలభిము. కాని హైందవు డేఁ పరిజ్ఞానముతో తనియుఁడు. ఆతని దృష్టి యంత రంగికమైనది. ఆంతరంగిక పరిజ్ఞానసంపాదన మతని లక్ష్యము. అనంతము, వచ్చుచును, తాత్త్వికము నగు జ్ఞానసంపాదనమున కాలేఁడు సదా లిహతిహాలాదును. ఏత త్సంపాదనలోడనే యాతఁడు తృప్తిఁజెందక, యా యనంతమును పరిమిత మొనర్చుటకు; వచ్చుచును దృష్ట మొనర్చుటకు; తత్త్వికమునకు రూప మొసగుటకు సదా యత్నించుచుండును. 'కెల్సో' జాతి యనంతమును గూర్చి తన భావనను బ్రసరింపఁజేయును. సుందరమగు చిత్రములను జిత్రించును. తత్సంబంధముగు దురవగా హమైన కవిత్వము గూడ నల్లును. హైందవుఁడు తన హృదయమును, మేధను, కదకు తన సర్వస్వమును ఏవంవిధ భావనామార్గమున ధారపోసి, తన ఈ తపస్సు నకు ఫలితముగా భగవంతుని దర్శించి, పృష్ఠిముఖతః వ్యాఖ్యానించును. ఇట్టి హైందవ ద్వంద్వస్వభావము నందే హైందవ జీవిత, మత, వాఙ్మయ, నాగరికతా రహస్య మిమిదియున్నది. మహోన్నతాధ్యాత్మికత్వము విపరీతభౌతికత్వముతో సామరస్యపూర్వకముగా కృషి సల్పకలయునని జయప్రదముగ యత్నించుచున్నది. ఒక వైపునుండి మనము సమస్త భౌతిక ప్రపంచమును నాధ్యాత్మిక దివ్యదృష్టితో దిలకించుము. ఈ ప్రపంచము ముగ్ధుడప్రాయమని, మాయ యని భావించుము. మతయొకవైపునుండి యాధ్యాత్మిక దివ్య తత్త్వమును సత్యసౌందర్యసమద్వితీయ రూపములుగా విర్మించుకొని యానందరతుల మునుగును. ఇది మహో దాత్రి వేదాంత రహస్యము. ఇది యందరకును వచ గతిమగు విషయముగాదు. దీని నిగ్రహించుట కొక విధ మగు సంస్కారబల ముండువలయును. అట్టి సంస్కార ప్రాబల్య విరహితుడగు యూరోపియనునకు నిది యంతయు నొకగంధరగోళిముగ నుండును. ఇంకను, హైందవ సృజనాశక్తికి నిదర్శనముగు విగ్రహారాధనము, కలిపయు గ్రాంథిక మాత్రములను జలకవలె పఠించు క్రైస్తవునకు వికారమునిపించును. సామాన్యిక స్వభా వముగల మతయొకజాతిపట్ల నీహననీకవిభాగము విభిన్న వ్యతిరేక ద్వంద్వతీక్షణముగా నుండి సామరస్యమునకు యత్నించుచు, క్రియాప్రతిక్రియలతో గూడి యొక గొప్పభావపరిమితిగా సిద్ధిమయ్యెడిది. బహుముఖీనములగు

మనఃప్రవృత్తిల గాఢమనః; ఒకేఒక మార్గవిధానమువకు లాంగని హైందవుల మానసమిట్లు వింగడింపఁబడలేదు. తొలుదొల్ల విధిన్నముగఁ గన్పించినను, కాలపరిణామమున నొక సమైక్యభావము సమకూడును. విలక్షిణముఁ సర్వోత్తమును నగు హిందూభావమునందీవిధేయులన్నియు సృష్టిచైచిత్రిని సుస్పృహముగను, సునిశితముగ నవగాహన మొనర్చుకొనుట కర్థంతావసరమే యని భావించును. ఇది యన్నియు నొకే యొక సత్యము యొక్క భిన్నముఖములనియు, పరిపూర్ణ సత్యజ్యోతిని సందర్శింపవలయునన్న, నీవిభిన్నముఖ పరిష్కాన మన సరమనియు సరమండ్రైవ హైందవుఁడు భావించును. కావున హిందూమతమునందలి యవాంతర భేదములను సహనసద్భావముతో సమాదరించుటే మానవునిలోఁ గల స్వేచ్ఛాతత్వమునకు ప్రముఖ నిదర్శనము. ఇందలి వివిధ దృక్పథములు కూడ, హిందూమానసమధి తోహింపఁజెంచిన పరమ జ్ఞానశిఖరమునకు సోపాన పరంపరయే కాని యన్యముకాదు.

చాలీయ మేధాప్రవృత్తియే తజ్జాతీయ కవిత్వము నందు గాఢమగు భావముద్రను వేయును. సంస్కృత భాషలో శృంగారాధ్యాత్మికమగు ద్వివిధ మనః ప్రవృత్తులయందు నిష్ఠాకుండ్రైవ కవిపుంగవుఁడు కాన రాదు. అతని పాదద్యయము భూమిపై పాతుకొనక పూర్వమే యాతని దివ్యదృష్టి విసీలవిహాయనీధి యంగు లగ్నముకావలయును. హైందవ భావాంబరమున సామాన్య విహంగములేకాక, రాజహంసలు కూడ సమానస్వేచ్ఛతో విహరించును. అందుచే వివర్చకులకు సంస్కృతివాన్మయమున తల్లిత్వ గర్భితమగు కవిత్వము విశేషముగా కౌపరాదు. అంగ్లవాన్మయానుకరణమున నెలవిన వలిన వర్ణంగకవిత్వ మిట్టిది. ప్రాచీన సంస్కృత కవిత్వము భావ, వస్తురచనాశీల త్రివేణి సంగమము. ఇది తత్వమునకు వ్యతిరేక్తమైనది. ప్రపంచము మిగ్గి యని ప్రకటించు ముపనిషత్తులు కూడ నొక నిశితాచరణ విధానము ననుసరించి, యనంతము నొక పరిమితి యందును, రూపరాహిత్యమును రూపముకలదును బ్రతిపాదించుటకుఁ బరిశ్రమించినవి.

కాని మన కవిత్వము లందరిలో నొక్క కాళిదాసునకు మాత్రమే ఇట్టి వివిధములగు హైందవ మనఃప్రవృత్తి సత్యుత్తము కళాసౌందర్య సమైక్యతతో సముద్భవించఁజేయు నామర్శముకలదు. బహుముఖీనము

లగు శాస్త్రపాండిత్యముగల హైందవకవులలో సగ్ర తస్పగుఁడగు నీకవికులసార్యభాముఁడు, మన సంప్ర దాయములను, భావములను, దివ్యగాలము నైతికాగ్రములను, ఇది, యని యావనే? యల్పము, నవల్పము, ను చాత్రిము, ననుచాత్రిమును నగు ననేక విషయములను తన ముంత్రే దండమును జోలిన లేఖనీనో, తన కవిత్వ స్వభావమునకు ప్రతిగర్భించుకొని వర్తించునట్లు జేసెను. అతని యత్నించిక మధురలేఖనీ సంస్కర్మమునకే యెట్టి ప్రాకృతి విషయమును, కీరగంభీరశృంగార రసముగ పరివర్తించును; అత్యల్పవిషయమును జిత్రకళాశోభ లెగజేయును; దివ్య విషయములు ప్రాపంచిక విధూరి మాధుర్యములను సముపార్జించుకొనును. కేవల శృంగారాంశములు శిక్షితులయెల్లై కాంతులీనును. అతని కావ్యములు నిక్కమునకు విమత్తి కాంతి పుంజము లెగజేయు దివ్యజ్యోతులు. ఆ జ్యోతులు, భూ, జల, విభాగముల కపూర్వములైనవికావు. నిత్యమును మనము సందర్శించు మహా కాంతి పూరములే; సౌందర్య పరి వర్తనమున విగోజిల్లును. ఈ పరివర్తనము కేవలము పరి వర్తనమేకాదు. మార్గకీరగానిహితీ దివ్యకాంతియే ఇది. అదియు మానవ సంబంధముగ మహితకాంతియే; మనకు మిక్కిలి సుపరిచితమేకాని కవిత్వగుఁడు గమనించి స్పష్టపరచినపుడు మనము తెలిసికొని యానందింతుము. మానవ హృదయ నిహితీ విజ్ఞాన పరంజ్యోతియే భాస్కర ప్రకాశ రూపమున సందర్శితమౌను. అదియే హైందవ భావనాస్వర్గధామము. అది ప్రతి హైందవ కావ్యమును విట్టి దివ్య నికేతనముగాఁ జేసికొని విరాజిల్లుచుండును. క్రూరమృగరాజముపరసనే యమాఱుక కురంగరాజమునకులగునది కునుకుపట్టిం చు స్వగ్లోక మొక్క హైందవకవిత్వమునందే కాంచనమను.

కాలిదాసు కావ్యగతి వ్యక్తులు విశేషముగా దేవ తలో, దేవతాతుల్యలో, భేదయలో !! కాని దీని దివ్య గాంభీర్య లక్షణోపేతులగు వర్తించుచు నే, మానవానుభవస్థాయికి గొనిరావడుదురు. వారి భావణము, వారి యాలోచన, వారియుజ్జేకము మానవ సంబంధములేకాని యన్యములుకావు. ఇట్టికారణముచేరి నే, కవియు, సంతర్పిృష్టిగల విమర్శకుడును నగు “బంకించంద్రధుటి” “కుమారసంభవ” మహాకావ్యమును, “శేరదైక్ లాడు” మహాకావ్యము కన్న మిన్నయని

నాడు. ఈ రెండు మహాకావ్యములు నొకే సారస్వత ప్రక్రియకుఁ జేరివరియు, నుదాత్త విషయాన్నియై, చక్కని ప్రకారము కర్త, భావపరిపక్వమైన కవితా శైలితో నొప్పునుచున్నవని యాతని నిశ్చయమే. కాని ఈ హైందవ కవిత్వమున, హృదయద్రవీకరణ శక్తి యెక్కువచే న్యాయమైనను, మానవరిరాజంబర జీవిత మాధుర్యనుభవము లత్యుత్తముగా నిండుఁ బరిపాఠితులు. “పేరి డైజ్ లాగు” నం దీపరిపాఠములు తులనార్థముగా జూచిన తర్కుచయే యనినను, “నేనిప్పుడు ప్రసంగించు నీ మానవత్వము, ‘హా’మరు’ కవిత్వమును విరూపించిన స్వభావవాదముకాదు. హా’మరుపాఠించిన జీవితావస్థలలో నుదాత్తతగాని విమాత్సరితగాని మృగ్యము. వ్యక్తులందుకన్న, నాయా పరిసరములందును, సన్ని వేషములందును నీ రెండులక్షణములును మిన్నగా గన్పడును. కాని కాలిదాసుని జీవితావస్థలను తత్తుల్యులైనవారు మానవ స్థాయికి గొనిరావలెనను, వారి వారి దివ్యలక్షణములను గొల్పవలెను. ఇందుల కత్యుత్తము నిదర్శనము ‘మేఘ పండితు’ ఈ సుందరస్మృతికావ్యములందలి వ్యక్తుల వంటి వ్యక్తులను ‘షెల్లీ’ కూడ కల్పించవచ్చును. వారియపుడు ప్రేమికులు. వారిది నిదీపరసరి జలగరజీవితా పరివృత్తియగు స్వర్గభావము కావచ్చును. కాని మేఘమామందుల లక్ష్యము, శివజూజూబస్థితి చంద్ర చంద్రకాష్ఠాదియై, యహింద్రపర్యతి నివాస పయోగర పరివృత్తియై, జ్యోతిర్మయముగా గోచరించు నలకాపట్టణమునకుఁ జేరుట. మేఘమాధమైన విహంగావలోకమునందులె సమస్త ప్రకృతియు నిండు సమాక్షింపబడును. షెల్లీకవికూడ నిట్లే వర్ణించెను. కాని మేఘసందేశి వర్ణనలలోని సుస్పష్టత యందు మాన్యము. అంతేకాక మన మానసమును ప్రేరేచి, తిరు తీరి యిచ్చిపిఱుపక గందరిగోపఱుచును. ‘క్వీన్ మాట్’ ‘ట్రావిథియస్ అన్ థాండ్’ ‘ఏజ్ ఆఫ్ అల్లాస్’ మున్ను ‘షెల్లీ’ కృతులలోని వ్యక్తులు, దృశ్యములును నీ శ్రేణికి జెందినవి. కాని కాలిదాసుచిత్రించిన పురము తుహారావృత్తియై దృశ్యదృశ్యముగ మాంతుంది కాదు. అలకాపట్టణ మారని సౌందర్య వైభవోపేతముగ నుజ్జయినీగరముయొక్క యాదర్శకరణమే. అందలి నుద్వీరిషములు పరిహరింపబడినవి. హైందవునకు సహజముగతీరి, కాలిదాసు ఆదర్శమును సుపరిచితి, భౌతిక ప్రపంచస్థాయికిఁ బరివర్తించెను. తిరు పుణ్య

ధలయొకింత కొలువనగా, వమరులు భూమి కరుదెంచు నపుడు, శేషపుణ్యమున నొకించుక, స్వర్గమును తిలు వెంబ జచ్చిరా యనునట్లుగా నలక యొప్పుచుండును. సారసమదకల కూడితపాంసనాపాకరణదగమై, సుఖాతి కియకారణమై యలక యుండెను. చాటాకులతో మారించు వనుస్మగ్గివలె, నుషస్సులలో శీతలసమీ రము, సురతాంతేతాంతి నివసయించుచు వుండు. ఆపుర ముందలి హర్ష్యములు, లలనాపదరాగాంకితియై, సుమగంధముల నెగజేయుచు. ఏవంగివర్ణన లేంతి హృదయంగమములు ! ఎంత మానవ సన్నిహితములు !! ఎంత సాధారణములు !! ఇట్టి వర్ణనలు పఠించునపుడు మనయొక సౌందర్యభావమునకు సన్నిహితముగా నున్నట్లు, లేదా తాదాత్మ్యమును జెందినట్లుండును. ఇందలి వివిధ జీవజాలము మన భావనకు శ్రీధావస్తువుల వంటివికావు. ఇది నీరస విశిష్టతయైతిక ప్రపంచము నుండి మనల నొక యానంద ప్రపంచమునకు తిరలిం చును. కాలిదాసుపట్ల భారతీయుల కానందోత్సా హము రిప్పటికిని తిలుగకుండుటకు కారణ మారని కవిత్వములోఁగల ఈ యాకర్షణమే. అతిని శ్లోక ‘మొక్కటి పఠించినంత శే ; మన పరిసరములు, జీవి తిరు, మనల నినుసరించెడి మానవ పరిసరభావము భూతజాలమేకాక, మనమమాచెడి యదేతములు వైతిరు, హటాత్తుగా సౌందర్యసముజ్జ్వలములై, యితఃపూర్వముకన్న వాత్సీకుముగా కనిపించును. మన హృదయప్రవృత్తి మృగశిఖంతసంతానములను గూర్చి ప్రసరించును. పాదరములు, తమ లాభా మృగుల హస్తములతో సమాపమున కాహ్వనించును. నిరర్థకములగు మేఘములు, జ్ఞానహీనములగు పర్యత ములు వారీతిగాకాక, స్నేహభావయుత వార్తావాగు లుగా మండి, మన హృదయములను బల్కరించును మాన సామాన్య భావములు, ననుభూతులు, భావోద్వేక ములు గదనీయములై సౌందర్యభరితులగును. అనంతర మిట్టి యానందోత్సాహాతిశయములతోడను, జీవిత ప్రేమ పరిజ్ఞానముతోడను ; నీ సకలసౌందర్య సముద్భి విత వస్తుసమాహమునందు విహితమైన యనంతరీత్వ మును సుగ్రహావ్య మొనర్చుకొందును. అంతే కాదు, ఇతనుండి యని కేవలవిషయములుగా నుండిక, యాంతరంగిక ప్రియా స్వయాపము లుగా మారును. వారి విరహము నొకింతేని సహింప జాలనిస్థితి వర్పడును. ఈభౌతిక ప్రపంచమును దృఢీక

రించి, మననూ రసజగత్తునందే సదా వసించ నాకొం
క్షించుము. ఈరీతిగా సామాన్యదృష్టికి విపరీతముగా
గోచరించుచున్నది; హిందూ స్వభావము దిమిడిన
ఈయతాకిక సౌందర్య మార్గమున నింద్రుడు సాహిత్య
ముతో పయించి, సచ్చిదానందమూర్తి దివ్యసన్ని
ధికి తేరగల్గుచున్నాడు. మన పూర్వము యనునాయన
విధి నిష్కేతనము కావిత మైన బుద్ధి మూలమున శ్రమించి
సాధించిన లక్ష్యము నలవోకగా నీ మార్గము మనకు
తేటగల్గుచున్నది. హిందూ మానవము యిచ్చేదముల
ననుసరించి యాశేక మార్గముల నన్వేషించినది.
అన్నియు నా నిఖిలసామ్యతమూర్తి యగుజాగరణ
పాదపద్య సన్నిధానమునకు తేరునదియే. భారత జాతి
మానవమునా, పురాణ ప్రవచనముల విధానమునం దంత
శక్తిమంతముగా కాలిదాసు కవిత్వము మరింత
గల్గినదా! విజ్ఞానప్రపంచమునకు నుపదితము. ఆయన
కవిత్వము భారత జాతిని మార్పిడేవ పూజా గురంగుల
గావించినది. ఏలెక్కారమును బురస్కరించు
కొనియే, వాల్మీకి—వ్యాసుల సరసని కాలిదాసుకూడ
మనజాతీయ కవిత్వంపుడుగా గౌరవింపబడు నర్హుల
నారిన సందాహించుకొనెను. ఆతిల్లిడు పరిస్థితి
యందీ కవిత్వమును, తన దివ్యకవితాశక్తిచే భారత
జాతీయ మానవమును బలపరచుకొను గానియక,
యరిచ్చిన్ని సాంప్రదాయక విజ్ఞానపరిమిత మహా
ప్రస్థానమును గావించజేసెను.

ఈమార్గము నే కాలిదాసు తన కవితాకళా సౌందర్య
గరిమతో జనుప్రదముగా 'హేతవ్య' రూపక
మున రూపొందించెను. అప్పరస లక్ష్మిమృతి
సౌందర్యభానులది, స్వర్గలోకవాసులది హైందవ
పురాణము బుద్ధాటించును. పాలసమద్రమునుండి
ప్రధించినదీ తివ్రపుగా వీరు జ్యోతిర్మయాంబరముల
గరించి, దినాగ్రధరణాలంకారములఁ దాల్చి, సహస్ర
ధికమున కిశ్మైరలనుండి వాదసుధాభవారులఁబ్రవహింప
జేసెడి. వారి సౌందర్యదీప్తి సకలలోకములను కళి కళ
లాడించినది. మూర్త్యకేరణజాలమునందు వారు నుమి
నూడిరి. స్వర్గసీమలో సౌదామనులతో వారును బ్రకా
శించిరి. వినీల విహారస విధులలో హాయిగా వారు
విహరించిరి. మూర్త్యవయ మూర్త్యస్తమయములకు
వారునుజారుణ సందిప్తిని ప్రసాదించిరి. ఆలవక
మనోహర గానమునందు వారు క్రుతిగల్గిరి. జీవితాంత

రంగమున వారు నివసించిరి. కవులకు, శిల్పిలకు,
చిత్రకారులకును వా రందర్నప్రాయులైరి. వారి
యాత్రంగన సౌఖ్యానుభూతి, భగవదనుభవాన్నిద్యుని
గౌరవ పతిత మొనర్చినది. ఆనంద జీవిగము, సౌందర్య
సమృద్ధి, యింద్రుఁలతోఁగలతి మున్ను లక్షణములను
అగ్రాగ్రీక, అధికౌతిక స్వభావము గల హైందవు
లప్పరసలలో నాపాదించిరి. ఈపద ముపయోగింపఁబడి
నపుడెల్ల యీ యర్థము స్ఫురించుచుండును. ప్రాచీన
పురాణగాథలకుం దీ యప్పరసల విషయము వినిసిం
చును. అందును బ్రాహ్మణములయందు, విష్ణుపురాణము
వందును గల యగ్రుతమున పునాదపుర గాథలో
నీ యప్పరసలపాత్ర యత్రార్థమైనది.

తిరువాది కొంతకాలమునకు భౌతికప్రపంచమున
గుఱపడినను పదమొకటి, శృంగార భావమాచకముగా
కావలసి వచ్చినది. గణికలను వాకవర్గ మేర్పడినది.

గ్రీకు సంఘమునందువలె, హైందవ సంఘము
నందును నీ గణికాశ్రేణికిఁగొంత ప్రాముఖ్య మేర్పడి
నది. గ్రీకు గణికలకు గ్రీకు సంఘముపై నున్నంత ప్రభా
వము, హైందవ గణికలకు హైందవులపై కావరాదు.

గ్రీకు గణికలవలె హిందూ గణికలుకూడ చక్కని
విద్యా పాటవము గల్గిన నాగరకులే. కావీ వీరికి, వారికి
వలె నుటించులపై నెట్టి యాధిక్యతయునులేదు. ఏల
యన మహామృదీయ యుగమునకుఁ బూర్వము గౌరవా
ప్పకులైన స్త్రీలందఱు, 'ఎథీనియన్' మహిళలుల్లు
విద్యా విహీనులైన గృహిణులుకారు. పురుషులల్లు
ప్రత్యేకముగా విద్యా సంస్థలలో శిక్షణము
నందుకొన్ను, భావతీయ మహిళలు, విద్యావతు
లనియే యెన్నవగును. ఇవీ జంకులు వీరికి సాధారణ
సంస్కృతీ పరిజ్ఞానమును గలిపిరి. అల్లు పిలువబడినో
విద్యాంసులను తమ గృహముల కాహ్వరించి, వీరు
తమ మహిళలను సంగీత సాహిత్యములయందు; చిత్ర
లేఖన, శిల్ప, భరత నాట్యానులయందును విపులము
గావించుచుండిరి. నీతిశాస్త్ర పరిజ్ఞానమును, శాస్త్ర
మర్యాదలను, వీరి కవశ్యము చేర్పఁబడినది. ఇందును
నుత్తిమ వంశ సంజాతులు, గృహధిక్యతయున్నచో
కవ్యలుగానో, పూర్వ ముపాసనలుగనో, వేదాంత
వాదనాకోధికు లయ్యెడివాగు. కాని శాస్త్ర యుగ
మునకుఁ బూర్వ మిట్టి యుదాహరణములు విశేషముగా
గన్పించవు. సామాన్య హైందవుఁడు, వారి ప్రపంచ

మంతయు గృహసీమయందే యుండి యున్నదని భావించును. భిర్త తీవరిమునందు తాదాత్మ్య మొంద నితో, భార్య తీవరి మనఃగ్ర మానని ఈతని నిష్ఠ యును. ఎట్లయినను, కులవిఘ్నా క్షాస్త్ర కళోపాసనము పాఠము ముట్టలేదనవలయును. కాని గణికావర్గముక వృత్తిగా సమస్త క్షాస్త్ర కళాగ్రయవమును గావించెను. అందుచే వారు తమ నిర్లక్ష్యత్యముగా దేవాలయములయందు నాట్య ప్రదర్శనము గావించుచున్నను, పట్టాభిషేకాది విశేష సమయములకుందును, పరివ్రజనములయందును వారు సభావేదికలపై తమ కళావైరుష్యము వంతయు విఖండముగ నాహుతిర్పరింపజేయుచుండిరి. అందుచే నున్నత వర్ణమునకుఁ జెందిన రసికులు, భవసంపన్నులు, సోక వంక సర్దాంకులతోఁ గాపురముచేయుచు నే, బాహు ముగా సగణికలతో రంజిల్లుచు, ద్వంద్వజీవితములను నిర్వహించిరి. గణికావర్గమునకు సంఘమునందెట్టి నైద్య మును లేదు. పీఠసీతహీనులగు వొమ్మరివారివంటివారు కాదు. సాంఘిక నియమములు సవలసపుడీ గణికా వర్గమునందును నశేకులు నీతిబాహ్యులై కాముక ప్రవృత్తితో సంపదించిన నూట వాడవను. కాని యిది పహజనుగా నేర్పడిన పరివాదస్థి. అయినను కున్నత వైజ్ఞానికస్థాయియందున్న వాడుకాడ పీఠలో సోకవంక లేకపోలేదు. తమ కామప్రవృత్తియందు స్వాతిం త్యము నభిలషించి నీచవారికొంతగా జీరించుట కిష్ట పవని యట్టివారికి 'మృచ్చకటిక' రూపకమందలి 'వసంతినేప' ప్రాతినిధ్యము వహించును. ఈ మేవంటి గణికలశేకులు తమకు సరియైన ప్రియులనెన్నుకొనుపట్ల పలుపురము నూర్చియుండును. కాని వారి మానసముక సారి స్థిరపడినతో, తాము వలచిన ప్రియుల భాగ్యుల సమాధానమును బడసియే పీఠ గర్వపత్నీత్వమును స్వీక రింపగలరు. ఇట్టి వారకాంతిలు, ఉన్నతి నీచ స్థాయిలో విన్న విన్నటివలకును వర్తిలిరి. పాశ్చాత్య నాగరికత ప్రాబల్యము బలసికొలచి, యీ వర్గము క్రమక్రమముగ సంధింపనాగెను. వారి స్థానమున వ్యభిచారవృత్తిచే జీవించు సోక మాత్యవర్గము తలయొలైను. కాలపరిణామమున నేర్పడిన ఈ దుస్థితిని సంఘసంస్కార కరవాలముచే ఖండింప జూచుటంత సమర్థము కాదు.

కావున నప్పరసలు స్వర్గలోక గణికా సమా హము. పీఠ నాట్య విద్యా ప్రవీణులు. సంగీత కళా నిపుణులు. రాక్షసుగ విద్వంసకి చర్యలనుండి తిమ్ము తాము కాపాడుకొన ప్రయత్నించుచే విసిగి వేసారెడి లీలతాళాటి సగణికాళాటి తమ నాట్యకళా సంపత్తిచే నానందింపజూచును. ఈ గణికలు తిమ్ము చేపట్టువారెవ

రని సమద్రుమనుండి యుద్వహించిరని వార్తికి కళ నము. లెవరిలాకాని, రాక్షసులుగాని పీఠని స్వీకరిం చుట కిచ్చగింపరైరి. అందుచే పీఠందణిని జెందినవారైరంట. అప్పరసయేల స్వర్గలోకపు గణికగా పరిగణింప బడెను? ఇంద్రియ వికార ప్రాబల్యమునకు, నాకర్షణకు నీ గణిక ప్రాతినిధ్యము వహించును. అనిసీతి ప్రబలి, దైవచింత తితిగినిపుడు కామము తన యింద్రియ వైనిక సాహాయ్యముతో గాజ్యమేలను. అట్టి కామకేళిని తృప్తిపరచుటకు నేర్పచ్చ కావలయును.

కావున నింద్రియసౌఖ్యానుభూతికి ప్రపంచమున గణిక యెంత యవసరమా దీనినిబట్టి తెలియుచున్నది. నిలయన, నప్పరస సౌందర్యాకర్షణము మానసికధిని మనలుచున్నపు డది మఱింత ప్రబలమై సంపదనత్యమును గల్గించును. ఆ సంపదనత్యము సఫలమగుదాక యితిరా లోచనలు, కార్యములు కొనసాగవు. దీని నడపులోనికి తెమ్ముట దుస్సాగ్యము. ఈ సౌందర్యాకర్షణము మనల నవిసీతపగులను జేయవలెనని యాశింపదు. కాని ఎట్టి నైతిక పరీక్షల నిది యంగీకరింపదు. ఎట్టి గర్వము నిది పాటించదు. ఆకాంక్ష సాఫల్యమేనానిపరమలక్ష్యము. గణికాత్మిమేయిది. నగ్నచిత్రము, నగ్నశిల్పము నీతి విరహితమైనవి కావు. సౌందర్య ప్రపంచము ముఖ్య ముగా నగ్నముగ నే యుండును. వస్త్రధారణ మధ్య డవ్వ దుపయోగించు సోక యలంకరణము మాత్రమే. ఈ రెండును బుప్పర విరుద్ధములనఁ జాలముకాని, ఈ గెంటికి వంత నన్నిహిత సంబంధముకూడ నున్నదని యూహింపరాదు. సమస్త కళలయోజయములు ఎప్పరసలో నిమిడియున్నవి. ఆమె యాటకలై. గాయని, చిత్రలేఖిని. సురామగు లెవ్వరును పీఠని భార్యలుగా చేపట్టలేదు. అందుచే పీఠందణిని నానంద పఱుచువారైరి. మానవులలో, గల విద్యాజాత్యకెవ్వరు గాని, విద్వంసక శక్తులుగాని యింద్రియ సంబంధముల నానందిమును శాశ్వతియుగా నవలసరమని గుర్తించలేదు. లేక యట్టియానందిము తమ గూడర్యసాధన కంతరాయ మని భావించి యుండవచ్చును. అందుచే వా యానం దిము తాత్కాలికముగ నే పరిగణింపఁ బడెను. ఇట్లుండ కొందఱకు కేవలవినిమయసౌఖ్యమే పరమావధియైనది. నితల్లి జీరితాదర్య సాధనమునందు నీరగులై, యీ యిను భూతియే యుత్తిమమని యింక కొందరు భావించిరి. ఇట్లెందరు చాంచల్యమును బొందినను, నశేకులు, మానవ పరిణామ విధానమునఁ బ్రకరింపనియులై, యది కారము, నచంచలము, నవననోన్మేషము నను నాంత రంగిక శక్తితోఁ దగు యాదర్యముల సాధనమునందే సంధితిము నెనున్నులయిరి. అన్ని విధముల జేవలోకమం దలి యప్పరసకుఁ బ్రతినిధిగా భూలోకమున గణిక గణింపఁ దగినది. ఇట్టి యప్పరసా ప్రతిరూపము

నేర్పఱచుకొని హ్రాందవ మేధ తిరిగి, యింకొక్క మారు తన యతిలోక స్వజనాశ్రయి ప్రదర్శించివది. ఈ విషయమున గ్రీకులు చూపిన దౌఢమహిమయు, ప్రశంసార్హమునైన నైపుణ్యమును, చాతుర్యమును హ్రాందవులు మరింత విశిష్టముగ చూపగలిగిరి.

ఊర్వశి స్వప్నినిగూర్చి కొంత ముమ్మడించుకొంటిమి. బ్రహ్మజ్ఞాన ప్రతిష్ఠితమైన మానసి మెస్సదైన తన దివ్యశక్తి ప్రభావముచే నిండ్రయాధీనిమైన భౌతిక జీవితమును గూడ రచియింప మొనర్చవచ్చును. వీలయిన జేదాంతాదిర్యములు తమ ప్రాధికరణము జేవలము మేధ ప్రసూత్ర మే ప్రసరింపఁజేసి యూహింపునవివు. అదిమానవుని లౌకిక జీవితముపైనను విస్తరించును. అది మానవుని తనానంద దృక్పథము నేర్పఱచును. ఆప్పుడా యింద్రునిలోకము సౌందర్యధిరికిమాను; ఉద్యమకాంతి సముత్పల్లమాను; వినూత్ని భావ సముత్పత్తితో, మానవాదర్శములను, విస్తృతి మొనగ్గుచు, సర్వలయ గాఢముగా నాకర్షించును. యమనియమ సాగవలచే గృహించినమహర్షి యూహాపులమండి జనించిన యూర్వశియే. పాలసమద్ర తరంగములమండి ప్రభరించినయప్ప రసలకుఁ దలహానికమై, సౌందర్యపాదామినియే యప్ప రస లండతీయందును, తాపగులకు నుండెగాఁమైనది.

* * *

నాటక నిర్మాణమునకును, సుత్కీర్తనకు నీయూర్వశి గాఢ యోగరమణీయమును స్పృశి. ఇంద్రుడునక నూర్వశి దివ్యత్వము, ఆదేవమనితలో నిహితమైయున్న వారీర్వభావము విశ్వవ్యాపితముకాలేగు. ప్రాచీన, పౌరాణిక గాఢపల్ల నెట్లు నిపుణులతో మెలగవలయునో సమగ్రముగ తెలిగిన తెలుజానకాలేరాను. మనవి యూర్వశినిగూర్చి విశేషపరిజ్ఞానమును బడయవలయు ననియు; ఆమె యతిలోకసౌందర్యాతిశయము చూప కనునం దంతటను బరివ్యాప్తము కావలయుననియు, ఆమె సంభాషణలయం దొక నూత్నివైధివము, ఆమె నాట్యధింగిమకుందొకంతిఘనతి, ఆమెను నామావాగ్నిపు రసమండి వేణుపఱుదు దివ్యత్వము, అడుగడుగునఁ బొడగట్టవలయునని మనమాకొండ్లించును. కాని కాలిదాసు ఊర్వశిదివ్యత్వ ఘనతల సేవాత్రును కావ లయునని పొడగట్టనియలేదు. ఇది కాలిదాసు నిర్గుడు విగువలకల్పానైపుణ్యముని నా యధిప్రాయము. అతినినాటకీయ మనస్తత్వ పరిజ్ఞాన ముట్టిది. ఊర్వశి పురూరవులను సమావముగ, నాటకోచితముగ నిర్వచు

తీర్చిదిద్దెను. ఇరువురును భావవశంబును లక్ష్యము నంబును సమానులుకాదు. ఇరువురిని కలితకలా వైధివముతో నాడెంబరముగాఁ బ్రదర్శించినచో నాటకాభిరుచియు, సత్వియు విస్ఫూరముగా నుండె డిది. ఆ వైధివము, నామతోహర సంభాషణము లతి మధురములై జగతుగొల్పెడివి. ఇత మనస్తత్వము ననువించి పరిపించిన ఊర్వశి దివ్యత్వము, విశ్వజనీన సౌందర్యాధిగము, సంభాషణాదేవతత్వమునం దును, దివ్యవైధివమునందును, నిరూపింప ప్రయత్నించినచో ఎది శోభింపెడివికావు. సమాగ్ర సౌందర్య మునకు ద్విగుభుములు కలవు. నారి సహజసౌందర్య సంపద యొకటి. ఇతగులవై స్వశికు సౌందర్య ముద్ర గము గెంపెనది. మొదటిది నిరాదేవతమైనది. చిరలంకామైనది. వ్యక్తిత్వ విరహితమైనది. నిరాదేవత మను నొకచిత్రముకాని, శిల్పముకాని, సహజతైలి విశిష్టమై, తత్త్వసమృద్ధిగల్గి, మానవున కాదగ్గోపేతిమై, యుద్రిమాద్భితి నాపాదించును. ఆదేవత లంకరణ ములు, ఆంతరంగిక దివ్యతేజః పుంజము సత్విరించును, అప్రతిహతమును మమకారభావమును బ్రతిఘటించును. అంతేకాదు, సహజనిరాదేవతా ద్విగ్న మానసము; సౌందర్యముద్ర నద్యుతానహముల రీతిని స్వీకరించి, యందె నిమగ్నమై, నూత్ని భావ ముద్రలను బొందుచు, నిత్యతైలివ్య శిక్షిగల్గి, ఎప్పటికప్పుడు కొత్తికొత్తి భావ సంపదముల నేర్పరుచుచు, సత్వభావనా విలసిల్లమై వర్ణింప. పారస్వతి మారంభిదిశలో కవ్యాభావ సౌందర్యముతో కళ కళ లాడును. అప్పుడెల్పధీమతిలకులకు మానవానందమును బ్రసాదించు విశిష్టములు స్వతంపఁ బడును. పారస్వతి చరమవిశయంగు గతికాలసౌందర్య సంపద సమస్తము లీనమాటనై, ఎన్నుతావనామల భావసంపదతో, రసాతిశాయి, శిల్పాతిశాయి యైవ కావ్యస్పృష్టి జగురును. ఊర్వశి పురూరవుల కలయిక యిట్టి సౌందర్య నియమము సేమాచించుచున్నది. ఊర్వశి స్వచ్ఛంద సౌందర్యరాశి. సకల ప్రపంచా కర్షణశక్తి. సకలానంద ప్రదాయిని. ఆమె కామయే నాటి. ఆమె కెట్టి నాగాదేవతముకాని, మేధా సమగ్రతగాని యవసరములేదు. కాని యూర్వశి, తన సంపూర్ణ పవిత్రరూపమును, దివ్య సౌందర్యరాగ కుండను పురూరవుని ప్రత్యక్షమానసముండే విలీనమొనర్చి స్వశీయకాంతి మత్తిచే నాతిని స్యాధీనపఱుచుకొని యాత్యైవవైధివ పరివేషమంపలమునందే ప్రవర్తించ, జేసివది.

పురపాలకులు

శ్రీ అంగర సూర్యరావు

* * పాత్రలు : గోపాలం, సముద్రం, పోలయ్య, కంట్రాక్టరు చిన్నయ్య, రాడీ కొండయ్య, నరసయ్య, వెంకన్న.

స్థలం : మురికి పీటలోని ఖాళీ ప్రదేశం.

నమయం : రాత్రి 7 గంటలు కుడి వైపున ఒక లాంతరు స్తంభం వుంది. దూరానుంచి మైక్ లో ఉపన్యాసం వినిపిస్తోంది. లాంతరు స్తంభం వెనుక నుంచి కంట్రాక్టరు చిన్నయ్య, రాడీ కొండయ్య వస్తారు. చిన్నయ్య పొట్టిచేతులచొక్కా, కాకీఫాంట్ వేసుకున్నాడు. కురచగా కత్తిరించిన మీసాలు. మనిషి కొంచెం పొట్టిగా వున్నాడు. వయస్సు 40 సంవత్సరాలు. కొండయ్య లావుగా, లావుకు తగిన పొడవుగా వున్నాడు. ముఖం గుండ్రంగా వుంది. నల్లటి మీసం పైకి మెలితిరిగి వుంది. తెల్ల లాల్చీ, గల్లెలుంగీ కట్టాడు. కోపం వచ్చినప్పుడు లాల్చీ చేతులు పైకి ఎత్తుతూవుండడం అలవాటు. వయస్సు 30 సంవత్సరాలు. ఉపన్యాసం వింటూ మధ్య మధ్య “చూడు, వీడి పొగుడు!” అన్నట్లు ఒకరికేసి ఒకరు చూసుకుంటున్నారు. కొండయ్య

కోపంతో చొక్కా చేతులు పైకి ఎత్తుతున్నాడు.

ఉపన్యాసం : ఇప్పటికి ఎంతకాలమయ్యింది? మూడు పది సంవత్సరాలనుంచీ యీ పురపాలకులే మన పట్టణాన్ని పరిపాలిస్తున్నారు. నగర పారిశుధ్యంలో గాని, రోడ్ల అభివృద్ధిలో గాని రవంత మార్పుకూడా రావడం. యిక ఆహారపదార్థాల విషయం ఆలోచిద్దాం. మన పట్నంలో యీవాడు కర్రీలేని వస్తువు మిచ్చుకైవా దొరుకుతున్నదా? పాలలో కర్రీ, పంచదారలో కర్రీ, గోధుమపిండిలో కర్రీ, నెయ్యిలో కర్రీ, నూనెలో కర్రీ—కర్రీ లేని వస్తువంటూ లేనేలేదు. దీనికి బాధ్యులెవరు? నెలకు వందలకొద్దీ తీతాలు తీసుకునే పట్టణ పారిశుధ్యశాఖవారు ఏమంటారు? ఈ కర్రీవిషయం, ఆహారపదార్థాల విషయం కాదు నూట్టాడదు. పైగా ఈగలు, దోమలు ప్రజాశాత్రువులని ప్రచారించేస్తారు నిజానికి ప్రజాశాత్రువులెవరు? ఈగలు, దోమలూ కంటే ప్రమాదకరమైన వాళ్లేవను? ప్రజల ఆరోగ్యంమీద వ్యాపారం సాగించేవాళ్ళను ఏం చెయ్యాలి? మీరే ఆలోచించండి. అధికార వ్యామోహం స్వార్థం కరడుగట్టిన పుర పాలకులను వెంటనే గద్దెనుంచి దింపండి. నిస్వార్థపరులైనవాళ్ళను, ఉత్తములను పుర పాలకులుగా ఎన్నుకోండి. నేటి పురపాల వలో పూర్తిమార్పు తీసుకురండి.

[కరత శిష్యులమధ్య ఉపన్యాసం ముగిసింది. కొండయ్య కోపం పట్టలేక పికిలి విగించి ముందుకు వస్తాడు.]

కొండయ్య : (కళ్ళిరచేసి) నువ్వుకు పంపేస్తాను.

చిన్నయ్య : నిన్నావు కామా! ఆడెంత గొడవ చేస్తావో! నిన్నుగాక మొన్న కళ్ళు తెరిచిన నుంట యెడల!

కొండ : నిన్నయ్య బాబూ! యిక ఆలోపించకు. నాకు యేదో ఒక ఆర్థరీచ్ఛయ్. అడివి బుర్రే చితకపాడవమంటావో, కాలే యరగ్గొట్టమంటావో, యేదో వోటి పెప్పయ్.

చిన్న : (నిదారంతో) అడివి ఏంచేస్తే ఏంలాబంరా! యీ పేటలో వాళ్ళంతా అడివే పట్టు చేస్తున్నారు.

కొండ : అయితే యీ యాది పెద్దల్ని నలుగుర్ని పట్టుకుని యీవు పాపు పెయ్యిమని నెలవా?

చిన్న : అంతిదాకా యెందుకులే. మంచిగా లొంగి దియ్యడానికి చూద్దాం. లొంగని కామా? అప్పుడు మరో మార్గం ఉండనే వుంది. (కోపంతో) కంట్రాక్టర్ చిన్నయ్యంటే కొమ్ములుతిరిగిపోళ్ళకి కూడా హాదో!

కొండ : ఇప్పుడు యీ పోటీ నేస్తన్న కుగ్రోడు ఏమన్నా చెబున్నావోడేవా?

చిన్న : అడితలకాయ! ఆ గోపాలంగాడికి డబ్బూ లేదు. బూడిడి లేదు. మా మామని పవగొడిదామని చూస్తున్నాడు.

కొండ : (గేలిగా) ఆ! అదెక్కడిమాటలే నిన్నయ్య బాబూ! నేరమేమి కుబ్బయ్యగా రెక్కడి? బొడ్డుదాని యీ కుగ్రోడెక్కడి?

చిన్న : (రహస్యంగా) లేదురా కొండయ్య! ఇప్పుడు యెవరోం మరిపోయింది. యీ పేటలో వాళ్ళంతా మనకు యెదురుతిరిగేరు.

కొండ : (కోపంతో) ఉఃహం! అలాగా? తిరుగనియ్. ఏమాత్రం తిరుగుతారో చూస్తాను.

చిన్న : ఈ యెల్లవల్లోగాని మా మామ పోడి పోతే నేనూ, నాతోపాటు నువ్వు కూడా ఒకమూల కూర్చోవలసిందే.

కొండ : (విగ్రహం) ఒహో! అలాగా! మీ మామయ్య గారికి ఏవదైనా ఎదురుతిరిగేదో, అడి నుండెలో యీ కొండయ్యగాడు నిద్రపోయే డిన్నమాటే! యీ పేటలో రక్తం యేదులు కట్టిస్తాను.

చిన్న : (దృఢ నిశ్చయంతో) అది మూలైనా, నూరు ఆరైనా యీ ఎల్లవల్లో మా మామ గెలిసి తీరాలి.

[కుడిచి త్రుమంచి పాట పాడుకుంటూ పాపాదుగా పోలయ్య వస్తాడు. పంచెకట్టా, తల పొగా—మగ్గ వయస్సులో వున్నాడు]

పోల : అడివిగ్నా న్నాడు కొడితే—
యీది కందుకోయ్—అహ—
యీదికందుకోయ్—ఒహో—

కొండ : ఏకోయ్ పోలిగే! ఏటి మాపుపాడుగా వుంది యవ్వారం? మగ్గత్తు పట్టించే వేంటి?

పోల : (పరకాయించి చూసి) ఏకోయ్ కొండిగే! ఒహో! నిన్నయ్య బాబూకూడా వచ్చినాడే!

చిన్న : ఈమగ్గ బొత్తిగా కనపడ్డమే మా నేనెవేరా పోలయ్య?

పోల : మీ కంట్రాక్టు పనులలోకి మమ్మల్ని పిలిపించితే కామా కనపడ్డానికి—యీపండగ యిలావచ్చినావేం నిన్నయ్య బాబూ?

చిన్న : ఆ! యేరలేదులే! యీ పేటకి సిమెంటు రోడ్డు సాండ్ను అయ్యింది. కొలతలు చూసుకుందామని వచ్చాను.

పోల : పాలు పాల్లేవయ్య నిన్నయ్య! యిలాంటి మాయలమారి కబుర్లకి మోడపోయావో డెవదీయీ యీ పల్లపు యీదిలో లేదు.

కొండ : ఏకోయ్ పోలిగే! తల తిరుగుకుంటుంటి?

పోల : (కోపంతో) ఈ యీదొడ్లి తలుగుకున్నారంటే నీలాంటి యెదెవరికి మెట్టుకూడా తిరుగుతాయ్.

కొండ : (కోపంతో) లాల్చీచేతులు పైకిఎత్తి ఒకేయ్, అదేవో నేనూ మూలైనాగా! యీ యీదిలో...

చిన్న : (మగ్గలో ఆంగుకొని) ఒకేయ్ కొండయ్య పూటకో (పోలయ్యతో) నిచ్చేపంగా రోడ్డే యిస్తామంటే 'మాయ' అంటావేరా పోలయ్య?

పోల : (కోపంతో) పోయిన ఎల్లవల్లకి మీ పెద్ద మునుసులంతా ఏంజేసేరయ్య? రోడ్డు

వీయిస్తున్నాం అన్నాడు. ఈ యాదిలో కంకరస్థులు కూడా పోయించినారు. ఎలక్ట్రనయిన మరసటిగోళ కంకరస్థు కవచవలె వోటు. నివారిక మోకాలలోకు బురదలోడే మాకు గతియ్యింది. మరి దీన్ని మాయగాక పోనే యేమంటారయ్యో?

చిన్న : పోయినంత వ ఏవో పొంబాటు జరిగివుంటా దిలే. యామాటు నేను బట్టనుద్ది చెప్తున్నాను. మీ యాదికి సిమెంటుగోడు పడిపోవరి సిందే. యింక యీ చిన్నయ్య మాటకు తిరుగులేదు.

పోల : అదీ నూత్రంగా! తొదలించునూ?

చిన్న : (సుంచివేసుకు నే శోరణిలో) చూడు పోలయ్యా, యీ పేటలో సముద్రం గాడి మాటకి, నీమాటకి యెవడూ యెరుగుచెప్పకు. శపటి ఎలక్షనులో మీ పేటలోని పోల్లన్న సర్కార్ సుబ్బయ్యగారి కేయించారీ.

పోల : సుబ్బయ్యగారు పట్టెనుంచి నేరుమేసుగా వున్నారంటా, ఆయన నేయించిన మంచి పరి ఒకటి తెప్పండి. కేరం యెలక్ట్రన్లకి రావ దిమే రావనం. మర్నా యీ పేట మొకం ఆయనా ఆయన స్థానేరూ?

చిన్న : సుంచివకులు చెయ్యాలంటే కొత్తి పన్ను లేయ్యారి. పన్నులేస్తే నువ్వుగంటువా? ఆయన మీ పేట మాడ్చానికి రావనం లేదం బావా? ఆయనకి ఎన్ని పనులు? ఎన్ని యన పోరాలు? తీరుచి వుండొద్దూ! పాపం!

పోల : ఇంకమిదటమంచి ఆయన కంతా తీరుచడే వుంటుంది!

కొండ : (యింత వరకూ మీసం మెలితిప్పుకొ నుందున్న వాడు ఒక్కసారిగా మందుకు వచ్చి) ఏకోయ! యవ్వారం యెటకారంగా వుంది. సుబ్బయ్యగారికి యెందుకు తీరు చడిగా వుంటావో తెప్పు?

పోల : ఎలక్ట్రన్ల వోడిపోయి యింట్లో కూకుంటే తీరుబాటుగా వుంక యేమాతాదిరా కొండకి!

చిన్న : (కోపంతో) ఏకోయ పోలయ్యా! మంచిగా మాటాడకొద్ది చెట్టెక్కుతున్నావో బాగు!

కొండ : (కోపంతో దిగ్గరగా) ఒకోయ! యీ పేటలో యెవరన్నా ఏకో! సర్కార్ సుబ్బయ్యగారికి యెనుగు తిరిగేదో ఆడిరింకావూ తీనేనీ నన్ను మాటే! యీ పేటలో రక్తాలు కాలవలు కట్టించకపోలే (మీసం మీద చెయ్యిని యాడు కొండయ్యే కాదు.

[చిన్నయ్య కొండయ్యకు చెయ్యి పట్టుకొని బలవంతంగా ఎడమచేపు తీసుకుపోతాడు— కుడిచేపునుంచి తొందరగా వెంకన్నవస్తాడు అరిచి గండుచెరులలోను గండుపాలచెయ్యలు వున్నాయ్. ఆర్టికల్గింకో నోరు తెరచి మాస్తావుంటాడు].

పోల : (వాళ్లిద్దరూ పోతున్న చైపుచూస్తూ) పెల్లి చేసుకునేవోడికంటే పెల్లిటెనానీ వోళ్ళకి నంద తెప్పవంట! కిరాయియెవన!

వెంకన్న : ఏటిరా కొండిగాడు తెగమిడినపడ తన్నాడు?

పోల : (వెనక్కి తిరిగి) ఆ! యేవుంది? మర్నీ మన పేటానికి ఎలక్ట్రన్లొచ్చినియ్ కాదూ!

వెంకన్న : అవునుకో! ఎలక్షన్లోనీ మన కొండిగాడి కేం పోయేకాలం? దూడపోయిన ఆవులాగ తెగ అడుస్తున్నాడు.

పోల : మరి ఆడికి గాకపోలే యింకెవడికి? వూళ్లో పెల్లికి అదాదిసంతా కుక్కలకి!

వెంకన్న : సుబ్బయ్యగారికి యీ మాటు గట్టిపాటి తిగిరి నట్టాండే!

పోల : పోటీలంటే పోటీయా? యీ చెప్పికో సుబ్బయ్యగారు నీర్తియిపోవరిసిందే!

వెంకన్న : గోపాళంగారు కలిస్తే మన నీర్తిమయినా యెక్కుతాడా? సుబ్బయ్య యెక్కిపోతాడా? యెవల్లియినా ఒకటేరా బాబా! ఎలక్షన్లో కలిసేదాకా ఎన్ని కలుద్దిన్నా నెమతారు. తిరవాత అందరూ ఒకటే!

[కుడిచేపునుంచి గోపాలం, సముద్రం మాట్లాడు కుంటూ వస్తాడు. గోపాలం వయస్సు 28 సంవత్సరాలు పన్నంగా, పొడవుగా వున్నాడు. సముద్రం వయస్సు 35 సంవత్సరాలు. లావుగా పొడవుగా వున్నాడు.

భాంసీబసీమ, పంచకట్ట, దండలు మెలితిరిగి వున్నాయి.]

సము : పేట పేటంతా ఏకమైనప్పుడు యింక మీకు బయలుపడండి గోపాలంబాబూ?

గోపా : నువు చెప్పింది నిజమే! కాని మన ప్రత్యక్షులున్నారే! వాళ్ళకు రకరకాల జీర్ణులు తెలుసు, ఎల్లవోళ్ళ గురిచేందుకు ఎంతటి నీచమైన పనులను చెయ్యడానికైనా వాళ్ళు వెనుకొడరు. పోయిన సారీ ఏం జరిగిందో జూపకం చెబుకో! తెల్లవారితే వామి వేషము దాఖలు చేసే రోజు. ఆ రాత్రి రాత్రి వాటికి నిలబడుతున్న వ్యక్తికి ఎక్కడికో ఎత్తుకుపోయారు. ఫలితం? ముబ్బయ్య గారు పోటీలేకుండా ఎన్నిక అయ్యారు.

పోల : (యెందుకు వచ్చి) గోపాళంబాబూ! మీరు పాలా జాగర్తగా వుండాలి.

సము : ఒరేయ్ పోలయ్యా! యీ సముద్రంగాడి బొందిలో పూపిగువ్వుంత కాలం గోపాలం బాబు మీది యాగవాలడు.

వెంక : చర్చ! మనుషుల్ని దానెయ్యడం—దారులు కాయడం — అలాంటి పేరి గానిపనులెందుకు?

పోల : ఇప్పుడే కొంకిగాడు తెగ అరిసియ్యేడు.

సము : యేం? యేవంటాడు?

పోల : యింకేం అంటాడు, ముబ్బయ్యగారికే వోట్లెయ్యమంటాడు. యెయ్యకపోతే రకతాలు కొలవలు కట్టిస్తాడంట!

సము : (కోపంతో) యెదవ! వెంటలో తప్పిపోయేడు. అది సంగలేలో నేను మార్చాను.

గోపా : ఏమోయ్ వెంకన్నా! నీ వోటు ఎవరికి?

వెంక : మా యాపారం చల్లగా మునిసికోళ్ళకి యెవరికైనా సరే మా వోటేస్తాం.

సము : యేంటి యెంకన్నమా! నువ్వు కూడా డొంక తిరుగుకుగా జబాబు చెబున్నావే!

గోపా : నికాయితీగా వ్యాపారం చేసివంతకాలం నిన్నెవ్వరూ ఏమీ చెయ్యలేదు వెంకన్నా!

పోల : (హేళనగా) మా యెంకన్నమాడు దగ్గర నిజాయితీ కేం లోటులేదండి. కానెలే పాలులో కొంచెం నీళ్ళుమిశ్రం కలుపుతాడండి.

వెంక : (కోపంతో) ప్రతీవోడు పాలలో నీళ్ళు కలుపుతాడనీవోడే కాని యెందుకు కలుపుకున్నావని అలోసించికో దొకడయినా వున్నాడా?

సము : బోనీ నువ్వే నెవ్వు ఎందుకు కలుపుకున్నావో! యింటాం.

వెంక : ఒరేయి సముద్రం! పట్టా, యింకపూ వుంటే గాని యాపారం చెయ్యలేం. గోజా యీ వాడు కొన్నిటి ఇంపెట్టుకి శేరు వెంటరు పాలివ్వాలి.

పోల : వెంటరు పాలేంటి యెంకన్న మావా?

గోపా : అంటే కర్రలేని పాలులే!

వెంక : (తన ప్రపంచాన్ని కొనసాగిస్తూ) ఆ శేరు పాలుకే వచ్చిన వద్దం నే నెలాగ పూక్కుకో వాలో మీరే చెప్పండి. పాలు కొనుక్కు నే మారాజాలంతా ఒకటే రేటు యిస్తున్నారయ్యా—అంటే అదీలేదు. ఒకరు శేరుకు రూపాయిస్తారు. మరో మారాజు మాడు పావళిలిస్తాడు. యింకో అసామి పదిజాలే యిస్తాడు. శేరుకురూపాయిచ్చిన మారాజుకు ఆవును ఆరిఇంటికి తోలుకెల్లి పాలు పిరికిస్తాను. అందరికీ ఒకటేరకం పాలిస్తే నేను ఎరకంలా పడిపోనా? (చేతిలోని వెంటులను చూపిస్తూ) శేరు ముప్పావరూపాలు యీ వెంటలో వున్నాయి. శేరు పదజాలపాలు యీ వెంటలో వున్నాయి.

గోపా : (వచ్చుతూ) నితరర్కం చాలాబాగుంది. కానీ...ఖచ్చిరిం గా ఒకటేగర నిర్ణయించి పాలు అందరికీ ఒకేరకంగా సరఫరా చెయ్యాలి.

వెంక : అలా అయితే నేనింక యాపారం మానేసి అడుక్కు తినాలి.

సము : నీళ్ళుకలిపిపాలు అమ్మకపోతే నీయాపారం యింకే సాగలేంటి? డిల్విక్వోడికి నీళ్ళివాలిచ్చి డిల్వి ఇచ్చివోడికి మంచి పాలిస్తావా?

వెంక : (కోపంతో) 'పాలులో నీళ్ళు కలుపుతావ్ - నీళ్ళు కలుపుతావ్' అనీ వోడే ప్రతీవోడూడు. కష్టం, గుళం యాపారం నేనే వోడికి తెలుస్తుంది గాని, కూచుని కలుర్లు నెప్పే వోడికేం

తెలుస్తాది? యంతే! నేను పాలలో నాలుగు నీళ్లు సుక్కులు కలుపుతున్నానుగాని యింక కలపవలెదుగదా!

[కోపంతో చిరచిరా ఎడమవైపు నిమ్మ మిస్తాడు.]

గోపా : (సముద్రాన్ని, పాలయ్యను ఉద్దేశించి) విన్నాను కదూ. యిది పరిస్థితి. కానిటరీ యివ్వెక్కడును యిచ్చిన పాలభరితు సంపాదించేందుకు సరికన్న పాలలో నీరు కలుపుతున్నాడు. అధికాదులకు ఇచ్చిన మామూలు బాపతు సామ్యు తిరిగిరాబట్టుకునేందుకు కంట్రాక్టు—మూడు రోజులకే చెడిపోయే రోడ్డు—తయారుచేస్తున్నాడు. (పరీ పనిలోను అవినీతి స్వార్థం కనిపిస్తాయి.

సము : మొన్న మా రెక్కటులో మలిసిపార్టీ యిన పెట్టుగారు కల్తీచేసిన నెయ్యి పట్టుకున్నాడు. మేం అంతా దగ్గరే వున్నాం. పుస్తకాల్లో రాసుకున్నాను. మమ్మల్ని సాక్షి కౌలు చేసుకున్నాడు. మరి ఆ తిరవాతి యేం జరిగిందో జబరమంతుడికే తెలియాలి. రోడ్డుకీ యెల్ల లేదు. కేసులేదు. అసలా పూసేలేదు. ఆ మరపటి రోజునంచి ఆ కల్తీచేసిన నెయ్యి సాపుకారు అందరికీ అమ్మేసుకున్నాడు.

గోపా : కల్తీ కాఫీ పాతరు, కల్తీపాలు పట్టకోవడం నేను స్వయంగా చూశాను. కాని అవేమీ కోర్టుకి వెళ్లేవు. ఆ రాత్రికి రాత్రే కేసు మాఫీ అయిపోతుంది—కల్తీ నేంల్ని పట్టుకునే పారిశుధ్య కాఖవారు ప్రజలక్షేమాన్ని కోరి ఆ పనిచేస్తే మన అందరం సంతోషించవచ్చు. కాని అలాజరగడం లేదు. తమ స్వలాభం కోసమే నేంల్ని పట్టుకుంటున్నారు.

పోల : మరి మన ప్రాజెక్టు యిన్ని అన్యాయాలు జరుగుతుంటే సేర్ మేను సుబ్బయ్యగారేం చేస్తున్నారు:

గోపా : ఆయనకు పదిని, అధికారం, గౌరవం—మూడూ నిలిస్తే చాలు. ఈ పట్టణ ప్రజలు గంగలో కలిసివా ఆయన కేమీ అభ్యంతరం వుండదు.

సము : (కోపంతో) యీ దెబ్బతో సుబ్బయ్యమే రెక్క పట్టుకుని దించెయ్యి వలసిందే.

గోపా : పట్టణ పారిశుధ్యానికి ప్రతిసభవత్సరం లక్షల కొద్దీ సామ్యు కేటాయిస్తున్నాడు. కాని ఏం ప్రయోజనం? రోజు రోజుకూ ప్రాజెక్టు మరికీ చేరుకుపోతోంది.

పోల : పది రోజులకితం మంత్రిగారున్నారని మా చేటంతా తెగ పూచిసిపోయానాగు బాబూ. ఆ యేళ్ల - నా సామిరంగా-మా యాదంతా అద్దంలాగ నేపేసినాడు. మంత్రిగారొచ్చి పాలా బాగుందని సంతోషించి యెల్లిపోనాడు. మళ్లీ యీ నాటిదాకా మా చేటకేసి కన్నెల్లిపూలే బట్టు.

గోపా : పూరించిడా మరికీ, చెత్త, దుర్గంధం, దోమలు, కోగలు-మన పొరుల చుట్టూ యీ నాడు నరకాన్ని నిర్మిస్తున్నాడు మన పుర పాలకులు.

సము : మా రాజులు-ఆ కాన్సిల్లర్లకి నీను కుట్టి పట్టన్నా లేదు.

పోల : (కోపంతో) మల్లీ సిగ్గులేకందా-ఎలక్సెన్టో చేసరికి-మీ వోటు మాకే అంటా ముందుకు తోసుకొస్తాడు.

గోపా : అధికార వ్యామోహం, స్వార్థంలేకపోలే ప్రతిసారీ ఆ కాన్సిలర్లె ఎలక్షన్లలో ఎందుకు నిలవదారి? పట్టణాన్ని ఎందుకు తగలబెట్టాలి? స్వార్థంలేనివార్లకు—కవలం వలం బిల్లుగా ప్రజాసేవచేసే కొత్తవార్లకు ఆవకాశం ఇవ్వమంటే.

సము : అల్లిచ్చేజంటి గోపాళం బాబూ! అల్లవి గవర్నర్ గా ఇల్లకు పంపించెయ్యిద్దమే. (తెరలో పెద్ద నివాదాలు వినిపిస్తాయి, “స్వరేంద్ర భారత్ కి శై!” — “సర్కార్ సుబ్బయ్య లేందాబాద్” — “మీ జో టెవరికి—సుబ్బయ్యకు” — “మనపూరు బాగుండాలంటే మీవోటు-సుబ్బయ్యకే.” స్లోగన్లు దూరంగా పోయి గాలిలో కలిసిపోతాయి.)

పోల : ఆకకలేనేవోళ్లకి రోజుకి రెండురూపాయలు కూలిస్తున్నారు బాబూ! ఈ యవ్వారం

అంతా సిన్నయ్య కంట్రాక్టరే నూర్తు
న్నాడు.

సము : మీరేం అదయ్యర్యం పట్టాదు గోపాళం
బాబూ! అక్కడలేనేవోళ్ళి వోళ్లు కూడా
మరియ్యే!

[ఎవమనై పునుంచి ముందు నరసయ్య వెనుక
చిన్నయ్య కొంపయ్యవస్తాడు. కొంపయ్యమ
మాటగానే సముద్రం మీసంమీద చెయ్యి
చేస్తాడు. నరసయ్యలావుగా, పాటిగా
వున్నాడు. ఖరీదైన కోట, జరిపించే, తిల
పాగ పోగా కత్తిరించిన మీసం, పేళ్లకు
లవ్వల ఉంగరాలు. చూడగానే పెద్ద వర్తికు
డిని తెలుస్తుంది. చిన్నయ్య, కొంపయ్య
ఎవను చివరనిలబడతాడు]

నర : (గోపాలాన్ని సమీపించి) గోపాలం గారూ
మీతో కొంచెం మాట్లాడాలి.

గోపా : (అక్కర్లేంతో) నాతోనా?

నర : అవునబ్బాయ్. నీతోనే.

చిన్న : (కొంపయ్యతో) ఒరేయి కొంపయ్య! ఆ
పుల్లలడిలేలోంచి నెండు కుర్చీలు తెచ్చి
యిక్కడెయ్య.

[కొంపయ్య ఎవమనై పు వెడతాడు]

నర : చాలా ఆవసరమైన విషయాలు మాట్లాడాలి.

గోపా : చెప్పండి.

(కొంపయ్య ఒక దానితరవాత ఒకటి కుర్చీలు
నెండు తీసుకువచ్చి వేస్తాడు.)

సము : ఏం నరసయ్యబాబూ! మొన్నటికేను మాటే
మయ్యింది?

నర : అహ! దానికేమందిరా, అలాంటి కేసులు
వస్తూవుంటాయి. వచ్చినదానినే పోతాయి.

నర : మాలాంటి దీక్షాశ్రమ కొనుక్కునీ నూనిలో
కత్తికలపవం నాయమేనా నరసయ్యబాబూ?

చర : ఛీ! ఛీ! నీతోడు. మాకొట్టులో కత్తిఅన్న
మాటే వుండు.

సము : మరి యింట్లోనుగానూ ఎందుకు పట్టు
కున్నాడు?

నర : అతిగాడికి మనమీద కొంచెం పాతపగవుం
దిలే. లేనిపోని వంక పెట్టి కేసుపెట్టాడు. పెట్టి

నందుకు ఏం బావుకున్నాడులే. చైర్ మెన్
దిగ్గరనుంచి కాన్స్టేబల్ చిన్నత్పాయిదాకా
అందరూ ఇనప్పెక్కి 'ఛీ! ఛీ!' అన్న
వాళ్ళే.

గోపా : అలా అనిగానే ఆయన కేసు వదిలేశాడా?

నర : వట్టివే వదిలేశాడా? మీమాటలు చెప్పకుని
మరి వదిలేశాడు.

చిన్న : నరసయ్యగారూ! యింక మన పనికొని
య్యింది.

నర : (గోపాలంతో) చూడు నాయనా! ఏకాపెద్ద
పాటి. నాలుగు తీసెయ్యవని, నాలుగు
మాటలు చెప్పాలనీ వచ్చాను.

గోపా : దానికేమింది? మీరేం చెప్పవలసివచ్చా
నీరధ్యంతరంగా చెప్పవచ్చు.

నర : చాలారహస్యం — మనలోమనమే మాట్లా
డుకోవాలి.

చిన్న : (నెంబ వే అంగుళాని) ఒరేయి సముద్రం!
అరేవో మాట్లాడుకుంటారంట! మీరు
కొంచెందూరంగా యెళ్ళండి.

సము : (కోపంతో) మీరు యెరిలే మేమూ
యెళ్ళతాం.

కొంప : (కోపంతో) ఏకోయ్! సిన్నా పెద్దా కన
పడ్డం లేదేంటి? మాటకీమాట చెపుతున్నావ్.

సము : పోరా కుక్కా!

కొంప : యేకోయ్! యీపు సరును పెయ్యాలేంటి?

సము : ఒరేయ్ కొంపయ్య! యీ సముద్రం
గాను తిలుగుకున్నాడంటే నుండెఅయి
పోతావు! బాగద్ర! (మీదికి వెడతాడు.)

కొంప : అరేవో నేమూ నూలైను. (నుండుకు
అనుకునేస్తాడు.)

నర : (తొందరగా యిద్దరి మధ్యకువచ్చి) ఒరేయ్
ఒరేయ్; మీరిద్దరూ కలబద్ధారంటే మన
వ్యవహారం అంతా తగులబోతుంది.

గోపా : సముద్రం, నువ్వు, పోలయ్య ఒకత్రుణం
ఆ చెట్టుకింద కూర్చోండి. వారేదో చెబు
తానన్నప్పుడు వినిపిపోవడం మర్యాదకాదు.

సము : అరేవి దూరంగా యెళ్ళునుండి. మేమూ
యెళ్ళతాం.

పోల : అంతేనండి, అంతే,
సర : (చిన్నయ్యతో) చిన్నయ్య తమ్ముడూ,
యీ కొండయ్యగార్లకి ఒక నిమిషం అలా
దూరంగా తీసుకువెళ్లి.

చిన్న : (సముద్రంవైపు కొరమాపుయాత్రా) రాతా
కొండయ్య, ఆ కొట్టాద్దగి కొంచెం
చర్చుతు తాగొద్దాం.

[చిన్నయ్య, కొండయ్య, ఎవమవైపు
నిష్క్రమిస్తారు. వాళ్లు జల్లిన తరవాత
సముద్రం, పోలయ్య కుడివైపు నిష్క్రమి
స్తారు. సరసయ్య, గోపాలం యిద్దరే మిగి
లేరు.]

సర : నాయనా గోపాలం! మత్స్య పోటీకి నిల
బడడం వాస్తవమేనా?—కూర్చో కొంచెం
స్థిమరింగా మాట్లాడుకుందాం.

[ఇద్దరూ చెకోకుర్చిలోను కూర్చుంటారు.]

గోపా : నేను పదివికోసం, గౌరవంకోసం పోటీ
చెయ్యడంలేదండి. జగురుకున్న ఆస్థాయీ
లను చూడలేక పోటీచేస్తున్నాను.

సర : కట్టికర్రతనం, నీకింకా ఆనుభవం చాలదు.
నువ్వొక్కడవు కాన్సిలర వయసంత
మాత్రాన్ని పూరు బాసపడిపోతావా?

గోపా : అలా అని ఒకమూల కళ్లిమూడుకు కూర్చో
మంటారా? నేను రంగంలోకి దిగగానే
స్వాధీంలేని మరికొండగు యువకులు కూడా
నన్ను ఆనువరించవచ్చు.

సర : అక్కడే పోరబాటు పకుతున్నావ్
అబ్బాయ్! మనం అనుకున్నట్టు యెప్పుడూ
వ్యాపారం పొగదు. యిప్పుడున్న కాన్సి
లర్లందరికీ కావలసినంత డబ్బువుంది. పలుకు
బడివుంది. బలగంవుంది. నువ్వనుకున్నంత
తేలిగ్గా వాళ్లు ఓడిపోదు.

గోపా : యిప్పుడు జగురుకున్న ఆస్థాయీలను
ప్రజలు ఆర్థంచేసుకుంటే నేటి పురపాలకు
లలో ఒకరుకూడా తిరిగి గలువగు.

సర : మన మనషుల తిత్వాల నీకు తెలియవు
అబ్బాయ్. 'అస్థాయీలు చేస్తున్నారు'

'భూ'రాలు చేస్తున్నారు' అని ఒప్పు
కుంటారు. తీరా ఎలమెన్ను తచ్చేరికి
మనమేనమామగారి స్నేహితుడనో, లేక
మన కులంవాడనో తిరిగి ఆతనికే వోట్లు
వేస్తారు.

గోపా : అలా అని విరుత్సాహపడి జగురుకున్న
అస్థాయీలను పొగనివ్వ మంటారా?

సర : పొగనివ్వకపోతే వాటికి అడ్డం పడతా
వటయ్యా?

గోపా : కొంతకాలం కృషిచెయ్యగా, చెయ్యగా
ప్రజలే పరిస్థితి గ్రహిస్తారు. మన కులం
వాడైనంత మాత్రాన్ని సన్మాదము కాడని
తెలుసుకుంటారు. కులంబోను డబ్బులోను
ఏమీలేదని మనిషిలో నీతి విజ్ఞానతీలు
ముఖ్యమని ప్రజలు గ్రహించే రోజులు
రాకపోవు.

సర : నాకుమాత్రం అలాంటి సమ్యక్కం
లేదబ్బాయ్. సలత్తేవీక్షితుంచి చూస్తు
న్నాను. ఎప్పుడూ ఒకరకం కాన్సిలర్లే
వస్తున్నారు. ఇంక నాలాంటివాళ్లు
వున్నాడమాకు. వాళ్లంతా 'ఎందుకు
రాబాబూ! యీ బురదలోదిగడం?' అని
దూరంగానే వుంటున్నారు.

గోపా : అయితే నన్ను పోటీనుంచి తప్పుకోమని
చెప్పడానికి తచ్చారా మీరు?

సర : అంతేసయ్యా! నామాటవిను. యీ అలగా
బనాన్ని నమ్మడానికి ఆసలు వీలేదు. వీళ్లు
యిప్పుడు నీతోవున్నట్టుకనిపించినా చివరకు
సుబ్బయ్యగారికి వోట్లు వేస్తారు. కొసకు నీకు
ఆయనతో చేరేమాత్రమే మిరులుతుంది.

గోపా : గెలిచివా ఓడివా సరే! నేను పోటీనుంచి
మాత్రం విరమించను.

సర : గెలవడం అన్నది వ్రట్టిమాటలే. ఎందు
కంటావా? ఆయనకు యింట్లో కావలసినంత
డబ్బువుంది. పూర్ణోపున్న పలుకుబడికి
అంతేలేదు. చెతిలో హేసూహేమీల
లాంటి మనుషులున్నారు. తెలుచుకున్నా
డంటే ఏమైవా చెయ్యగల కీర్తినుంతుకు
సుబ్బయ్యగారు.

గోపా : (దృఢ నిశ్చయంతో) మీ గెన్ని చెప్పండి.
నేను పోటీనంది విరమించను.

సర : ఇంతి కాలముంచి ఆయన పోటీలేకుండా ఎందుకు గలుగువాడో నీకు తెలుసా? ఆయనంటే అందరికీ భయం నిలబడితే ఏం కొంప మునిగిపోతుందో అని.

గోపా : నాకు అటువంటి భయం యేమీలేదు.

సర : నామాటవిను. పుత్రికే నెడిపోవద్దు. యంతి వరకూ ప్రచారం చేసుకున్నందుకు నీకు కొంతదబ్బు ఖర్చయివుంటుంది. ఆ నష్టం మబ్బయ్యగారే భరిస్తారు. (తేబులోంచి రూపాయనోట్లు తీసి) నీకు ఎంతదబ్బు ఖర్చయిందో తీసుకో.

గోపా : (కోపంతోలేచి) దబ్బుకు కక్కుర్తి పడేంతటి సీమహనమవున్నారా? (ఎడమ వైపునుంచి తొందరగా చిన్నయ్య, కొంపయ్యగారు.) ఏకో మర్యాదవస్తులు కదా అని మాట్లాడానికి అంగీరించాను. యక మర్యాదగా దయచెయ్యండి. మబ్బయ్య గారిని యిలాంటి నీడమైన పనులకు దిగ జారవద్దని చెప్పండి. తిగివళ్ళి, పొరువం వుంటే దైర్యంగా నిలబడి పోటీచెయ్యను నండి.

[కొంపయ్య చిన్నయ్యకేసి చూస్తాడు. చిన్నయ్య లైగ చేస్తాడు.]

కొంప : (నుగుసుగా గోపాలంపొదికి వచ్చి అతిని చొక్కాపట్టుకుని) ఏంటయ్యా? తెగ సాగుకున్నావేంటి? మబ్బయ్యగారిని యే మైవా అంటే... (చెయ్యి పై కెత్తుతాడు.) వెంట నే కుడివైపునుంచి సముద్రం, పాలయ్య చెరోకర చేత్తోపట్టుకొని "అను, అను" అని క్కలువెట్టా కొంపయ్య పొదికి వుండుతారు. కొంపయ్య తెనుగుమాత్రులతో గోపాలాన్ని విడిచిపెట్టి ఎడమ చివరవున్న చిన్నయ్య ప్రక్కకు చెరుకుంటాడు.]

సము : (కర్రవేల నేసి కొడుతూ) నీకు పొరువం వుంటే ముందుకు రారాయెదవా,

పోల : (ముందుకు అడుగుతేసి) యెనక్కిపోయే

వేరా? రా ముందుకి!

కొంప : (కోపంతో) సిన్నయ్య బాబూ! మన్వంతి పెప్పినా నేనిక వూరుకోను. యీ గాడిది కొడుకుల సంగలేటో నేను తెల్పేస్తాను. (ముందుకు పోతోతాడు. చిన్నయ్య అతినిని చెయ్యిపట్టుకుని ఎడమవైపు తిరుగు పోతాడు!

సము : (విగ్గరగా) ఒకయి! పోతావేరా! ఆను! మొగతంపం వుంటే నిలబడు. నా (పతిగ్గు యను. కొంపయ్యగారు వచ్చి సముద్రం గాడిపొద పడినా, సముద్రంగాడు వచ్చి కొంపయ్యగాడిపొద పడినా, కొంపయ్య గారు గుంప అయిపోయెనుకో!

పోల : (పేళవగా) యెక్కిరింద జోయి యెల్లకి తిలా పడ్డాడంట! అలాంటి పిరికి యెదవతో మనకెందుకురా! ంపోదాం!

సము : (గోపాలంతో) గోపాళం బాబూ! మీరు యిలాంటి దుర్మార్గపు యెదవకి దూరంగా వుండాలి.

గోపా : సన్ను కొట్టించినంతమాత్రాన్ని మబ్బయ్య గారు గలుస్తారనుకోను. అటువంటి పనులు చేయించినందువల్ల ఆయనపొద అభిమానం వున్న వాళ్ళుకూడా ఆయనకు దూరమాతారు.

సర : మగ్గయన్న దర్మిద్రులే యిలాంటి పనులు చేపడి. ఆయనకు నేను చెబుతానులే కొంప య్యను కూకలేయ్యమని.

సము : (సరసయ్యకేసి తిరిగి) సరసయ్యగారూ! మా మంచిరియబాం తెచ్చేరండి మీరు!

పోల : తాండి. గోపాళం బాబూ! ఆపక్క యీ పోల్లెతో కూడా మాట్లాడదాం.

[గోపాలం, సముద్రం, పోలయ్య కుడివైపు నిష్క్రమిస్తారు. సరసయ్య తిరిగి కుర్చీలో కూర్చుని ఆలోచిస్తు వుంటాడు. ఎడమ వైపు నుంచి భారీచెంబులతో వెంకన్న ప్రవేశిస్తాడు.

వెంక : (సరకొయించి చూసి) ఏం సరసయ్యబాబూ. యిలా వచ్చినావు?

- సర : సుబ్బయ్యగారు కొంచెం పాపం చేసి పెట్టమని బ్రతికారితే యిలా వచ్చాను. — ఆ! ఏమిటి విశేషం? నీ వ్యాపారం ఎలా వుంది?
- సంక : యాపారావికేం గాని బాబూ! ఆ కావిత్రీ యినప్పట్టుకీ గొంతుకు ముడిలేదు. యెంత చిన్నా యింకా తెప్పున్నమాటే! మొన్న ఆపు యాదితే 'శేరుచెంబు'తో చెంబుకు జాన్ను పోలిచ్చాను. కోనా యిచ్చేపాలు యివ్వనే యిచ్చాను. యింకా పాలు కావాలి మట్టా లొచ్చి వారని యింటికి కబురు సేస్తాను.
- సర : కానిటరీ యినప్పకీరు సంగతి నేను సుబ్బయ్యగారికి చెబుతానులే, యీ ఎలక్కణ్ణలో నువ్వు కొంచెం పాపం చెయ్యాలి మరి.
- సంక : దానికేం ఎరసయ్య బాబూ! నాకు కేతనైన పాపం లేప్పకుండా సేస్తాను. కాని యిలాంటివ్వడే మన పనులుకూడా సక్కుపేటు కోవాలి. నూడండి, ఆ యినప్పట్టుని మన వాడుమంచి మాత్యయ్య మని చెబుకుమా! బాబ్బాయి!
- సర : అదంత ఫనిలే. అలాగే చేద్దాం. మరి నీ వోటుమాటేమిటి?
- సంక : నా వోటు సుబ్బయ్యగారికే యేస్తాను లెండి! యిదిగో సరసయ్యబాబూ — ఆ కావిత్రీ పేస్త్రీ మల్లయ్యన్నాడు నూశేయ! అడు నిజంగా ఎంతోక నేనాంతికుడు.
- సర : ఏం చేస్తున్నాడు?
- సంక : ఇంప్పట్టుగారి పేరు పెప్పకొని విగిరిన పగం ఆడు కొట్టేస్తాను. అదివి కూడా యీ ఎలక్కణ్ణ రోజుల్లోనే పూరి కొడి తోనేసేరంటే పీక యిరగడై పోతాది.
- సర : ఓ! నిమిషాలమీద చేయించేద్దాం. — మాడు సంన్నా! మీ కులంవాల్లింతా నీ మాట మీద నడుచుకుంటారు. నువ్వు బాగా ప్రయత్నం చేసి మీ వాల్లి వోట్లన్నీ సుబ్బయ్యగారికే పడేటట్లు చూడాలి.
- సంక : నీకొలయం అక్కర్లేను సరసయ్యబాబూ! మా వోటుల్లో ఒకటి పొల్లుపొదు.
- సర : (అలాచిస్తూ) పాపం! సుబ్బయ్యగారు నా మీద ఎంతో నమ్మకం పెట్టకుని నన్ను రాయబారానికి పంపాడు. ఫని జరిగేలా కవ బద్ధంలేదు.
- సంక : అదేటి సరసయ్యబాబూ! అలాగంటావు! యీ యాదోల్లింతా తెల్లారిలేస్తే నీకుకాణం దగ్గిరేవుంటాను. నువ్వుగట్టిగా తెలుసుకుంటే నీమాటకొదనీపో దెవకు?
- సర : అచ్చెచ్చే! విశేషాగ కవబద్ధంలేదు. వీళ్ళను గోపాలం బాగారెచ్చగొడుతున్నాడు.
- సంక : గోపాలంలాంటిళ్ళు సీరే మేనులయితే మన లాంటోల్లిమంతా నెత్తిమీద పెంగేసుకు పోవలసిందే!
- సర : గోపాలంతో తిరిగేప్రతాకోకాడు ఏం చేశాడో నీకు తెలుసువా సంకన్నా? వింటే ఆశ్చర్యపోతావు.
- సంక : ఆ! ఆ! అలాగంటాబాబూ! ఏంచేసాడు?
- సర : మాకొట్టుదగ్గరికి వచ్చాడు. పానుకాఫీపాడడు కావలన్నాడు. మాకుక్రొడు సిపలుగా తూచియిచ్చాడు.
- సంక : అచ్చెచ్చే! తమదగ్గరతూకంలో యెప్పుడూ తకరాలేదే!
- సర : మాడుమాపాయివోట్లు యిచ్చేడు. అర్థ రూపాయికొను తిరిగియిచ్చేశాను. పట్టుకు పోయాడు. కాని మరొకగంటలో మళ్ళీ వచ్చాడయ్యోయ్.
- సంక : (ఉత్సాహంతో) అలాగంటండి! ఎందు కొచ్చాడు?
- సర : ఒక్కడూ వచ్చాడనుకున్నావ్? లేదు... కూడా కొత్తిగావచ్చిన కుర్రకానిటరీ యినప్పక్కర్ని తీసుకొచ్చాడు.
- సంక : అమ్మయ్య! ఎంతవనిబరిగింది? యీకొలపు కుర్రసుంటలు యెంతకన్నావున్నారండి.
- సర : ఇద్దరూ కలిసి ఏంచేసేరనుకున్నావ్? శాంపిలుతీసుకున్నారు. సీళ్ళు తేసుకున్నారు. కాగితాలు రాసుకున్నారు. పాక్షిసంతకాలు పెట్టించుకున్నారు. కాఫీపాడిలో ఈత గింజలపాడికలిసిందివి కేసులవాయించేశారు.

- జంక : పోరి యిల్లని పాతెయ్యి! ఎంతపని నర : గోపాలం లొంగుతాడేమోనని చూకాను? లొంగలేదు. యిక యీ పేటవాళ్ళతో మాట్లాడాలి.
- నర : వెనకటికోణల్లో అయిలే యిలాంటికేసుల్ని లెక్కచేసేవాళ్ళుంకాదు. పొరికో, ఏభయ్యా జాల్మనాకడేసి పూరుకునేవాళ్ళుం.
- జంక : ఆకోణలు నిచ్చేపంలాంటి కోణలు!
- నర : కాని యిప్పుడేంబరుగురుంకో తెలుపా? అన్నిగరలతోపాటు జాల్మనా నిరకూడా బాగా పెంచేశారు. పోనీకట్టపడి, కళ్ళుమాగు కొని విడువందలరూపాయలజాల్మనాకడేకాం అనుకోవయ్యా! వెంటనేపత్రికలవాళ్ళుఫలానా నరసయ్యకు కాఫీపొడిలో కత్తి చేసినందుకు విడువందల జాల్మనా-అని పేపర్లలో రాసి పారేస్తున్నారు. ఆ చెబ్బిలో డబ్బు తోపాటు మన పరువు కూడా పోయి పూరు కుంటున్నాది.
- జంక : ఒక మాటు నా పేరు కూడా పేపర్లలో పడి పోనాది బాబూ. మా గుంటకు నడివి యిని పించినాడు.
- నర : ఆందులోను మనదోరి పత్రిక వుంది చూకావూ, దానిలో యిలాంటి వార్తలు తాటికాయలంత అక్షరాలతో పడితా వుంటాయి. కానిటరీ యివప్పెక్టరుకంటే, మెజిస్ట్రేట్, కచ్చేరీ కంటే, జాల్మనా కంటే నాకు అదింటేనే భయం. వెనకటి కోకపారి పేపర్లో వార్త పడితే బరంపురం నుంచి మా బంధువొకడు పుత్తరం రాకాడు. ఎంత ఆప్రతిష్ట!
- జంక : నిజమే బాబూ! నిజమే! కోణలు బాగా లేవు.
- నర : ఇలాంటి కోణల్లో మన మనిషిపొలిట్ కళ్ళు తెరవని కుర్రాల్ని చేతుల్లోకి పోలే...
- జంక : ఇంకేముంది. — మనబోటిగాళ్ళ పని గంగ పాలే!
- నర : కనక మనం మన పూరుకోసం కాయకెత్తులా పని చెయ్యాలి.
- జంక : నన్నేం చెయ్యమంటే అది నేస్తాను నర సయ్యబాబూ,
- నర : రెండు సంతులు మనయి కావనుకుంటే యీ పేటోళ్ళే కాదుగండ-అల్లని పుట్టించి నోళ్ళు కూడా మవకేసి తిరిగిపోతాడు.
- నర : అయిలే పది! ఆ ప్రయత్నం కూడా చేసి చూద్దాం.
- [యిద్దరూ కుడివైపు వెనుకూ వుండగా ఎడమవైపునుంచి చిన్నయ్య, కొండయ్య వస్తాడు. కొండయ్య చెరిలో కర్ర వుంది.]
- చిన్న : నరసయ్యగారూ! జిల్లిపోతున్నారంటి?
- నర : లేదు. లేదు. యిప్పుడే వస్తాను.
- (నరసయ్య, జంకన్న మడివైపు నిష్క్రమిస్తారు.)
- కొండ : సిన్నయ్యబాబూ! నువ్వు పెరిగే నమ్మకానో లేదో కాని.—నా వొంటిమీది గొంగరిపురుగు పాకివట్టుంది. ఆ యెడవల్ని దర్జీ యేదో ఒకటి సేపెయ్యాలి. అప్పుడు నేను నిద్రపోవాలి.
- చిన్న : ముందు మన పని ఆయ్యపోవాలి. తరవాత కావేమిలు తీర్చుకోదానికి కావలినంత తైముంది.
- కొండ : అయిలే యిప్పుడేం చెయ్యమని నెలవు?
- చిన్న : నరసయ్యగారు అన్ని రకాలగా ప్రయత్నం చేసి చూపేడు. గోపాలంగాడు—పనేమిరా—వారికి రాలేదు. తెల్లారిలే కాగితాలు చాళులా చేసేస్తారు.
- కొండ : లేవే?
- చిన్న : అవునా బాబూ! లేవే!—లేకపోతే మనకి తొందరెందుకు?
- కొండ : మరి నువ్వున పెప్పెయ్యండి, ఏం చెయ్యమంటాకో?
- చిన్న : నువ్వు యిప్పుడు తిన్నగా ముందు కెళ్ళిపో, దొంగలచింత (చెట్టు) పక్కని వక్కి కూర్చో. గోపాలం యిప్పుడా దారిసేయింటికి పోతాడు. అడు వచ్చి సమయం

చూడు. కర్ర బాగర్తగా పాపు చేసుకో! (కొంపయ్య కర్రకేసి ఒకసారి చూస్తాడు.) వెనకే యెళ్ళి బుర్ర కడ్డంగా ఒక్కటే పెట్టు!

కొంప : పెట్టడంలో అలాగా యిలాగానా! హూం!

చిన్న : అసలే అరివోడు. ఒక్కటికంటే ఎక్కువ కొట్టేవంటే నచ్చి పూకుంటాడు. సరిగా ఒక్కటే కొట్టు.

కొంప : బాగర్తగా ఒక్కటే కొట్టమనా వెలపు?

చిన్న : అంతే! చాలు! ఎలక్షనులు అయ్యిపోయినా దాకా ఆడిన ఆస్పత్రి పాలుచేసేస్తే చాలు! రేపటినుంచి సర్దార్ ముప్పయ్యతో బాటి చేసే ప్రతి యెడవ! హాహో పుట్టుకొస్తాది.

కొంప : మరి యింక నే వెళ్ళొస్తాను సిన్నయ్యబాబూ!

చిన్న : నీకటిగావుంది. బాగర్త!

కొంప : (సగర్వంగా) యీ కొంపయ్యగారి కళ్ళు యెలుగులోకంటే నీకట్లోనే బాగా కనిపిస్తాయి సిన్నయ్యబాబూ! నిటికలో పని సేసుకురాకపోలే నూను.

[కుడివైపు నిడ్కొమిస్తాడు. చిన్నయ్య ఒక తుణుం కొంపయ్య వెతుకున్న వైపుచూసి కుర్చీలో కూర్చుంటాడు. — సరసయ్య, వెంకన్న, సముద్రం, పోలయ్య కుడివైపు నుంచి మాట్లాడుకుంటూ వస్తారు.]

సర : నువ్వై నామాట కొట్టేయ్యకనే ధైర్యం తోనే వచ్చానురా సముద్రం.

వెంక : అబ్బెత్తే! యెంతమాట! మీ మాట సముద్రంగా దెప్పదూ కొట్టేయ్యవంది.

సము : ఎలక్కేస్తమాట తిప్పించి నువ్వేం పెప్పినా యింటాను సరసయ్యబాబూ!

సర : మరి అలా మొండిపట్టు పట్టుకు కూర్చుంటే ఎలాగరా అబ్బాయ్! మనిషయిన తరవాత పట్టూ, విడుతూ వుండాలి.

పోల : యీ ఎలక్కేను కోజాల్లో మీలాంటి పెద్ద మారాజానికి మహిమ యెక్కడిలేని పేమా పుట్టుకొచ్చేదది!

చిన్న : ఒరేయి పోలిగే! నుండు ఆయన చెప్పిన మాట వివర!

పోల : నువ్వా సిన్నయ్యబాబూ! కేసీడలో కూకున్నావేం?

సర : మీ వార్డులో యేమేమి కావాలో చెప్పండి.

సము : యెన్నేళ్ళనుంచి మేం మొత్తుకున్నా యీ వాగ్రులో ఒక కోళాయి అయినా పెట్టిం చారా?

సర : (తేలిగ్గా) ఓ! ఆదంతపని! ఒక కోళాయి కదూ? సెలకోజాల్లో యీ వార్డులో కోళాయి వేయించే పూచీవాది.

పోల : అలాంటి కబుర్లు కానాయిన్నాం. ఎలక్కే స్లయ్యవ తరవాత మల్ల కంటికి కనబడితే బిట్టు.

సము : (అకస్మాత్తుగా ఏవో మృగము వచ్చిపట్టు) ఒరేయి పోలయ్య! మనం యెద్దరం యిక్కడెందుకు? గోపాళంబాబు పక్కయిడిలో మీటింగం పెట్టేడు. నువ్వా బాబులోనే వుండు. రెండు మాటలు మాటాడేసి నేను కూడా వస్తాను.

[పోలయ్య కుడివైపు నిడ్కొమిస్తాడు.]

సర : (సముద్రంలో) నా మాటమీద నమ్మకం వుంచి చూడు. మీ వార్డుకు కోళాయి తప్పకుండా వేయించేలాగ చెప్తాను.

సము : మీలాంటి పెద్దలకి యేమాటాడినా సెల్లుతాది బాబూ!

వెంక : అందులోను సరసయ్య బాబున్నాడే—ఒరే సముద్రం—సెప్పాదూ—మాటంటే కరాకట్టు.

సర : యింకా మీ వార్డు కేంకావాలో యిప్పుడే చెప్ప.

సము : సేసేవాడునుండాలిగాని సెప్ప కోడాని కెన్నయినా వున్నాయి.

వెంక : ఆ మారాజు అడుగుతున్నప్పుడు నీకేంకా? సెప్పకో!

సము : యీ యిడికి రోగ్రుకావాలని యెన్ని మాట్లు మొత్తుకున్నాం. యీ పక్షేళ్ళలోనూ ఒక్క మాట అయినా రోగ్రుయేసినానూ? వానా కాలంవొస్తే మోకాలులోరుబురద. దోమలు ముమ్మర్చి బతికవియ్యవు. పోయిన పాలుకి మనూడికిం వచ్చి యీ పేటలోని పిల్ల

పాపల్ని సగంతుండినీ యెత్తుకుపోయింది. అలాటప్పుడు మాపేట కేసి కన్నెత్తి నూనిన మారాజన్నాడూ?

చిన్న : మీవాణ్ణుకు సిమెంటులోడ్లు కాంక్షనయి పోయిందిరా సముద్రం. కాశితాలు తియారీ అయిపోగానే పని నెండలెడతాం.

సర : అదుగో! యిక శేం! చిన్నయ్య కంట్రాక్టర్ చెబుతానే వున్నాడు, గోడ్డుకూడా వేసిసి వట్లే లెక్క.

సము : యింక యీ పేటలో మురికి, సెల్లెవారాని కొక మాటైనా ముఖం పేయిస్తన్నాడూ?

సర : ఆవిషయంలో మాత్రం సుబ్బయ్యగారిమీద శేరం పెడితే కట్టిపోతాయి. కుద్రిం చెయ్యి దానికి బోలెడంతమంది మనుషులున్నారు. గెలసేలా వాళ్ళకు చేవుకు ముడుపులు లాగ తీతాలు యిస్తున్నారు. మరివాళ్లు పనులు చెయ్యకపోతే సుబ్బయ్యగారి చేం చేస్తారు చెప్తూ!

సంక : పెరి సిన్నపనికి సేరమేమగారి మీద తప్పు పెడితే ఎలాగరా సముద్రం?

సర : మీరు సబాద్ద చేస్తున్న గోపాలంవున్నాడే, కుర్రవాడు. అలోచన తక్కువ. ఆవేశం ఎక్కువ. అలాంటివాళ్ళు ర్వారా పనులెప్పుడూ అవ్వవు. అందులోను యీ కంట్రాక్టర్ బొత్తిగా అనుభవంలేదు. అలాంటి వాళ్ళు చేతుల్లో మర పట్టున్నీ వుంచితే యింకేమైనా వుందీ!

చిన్న : మర్నాటికి గంగలో కలిసిందన్నమాటే!

సము : బాబూ! మీరెన్ని చెప్పండి. మావోట్లు మాత్రం మేం గోపాలం బాబుకే యేస్తాం. మాకు యిక్కానింపుంది బాబూ! అరుహసాల కిరం కలరా వచ్చి యీ పేటోళ్ళు సచ్చి బోతావుంటే ఆ బాబు రాత్రినక పగలనక మాతోనే వున్నాడు. అలాంటి బాబుకి మేం యెప్పుడూ అన్నాయం నెయ్యం.

సర : అలాగా యెప్పుడో చిన్న ఉపకారం చేసేడని సుబ్బయ్యగారివంటి అనుభవకారిని ఓడించేయ్యడమేనా?

చిన్న : (ఆవేశంతో ముందుకువచ్చి) సుబ్బయ్యగారు ఓడిపోవడం అనేది యీ చిన్నయ్య బతికున్నంతకాలం జరగదు.

సము : ఎందుకు సిన్నయ్యబాబూ తొందరపడతావ్ సెలరోజులుపోతే ఆడే తెలుస్తాది.

చిన్న : అదీ చూద్దాంగానూ!

సర : యిదిగో! సముద్రం! యిక అఖిగుమాటచెప్పేస్తున్నాను విను. (ములలోంచి సంచితీసి) యిరుగోడబ్బు! దీనితో మీపేటలోవాళ్ళు నువ్వే కట్టించుకుంటారో, గోపురమే కట్టించుకుంటారో కట్టించుకోండి. మీవోట్లుమాత్రం లీరుపోతుండా సుబ్బయ్యగారికే వేసేయ్యండి.

సము : (కోపంతో) మేం మాటికి పేడోళ్ళమయినా మాకు ఒకమాటా నీతి వున్నాయిరా బాబూ! మేం చెబుకోసం గడ్డికరవం.

[కుడిచేపు నెగుతూవుంటాడు.]

సర : నామాటవిసరా సముద్రం. యిలాంటి లాభ పాటిచేరం వదిలేసుకోకు.

సంక : యిలాంటికొక్క మళ్లా కావాలంటే నోరు కుతాడట్రా!

సము : వాకంటంలో వూపేరున్నంతకాలం అలాంటి పనినెయ్యను. యీపేటలో యెవవన్నా సేకాడో ఆడితల తీసేసేవన్నమాటే!

[సముద్రం కోపంతో కుడిచేపు నిచ్చి మిస్తాడు]

సంక : ఆరిగాడిదికొడుకు, ఎంతపనిసేసివాడు!

సర : యీఅలగా ఇవం రోజురోజుకీ మరీ తెలివి మీరిపోతున్నారు. మునుపటిరోజుల్లో ఆస్త్రీ వున్నవాళికి పోట్లు వుండేవి. ఇప్పుడు ప్రతివాడికీ పోటే. దూళ్ళును కాచుకునేవాడికీ పోటే! దొడ్లు కుడిచేవాడికి పోటే!

చిన్న : అందుకే యీచిక్కింతా వచ్చిపడిపోయింది. పోనీ డబ్బు జల్లేద్దాంతంటే ఒకడా ఇద్దరా? అడ్డమెనోడికీ పోటే!

సంక : యెవకటిరోజుల్లో మాపేటమొత్తానికి నన్ను కలుపునని నలుగురికీ పోటుండేది. యిప్పుడేంటి? గొర్రెలునుంచుకొనున్నారు.

సర : చిన్నయ్య తమ్ముడూ, యీ పేట వాళ్ళని ఎన్ని రకాలుగా లొంగదీయలో అన్ని రకాలగాను ప్రయత్నించాను. మన మర్యాద దక్కలేదు.

చిన్న : మంచికీ, మర్యాదకీ మనుషులు కాదు పిళ్ళ, చెబ్బకి దెయ్యం దిగిస్తాది.

[మడిచి పుసుంచి తొందరగా కొంపయ్య వస్తాడు. జాత్తు చిందరవందరగా ముఖం మీద పడుతోంది. వొళ్ళింతా చెమటతో తడిసి పోయింది. చేతిలోని కర్రమీద రక్తం మరకలు కనిపిస్తున్నాయి]

కొంప : (వస్తూనే) ఒక్క చెబ్బకు మడలయి పోయాడు. కుర్ర యెదవ!

చిన్న : (ఆశ్చర్యంగా అతనిని సమీపించి) అంత అనుకున్నట్టు అయ్యిందా?

కొంప : (ఉత్సాహంతో) అవ్వడంలా! నూ—నా సాదిరంగా—హారీ!

సర : (ధీయంతో) ఒరేయి బాబూ కొంపయ్యా! కొంపతీసి ఎవరినీ ఖానీ చెయ్యలేదు గదా! మమ్మల్ని సాక్షిం వేసుకున్నారంటే వచ్చి పూరుకుంటాం.

కొంప : (కోపంతో) ఖానీ చేసేదను యెదవని! అందుకు సిన్నయ్య బాబు ఆగ్రహిస్తాడు. లేక పోతేవా?

చిన్న : నువ్వు చేసిందో టూకీ గారెండుముక్కల్లో చెప్పియ్.

కొంప : నా వొంటిమీద గొంగరి పురుగు పాకినట్టుం దని చెప్పేను కాదు సిన్నయ్య బాబూ! నిరాశతో ముందుకేళిన్నాను. గోగ్రు వదిలేసి నెట్ల యెవకనుంచి నడిసిపోతున్నాను. నీకటి అంధాకారం. యింకా దొంగలసింతి నేరుకో పే లేదు నేను. ఇంతలో గోపాళం గాడి మాటిరిపించింది. కూడా యెవడో మనో యెదవ కోడుకున్నాడు. అడు మాటాడిలే పోలేదన్నాను గాని మాటాడం లేదు. గోపాళం నెపుడున్న దానికి “అఱ్ఱ” అంటున్నాడంటే మాటలేదు. మంతిలేదు. (ముఖం చిట్లించి, కర్ర గుప్పిటలో దిగించి

పట్టుకొని) రానిచ్చాను. దగ్గరికి రానిచ్చాను. కర్ర ఒక మాటు పాపునేకాను. గిరా గిరా—గిర గిరా తిప్పేను. యెవక మూర్తే యెల్ల గోపాళం గాడి నెత్తిమీద—ఒక్కటంటే ఒక్కటే—కొట్టేను.

సర : రాను! రాను! ఎందుకురా అలాంటిపని చేశావు?

సం : అరె! ఎంతపనిచేసినావురా కొండి గా!!

చిన్న : (సగర్వంగా తలవ్రాపి) హే! తరవాత యేమయ్యింది?

కొంప : అంతే! కిక్కురునుంటే ఒట్టు! కూలబడి పోనాను. నేను యెంక్కి తిరగి నూచికండా పక్క దారినుంచి యిలాగొచ్చేశాను.

చిన్న : (ప్రశంసిస్తూ) ఒరేయి కొంపయ్యా! ఎవరూ చెయ్యలేనిపని యియేళ నువ్వుచేసి యాపించావు. పది! యింకయిక్కకుంటే ఆ యెదవ లంతా మళ్ళీ వచ్చిపడతారు.

సర : ఎందు కలాంటి పాపపు పని చేయించావు చిన్నయీ తమ్ముడూ?

చిన్న : మంచిగా యెంతచెప్పినా యిన్నాడూ? వడవరా కొంపయ్యా. ఆలస్యంచేస్తే మంచిది కాదు. (కొంపయ్యను చెయ్యి పట్టుకుని ఎడమనైపు తీసుకుపోతాడు.)

సంక : యీకొండిగాడున్నాడే సరసయ్య బాబూ! యీడు బుర్రలు కొట్టుకు బరికియెదవ!

సర : పాపం! అసలే పూపిరి లేనట్టుంటాడు ఆ కుర్రాడు. బతుకుతాడో లేదో!

సంక : యీ యెలక్షేస్తు మనుషుల నేజాలు తియ్య దానికి వచ్చినియ్.

సర : గోపాలంలాంటి వాళ్ళి ఎలక్షన్లో గెలవడం ఎంతమాత్రం మంచిది కాదు. అది మనమూ ఒప్పుకుంటాం. — కాని గోరుతో పోయే దానికి గొడ్డలెందుకూ అంటాను?

సంక : సరసయ్య బాబూ! నాకు తెలవక అడుగు తాను! యిప్పుడుమనం రాయబారంసేసి నాం గందా. గోపాళంబాబుని కొట్టివ కేసులో మనల్ని యిద్దరినీ యిరికించేస్తే?

సర : (అలోచిస్తూ) చిక్క! చిన్నయ్య చాలా పెద్దచిక్క తెచ్చి పెట్టేడు. ఆ బుర్రలు బద్దలు కొట్టుకు పేలేదో మనం యెవరారానికి మంద్రవాచేస్తే మనమీద యెవరికి అనుమానం లేకపోయేది. ప్రార్థనను లేచి ఎవరి ముఖం చూశామో యివేళ!

[కుడిచేతునుంచి దిగ్గరగా కేకలు వేసుకుంటూ సముద్రం, పోలయ్య వస్తాడు. పోలయ్య తలకు కట్టకట్టినట్లు తునాలుచుండుకున్నాడు. తునాలుచిందా రక్తం కనిపిస్తోంది. అరిచి ముఖమీద బట్టలమీదకుడా రక్తపు సురకలు వున్నాయి. యిద్దరూ కోపావేశంతో వున్నారు.]

సము : (వస్తూనే దిగ్గరగా) ఏదీ? కొంకిగా దెక్కడ?

పోల : నేరగాని యెదవ! ఎవకనుంచివచ్చి కొట్టేడు.

సర : (ఏమీ తెలియనట్లు ముందుకు వచ్చి) ఏమయ్యిందిరా సముద్రం?

సము : (కోపంతో) యేమయ్యిందా? మీ పెద్ద మనుషులు నేయించే పనులిలాగే వుంటాయి!

వెంక : రామ! రామ! అదేంమాటరా సముద్రం? సరసయ్యబాబు జేముడులాంటివాడు!

పోల : (కోపంతో) నువ్వు జేముడిలాంటి వాడివే!

సము : ముందు ఆ కొంకిగా దెక్కడున్నాడో నలుతారా లేదా?

సర : ఒక సముద్రం! నీతోడు! వాడిముఖం మల్లా మాడవేలేదు.

వెంక : నీతలకాయ జేమయ్యిందిరా పోలయ్యా?

పోల : ఏమయ్యిందా? గోపాలం బాబుతో కలకళి తిన్నాను. ఆ కొండెగాడు యెవకనుంచే వచ్చి కొట్టేసినాడు.

సము : అసలు ఆడియెత్తు గోపాలంబాబుని కొడదా మనే!

పోల : పిరికి యెదవ! కళ్లి దైర్ఘ్యమిప్పుడు కొట్టేసి పారిపోయాడు.

సము : అలాంటి సర్వు దెబ్బలు పోలిగాడికిగాని, నాకుగాని లెక్క! జమా! యిదిగో సర

సరసయ్యబాబూ! గేరంటియిస్తున్నాను. మేం అలాంటి దెబ్బలు వందిరిగివా గువపం లాగ నిలబడతాం.

పోల : ఆడిచి అక్కడి కక్కడే పికనోక్కర్లును. తిరిగివచ్చకుండా పారిపోయినాడు యెదవ!

సర : పోనీ గోపాలానికిమీ దెబ్బలు తగలలేదు కదా?

సము : ఆ బాబుని నేమంగా యింటికి చేర్చేసి మరీ వచ్చినాం.

పోల : యిద్దరూ కొండిగాడి అంతు లేల్పకుండా యింటి కెళ్లిం.

సర : గోడవలు పెంచుకోవడం నుంచిది కాదురా అబ్బాయ్. యిక వూరుకోండి. ఆ కొండయ్య గాడు వాడి వెగవ బుద్ధి చూపించుకున్నాడంటే!

సము : యిచ్చు జంతువుని కనికరించి యెప్పుడూ యిడిసి పెట్టకూడదు. పదిరా! పోలయ్యా! ముందుకు పడ!

వెంక : ఒకేయి సముద్రం! నామాట యివరా! పిల్లా తెల్లా వున్నవోడిచి అలాంటి.....

సము : (కోపంతో) ఇంకలాభం లేదు. ఆ కొండయ్య గాడిని నుంచేసేసినాకొ యీ సముద్రం గాడు నిద్రిపోడు.

[ముందు సముద్రం, వెనకపోలయ్య ఎడమ చేతు నిష్క్రమిస్తాడు.]

వెంక : అయితే గోపాలం నిచ్చేపంగా వున్నాడన్న మాట!

సర : నిశ్చయంగా వున్నాడు! రేపు ఎలక వలలో నిలబడితాడు గేలుస్తాడు. యింటికి మన వూరికి చెడ్డరోజులు వచ్చాయి.

వెంక : లేకపోలే యిలాంటి కుక్కోంతా మనిసి పల్లి అభీమూద కందుకు యెగబడతారు సరసయ్య బాబూ!

సర : చిన్నయ్యకూడా వ్యవహారం కొంత చెడ గొట్టేవాడు. యింటికి నువ్వుయ్యగారి దళి నూరిపోయింది.

[యిద్దరూ నిరాశతో కుడిచేతు నిష్క్రమిస్తుంటేగా—తెర]

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

శ్రీ ప్రతివాదిభయంకర వేదాంతాచార్యులు

ఈ విమర్శనము నే నేనాడో వ్రాయవలసివది. వాకంటె నీ విషయము నెఱింగివారు సహ స్రాధికు లాంధ్రజేతమువఁ గలరు. ఎవ్వఁగాను దీనికిఁ బూనుకొనకుండుటచే నేను సాహసించవలసి వచ్చెను. అపమార్గమునఁబడిన భాషకుఁ బ్రాధాన్యము వచ్చినపు డది యుపాదేయమును నహాహ జనులలో వ్యాపించును. సన్మార్గమున నవదు రచనకు స్థానమే యుండదు. మనము మాకాభావము వహించిన మనకుఁ గలిగిన దుర్గతిని మన పరంపరకుఁగూడ నంటఁగట్టినవార మగుదుము. యథార్థనిరూపణము భాషాభిమానుల కర్తవ్యమై యున్నది.

‘రామలక్ష్మణులు’ అను కీర్తికల పద్యశా్నము శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి ‘రామాయణ కల్ప వృక్షము’ నుండి యుద్భవించిన మొదటి కావ్యభాగము. ఆ కూర్పులలో వారు ప్రధానులు. కావున ఆ రామాయణములోని యుద్ధము ఘట్టములలో నదియొక్కటియనివారియభిప్రాయమైయుండవచ్చును. ఇందు ముప్పదిరెండు పద్యములు గలవు. మూలము లోని కొన్ని పద్యములు విశువఁబడినవి. ఆ సంగతిని గమనించి, దీనికిఁ బూర్వరంగమును బఠించి, ముద్రణ స్థావరిత్యములను సురైజీగి, ఆధారములేని యభిప్రాయ ములను వెలిఁబుచ్చుకొని, దీనిలోని ప్రతిపద్యము ను ద హరించి యందలి యాచిత్యావచిత్రిత్యములను నా యోధి సంతతివలన సహృదయముతో విమర్శించుటకుఁ బ్రయత్నించెది.

వ. రామలక్ష్మణు లిరువురు గాధేను పాదాభి వందనం బాచరించిన

1

క. రాముఁడు ననుష్ఠరించుదు
నా ముని పాదములు తాకినంతటివ తనూ
కోమంధువులూపంద
క్రమేక్షులకొంబు భంగస్థితి ముని పొంగె 2

ఈ వచనభాగమును నీ కందపద్యభాగమును గలిపి యొకవాక్యముగా నూహించఁబడి యున్నది. కాని దీనిలో సరియైన వాక్యనిర్మాణము లేనేలేదు. ‘రామ లక్ష్మణులు’ అని ప్రారంభించి మఱల నా వాక్యము లోనే ‘రాముఁడు’ అనుట యసమంజసము. అట్లనుటలో రామునకుఁ బ్రత్యేకతఁ జూపించు నుద్దేశ మున్నదని యన్నచో నుచోను భావుఁడైన లక్ష్మణస్వామికి మ్యసరి వాపాదించుటయే యగును. దానికిని సహించిన “ఆచరించను” అని యుండవలెను. ‘ఆచరించిన’ అనుట కంటె “ఆచరించిరి” అనిన నక్కడికి నొక్క వాక్యము పూర్తియై, కందపద్యము రెండవవాక్యముయొకంత సరళత యేర్పడి యుండు నేమో?

ఒకే, వాక్యములో “పాదాభివందనము” ‘సనుష్ఠరించుదు’ ‘పాదములు తాకినంతటివ’ అని యుండుట సరికాదు. ‘ఆచరించిన’ ఒకసారి, అదే వాక్యములో ‘తాకినంతటివ’ ఇంకొకసారి యుండుట ఖరుగును. దీనిలో నొక్కొక్క దానికి నేక్రియతో నవ్యయము? కాగా నీ వాక్యమువందు కర్త కర్మ క్రియ లేవి? కర్త ‘ముని’యనియు, ‘పొంగె’ క్రియయనియు ననుకొందము; ఇది యకర్మక క్రియ. ఒకే వాక్యములో ‘ముని’ అను విశేష్యము నుపయోగించి మఱల దాని సర్వనామమును వాడవలెను గాని యింకొకసారి ‘ముని’ యనుట చింత్యము. ఇంక ‘తనూకోమంధువు లానంద క్రియక్షులకొంబు భంగ స్థితి’ అనునది వాక్యనా, సమాసమా? దీని భావమేమి? పదివి భాగ మేమి? తనూ = కిరీరము నందరి, కోమంధువులు = కోమము లందఱి బావులు అనగా కోమకూపములు. వాక్యమైన, ‘అంధువులు’ ప్రథమా విధి క్రి పదమగును. దానికి క్రియయేది? సమాసమైనచో, ‘అంధువుల’ ఏ విధి క్రి? ఉష్ణీవిధి క్రిగాఁ దీసికొందమా యన్న ‘అంధువులయానంద’ అని యుండవలెను.

“అనంద=సంతోషము చేత, (శ్రీమత్ =కోభావంతి మైన, పులక=గురుత్వము సంబంధించిన, అంబు= నీటియొక్క అవగామములయొక్క, భంగ=కెరటము లను, ధృతి=ధరించుట చేత” అనువర్తమును లాగ వచ్చును. “శ్రీమత్” అను విశేషణము సకల కళ్యాణ గుణపరిపూర్ణుడైన శ్రీరామునకుఁ జెందిన బాగుండును గాని సన్నాధిపతియైన విశ్వామిత్రుని చెనుటకొ విశేషణము? అది ప్రాసకొఱకే వనియోగింపఁబడింది. ఇంతకు నీ వచన పద్యసంకుల పారంశేషు ‘శ్రీరాముఁడు విశ్వామిత్రుని పాదములను స్పృశించుటచే నానువికి మిగుల గురుత్వము గలిగెను.’ అని. ఆంధికన్న పాధారణ భాషాజ్ఞానముగల వానికిఁ దిలిచుని మహోన్నతభావనా బలమిందేమియు లేదు. దీనికింతి ద్రావిడప్రాజ్ఞాయామ మునవసరము. ఇందులోఁ బ్రసన్నగుణము సున్న. వాక్య నిర్మాణమయోగమయము, విధానమును. ఇంది లిది క్లిష్టాన్వయము — కాదు — దుష్టాన్వయము సహృద యులు పరికింపవలసివది.

సీ. గాధేయు మాపులు కమలపత్రభిరా
మములై న రాము శేత్రములఁ గలియు
గాధేయు కన్నులు కదలి వశిష్టుల
స్థిమితి శేత్రములను జేరఁబోవు
గాధేయు మాపులు కమనీయ రాము మే
ఘము మేన శింపాధికౌంతులొలయు
గాధేయు కన్నులు కదిలి వశిష్టకిం
పాలోచనైక్య భావంబునందు

సీ. రామచంద్రుని మహార దిర్భవములోని
నిరుపురు మనీంద్రులను బ్రహ్మఋషితిగాధి
మతునకు వశిష్ట లిచ్చిన కుభసమయము
సంగుఁగన్ను నధిక బాహ్యులైరి

‘గాధేయ’ పదముపై వచనములో నొక్కమా టుపయోగింపఁబడి యున్న పద్యములో నాలుగుపాద్య ప్రయోగింపఁబడుటలో పారస్యమేమియు లేదు. వాడిన పదము నా ప్రాంతముల నా యర్థమునే నాడుట శైలికిఁ జేరవలయును నూచించును. పాద్యమైనన్ని పర్యామపదములు, నాసార్థములు, వ్యక్తపఱచుట సర్వపుల శైలికి సహజము. మొదటి శంకు పాదము లేదో యొక రీతిగా నవచ్చింది. మూడవ పాదమునందు ‘అందిమైన రామునియొక్క మేఘమువంటి శరీరము నందు గాధేయుని మాపులు ‘శింపాధికౌంతులొలయు’ అని యున్నది. శింప=మెఱపు. ఆధకును కౌంతికిని సర్వ భేదము లేదు. ‘అధి’ శిబ్దము స్త్రీలింగము, ఆకౌరాంతము. ‘అధికౌంతులు’ సరియేనా? పండితులు యోజింపవలసివది. ఇంతకు నీ కౌంతులు ప్రసరింప కున్న శ్రీరామచంద్రుఁడు వట్టి కౌగుమేఘమా? ఆరిఁకు స్వయముగా బగజ్జేగీయమానుఁడు కాదా? నాలుగవ పాదమున ‘శింపాలోచనములు’=మెఱపుగలిగిన కన్నులు’ అని రచయితి అభిప్రాయము కాబోలు! ‘ఋషిలి’ అన్న ప్రయోగము నిర్భంభముగాఁ జేయఁ బడినదిగాని సహజముగాదు. ‘నిధిసమయము నందు గన్ను’ అప్పటి కన్ను’ అని రచయితి యభిప్రాయమై యుండును. కాని యిట్లు ప్రత్యయముపైఁ బ్రత్యయము పెక్కించుట తిగదు. ఇచ్చట ‘కన్ను’ అవఁగా ‘మాచివను’ అని స్ఫురించును. ఈ గీతపద్యములో భార కుంటువడినది. అన్వయము క్లిష్టము.

క. మునిదృష్టిలోన మలంచుదు
మనుజేశ్వరుఁ గని, వశిష్టమానిం గని, త
క్కినవారిం గని, యొకక్రొ
త్త సప్త్య సప్త్య చిటులనియె ధాత్రిపరితోక. 4

విశ్వామిత్రుఁడు మాడుపాదలు ‘కని’వాఁడు. ఆ ‘సప్త్య’ కందపద్యమునకుఁ గావలసిన శిరవేగమును భగ్నపఱచినది. మునియొక క్రొత్తసప్త్య సప్త్య చున్నాఁడు. ఇంచేదో మోసముండితీరవలెను.

మ. ఎవఁయ్యా! రఘురామచంద్రులకుఁ గానీ
యస్త్ర విద్యగరుల్
వదబాహుపటు దీర్ఘదండునకు నీవాచధ్ధ
శిష్యత్వ మొ

పుకలెన్, శ్రీరఘరామ బాహుపతిమల్
 (ప్రాశస్త్యమందకో వలెన్
 వివృతంబుల్ మునికోటియజ్జతితి నిర్విఘ్నత్వ
 మెప్పున్వలెన్ 5

శ్రీరామనకుండికిన విద్యలన్నిటివలె నే
 యింతవఱకు నెత్తురిద్యయంగును నవిష్టుజే నగువు.
 'మనీంస్ర విద్యును నధిక హాహులైతి' అని వెమకటి
 పద్యములో జెప్పబడియున్నది. అవగాం బరస్పరము
 గౌరవాచరణములు గలవారై యుటకు సువిదితము.
 ఇంతలో నీ పద్యమువంతు విద్యావిక్రుతుడు, 'రామ
 నకు నగువుగామంతుల కితిగులు తిగరనియుం దా నే
 తగుచుననియు నధిక్షేపించుచున్నాడు. 'రఘురామ
 చంద్రులు' అని బహువచనములో నొకతొరియు,
 'రఘురాము' అని యేకవచనములో నొకతొరియు,
 బుడకు కై దోషములో నుపయోగింపబడినది. 'ఈ
 యస్త్ర విద్యాగరుల్.' ఇచ్చట 'ఈ' యను నక్షరము
 'యతి' కక్కురితి కొఱలైవదిగాని యితర ప్రాశస్త్య
 మేమియు లేదు. 'పవనాహాపటు దీర్ఘదంతువకు' బాహు
 వును దండముతో జోల్పుట సంప్రదాయవిధిమే;
 కాని 'పటు దీర్ఘ' విశేషణములు (అకసరమైనచో)
 బాహువునకు ముందుండవలెను. 'బాహుపతిమల్'
 ఇంకొకసారి 'బాహు' ప్రయోగము. 'మునికోటి
 యజ్జతితి నిర్విఘ్నత్వము'. ఇదియొక్క సమాసము.
 'వివృతంబుల్' అను విశేషణము 'యజ్జతితి' అన్న
 నడిమిపదమునకుం జెందినది; కుచుగునా? 'ఓప్పకా
 వలె' రెండునసారి యుపయోగింపబడినది. విద్యా
 విక్రుతుడు, దశరథునియొద్దకు, రామనిం బంపుమని
 యర్థించుటకు వచ్చినవాడు; అది ముందు చెప్పక
 రామునకు నెత్తురిద్య నేర్పదని పురికొల్పు
 చున్నాడేమి?

చ. మునిసి భృశాకృష్టలిములు మూల్గుచున్నవని
 వాకడన్ మహా
 ప్రై నిభృతివిద్యలై రఘురామనై యవియెల్ల
 విచ్చెదన్
 మనుజుమహేంద్ర! పంపుచు కుచుగుని నా వెను
 వెంట; నూరకే
 యవలయు దాచుకొన్న ఫలమా? క్రతుయోగ్యు
 గావలెంజుమా? 6

ఉత్తముకవులు ప్రతిపదము నర్థయుక్తముగనే
 వాడినారు. ఇచ్చట 'మునిసి' యట్టిదికాదు. 'మహాప్రై
 నిభృతివిద్యలు'. వ్యర్థపదమైన 'మునిసి'తో బద్యము
 ప్రారంభింపబడినదిగాన ప్రాశస్త్యరకు వింకొకపదము
 'నిభృతి' కావలసివచ్చినది. భారమంటినది. 'మనుజు
 మహేంద్ర' యని సంబోధించుటలో విశేష మేమియు
 లేదు, 'అవలయు దాచుకొన్న ఫలమా? క్రతుయోగర్థి
 ము గావలెంజుమా!' రాముడవలయుతో జోల్పుం
 బడినాడు. అవల ముదాచుకొన్న ఫలములేని మాట
 నిజమేగాని యది దాచుకొన్నవారిని దహించి
 వేయును. రాముఁ డట్టివాడుకాదు. క్రతుయోగ్య
 మైన అనగా హోమాదికర్మల కుపయోగించు నవలయు
 దాచుకొన్న ఫలమున్నది. అది దహింపకుండ బాగ్రత
 పఠదలబడి యుండును.

ఉ. చిత్తము చిత్తమందు నృతకేభరుఁ
 దావమదాస్య హామండై
 యుత్తిగిలెన్ నిషణ్ణతమ; నొత్తికిఁ
 జేసెను మాని; రాజలో
 నుత్తల మందుచున్ బ్రభు! ప్రభూ!
 బ్రతుకంతయు వాచికన్న యీ
 పాత్తులబిడ్డ కాయ నిలబోపవయా!
 నిమిసంబు నేనియన్. 7

తెలుఁగు కవిత్వము వ్రాయవలెను సంస్కృత
 సమాసములు కూర్చుట సాధారణమే. అయిన నని సహ
 జముగా నుండవలెను. 'అవమదాస్య హామండు'
 అట్టిదికాదు. 'ఓత్తిగిలెన్ నిషణ్ణతమ': 'నిషణ్ణత
 యనగా 'విషణ్ణత' యని రచయిత యుద్దేశమా
 కాకున్న 'నిషణ్ణత' కర్తవ్యమేదు. ఈ పద్య రచయిత
 గణపతి పూర్తి కెక్కడనైనను నిరర్థకముగా ద్రుతియు
 నుపయోగించు చుండును. అట్టివ నేకము లిక్కడ జూడఁ
 గలము. ఉత్తముకవులవనిరముగా నే ద్రుతిమునుగాని,
 యే అచ్చువుగాని మూలుగుగాని చేర్చదు. ప్రతి
 మాత్రయు భావయుక్తమై యుండును. 'ఓకానొక'ో
 గ్రుతింబువొంద గ్రుతింబునుం గానంబడియెడి' నిను
 సాధారణుఁ దీసికొని మనము ద్రుతికేరణ్యుల మగుట
 తగదు. 'నిషణ్ణతను నొత్తికిచేసెను' అట్టిది. 'బ్రతు
 కంతయు వాచికన్న యీ పాత్తులబిడ్డ' దశరథుని
 యత్యంత మభ్యుక్తరమును నూచించుచున్నది; కాను

గనే యున్నది. దీనిలో సాధారణుల కతీతమైన విచిత్ర భావసంపద యేముందు లేదు. మనమింకను బాంధవీత్యము సంపాదించుకొని యా స్థాయి వంతుకొని విచారిత మున్న జీవన యవసరము లేదు. ఈ పద్యమునుబట్టి దశ రథులకు రామునిబంపుటకు వ్యాధానముఁ జేయలేదనుట స్పష్టమగుచున్నది.

ఉ. రాములకు వాకు స్నానమగు;
రాములకు వాకు జపంబు, ధ్యానమున
రాముడె యెల్లనా బ్రతుకు
రాములకు నమ్మును గన్నలిండి, యీ
రామునివా నిమేషమపురా!
మనఃకాలము గాదయేని నీ
రామునిదీ యీ యభిలరాజ్యము
గాధిసుతా! గ్రహింపవే!

ఇన్ని సాగులు 'రాములకు' అని ప్రయోగించుటచే యతిప్రాసలు కులభిమైనవి. పద్యమువలకుఁ గాత్య లక్షణము లెక్కువైనను పలుపార్లు రామనామ స్మరణము దక్కినది; అది మంచి దికదా! 'ఎల్లనా బ్రతుకు' అపసవ్యము. 'నా బ్రతుకెల్ల' ఉద్యమ. 'నమ్మును గన్నలిండి': ఈ 'ను' గణము కొలలేదనెద. 'అపురా!' యమటలో వివాదార్థము కంటె వాక్పిర్వార్థమే యొక్కువ గోచరించును. 'కాదయేని: గణముకొలకు విస్తాకముఁజేసి విసంధి సేయుటలో విశేషము లేదు. 'కాదని' యమటయే సహజము. 'గాధిసుతా! అన్న సంబోధన పాదపూరకార్థమే.

ను. వసుధేశుం డేటు లన్న యంతటన విశ్వామిత్రు
వాస్త్యోద్ధతం
బవక్యదాసము చిల్లిచిల్లిలయి రాజాంతిపురం
బంధిబక
ముసగక మూనియు నిట్లుచెప్పె బలిరా!
భూపాల! నీ కేదయె
నసరే యంతకు మున్నె యిత్తువని యన్నావే
కదా! చాతివై

వచన రచన కొనింగు, పద్యరచన కొనిండు, పూర్వాపరసందర్భముల చూచుకొని వాక్యములరిగా వచుచున్నదా యని గమనించవలెను. 'చిత్రియ

అన్న పద్యములో 'రాజావో' బ్రారంభించిన వాక్య విప్పుకు ముగియుచున్నది. ఆ 'రాజా'ను విస్మరించియే యిప్పుడు 'వసుధేశుం డేటులు' అనట. 'అష్టాంగితింబ వక్యదాసము': ఆ నవ్వు నోటినుండివిలువవించట! 'అస కృదాసము' అనఁగా ఆ + సక్యత్ + హాసము = సితైగని నవ్వు. ఇటి సమాసము తెలుఁగలిగితియులోన సంగతియు. ఇది 'అనమదాస్య హాసంకు' అనుదానికిఁ బెద్దిక్క; అతి కళోరము; సాధారణులకు విపరీతము. ఆ నవ్వు 'చిల్లిచిల్లి' లయింపవలె. అనుకరణ శబ్దప్రయోగములు యాధియై యున్నది; వానినెరియింపవచ్చు నట్లువాగు వ్రాయుటకు మాక్కు లేదు. ఆ విశ్వామిత్రుని నవ్వు 'మురి'నవలె. 'ముసగట' ఈగలు క్రమ్ముటకే వాడుదురు. తిహానిహ గరిష్ఠంబయిన విశ్వామిత్రుని బహు ధారాళమయిన నవ్వున కీ నీచశబ్దము తగదు. 'ఇత్తువని యన్నావే కదాచాతవై': 'చాత' యొక్క పుష్కరిని గ్రహించినవాడు 'ఇత్తునుతో' దాని నరే వాక్యములో కూర్చును. 'విడియైన విత్తువని దిశరథు దినినట్లే పాత్యములో నెచ్చటను తెప్పవదియుంప లేదు.

క. నీ కొడుకును గైకొని చని
మా కాకలి యందుఁ దిందుమా పిచ్చివృషా!
మా కపిఁ బ్రతిప్రయస్త్ర
వాక్యకృతిల దిద్ది నేర్పి పంపెదమింటే

'మనము వ్రాయు గ్రంథమేమి? అందరి పాత్ర లెట్టివి? వాని శీలము లెట్టివి? వాని సంభాషణ లెట్టి మహోన్నతి భావ గంభీరములుగా నుండును?' ఇది గమనింపవలెను గాని, మనము చీట్లు చేకూడుదున్న పురు కాఫీ హోట్లలోను, సంత బజారులయందును మాటలాడుకొను వైఖరిని పురాణ పురుషుల కరికించుట కూడదు. 'మా కాకలియందుఁ దిందుమా' యని నీచముగా విశ్వామిత్రుఁడని యుంపెడు. అట్లు లిలఁచుటకు దశరథుఁ డంత పిచ్చివాఁడును గాఁడు. అస్త్ర విద్య నేర్చుటకే ముఖ్యముగా రామునిఁ దోడ్కొని పోయెద నని విశ్వామిత్రుఁడు దశరథుని మధ్య పెట్టుచున్నాడన్నమాట. కాత్యయ వ్రాయువా రందరి పాత్రలలో లీనమై రచించుట ప్రశంసనీయును గాని యా పాత్రల నే తమలో లీనముఁజేసికొనుట విపరీతము. 'వాక్యకృతి' యనఁగా వ్యాకరణము సాధారణమైన

యర్థము. ఇచ్చట విశేషకరించు విద్యయని మన మాహిం
చుకొనవలెను. ఈ విశ్వామిత్రుఁ డొకసారి యొకవచన
ప్రయోగము వింకోకసారి బహువచనముఁ గావించు
కొనుచున్నాఁడేమి? ('మీనసి', అను పద్యములో
'వాకపి', 'ఇచ్చెదన్' అని యున్నవి.)

ఉ. ఇమ్మగు విద్య నేర్పదము, నిం
కను వా కొక చిన్న మెత్తుకా
ర్యమునుజేసి పెట్టవలె,
వాపయఁ బూవులలోనఁ జెట్టి కై
కొమ్మని నీ కుమారుఁ డికుగో!
నని నీకయ్యసంఘవార మా
సియ్యట; నీవుగా నతిని వీడవలెన్
మఱి మాకు నేటికిన్.

11

'నేర్పదము నింకను.' ఇచ్చట 'ము' గ్రుత ప్రకృతిక
ముగుట కగత్యములేదు. కావచ్చు కుకారసంధి చేయ
వలసివచ్చి. 'విద్య నేర్పది' మమమాట వెనుకటి పద్యము
నందుఁ జెప్పఁబడినది. మఱువ నెందులకు? మఱి
మాటికి, "విద్య నేర్చుటకే తిసికొనిపోవుచున్నాను,
తిరువారి వాకొక నూత్నమైన కార్యమును జేసిపెట్ట
వలెను" అని కృత్రిమముగా నే యనుచున్నాఁడువిశ్వా
మిత్రుఁడు. నేర్చుట యొకర; కార్యమును జేసిపెట్టు
వారింకొకరు. వీరిని 'ఇంకను' పోఁగలుపరాదు. కై
కొమ్మని, 'నీ కుమారుఁ డికుగోనని ఇది రెండును లోటు
మాటుగా నున్నవి. రెండుమాటులు 'అని' యనుట
యనుచితము. కుదిపాదము పద్యపూరణకే గ్రాహ్యమని
యున్నది.

ఉ. నీచులు చైత్ర్యజంతువు ల నేకులు
కాదు మఱిన్ సుబాహు మా
రీదులబండు విద్దిలు నన్నిచ్చి
శిరింబుల నింపియిచ్చ కా
ర్యాదరణంబు బద్ధమగుటై
సవవేదకఁ బాడుచేసి క
ట్ట! చెవఁజాతు గుగ్రవికట
ప్రకటా విలచితి వృత్తులై.

12

'చైత్ర్యజంతువులు'. ఈ యా ప క యు పలుకైనది
కాదు. చైత్ర్యగుణములు లేని జంతువు లెన్నో కలవు.
'లక్ష్మణరాము' లెల్లు సరికాదో యట్లే 'సుబాహు

మారీచు'లను ద్వంద్వము సాగువుకాదు. 'మఱిన్' అను
నది కేవలము వ్యర్థపదము. 'యిచ్చ' 'ఇచ్చ' ఈ రెంటికి
నొకటే యర్థము. ఒకేవాక్యములో వాడఁబడియుండవల
లిగదు. 'యిచ్చము' అనిన చాలును. ఈ 'యిచ్చ కాగ్య
చరణంబు' ప్రాసకొఱకే. 'పాడుచేసి చెవఁజాతును'
ఈ వాక్యమును పాడుచే చెని గంభీర. 'ఉగ్రవికట
ప్రకటావిల చిత్రవృత్తులై.' ఇందుఁబదాసంబరమే గాని
భావ సంపదలేదు. వెనుక ముందులు చూచుకొనక
యీ పద్యములోఁ బదములు ప్రయోగింపఁ బడినవి.

అ. ఒక్క నిద్దిగోరి యొగిపెన్ని పార్లు నే
మెదిలు పెట్టివాఁడ నది సవంబు
పెన్ని పార్లు వారలెరియించి సవంబుఁ
కుదికు విసుగు పుట్టి వదిలివాఁడ!

13

'అది' యనుట 'మఱి' కమ్మరితి లెప్ప సార్థకత
యేమియు లేదు. రెండుపార్లు 'సవంబు' వ్రాయుట
పునగుక్తి. నిస్సారమైన యీ పద్యమును నేనును
'విసుగుపుట్టి వదిలు'చున్నాడెను.

ఉ. ఈ జాలపాలజాతుగల యీ పసిబాలుని నే నెఱుం
గుదున్
రాజ! యొసంగఁగా వలయు రాముని వాకయి
చైత్ర్య లోకప్రా
జాతరబద్ధ పీఠఁబయినట్టి యనుండిలిఁ దా డిలి
(పనూ
తేజవతుంఠ తోనొలుచు నర్చున తేర్క నిధాన
మీరిండున్ 14

రెండుపార్లు 'ఈ' యని వ్రాయుట యసం
గతము. 'ఒసంగఁగావలయు' అను ప్రయోగము
చేయదు. 'ఒసంగవలయు' అనుటయే సరి. వ్యాకరణ
సాధ్యమైన చాలునా? అక్షరరమ్యత మానవలదా?
అట్లైన గణము కుదిరదు. కుదురకపోయిన నేఱు
పదము వెనుకవలెను. అపసరమైన పాదమును, ఇంకను
అపసరమైన పద్యమునే మార్చవలెను. అందుకొఱకు
తపస్సు చేయవలెను. అది లేనిది సరియైన పద్యము
రాదు. 'అతరము' ప్రాసకొఱకు వేసిన విఘంటు
పదము. దానికి 'గాలి' యను నొకయర్థమే పొందును.
ఈ సమాసము సరియేనా? రాముఁడు యెఱుఁగుగా
యీపింపఁబడివాఁడు; ఎందులకు? సహృదయులు గను

నింపవలెను. 'అజినము' సాధారణముగా లేడి చర్మమునకే వాడుదురు. 'ఈతఁడున్' లోని గ్రుతము వట్టి తండుగ.

చ. అది పదివార్ల యజ్ఞమింక నానటమైనను వీలులేదు, నీ కుడుగు త్రిలోక పారిషద కూటములందు బలి సైకైక్తగా మడి కలలేని? బంపుము, కుమారు వశిష్ఠులఁ దక్కు మంత్రులొప్పదిలఘటిల్లఁ జూచికొని పుచ్చుము, భావిమహా విధాతెన్ 15

ఈ రచయితకు నిరర్థక పాదపూరణపదప్రయోగమునం దాస్థమెండు. 'అనటమైనను అటువంటిది. పారిషదకూటములలోని 'పారిషద' అను పద మర్థయుక్తముగా వాడబడినదా? 'వశిష్ఠుల దక్కుమంత్రులొప్పదిలః' వశిష్ఠులవారియొక్కయు నితర మంత్రులయొక్కయు సంకీర్తనమని రచయిత యుద్దేశము. వశిష్ఠుఁడు పురోహితుఁడుగాని మంత్రీకాఁడు 'వశిష్ఠులయొప్పదిల' యన్నప్పుడు 'వశిష్ఠుల గ్రుతిప్రకృతికము' గారాదు. 'వశిష్ఠులయు' నని సమవ్యయమున్న గ్రుతియు ననుసంధింపవచ్చును. 'మంత్రులొప్పదిల' అసాధువు. 'మంత్రుల యొప్పదిల' అని యుండవలెను. 'భావిమహా విధాతెన్' 'విధాత' కు 'భావి' విశేషణముల కూడను.

క. ప్రాణములు లేచిపోయిన మానవపతి కంతలోన మానివదస్సం తానను శ్రీనాగతింబులుగా గా నించుక యూర్పుగించు ట్నైవతి యనియె 16

ఒకే వాక్యములో 'మానవపతి' యు ట్నైవతి'యు సుండుటవునదు క్రియే ట్నైవతికబదులు సర్వ నామ ముండుట యుక్తము. మాని వదస్సంతానము శ్రీనాగతింబులుగా. దీని యర్థము 'మనిషులబు విని' అని ఇచ్చట పదము తెక్కువ, భావము తక్కువ.

ఇందిరి విశ్వామిత్రుఁ డొక కపట సన్యాసి. అదొంగమాపులు, ఆ యికిలింతలు, ఆ దంభము, ఆవెట్టి నటన, పెద్దల నాక్షేపించుట, ఆ వెకిలిసపువ్వు ఆ నీద సంభాషణ, ఆ మరియాద తెలుగుని సంబోధన, కృత్రిమ స్వభావము నఁజనుకొనలేక చెప్పినమాట నే చెప్పట, తిలవచ్చిన కార్యము ముందు చెప్పక అడుగని సహ

యుము చేయుదునని మాటిమాటికిఁ జెలుపుట, ఆ ప్రస్తుత ప్రసంగము, మాట లేదఁ బడుట యొక పార్వర్తపదుఁడైన యల్పబుద్ధి నే నూచించును. అత్తాసనదృకుఁడైన మేధావియు, మహాచేజస్వియునైన మూనిచంద్రుఁ డీగ్రంథ కర్త చేతిలో నసభ్యప్రవర్తనల తుంటరిజంబుక మెనాఁడు.

ఉ. తా మనుకారమే యనుము తక్కినమున్న రొకఁడు; వాఁడొక ముని! నాకు; వాని విడి యోర్వఁగఁజాలను, గోసరేంద్రక న్యామణియోర్వ దెవ్వ రటులైనను 17

గైకయి యోర్వఁజాల, గా రాముఁడులేని నాడుగృహరాజియుఁ జీకటి గోణముల్ మునీ! 17

ఇందిరి 'తా'కు పార్థకర్త యేమియులేదు. 'వాఁడొకఁడు' ముని! ఈవిశేషణము శ్రుతిపేయముగాదు. 'గోసరేంద్రక న్యామణి' ఇది కాసల్యకుఁ బర్యాయ పదము. భూరాతిభూరముగా నున్నది. కాస్య దశరథుని భార్య. వివాహమై చిరకాలమైనది. లేక లేక సంతానము గన్నది. పెనిమిటితోఁబాటు వృద్ధ యనియే చెప్పవచ్చును. అమెను 'క న్యామణి'యనుట చాల ననుచితము. ప్రాసకోతకే యీ యవధి. 'మునీ' అని గెంపవసారి సంబోధన పాదపూరణాంశే.

గీ. కాదు కూడ దటంచు రాఘవుని గొంచుఁ బోవ నెంచెదవేని? నోమునిమహేంద్ర! పూని చతురంగయుక్తిమా నేవతోడ నమ్మి పైతిము రానీన నాథమాని 18

'మునీకి, వేఱుపర్యాయ పదము లేక కాఁబోలు, మఱుల బ్రయోగింపఁబడినది. వాడినపదము నాయర్థము లోనే యాప్రాంతమునందే యభిమానవంతుఁడైన రచయిత వాడినఁడు. 'నాథమాని' 'మానినాథ' యనుటకు బదు లపయోగింపఁబడినది. ఇది యతికోతకే. ప్రయోగము బాంధవ్యలేదు. 'ముని' యన్న తిర్వాతి మఱు 'మాని' యనుటకు గ్రంథకర్తకు విసుగులేదు గాని మనకు విసుగే.

చ. అనిం విశ్వామిత్రుం డిట్లనియె ఇది బాధలేని వచనము బాగున్నది! 19

భోజంగవిజృంభితము :

పాలస్త్రీ ప్రాహ్లాదుండా రా
వణుండు దితిజకులపతి బ్రహ్మద తైవరంబులన్
త్రైలోక్యంబున్ బాధించున్ భూ
తదితితి జెగకుకొనంగ దైత్యవైస్యధముంగతుం
డాలోచింపన్ వాడే యజ్ఞ
యతిని నిరతికుపితుండు వాకరాజ వికోధి వా
డాలంబులై యజ్ఞస్వంసం

బసుమతి సరిపెదరు దురాగ్రహోపతిదన్బులై 20

ఈ రచయితకు భాషాసౌందర్యముపై దృష్టి
తక్కువ; యజ్ఞస్వంసభీతియును వర్ణించుటకుఁ
గాఁజోలు నీయసాధారణవృత్తియును గైకొని తన రచ
నను మహా బీభత్సయును గావించెను. వాక్యములను విడఁ
దీయఁ బ్రయత్నించెను. 'జెగకుకొనంగ' వలకు సోక
వాక్యము. 'వాకరాజ వికోధి'వలకు నింకొక వాక్యము.
'వాడాలంబులై'నుండి తుదివలకు మూడవవాక్యము.
ఈ తుది వాక్యమునకుఁ గర్త యేది? 'మారీచసుబాహు
లను' తీసికొనుటకు నా పదము బీప్రాంతమున లేవు.
ఎట్టి భయంకరత్యయును నూచించినను బద్ధిపు నడిక
మనోహరముగానే యుండితిలెను. ఎక్కువ భాషా
జ్ఞానము లేనివాఁడుగూడ నది విన సాంపానో కాఠో
దెప్పఁగలఁడు. అంతయేల? మంచి రచనలోని నాదము
భాష తెలియనివానినిగూడ నాకర్షించును. ఇట్టి పద్య
ములు భాష తెలిసినవానినైనను వికర్షించును. 'త్రైలో
క్యంబున్=త్రైలోకములను' అనువా? భాతువు 'చలువు
టయో' లేక 'సలువుటా? అనుమతియే విధి కి? 'దురా
గ్రహోపతిదన్బుల'. ఈ సమాసభావ మిప్పటి సందర్భ
మున నా రాక్షసులకుఁ జెల్లువా? ఈ పద్యముయొక్క
అవ్యయము క్లిష్టమా, దుష్టమా?

వ. వాఁడు సాక్షాదైక్వత్రేకవగ్రభాత పీరిద్దరు
మారీచసుబాహులు. వానికి దిగ్గిరమట్టములు. 21

జమకటి పద్యమున రెండుసార్లు వాడిన 'వాఁడు'
తిరిగి యొక్కవ సీద్ధిమై వాడిపోయినది. 'సాక్షా దైక్వ
త్రేకవగ్రభాత'కేవలము కుచేనుని తయ్యుండు. రావణుని
భయంకరత్యయు, వాని కెన్నఁదో యోడిపోయి లంకా
పట్టణమును సమర్పించిన కుచేనునితయ్యుండు నుటలలో,
వ్యక్తముగాదు. 'పీరిద్దఱు మారీచసుబాహులు'. పైపద్య
ములో మఱచి పోయిన మూడవవాక్యపుంగర్త

నిక్కడఁ జూచినిపినను బోసంగలేదు. పద్యమునకుఁ బద్య
మునకుఁ బద్యమునకు వచనమునకు నవిచ్ఛిన్నమైన
యాలోచనాసంపత్తిని వాక్యరచనాసామర్థ్యముతో
నడపుట యీ రచనలోఁ గావరాదు.

మ. అనిపన్ రాజును నివ్యైతం గనుచు
వాఁడా? వాఁడు భీతిప్రధా
వనయామౌదిక లేవయోని పట

గ్రీవాదేశనిశ్చిప్తతే

జననిస్త్రీంకుండు; వానిఁ బాఁతుటకు
నేఁ జాలక. మతెవ్వంకుచా
లును? వాడే మఱి మూఁడులోకములఁ
జాలక జంపఁగా నొంపఁగా. 22.

ఇది రావణుని పరాక్రమాతితియమును నూచించు
పద్యము. దీనిలో మఱి మూఁడు 'వాఁడు'లు సిద్ధమైనవి.
ఇందలి చీర్ఘ సమాసముయొక్క ఘనత దాని చీర్ఘతయే;
ఎంతమాత్రము జగి, జటిలత లేవు. 'ప్రధావన = పరు
గెరువున్నట్టి' యని యుద్దేశముగాఁజోలు. కాని యది
పొందదు. 'ఆదిక'లోని కప్రత్యయము గణముకొఱకీ.
పట్టుగ్రీవః ఛందోధంగము. ఏక సమాసమంగున్న 'టు'
స్పృహముగా 'గ్రీ' పై నూరుదున్నది. కావున నది గురువే
గాని లఘువుగాదు. 'దేశ' యనవసరపదము. 'లేజన'
ప్రాసకొఱకైన యపప్రయోగము. రావణుఁ డెంతటి
బోటరి? భయముచేతఁ బలాయిత లగుచున్న దేవతా
సమూహముల కంతగులయిండు కత్తినిఁ బాతువాడే!
చివరిపాదములో 'మఱి' వ్యర్థిపదము. పద్యములు
ప్రాయము నీ గ్రంథకర్తకు గణమునొద్ద, యతివద్ద,
ప్రాసకు నెక్కడిలేని ప్రాల్భాషికయే.

ఆ. వాని కెదురు తీర్చువలదు క్షిరాముని
నల్పభాగ్యు నన్ను నాదిరింపు
నీవె గురువనెదరు; నీవె రైవతమాదు;
కుట్టనాఁడు పదిదికోవిరుండు. 23.

'పదిదికోవిరుండు' మూఁడు పాదములు సులభ
మైన పదములతో నెల్ల నడపి నాలుగవపాదమంగు
'కుట్టవానికి' దగిన నులువైనపదమునే వాడవలెనుగాని
యట్టి కేవల సాంస్కృతిక సమాస మసహజము.

వ. ఆ మందోపమంగుల కొడుకులు యమసద్బ
కుల; నా కొడుకును బంపించెను. వారిలో

నొక్కనితోడైన నా పైద్యములతో యుద్ధమాడ
నేరువని రాజురకుండిన 24.

సుందోపసుండుల కొడుకులే మారీచసుభాహులని
యిదివఱకుఁ జెప్పఁబడియుండలేదు; మన మూహించు
కొనవలెను. ఇదివఱకు రాముఁడు యునునితోఁ జోల్చు
బడివాఁడు. ఇప్పుడు మారీచసుభాహు లిగువునను యను
పద్యకులైవాగు. పద్యభావములో శ్రీరామచంద్రుఁడును
మారీచసుభాహులు నొక్కటియే యిప్పు మాట. 'నా
కొడుకును బంపించను' అని మూర్ఖముగా ననినయుముతో
దిశిరఘం దిరియుండఁడు. 'ఒక్కనితో' రాను
యుద్ధము సేయుటకు సిద్ధమైన కెంపవని నెవరు
దీకొంగురు. వాఁడు వెనుకనుండి తిప్పుకుండునా? చిశి
రఘుని పల్కులు 'అనినక రాజునతోఁ బ్రారంభిం
చిన సంగతి మఱచి కాఁబోలు 'అని రాజురకుండిన
అని మఱల వక్కాణించుట.

మ. అవునయ్యా! యపు నిర్భుంపి మొద;
బీ యంతింబునం దీనునం
టిది; హానీ! రఘువంశయోగ్యమునతో
నీచేతి? నీకుకా సుఖం
బవు, నీ బంధులు నీవుమక సుఖము పెట్టె

యంతుం, డే జోడు. మా
నవనాథా! సుఖమాలి నీకును బ్రతిజ్ఞాధింక
పుణ్యాధింక. 25

ఈ పద్యము బోత్రిగా వికారముగా మున్నది.
దీనికి ముందున్న వచనముగా 'నా కొడుకును బంపిం
చను' అని యుండుటచేత నిప్పుడు 'ఇప్పుడంటి' దానికే
నెందును గాని యొక్కడో పూర్వరంగమందున్న 'ఏది
యొ సత్తును'కు సంబంధించు. ఏ యుద్ధము లంచన
లోను నిట్టి సందిగ్ధనాకల్యము లుండువు. అదినుండి తుది
వఱకు రాక్షసవృత్తాంతము లేకున్నను రాము నెవఁ
బాయలుకు దిశిరఘం దిగిగీరింప చేలేదు. కాన 'ఈ
యంతింబునం దీనునంటిని' అనుటపొరపాటు. 'హానీ!
యిప్పుతింకతో కోపమెందులకు? ఈ పద్యములో 'నీకు
సుఖమాలి' మూఁడు పర్యాయములు చెప్పఁబడివి.
ఇంక పదయోమియు లేదు. 'ప్రతిజ్ఞాధింకపుణ్యాధి
కికా'. ఈ సందోహచే విశ్వామిత్రుఁడు దిశిరఘు నధిక్షే
పించుచున్నాఁడు. దీని యర్థము 'ప్రతిజ్ఞయొక్క

ధంగమునకి పుణ్యమునకు సముద్రమువంటివాని? అని.
విశ్వామిత్రుఁడు కోపపద్యభావముగలవాఁ డెరుసుగాక
నీచపద్యభావుఁ డని యెందుట తెగదు. అట్టి తపశ్శక్తి
పంపన్నుని వాక్కు లమోఘములు. మనస్సులో
శ్వేషము పెట్టికొని బయటకు 'సుఖమాలి' మని యాశీ
ర్వదించువాఁడు కాఁడు. ఆ కోపమును స్పష్టముగాఁ
జూపించునే గాని మర్యాదల బెట్టికొను కర్మ మతిని
కుంపెను. పురాణములలోని పాత్రలను చూచి నాని
యౌదార్యములనుబట్టి చిత్రింపవలెను గాని నున పద్యభా
వముల కనుగుణ్యమైన యెత్తిపానుపుమాటలు పనికి
రావు. సంభాషణలు వ్యావహారికముగా వ్రాయఁబోయి
బోల్చుపకుట యీ పద్యనిచనలో విశిష్టమగుచున్నది.

మ. అనిన విశ్వామిత్రుండు కుపితవిధుర చరితాం
సుండై పభాసదంబు వవలిపోయిన రాజా త్రొక్కటం
పకుదు సుమంత్రునిఁ గాంచి నీవుపోయి యెలు
లైన మునిని బ్రవత్తునిఁ గాంచి తెట్టుచి పంచిన
సుమంత్రుండు గాధేయునిసంబం జరియె; గాధేయుండు
విధురగమనంబున నెగి ప్రథమ కక్ష్యంతిరంబునఁ
గూర్చుండిన మంత్రి పోయి బద్ధాంజలియై యాయన
యొద్ద నిలఁబడి మనాని పెడమోమై యుండె; నిట
పధిలో— 26

మన పురాణములలోను ప్రబంధములలోను గవులు
పద్యములనే కాక గద్యములను గూడ మనోహరముగా
నిడిపించియున్నారు. ఈ గద్యములో నా తీవి యెంత
మాత్రమును లేదు. 'కుపిత విధుర చరితాంసుండు' ఈ
సమాసములో సరియైన యుద్ధము లేదు. కుపిత=కోపపడిన,
విధుర = ప్రకల్పము గలిగిన, చరిత = కదల్చుబడిక,
అంసుండు = శరీరముగలవాఁడు. 'కుపిత' యను విశేష
ణము మనస్సునకు సంబంధించినది గాని శరీరమునకుఁ
జెందిదు. 'తెమ్ము వస్తువుల కుపయోగింపవలెను గాని
మానవులకుఁ గాదు. 'తీసికొనివచ్చు' అనుట యుక్తము.
కెందివపారి సుమంత్రుఁ డెనుటకు బదులు 'అతిడు' అను
సర్వనామము నైలివనుపరించి వ్రాయవలెను. మఱు
నాహర్మ్యములో నే 'విధుర' మవాడుట కా మాఱుమూల
పదమంతి ప్రతికరమైనదా? కోపమువచ్చి లేచిపోయిన
విశ్వామిత్రుఁ డెట్లే పోక అరిగిన బాలునివలె సింహ
ద్వారమునద్దె గూర్చున్నాఁ డెవ? ఎవరైనఁ దన
కొఱకు వత్తురని వేచియున్నాఁడు గాఁబోలు!

ఆ. పతి వశిష్ఠః గాంచి ప్రాంజలియో యేమి
స్వామి! యేమి తేజవ వచ్చిపడిన
గాధిసుకుండు ప్రభువికల్పైతిరముఁగూడ
దాటి పోవకుండు దారిజాపు 27

దాటిపోవకుండు దారిజాపు. ఇది మిగుల
చోస్థాస్థిపదుగా నున్నది. దారిజాపుట పోవుటకుఁ
గాని ఆకుటకుఁ గాదు. 'దారిజాపు' అనగా 'ఉపా
యము చెప్పము' అని రచయిత యుద్దేశము. కులపుగా
'యతి' పకుటయే గమనింపఁబడినది కాని యాచి
త్యము లేదు.

క. అనివ వశిష్ఠం దిట్లను,
మమరాధిప! నీవు తొలుత మాట యొసంగి తా
నినుక నినుకాడ నేటికి?
నివకులమర్్యాద యగువ లే యిది తాతా! 28

దీనిలోని 'తా' కేవలము వ్యర్థప్రయోగము.
తాతా అనుచిత్ప్రయోగము. వశిష్ఠుఁడు దశరథుని
'సంబోధించుచున్నాఁడు. దశరథుఁడు వయోవృద్ధుఁడే
వశిష్ఠఁ డంతింకంటే చాలాచిరుఁడు; తరతరములనుండి
సూర్యవంశమువకు నుడువు. 'తాతా' అని తెలుగు
లోని యర్థము ప్రకారము పిలుచుటకు పిలువేను.
'తాతా' యని తిండియని సంస్కృతములో నున్నది.
రచయిత తనకుమాత్రమే యా విషయము తెలియునని
ప్రకటించుటకుఁగాఁబోలు దీనిని ప్రయోగించెను!
చార్యునిది తెలుగు కవిత్యము. వశిష్ఠుఁడు దశరథునిఁ
జేనుపూర్వకముగాఁ జిలువవలసియున్నది. కావునఁ
దండ్రీయములు సమంజసము. ఇందు ఛందో విర్బంధ
మేమియు లేదు. అదిగాక, 'తాతా' = తిండి: ఈ
సంస్కృతార్థమున దీనికిఁ బెనుఁగువలె ప్రయోగముగనఁ
బడదు.' అని శిబిరత్నాకరము నుడివించి. 'శిబిరత్నా
కరమే తివ్య. అంతింకంటే శాకే చాంగుఁడనియును.'
అనుట మొంకిచాడమే యగును. శిబిరత్నాకరాది
నిఘంటువుల సాయమున నే యీ రచన పాగుచున్నదిని
సహృదయులైనదినువకులు గ్రహింప లేకపోరు.
ఎంతటి సంస్కృతి దీర్ఘపదాదమైనను దిలుఁ గనిసింద
వచ్చు నే! ఎందుల కీ పనికివారి 'తాతా'?

ఆ. మొదట నిర్భువంచుఁ దిదప నీ కుంకుట
అశ్వమేధ యాగహారమునేర

మొదట వాషిద్రవిస్ విదపఁ బూర్జించుట
యావు ధర్మమూర్తి విదియుఁ దగు నే? 29

'మొదట నిర్భువని' దశరథుడెన్నటి పాత్యములో
నెక్కడనులేను. ఈ పద్యరచనలో భాషాసంస్థారము
గాని, సంప్రదాయానుసరణముగాని మలంకారమునోచా
రలేగాని లేదు. 'అశ్వమేధయాగహారమునేర' వాగ్దాన
ధింగళితము 'మొదట వాషిద్రవిస్ విదపఁబూర్జించుట'
అది తివ్యటలో సమానమా? 'వాషిద్రవులు' తన
కొఱకే ఏల కారాదు? ఇది అలంకారమా? ఏమి
అలంకారము? ప్రకృతాప్రకృతీసంబంధము సవ్య
మేనా? కాకున్న 'అశ్వమేధయాగహారమునేయే'
టయు, 'వాషిద్రవిస్ విదపఁ బూర్జించుటయు' సమాన
పాఠికములేనా? ఈ రెండును నొకేపాఠిగా వాగ్దాన
ధింగళముతో నెట్లుపొందును? 'ఇదియు: లోని సము
చ్చయము గణపరిపూర్తికేగాని యింకేప్రయోజనము
నకుఁగాదు. ఏ భావమునైనను బద్ధియులోను గద్ధియు
లోను జూపించవచ్చును. వ్యాకరణవిన్యందోనియ
మములు విద్వములలో నెక్కడ కర్కశములు. అవి
సాధించిన నే పద్యములు వ్రావ్యబంధములైయుండును.
ఆ యోగిక లేనివారు గద్ధియునే యాశ్రయింపవలసి
యుండును. పద్యములలో సంగీతిధోరణి యుండు
వలెను. ఈ గ్రంథకర్త పద్యము లట్టికావు.
ఈ అర్థము నేర్పినస్త్రముల నమర్చులు

నేర్యకు; నీ కుమారమన
దీతి వసుగ్రహింప నుడిఁ జేర్చి యతిం దిలు
వచ్చెఁ గాని కా
దా? రెనయంతిం దా సమదదానివ సామజ
కుంభపాటన
వ్యాతిరేసింహమూర్తి యతింజై యిట
నేటికి వచ్చు ధూమిపా. 30

'నేర్పినస్త్రములు.' పూర్వకని ప్రయోగమున్నది
గాన బలవంతముగా నొప్పుకొనవచ్చునుగాని ప్రశంస
నీయునుగాదు. పూర్వ మహాకవులును మానవులే. వారి
కినిఁ బ్రమాదియులు గలిగియుండువచ్చును. లేదా,
సందర్భములనుబట్టి యా ప్రయోగములను దప్పని
సరిగాఁ జేసియుండువచ్చును. అంతిమాత్రమున నవి
ప్రతిచోట నుపాదేయములుగావు. వారి మంచి నుణ
ములను మన మనుసరించి ధన్యులము గావలెనుగాని

వారి ప్రమాదములు మనకుఁ బ్రాయశఃములు కారదు. 'శేర్మ' అని భూతార్థములో తద్విర్భూతకప్రయోగముఁ జేసినప్పుడు 'శేర్మ' అనికూడ నిరాశ్చర్యముగా వ్రాయవచ్చును. 'నీ కుమారకున్' ఇచ్చట 'మారకున్' అని యపార్థము స్ఫురించుచున్నది. 'కుమారునిన్' అని సులభముగా మార్పుకొనవచ్చును 'కాని, కాదా' పునరుక్తి, సమచిదాననామజనంభపాటిన వ్యాతితపించుమా ర్తి, 'వ్యాతిత' ప్రాసకొఱ జేర్చితినిది. 'మూర్తి' యనబిసరపదము; దూషకము చెడినది. పదముల యర్థములను సరిగాఁ దెలిసికొనియే సమాసములను కూర్చుటలసియుండును. యజ్ఞసంరక్షణము విశ్వామిత్రునకుఁ గవలసిన కార్యము. ఆస్త్రములు పేర్చుట దానికి దోహదమైన యుద్ధమును. కీనిని తాముమాటుచేసి రామాయణవృత్తాంతమునే దిద్దెఱునుట గ్రంథకర్తకుఁ దగనిపని.

న. అనుచు పశిష్టు లాడ, ముదితాంతరుదార
 సముజ్జ్వలర్తిమా

తనుతరమూర్తి భూమిపతి తాఁ గలు
 రంపెను రామునిన్ సల
 గ్మణుని; వశిష్టమానికృత మంగళ
 పంతుల మాతృపాదతూ
 జన మధురాప్యదంద్రముల హృదయ
 యద్దట రెండు చేతులన్.

81

'పశిష్టులు' బహువచనప్రయోగము, 'పతి పశిష్టుగాంచి' అను పద్యములో ఏకవచనముగా నున్నది. 'ముదితాంతరుదారసముజ్జ్వలర్తిమా తనుతర మూర్తి', ఇది పదాద్యచరసమాసమేగాని గంభీరార్థయుక్తము కాదు. మఱల సొకమూర్తి సిద్ధిమైనది. ఎట్టి పదముల కూర్చెనను సహజమైన శోభించును. లేనిచోఁ గృతక భాష యనిపించుకొనును.

ఉ. కైకొని మోదపిచి మృదుకంఠముఁడై తొలి యేను
 గుమ్మునున్
 చాకొనియున్న కాశిభువిదగ్గరఁ జేతులు విడి
 పుత్రులన్

హాయిగా,
 స్వేచ్ఛగా త్రొక్కడానికి
 అనువైన సైకిల్

**రాతె
 రాబిన్ హుడ్**

సెన్-రాతె సైకిల్ ప్రతివక్కటి శ్రేష్టమైన ముదిపదార్థాలను అత్యధునాతమైన సాంకేతిక పద్ధతులద్వారా ఉపయోగించి, ప్రతి విధాగాన్ని ప్రత్యేకంగా పరీక్షించి తయారుజేయబడినది. అందువల్ల వాడకానికి ఏమీ బద్ధుపెట్టకుండానే, స్వేచ్ఛగా, ఇష్టం వచ్చినట్లు సైకిల్ ను వాడుకొనవచ్చు.

సెన్-రాతె

SAC-47 TE

మొకటి (లేదు మూర్ఖములు మూర్ఖుని మానిరి
జాపఁగా నుచు
శ్రీకృష్ణులను మునిని జేరి వారు విను
చేసెను 82

సాధారణముగాఁ బద్యాలయములలోఁ బాటలు
వాక్యాలయములుగాఁ గావలెను. ఆపలేని ప్రవాహము
గాని, విశిష్టావస్థయనునందర్భముగాని యొకచో రెండవ
పద్యములోఁ బూర్తికొనవచ్చును. అట్టిచేడియు నిందు
లేదు. ముదితాంతర వినుకటి పద్యములో నున్నది గాన
'మోదినీచి' యొక్క వివరము. 'తాళాని' యర్థ
మేమో? 'పుక్తులన్ మోకలన్'—కుమారులు అను
మొలకలను, రూపక సమాసము కుదుర లేదు. అది కుదిరిన
(పాపతన్నును. అందుకొఱకు 'అన్', 'తాళాని',
'మోకలు'; ఇది నిఘంటువు సహాయమున జేసిన అపరి
చిత పదములని సహృదయు లెఱుంగకుండురా?
'ఉపక్రమకలనములో', ఈ రచయితయొక్క చిన్ని
సమాసములకును విగ్రహము కష్టస్యాదు. 'శ్రీ' తరు
వాది 'కలిగిన' అని సమకూర్చుకొనవలెను. ఇట్టివి నేక
ములు. 'ద్వంద్వవికలు' లో నే చెరుట యున్నది. మఱల
'జేరిరి' యనివలసరము. విషయము సూచించుటకు 'విస
మ్రచేహాలు' సరికాదు. 'విసమ్రచేర్దులు' అని తోచ
లేదు.

'రామలక్ష్మణులు' అను శీర్షికగల యీ పద్య
భాగములో వాగు మొదటి సొక్కచారి మునికి వసుష్ట
రించినాడు. ఈ 'యంతెంబు' నందు మునిని జేరివాడు.
అంతే వానినిగూర్చి చెప్పఁబడింది.

ఈ ముప్పదిరెండు పద్యములలోఁ బ్రాచీన
పంప్రదాయముగాని, నవీన సంస్కారముగాని, కళా
పోషణగాని, సరియైన ఆలంకారముగాని, వ్యంగ్యము
గాని, ధ్వనిగాని, చమత్కారముగాని, యే అంద
చందములుగాని, నేర్చుకొనవలసిన నీతిగాని పుష్కలము

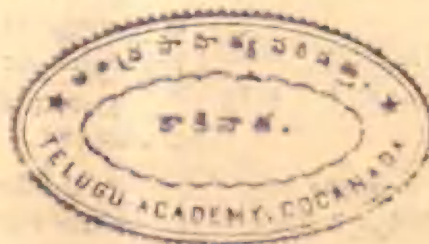
గానిలేవు. అన్నియు నిర్జీవములే. తుదకుఁ గథాకథనము
గూడ నెంతమాత్రముఁ దృప్తికరముగా లేదు. ఇందులో
పురాణధర్మీయత లేదు; ప్రబంధనిబంధనమును లేదు.

ఇది వృత్తిమునుబట్టి కాని కథాసంవిధానమును
బట్టిగాని యీ రచనలో విశ్వాసమీనమైన ప్రాచీనాను
సరణనిర్భరమే పాదసూపునగాని వాగవికలా విశిష్ట
నవ్యమార్గనిహరణము గావరాదు.

మత్స్యములవంటి పదములెన్నో భాషలో నిం
దారియున్నవి. ఈ రచయిత కవేరియుఁ బోవఁగట్టవు.
మృదుకెట్టులులకేఁగాక కలివకెట్టులులను భాషలో
నవకాశము గలవని యొప్పుకొనవచ్చును. రసోచితినిఁ
బట్టి యాయాపదములు తగుచోట్లఁ బ్రయోగింపఁబడె
నేని యాక్షేపణయుండును. తెనుఁగుఁ బద్యమునకు వల
సిన విసురు, వాదము నీ పద్యములందుఁ గావరాదు.
మాధుర్యము మధురమైనను లేదు. కవిత్యమున కవ
సరమైన యుద్దేశ మసలే లేదు. ప్రవీణతగలవాడు,
సంగీతములో సంగతులను వివరిస్తాడు, భాషవైఖరు
లలోఁ దాండవమాడవచ్చు నే. అట్టిదేదైన నిందున్నదా?
ఈ రచనలోఁ బునాదియే కావరాదు; శిల్ప
మెట్లుండును?

ఇది స్వచ్ఛ గ్రాంథిక శైలియుఁగాదు; శిష్టవాగ్విక
చారికమునుగాదు. ఆస్తికుండువని మధ్యపెట్టి వాస్తవికత
నవలంబించుటకంటె ఘంటాపథముగా వాస్తవికత నను
సరించుటయే మంచిది.

భాస్కరాదిరామాయణములలో నవరసములు
చిప్పిలుచుండును. ఈ రామాయణభాగములో నీరసమే
గాని యేరసములేదు. ఇందున్న దౌసగులు వాకు
గోదరమైనంతవఱకు బయలుపఱచితిని. పండితులు పరి
కించిచివో నింకను గవఁబడవచ్చును. వాల్మీకి భాస్క
రులకు విశ్వవాళకు నంతరమెంత గలదో సహృదయులు
గ్రహింపఁగలరు.

నైజగుణం

శ్రీ ఆర్. సూర్యనారాయణ

తెల్లటి బట్టలు వేసుకుని వీధిలోకి బయలుదేరాడు మురారి. వీధిగోలు దాటి రోడ్డుమీదికి అడుగు పెడుతూండగానే, భుజంమీద యేదో పదార్థం ప్రక్కకి తల తిప్పుకు. తెల్లటి చొక్కా మీద దాగుపడింది. మొహం చిట్టించి, తలపైకి యెత్తిపూస్తే పైనున్న రావిచెట్టు కొమ్మమీద కాకి ఆప్యవేయిగిరి పోవడం కనిపించింది. ఓసారి మర్నీ భుజం చూసుకుని లోపలికి పోవడం కోసం వెక్కిరిసిపోయాడు. కాని వెనకాలనూచి:

“అంతేరా! మురీ! దాని నైజగుణమే అంత! పుట్టమైన తెల్లటి వాటిని మచ్చపరచి పాగుచేయడమే పెద్ద కాకిమూక పని. అలాంటి వారు మనుష్యుల్లోనూ ఉంటారు. నైజగుణాన్ని ఎవరూ తెగించలేరు కదా!” అంటూ నరహరిద్వంద్వీ వచ్చి, భుజంమీద చేయివేసి లోపలికి దారి తీశాడు. ఇద్దరూ హాల్లో కూర్చున్నారు.

“ఏరా సరీ! కనిపించ సేలేదు. ఇంకెక్కడ నుంచి?”

“ఏం చెయ్యమరా! పెద్దవది ఆసీనుపనితోటే పరిపోతోంది. ఒకటే ప్రయత్నాలు. నువ్వు యిక్కడికి బదిలీఅయ్యవని తెలిసింది. వచ్చినట్టూ తెలిసింది. ఏదీవచ్చి కలుగుకుందామంటే తీరుబడి అయితేనా?”

“నేను వచ్చిన ఈ వారం రోజులనుంచి నిన్ను గురించే వాకలుచెప్పాను. అంతా క్రొత్త అవసరంవల్ల యేం తోవడంలేదు.”

“ఉండ! దానికేంకాని, విశేషాలేవిటి? ఆసలు అక్కడనుంచి బదిలీ ఎందుకయిందిరా? నువ్వే వచ్చేవావా?”

“నేను రావడం ఏమిటి? వాళ్లే పంపేశారు. “ఏం”అని అడుగుతావుగా నేనే చెప్పేస్తా! ఏమింది? ఆయనకి వాకూ పడలేదు. ఆయన చర్యల్ని విధానాన్ని

విమర్శించానుట. ‘ఒ’ ఏమిటిలే అన్నమాట నిజం. అందుకని మనస్సులో ఉంచుకుని శిలవలాఖరిని గెంటించాడు.”

“అయితే నీ తత్వం మాధుర్యంలో దన్నమాట. ఇంకా విమర్శలు వ్యాఖ్యానాలూ చేస్తూనే ఉన్నా వన్నమాట! అయినా...”

“విమర్శ ఏమిందిరా! నాకు లోచన అభిప్రాయం చెప్పడం తప్ప! నేనన్నది అబద్ధమైతేగా.”

“అది కాదురా! మురీ! నిజమయినా అప్రితు మయితే చెప్పకూడదన్నాడు కదురా! ఏమీ సువ్య పద్ధతి మాధుర్యంలేనే గాని...”

“తాగుపడిన. అంగేనా! పోనివ్వరా! సరీ! చగువుకుని, పంస్కారం యేడిసినవాళ్ళెంకనక కొన్ని ఆశయాలు, ఆదర్శాలు ఉండడం అందుకోసం పాటు పడడం సహజం. కాని ప్రపంచం అంతా దానికి వ్యతిరేకంగానే సలహాయిస్తుంది. ఒక్కరూ చెయ్యాలనివ్వకు. ఇంకా శక్తిపామర్శ్యాలున్నాయి. రక్తం వేడిగానే ఉండినక ఆశయసిద్ధికోసం వ్యతిరేక ప్రయత్నం చేస్తున్నా. కొన్నాళ్లు పోతే, దిగి తగ్గితే అందరిలాగే అవుతావేమో! ఈలోగా ఎందుకు నన్ను విరుద్ధపాపరుస్తారు?”

“ఉండ! ఇక్కడ ఉద్యోగం ఎలా ఉంది. ఏచయినా సమీపదేనా?”

“ఇంకా యేదీ! అవునుగాని, ఆయన ఎవరూ! అస్తమానా ఎవరినో విమర్శిస్తూనే ఉంటాడు. వల్లగా, నన్నుగా, చప్పిదవడంలా...”

ఓహో! అయినా! క్రికైలంగారని. లోయర్ డివిజనులే!”

“అదేమిటిరా ఎవ్వరూ వాగుతోనే ఉంటాడు? అందులోనూ ఎదటివాణ్ణి బెధపని చెయ్యడంలో చొరవ ఎక్కువవుతుంటా!”

“పని గట్టేరావ! అతిని నైజమే అంత. అతిని నోటికి, జడిసి అంతా ఉరుకుంటున్నాడు. అతిను ఎందుకు అలా తియారయ్యాడో మన నైకాలజీలో నా కిప్పటికి సమాధానం చూడలేదు.”

“ఆ మానిన కానీవు నాకు అసహ్యం వేసిం చుంటే...”

“తొందరపడకు. ఆ ఉరుకులాంటిది కాదు ఈ ఉరుకు.”

అలా మాట్లాడుకుంటుంటే—“మామోయీ! అయిదు రూపాయల చిల్లర ఉంటే యిప్పుడందండి మా అమ్మ” అంటూ వచ్చింది ఓ పది పదికొండెండ్ల పిల్ల, సన్నగా; నాటాగ్గా, చామనచాయితో, కోలమొహం. అంద కత్తై కావోయినా మామమచ్చటగా ఉంది.

లేదమ్మా! యింట్లోకి వెళ్లి ఆకురు. లేకపోతే కావలసిన చిల్లర పట్టుకు వెళ్లు.” అని మురారి ఆవ గానే నవ్వుతూ లోపలికిపోయింది.

“ఎవర్రా మురి!”

“అదిగో. ఆ యింటివారిమ్మాయి. వచ్చిపప్పుటి నుంచీ చనువుగా ఉంటోంది. వట్టివెరిబాంటుపిల్ల,”

“ఉర్ర మూ! ఒర్రయి మురి! నువ్వీ ఉరికి క్రొత్త. ముక్కుకునూటి వ్యవహారమేగాని ముందు నెనకలు చూడవు. నా మాటమీద విలువకంటే ఆ అమ్మ యిని చనువుచెయ్యకు. వస్తామ. పరిఉంది. సాయంత్రం పొద్దులో కలుసుకుంటావుకదా?” అంటూ నరహరి చాడానిడిగా వెళ్లి పోయాడు. అతిను ఇల్లిన దిక్కునే అర్థంకొక మామూ ఉండిపోయాడు మురారి.

నరహరి, మురారీ చాల్యన్నీ హితులు. హైస్కూలు చదువు, కాలేజీ చదువుకూడా కలసి చదివాడు. తత్వజ్ఞుడు, ఆర్థికాధ్యాత్మిక భేదంఉన్నా యిద్దరి స్నేహానికి యింతవరకూ అంతిరాయం కలగలేదు. కారణం ఒకరిభావాల్ని ఒకరు అర్థంచేసుకోవడమే.

నరహరి ఒకవిధంగా ఆశావాది. జన్మతః అదృష్ట వంతుడు. కనక మొదటినుంచీ జీవితాన్ని ఆనందంగా చూడడమే అలవాటయింది అతనికి. దానితోగోడు యింతవరకూ అతనికి జీవితంలో ఎటువంటి కష్టం ఎదురు కాలేదు. అంచేత అతనికి అసలు చీకటి అనేది ఉందా అని సందేహం.

మురారి తరహా అందుకు సరిగ్గా వ్యతిరేకం. చిన్నప్పటినుంచీ యేకాంతమైన కట్టుబాట్లు, నియమాల్లో బ్రతకవలసిరావడంవల్ల అతని జీవితం ఒక ప్రత్యేకమైన గాడిలోనే పోతున్నట్లుపట్టేస్తుంది. అంతే కాక అతనికి జీవితంలో అనుకోకుండా పెద్ద అఘాతం లాంటిది తగలడంతో అతనికి జీవితంలో యింక వెలుగు లేదని, యా నిరాశతో, దిగులుగోనే యా జీవితం గడపాలనే నిరాశావాదానికి వచ్చేవాడు. ఇంతకీ విధంగా జీవితాన్ని సుఖమయం చేసుకోవాలనే ఆవేదన నలో అతడు కొన్ని ఆదర్శాలు నిశ్చయాలు యేర్పరచు కొని అరి ఆవరించడంలోను, దానిని సాధించడంలో అవినశ్చిత్తు చేయడంలో తన జీవితభక్తుత్వాన్ని కొంత మరచిపోగలగుతున్నాడు. అతని ఈ అంత స్వయాపం చూడలేనివారికి అతిని నాచ్యప్రవర్తన కొంచెం యిబ్బందిగాను విచిత్రంగానూ ఉంటుంది.

మురారిని, నరహరిని కలిపిన ముఖ్యవిషయం—యిద్దరికీ ఉన్న పారవ్యతాభిలాష, రక్షణత. చదువుకునే కోజుల్లో యిద్దరూ యెన్నో విమరణాలమీద కోజుల తరబడి వాదించుకుంటానే ఉండేవాడు. అందులో నరహరి అంతగా చదవకపోవడంవల్ల మురారి వాదనలో విజేతనిందక తప్పలేదు. మురారికి తనకన్నా ఎక్కువ తెలుసుననే భావనే నరహరిని అతిని స్నేహంలో ఉంచింది. మురారికూడా తన కంటికంటే ఆప్తస్నేహితులు లేకపోవడంవల్ల అప్రసవవస్తుకు నర హరికి తన హృదయంలో నిండుకున్న చీకటి తెరలు చూపిస్తూ ఉండేవాడు.

అంతకు ముందున్న ఉరుకుమంచి మురారి ఆ వూరు బదిలీ అయ్యాడు. ఆ ఉరుకులోనే కొన్నాళ్ళనుంచి ఉంటున్నాడు నరహరి. ఇద్దరూ ఒకే డిపార్టుమెంటు కావడం ఒక అదృష్టం. ఆ వూరు విషయాలు, ఆఫీసు వ్యవహారాలు నరహరికి తెలిసివంతగా మురారికి తెలి యవు. వైగా మురారి పైపై విషయాలు మూత్రమే గ్రహించగలడు, నరహరి కొంత లోపలి విషయాలు కూడా గ్రహించే చాకచక్యం గలవాడు.

ఆ నాడు మురారికి నరహరి అన్న ఆఖరిమాటలే అర్థంకాలేదు. ఆ అమ్మాయిని రానివ్వవద్దంటాడు ఎంచేతో ఎలా చెప్పడం? ఈ వూరు వచ్చిన ఒకటి రెండు కోజుల్లోనే కొంతమ్మగాదు తన భార్యతో పరి చయం చేసుకుంది. అనుభవంలేని తన భార్యకి అన్ని

విషయాల్లోనూ పెద్దదిక్కుగా ఉంటోంది. వచ్చిన పదిహేను, యిరవై రోజుల్లోనే నారికుటుంబం తామూ యింత కలిసి మెలసి ఉండడానికి విజన్యం తిరసంబంధమో కారణం అనిపిస్తుంది కూడా. నిజం చెప్పాలంటే యిప్పటికామె ఒక్కసారి తిరిగి కంట బడిలేదు. పిల్లలు తిని చూడకుండా ఒక్కరోజు ఉండిలేదు. అలాంటివాళ్ళని ఎలా కావడం? సాయంత్రం తెలుసుకోవాలి ఈ విషయం!

2

“ఏమిటిరా నరీ! ప్రాద్దున్న అలా అన్నావ్. ఏం ఆ అమ్మాయిని రానిస్తే...”

“నీకు తెలియవురా తిరవారి ఫలితాలు. ఆ అమ్మాయి అమాయకమైనది. కాని వారి యింటి చరిత్ర...”

“చరిత్ర కేమందిరా. తిండి పోయాడు. తల్లీ ఆన్నీ మానుకుంటూ వస్తోంది. పెద్దబ్బాయి కొంచెం తిక్కచకం. మిగతావాళ్ళు చిన్నవాళ్ళు. చాలా కలిసి కట్టినవాళ్ళు లాగే ఉన్నారు.”

“నీ కంటే తెలుసు. ఆమె గతజీవితం అంత విసుద్దమైంది కాదు. ధర్మపోయిన క్రొత్తలో ఆమెని గురించి తెప్పగా చెప్పుకునేవారు. ఇప్పటికీ ఎవరిని కడి లించినా అకథ చెబుతారు.”

“నువ్వ నమ్ముతోవా?”

“ఏది నిర్ణయించుకోలేక పోతున్నాను. పది మంది చెబుతోన్నప్పుడు అబద్ధం ఆవుతుందా అనే అని పిస్తోంది. కాని పూర్తి విశ్వాసం కలగడంలేదు.”

“ప్రజల నైజగుణం నీకు తెలుసుగా. ఏమోలేక పోయినా గాలిపోగుచేసి అభాండాలు వేస్తారు. నువ్వుకూడా...”

“నివ్వలేనిదే పొగ వస్తుందిరా?”

“కొరికిందిరా, దొడ్డప్రశ్ని. ఎవరు వేసినా అదే ప్రశ్ని. సమాధానం రానిప్రశ్ని. ఏదోమోనీ పొగ అనుకుంటే లేక పొగనే కల్పించో అల్లకూడెయో? పతే నువ్వు ఆమెని చూశావా?”

“ఆ ఒకటి గెంతుసాట్లు...”

“ఎన్నేర్లుంటాయి?”

“ముప్పయి దిరిదావు.”

“అంటే చిన్నపిల్ల కాదన్నమాటేగా. అప్పుర సలా ఉండెనుకదా?”

“.....”

“ముప్పయ్యేళ్ళ సామాన్య అందకలైకి ఆ విధంగా అంటకట్టారంటే ఏమనుకోవాలో అర్థంకావడంలేదు. అయినా ఆమె యేకాంతంగా నివసించడంలేదు కదా. పిల్లలు-అంగుళో ఎదిగినవాళ్ళుగూడా-ఉన్నతిల్లి,తెప్ప చారినీ పడిందంటే నిలవుతుందా అని. పోనీ ఆవుతుందనే అనుకున్నా, అదిక్క నుణంవల్లా యింక ఆమెలో మంచిగుణాలు, మానవత్వం, ఉపకార లక్షణం ఉండవనీ, ఆమెనింక దగ్గరకు రానియ్యకుండా సంఘంలో దూరంగా ఉంచేయ్యాలనీ ఆ సడిం అవ్వాడయం అంటాను.”

“అబ్బబ్బ! నీదంతా వికంపవాదనేరా!”

“ఆవును. దాంతో అందరూ ఏకీభవించరు. పోనీ చదువుకున్నవాడిని నాకు ఆత్మజీవంటినాడినీ నువ్వేనా అర్థచేసుకుంటేచాలు.”

“అంచేత ఆ అమ్మాయిని రావడం మాన్పించలే వన్నమాట.”

“ఎలాగరా? వస్తోంటే ‘వద్దు బా’ అని చెప్పడం యింకా చేతనవడంలేదురా?”

“ఈ ఊరు మంచిది కాదురా. అంగుళాని....”

“వేస్తే ఆ అభాంపం వామిదికూడా వేస్తారు అంటేనా. కానియ్యిన్నిండా మురిగినవాడికి చలేమిటి?”

* * * * *

ఏకాయుంపి ఇంటికి వస్తూన్నంతసేపూ మురారికి వరహరి చెప్పిన విషయాలే బుర్రలో కదులు తున్నాయి. ఆ ఆలోచనల్లో కొంతమృగాలే ఎక్కువ స్థానం ఆక్రమించుకున్నారు. ఆమెనిగురించి వరహరి ఎంత చురుకైనగా మార్చాడా? అసలామె అటువంటి దింటే తమ నమ్మకాలేపోతున్నాడు. తన భార్యకూడా ఆవిషయంలో ఎటువంటి అనుమానం చెలిబుచ్చలేదు.

అయినా వరహరి అంతగా చెబుతున్న విషయాన్ని తను మనస్ఫూర్తిగా ప్రోపి చేయలేకపోతున్నాడు. ధర్మ పోయినక్రొత్తలో ఆమె తప్పటడుగు వేసిందేమో! అప్పటికామె వయస్సు ఏపాతికో ఉండి ఉండవచ్చు. అంతివరకూ ఆనుభవించిన దాంపత్యజీవిత మాధుర్యం ఆమె వెంటనే మరిచిపోలేకపోయిందేమో?

లేదా ఆధిపత్యో ఆమె హృదయపూర్వకమైన ఆనందిం
అనుభవించలేకపోయిందేమో! కొందరు మనుష్యులు
ఆకలిని అరిక్కుకోలేరు. ఎంత రోగంతో బాధపడు
తున్నా, ఎందరు డాక్టరు వద్దనిచెప్పినా, అలా చప
లత్వంకలవాళ్ళు వాళ్లే బాధపడుతామని మనకెందు
కని ఉరుకోమాడదా మిగిలినవాళ్ళు? యిదే తిండి సమా
ధానంలాని ప్రశ్న. మైగా ఎప్పుడో ఒకసారి కాల
బారించని యింక ఎల్లకాలమూ అంటేని యింక ఆ
వ్యక్తిలో పశ్చాత్తపమా, బాగుపడినామనే రోగిక
ఉండవని అనుకోవడం, ప్రస్తుతం అవ్యక్తమీరిధానం
ఎలాఉందని చూడకపోవడం—యీవారెవరైనా ఈ
లోకం ఎప్పుడు చేరువెం మానేస్తుందో కాని.

అలా ఆలోచించుకుంటూ యింటికి వచ్చేప్పటికి
కాంతిమృగాని పాప పక్షిగిడి నవ్వుతూ ఎదురువచ్చింది.
అనుమాన కళింకిత హృదయం కొవసంవల్ల వెంటనే
చిగునవ్వుతో ఆమెని అదిరించలేకపోయాడు. కాని
ఆమెలోని అమాంకత్యనూ చిలికి తివం చూసి, తన
తెలివి తక్కువకి తనే సిగ్గుపడి, ఆ అమాంకంతో
మామూలుగా ఉండగలిగాడు. ఏ మాత్రం కాస్త
సావకాశం వచ్చినా కాంతిమృగాని విడుదుమే
ఆలోచిస్తూ ఉండేవాడు మురారి.

ఒక ప్రక్క ఈ విధంగా ఉంటే ఇండ్లో
ప్రక్క ఆఫీసులో కూడా అనేక సమస్యలు ఎదురవు
తున్నాయి మురారికి. ఆఫీసులో ఉండే వారి నైజ
నుజాలు చూస్తూంటే అతనికి ఆర్థికంగా వేసేది.
కొందరు ఎంతసేపూ అధికారి మెప్పుకోసం ఎందుకు
ప్రాకులాదితాలో, కొందరు ఎదటి వాడి బాధమాని
ఎందుకు కళ్ళిందొ నిద్రలు పొసుకుంటాలో, కొందరు
ఎప్పుడూ, ఆకారణంగానే ఎందుకు ఎదటివారిని
విమర్శిస్తుంటూ ఉంటాలో అతనికి అర్థం కాలేదు.
పోనీ యిందువల్ల వారెవైన ప్రత్యేక ప్రయోజనం
సాధించారా అంటే యేం లేదు. ఇటువంటి వాతావర
ణంలో తాను తప్పకుండా పేరుచేయబడి విమర్శలకి.
అయిస్టాల్ కి ఆగ్రహాలకి గురికావలసి వస్తుందని
ఎందుకో అనుమానం వేసింది మురారికి. అందుకని తన
జడర్బాలు, ఆశయాలు మానుకుని నారిలో ఒకడై
పోవడమా? విగ్రహంతో ఎదురునిలిచి కాపాడుకోవ
డమా తీరనిసమస్య అయిపోయింది అతనికి.

అందులోనూ ఆ శ్రీశైలం ఎందుకు తనమీద
అంత యిదిగా ఉంటాడో అర్థంకాలేదు మురారికి.
తన దీనినను కాదు. తానెప్పుడూ ఆతని ప్రస్తావన
లేలేదు. తనకి అతనికి అంత పరిచయంకావలసిన ఆవ
కాశం లేదు. అయినా ఎందుకు అతడు తనని, తన
పేరు భాషలనీ అంత యిదిగా విమర్శిస్తున్నాడో ఎంత
ఆలోచించినా తెగలేదు. చివరికి మొట్టమొదటి

రోజున నరహరి చెప్పిన విషయం చిటుక్కున జ్ఞాపకం
వచ్చి నవ్వుకున్నాడు మురారి.

3

రోజురోజుకీ శ్రీశైలం మురారినిగురించి చేసే
విమర్శలు మిరిమిగులుతున్నాయి. ఆ యి నా మురారి
తెక్కనేగుడించేడు. తన ప సేమా, తన నొద్ద వేమా
అనే ధోరణిలో పాడున్నాడు. ఒకరోజున నరహరి
పాడావిడిగా వచ్చి

“నీమీద పడ్డాడేరా ఈ శ్రీశైలం? ఒకే సారి విమ
ర్శలు ఒకే సారి వ్యాఖ్యానాలు?”

“మామూలేగా?”

“అయితే నే నెప్పుడమెందుకు? అంతకంతకీ
శృతిమించుతోందనే నెప్పుడానికి వచ్చాను. మొన్న
ఆతూరు వడిలే కాస్త్రీ చెప్పాడు, నిన్ను గురించి నీకు
అక్కడ ఒకే నొద్దవట. అక్కడ నీ ప్రసరన
పాడియిపోవడంవల్ల నే ఇక్కడికి బదిలీచేశాడట!
ఇంకా...”

“అందుకనే ఆతూరులో చాలామందికి
ఛామిల్లెండే అయ్యాను. అయినా నరహరి! అప్పు
డిప్పుడు వాడు ఈ విమర్శలు విని నవ్వు పొడుచేసు
కోవాలో, తెక్కచెయ్యకుండా తిరగాలో అర్థం
కాదురా? ఎంతకొదమకున్నా, ఏమాలేదానికి ఆప
నిందివేశారే అని నవ్వు బాధపడుతూ నే వుంటుం
దిరా? అత్యధికానం కలవాళ్ళేకన నెట్టుకువస్తున్నా”

“నవ్వు బాధపడతావని వాడు తెలుసురా! ఏనా
నెప్పుకపోలే నీకు విషయాలు సరిగా అర్థంకావని
చెప్పడం. వాడి నైజమే అంత అని చెప్పాను కదరా!
అంతేకాదు, ఆ అమాంకంతిల్లి నిన్ను పట్టించుకోడా
అంటున్నాడు ఒకటిరెండు చోట్ల. ఇదే నలుగురి
నోళ్ళను...”

“పసుతుందంటావ్. కానియ్యి. ఇంకెం చేస్తాడు?”

“అదికాదురా! పోనీ ఇప్పుటికయినా...”

“ఒరేయి వరీ! ఒకమాట చెబుతాను విను. ఎవరి
నైజనాన్ని ఎవరూ మానరని నువ్వే అన్నావుగా.
ఆకారణంగా ఇలాంటి అపవాదాలు లేవదీయడంవల్ల
దీని అంతం చూడాలనే పట్టదట యెక్కువైతోం
దిరా! సరే తిక్కలక్షణం నా నైజనం అని నీకు
తెలుసుకదా! కానియ్యి యేం జరుగుతుందో?”

“నీ యిష్టం మరీ.” అని పల్లిబోయాడు నరహరి.

మురారి ఆలోచనలో పడ్డాడు. చివరికి అను
కున్నంత అయింది. ఈవిషయం తెలిస్తే కాంతిమృ

గాగు ఎంత యిదయిపోతాలో? యింక పాప తనింటికి రావడం మానేస్తుందేమో? తనకి కాలక్షేపం అయ్యే అవకాశం ఉందేమో? అయినదానికి, కానిదానికి ఆదుకునే పెద్దదిబ్బక యింక తనకుటుంబానికి ఉండవలసివూట!

అయినా యీ వాడు చేసేవాడు మంచి చెడ్డలు కూడితేమో అని మురారికి ఆశ్చర్యం. తన వయస్సెంత, ఆమె వయస్సెంత? మహాజంటే తనకంటే ఆమె పెంకుమూడేళ్ళు పెద్దయేమో? అంటే తన అక్క యాడన్నమాట. ఛీఛీ మనుష్యులకి అసలు విచక్షణ లేకుండా బోయిందంటే? ఈ విషయం ఆలోచిస్తే మురారికి యింకో అనుమానం కూడా బయలుదేరింది. ఈవిషయమే ఆకోలా, ఆకోలా తన భార్యకి కూడా తెలిస్తే ఆమెవమ్మిదే ఇంక తరుసంసారం? పైస ఊహించలేకపోయాడు. చివరికి యేది యేమయినా సరే శాంతమ్మగారి కుటుంబంతో తనకుటుంబానికుంటే పరిచయం పొందవలసినదే దృఢనిశ్చయానికి వచ్చేవాడు మురారి.

అటు సరహరికూడా అనేకవిధాల యిదయిపోతున్నాడు తన ఆ పనులనుమీదపట్టే యీ సీలపనిండ్కి. మిగిలిన స్నేహితులు శ్రీశైలం ఎంతభుట్టిగా వాదిస్తున్నా, మురారి ఆలాంటివాడంటే అతిని అంతరాత్మ ఒప్పుకోవడం లేదు. అక్కడకి, శ్రీశైలాన్ని సరహరి ఎక్కడిక్కడ భంజించుకుంటూ వస్తూ, మురారిపైస అతినికి యేర్పడిన గురఖీ ప్రాయాన్ని తొలగించడానికి ప్రయత్నించాడు. ప్రతివాదానికి యేదో విపరీత ఆరంభమై గిరి అనుమానాన్ని బలపరచేవాడు శ్రీశైలం. కావలసినదే తాను మరో అధినితి ప్రవర్తనని సోదాహరణంగా నిరూపిస్తానని సరహరితో శ్రీశైలం ఛాలెంజ్ కూడా చేశాడు.

* * * *

ఒకరోజు రాత్రి సరహరి యింటికి హుటాతుగా వచ్చాడు శ్రీశైలం. తన వాదానికి పాక్షిం చూపిస్తానని, అంతకుముందే మురారి శాంతమ్మగారింటికి వెళ్ళి పట్టు ప్రబల నిద్రాసం దొరికిందని, తానువచ్చి చూసుకోవద్దన్న సెప్పాడు సరహరితో. శ్రీశైలం సైన్యానికి ఒక ప్రక్క కోపం, స్నేహితుని అవస్థకి ఆవేదన ఒక్కసారి పెల్లచికొయి సరహరికి. వెళ్ళుకొనుచునుంటూనే శ్రీశైలంనెంటునడిచాడు సరహరి. పిధి మొగ్గలోకి వచ్చినితర్వాత శాంతమ్మగారి యింటిపైపు పరికిలనగా చూస్తూ నుంచోయని మురారి ఆయింటిలోంచి రావడం తగ్గమనే శ్రీశైలం నొక్కి చెప్పాడు. కొద్దిసేపటికి గూడకలుతో ఎవరో శాంతమ్మగారింటిలోంచి మురారియింటిపైపు రావడం కనపడింది. సరహరికి

అనుమానం, శ్రీశైలానికి ఆనందం ఒక్కసారి కలిగాయి. కాని ఆ వచ్చిన వ్యక్తి మురారియింటిముందు నిలచి “మురారిగారూ!” అని పిలవడం, మురారి బయటకు వచ్చి మాట్లాడటం చూసిన సరహరి కోపం ఉండబట్టలేకపోయాడు.

“అయినా సీప్రతాపం. ఆతను శాంతమ్మగారిపెద్ద బ్బాయి. ఏదోపు ధనం ఇవ్వడానికి వచ్చాడు. శ్రీశైలం నీకిదేం బుద్ధోయ్? ఎంతసేపు ఎదుటివారిమీద అభాండాలు వేయడమే సీప్రతుకయిందా? వాడి చేతుని కళంకపడుస్తే నీకేం వస్తుందోయ్” అని నాలుగూ అనేశాడు.

“అమ్మ! మీవాడా.....” అంటూ తప్పుకున్నాడు శ్రీశైలం.

ఆవాటి సంభుటవలో శ్రీశైలానికి కొంచెం చిన్నతనం అనిపించింది. అంతే తన అనుమానం నిరాధారంకాదని ఎప్పటికైనా సరహరిచేతి ఒప్పించాలని ఆతను శతవిధాల ప్రయత్నంచేస్తున్నాడు. పట్టుదల ఎక్కువఅవడంవల్ల మురారిప్రవర్తనని మహానిశితంగా పరిశీలించడం మొదలుపెట్టాడు.

ఒకనాటి సాయంత్రం అప్పుడే చీకటిపడుతుంది శ్రీశైలం సరహరిని హడావిడిగా నెంట్ పెట్టమని వస్తున్నాడు మురారియింటిపైపు. సరహరికి అర్థంగావడం లేదు, ఎంత అడిగినా యేం చెప్పడంలేదు శ్రీశైలం. ఆఖరికి వారియింటిముంగుకువచ్చా శ్రీశైలంకలుపుగా “వెంట్టిపోరి ఆలచ్చిగాడు చెప్పినమాట పట్టుకుని నీకుపాక్షిం చూపించలేకపోయాను. చివాట్లలిన్నాను. ఈపారి వాడు ధ్యయంగా దొరికిందిపాక్షిం. శాంతమ్మయిప్పుడే మురారియింటిలో ప్రవేశించడం వాకళాం చూశాను. ఈ సమయంలో ఆ నువోరిల్లికి మీప్రియ స్నేహితుడియింట్లో పశేమిటోయ్?”

సరహరి మెల్లిగా అంటున్నాడు.

“నిజమే. నువ్వు మాశవా? అన్యాయంగా ఒకరిని.....”

“పిలవోయ్ మీవాట్టి. లేరుతుంది భాగోతం”

ఇంకేం అనలేక సరహరి తలుపు తట్టతూ “మురారి మురారి!” అని పిలిచాడు. తెండుమూడు సార్లు పిలిచినతరవాత “లేరండీ” అనే సమాధానం వినిపించింది ఆ గొంతుక మురారిభార్యది కాదని సరహరికి స్పృహపడిపోయింది. అయితే మరి ఆ గొంతుక శాంతమ్మగారిదేవా? శ్రీశైలం అనుమానం ... అతినికి మతిపోతోంది. శ్రీశైలం విడుపువత్తు అతినికి గుర్తురం ఆయిపోతోంది. ఏం చెయ్యడం?

“అజేమిటిరా అక్కడ నుంచుని యేంచేస్తున్నావు?” అనే ప్రశ్నతో తల మెకలైదు

యిద్దరూ. రెండు చేతుల్లోనూ ముందుసీసాలు, పాట్లాటా, పట్టు పుచ్చుకుని మురారి వస్తున్నాడు. శరీర మంత ఒక్కవారి లేరికయిపట్టయింది సరహారికి. కాళ్ళక్రింద భూమి తివ్వకుంటూన్నట్లనిపించింది శ్రీశైలాలికి.

“అదేమిటిరా?” అని మాత్రం అవకలిగాడు సరహారి.

“మందులురా! రెండుకోజలమంచి మా ఆవిడకి జ్వరం జోకులు. వానాయిబ్బంది పగుతున్నావనుకో. పాపం ఆ శాంతిమృగాని పిలుపు వస్తున్నా వచ్చిచూసి అడుగుంటున్నాను కనక సరిపోతోంది లేకపోతే...”

“చెప్పావుకాదీంరా? విన్నారా శ్రీశైలం గారూ! రండి మనం వెడదాం.” అంటూ లాక్కు పోయాడు సరహారి. మురారి యేం అర్థంకాక తల పోయాడు.

4

కోడికోజల తరవాతి కలుసుకున్నప్పుడు సర హారి, మురారి కంత చెప్పాడు. అతని ఈ అర్థించేది పగ ఎరుకుకా అని మురారి ఆశ్చర్యపోయాడు. సర హారి అన్నాడు.

“కొందరు కొందరు మనస్సులు అంతేరా? ఏం ప్రయోజనం లేకపోయినా ఎదిటివారు సుఖంగా ఉంటే ఓర్వలేరు. లేలుకుట్టడానికి కాకి గట్టుచేయ డానికి కొంగం ఎవరు చెప్పగలరు?”

“అదికాదురా మానసికశాస్త్రం ప్రకారం తిను కోర్కెలు తీరనివాళ్ళు, అవి ఎదిటివారిలో తీరు తున్నట్టు చూసినప్పుడు వారిమీద ద్వేషంతో ఉంటా రెమా! అది ఒక్కటే తిప్పిస్తే మినిషి మంచినాడి లాగే కనపడతాడు. చాలాబాగా పాడతాడు. మంచి నటకుడు. అయితే నేం...”

“వాడి నవనవిమాత్రం బాగుండి యేకిసింది కనకనా ఎదిటివారిని తివ్వ పట్టడానికి. ఆయ్యగారి భాగ్యాలేం తెలియనివారి దిగ్గర చెప్పి ఈ కబురు.”

అంతలోనే శాంతిమృగాని పాపవచ్చి “మా ఆమ్మ యేకుస్తోందండి మామయ్యగారూ! ఈ ఉత్తరం మీకు యిచ్చి రమ్మందండి.” అంటూ ఒక ఉత్తరం యిచ్చి వెళ్లింది. మురారి అందుకుని సరహారికి యిచ్చాడు. చివరిదాకా చదవకుండానే సరహారి ఒక్కవారి గుప్త మన్నట్టుగా

“ధండాలుడు. చివరకి ఎంతకీ ఒడిగట్టాడు. ఈసారి కనిపించని వీడివని చెబుతాను. ఎదిటివాడి మీద లేవనం అనుకున్నాడు కాబోలు చె.....” అని అరిచాడు.

మురారికి అర్థంకాక “ఏమిటిరా?” అని అడి గాడు. సమాధానం చెప్పకుండా ఆ ఉత్తరం అందిం చాడు. దిగువుకున్న మురారి మొహంలో బాగా స్వపంగా కనిపిస్తోంది. “పాపం అందుకే యేకుస్తోంది కాబోలు శాంతిమృగాని, నే చెప్పలేదురా! ఇది కూడా ఒక మానసికవ్యాధి లక్షణం అని, అయినా.....” అని అంటూంటే శ్రీశైలం పగుగతుకుంటూ వచ్చాడు. “సర హారి! సరహారి! నీ కోసం మీ యింటికి పగుగత్తును. శాశ్వతం ఒక పదిరూపాయలం పేయిదూ నీకు పుణ్యం ఉంటుంది. మా ఆవిడ చావుబ్రతుకుల్లో ఉంది. ఇంజక్షన్ యిస్తేనే గాని.....” అంటూ చేతులు పట్టుకోబోయాడు. సరహారి యింక ఉండవట్టలేక పోయాడు.

“పోనియ్యిపోయే శ్రీశైలం. ఆవిడ పోతే నేం ముందుప్రయత్నాలు చెస్తున్నావుగా! సమాధానం వచ్చేదాకా చూడు.”

“చేకొళ్ళం కాదు సరహారి! చాలా అవసరం” అని చేతులు పట్టుకున్నాడు శ్రీశైలం. విడలించుమని:

“నీ పాపాత్ముడా! నీ స్వర్గ రిగిరితే నీ పాపం. దూరంగా ఉండు. నీ వ్యధకుణంవల్ల ఎందిరినీ ఉమడు పెట్టానో అది తగలకుండా పోతుందా? ఏమిటి వ్యధ వని?” అని ఉత్తరం చూపించాడు.

శ్రీశైలం యేం మాట్లాడలేక నుంచున్నాడు. అతని ముహూంలో ఆవేదన అవమానం కలిసి నల్లగా వ్యాపించాయి. అంతకన్నా నిరాశాజీవి ఉండవని పించింది మురారికి. చటుక్కున లోపలికివెళ్లి పది రూపాయలనోటు పట్టుకువచ్చి,

“శ్రీశైలం గారూ! యిదిగో పట్టుకువెళ్ళి యింజక్షన్ కోనుక్కురండి. చూపాడు కొంచెం విసుగుమిది. వాడిమాటలు లెక్కచేయకండి.” అంటూ అందిచ్చాడు.

శ్రీశైలం తన చెవులని తాను నమ్మలేకపోయాడు. మెల్లగా సంతాళించుకుని వలకుతున్న చేతులతో బాటు మురారిచేతులు పట్టుకుని శ్రీశైలం:

“మురారిగారూ! మీరు నిజంగా చే...” అని అంటూంటే,

మురారి చూటికి అడ్డువచ్చి,

“మందు మందు పట్టుకురండి.” అంటూ పాగ నంపాడు. మెట్టుదిగుతున్న శ్రీశైలం పైనుద్ధిలో కళ్ళు ఒత్తుకోవడం చూసి మురారి ఒక్క నిటూర్పు విడిచాడు.

అర్థంకాక చూస్తున్న సరహారి భుజంతక్కుతూ “నువ్వన్నమా లేకదరా? ఎవరి నైజగుణాన్ని ఎవరు మార్చుకోగలరు?” అంటూ లోపలికి తీసుకువెళ్ళాడు.

రష్యా యువ మేధావులు

కేథరిన్ ఫోర్

* గత సంచిక తరువాయి

బొగోసా ఆమెరికాలలో కూడా చదువుకున్నవారిలో ఎక్కువమంది రెలివిజేట్లలో చాలా సంపాద పడింగానే కనిపిస్తారు. వీరిలో అంతగా చెప్పదగ్గ ప్రత్యేక శక్తులు కనిపించవు. ఈ బాధకు బహుభా రష్యాలోను ఉన్నారని అయితే వీరికి వారికి ఒక పెద్ద కేదా కనబడుతుంది. బొగోసా ఆమెరికాలలో ఇలాంటి వారంతా ప్రతికాస్వాతంత్ర్యము, పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యము, కళారంగంలో కొత్తికొత్తి భోరణులు—అన్నీ తమకు ప్రాప్తవాయ సిద్ధింగా సంగ్రహించిన వారసత్వమునే భావిస్తారు.

రష్యాలో ఒక మానవ రోజులపాటు పర్యటించిన, తరువాత — ప్రతిపక్షం మాటే వినిపించని రష్యాదేశంకంటే ప్రతిపక్షం ప్రవాదాయం యథాతథంగా అంగీకరించే ప్రజాస్వామ్యదేశాలంటేనే నాకెక్కువ ఆభీమానం ఏర్పడింది. ఆమెరికాలో మ్యూజికల్ గ్రూపులలో సామాన్యంగా వాన్ గో పాడుతుంటున్న పువ్వుల చిత్రాల నకళ్లు వేచుకుంటారు. రష్యాలో ఎక్కడదూసినా బ్రహ్మాండంగా ఉపన్యసిస్తున్నట్లున్న రెనిన్ ప్రచారచిత్రాలే! నాకా రెనిన్ చిత్రాలకన్న వాన్ గో చిత్రాల నకళ్ళే వయ మనించాయి! ఎంతటిపిజేసినా వాన్ గో కు ప్రసిద్ధ చిత్రకారుడు గదా!

రష్యాలో మేధావులకు, సామాన్య జనానికేమగ్గ ఒక కేదా కనబడుతుంది. మేధావులలో చాలామంది రష్యాలో జీవితపరిస్థితులన్నీ చక్కగా ఉన్నట్లే మాట్లాడతారు. వీరినోట వాటికి సంబంధించిన విమర్శలు వినిపించవు.

రష్యాలో జీవితపరిస్థితుల్ని గురించి విమర్శించే వారెక్కువగా విద్యార్థులు. కొందరు చిన్న పిల్ల

వర్తకులు కూడా ఇలాంటి విమర్శలు చేయడంకంటే. ఒకసారి నేనొక మార్పులోకి వెళ్లి 6 రూబుల్స్ చ్చి ఒక పాటలపుస్తకం కొన్నాను. “ఆమెరికాలో అయితే ఈ పిల్లలతో ఒక గూటు కొనకొక్కవచ్చును!” అన్నాడనుకొనిందా కూర్చున్న ఆవామి. నేనెంతో కావించెప్పినా అతిగాకు నామాట వినిపించు కొలేదు. నాకు పరిచితుడయిన ఇంకొకవ్యక్తి ఇంత కన్నా విద్వహంగా మాట్లాడాడు.

రష్యాలో విద్యార్థులు చాలామంది విద్యార్థి జేతనాలమీదే కాలక్షేపం చేస్తూంటారు. నేను వారి మర్యాదా ఆదరణలు చూచి నిర్భాంతిపాశును! వారిలో కొంతమంది నాకెన్నో బహుమతు లిచ్చేవారు. చివరికి నేనీ మర్యాదాదరణలు ధరించలేనంత స్థితికి వచ్చేశాను. ఒకవిద్యార్థి “మీకు పువ్వులంటే ఇష్టమేనా?” అన్నాడు. నేనిక ధరించలేక పువ్వులంటే నాకు బాధగా ఉన్నదేను!” అన్నాను. అతిగాకు కొంత ఆశ్చర్యపడ్డాడు. ఎలాగైనా ఆహార మానా లాభ పడిరించుకోదానికి నేనొక మాట్లాడాను. రూబుల్ డాలర్ మారకంలేదు విపరీతంగా పెరిగినా లక్ష్యపెట్టకుండా చాలామంది నాకెన్నో బహుమతు లిచ్చారు.

ఒకసారి ఒక విద్యార్థి నాతో మాట్లాడుతూ తన కుటుంబం ఇంకొక కొత్తవాటాలోకి మారిపోతూందని అన్నాడు. పూర్వపు వాటాలో 6 కుటుంబాలున్నాయనీ అందుచేతనే కొత్తవాటాలోకి మారుతున్నాయనీ చెప్పాడు. నేను కొంచెం లోకస్యంగా మాట్లాడి ఉండి వలిపింది. కాని అతని పరిస్థితి విని కొంచెం బాలిపడు తున్నట్లు మాట్లాడాను. దానిమీద అతను వెంటనే సర్దుకున్నాడు:

“అచ్చే! ఆ ఇల్లు చాలా బాగుంది. బాగా పెద్ద వాటా. అయితే అది మాకంత బాగా పరిపోలేదు.”

అని పరస్పర విరుద్ధమైన వాక్యాలతో నీళ్లు నమిలాడు. అతనికి తానన్నమాటలో పూర్వోపర విరోధం ఉన్నదని పూర్తిగా బోధపడింది.

చాలామంది విద్యార్థులు తమకు ముందు ముం జేవో పెద్దపెద్ద ఉద్యోగాలు వస్తాయనే ఆశతో ప్రస్తుత పరిస్థితులను గురించి అంతగా పట్టించుకోరు. తమ పరిస్థితులంతగా బాగుంపకపోయినా విద్యార్థుల గోడు పట్టించుకోక పోవడాని కిదే ముఖ్య కారణమై ఉంటుంది. రష్యాలో గొప్పగొప్ప కళాకారులు, ఇంజనీరులు, శాస్త్రవేత్తలు చాలా పెద్ద పెద్ద జీతాలే తీసుకుంటారు. నేనొకసారి పాశ్చాత్య దేశాలలో శాస్త్రవేత్తలు వ్రాసిన వ్యాసాలకు ప్రతిఫలం ఇచ్చి ఆలవాటులేదనీ, కొంతమంది శాస్త్రవేత్తలు తమ వ్యాసాలు ప్రకటించినందుకు కొద్దో గొప్పో ముట్టె కెప్పుడంటూ కూడా కద్దినీ అన్నాను. ఆ మాటలు విని రష్యా శాస్త్రజ్ఞులు కొందరు విద్వంసపోయారు!

అమెరికాలో గ్రంథకర్తలు తీసుకునే రాయరి టీలంతకంటే విని కొందరు రష్యా రచయితలు చాలా జాలిపడ్డారు. "పాపం! అంతంత చిన్న మొత్తాలా?" అని రెట్టించి రెట్టించి అడిగాడు. మరి కొందరు హేళనగా నవ్వారు. విద్యార్థులు సామాన్యంగా తమకు ముందు ముందు పెద్దజీతాలందితీరతాయనే అనుకుంటూఉంటారు. చాలామందికిది చాలా సామాన్యంగా జరిగే సంఘటన లాగే కనిపించింది. వీరిలో కొద్ది మొత్తాలతో కాలం గడుపుకునే ఆర్మీనాల్స్ ఫోండి చాలా తక్కువ. కానీ కొంతమంది వస్తుప్రదర్శన కాలంలోను, గ్రంథాలయాలలో చిన్న చిన్న ఉద్యోగాల కోసం కూడా అభిప్రాయం. ఇలాంటి ఉద్యోగాలలో స్వార్థింత్రయంసా రెక్కువ. జీతాలు తక్కువైనా తమకిష్టంఉన్న విషయాలమీద పరిశోధనలు పాగించుకోవచ్చును. శాస్త్రపరిషత్తుల లోను, విశ్వవిద్యాలయాల లోను వై అధికారుల అధికారం - హంగామా జాస్తీ. కనుకనే విద్యార్థు లీచిన్నచిన్న ఉద్యోగాల కెగ బడతారు.

పాశ్చాత్యదేశాల సౌఖ్యాలు, జీవిత సౌకర్యాలు నానాటికీ పెచ్చుపెరిగి పోతున్నాయి. మన పాశ్చాత్య దేశాల జీవనప్రమాణాల అంతరపులలో కూడా కొంత తారతమ్యం కనిపిస్తుంది. ఇవన్నీ వేరీజా వేసుకుని చూసినా రష్యాలో ఆర్థిక పరిస్థితులు, జీవిత

పరచాలా క్లిష్టంగా కనిపిస్తాయి. ఈ క్లిష్ట పరిస్థితుల ప్రభావం మేధావుల మీద కూడా ప్రసరించింది. యుద్ధ కాలంలో రష్యావారు ఆ సేకమైన బాధభనుభవించారు. అందుచేత ప్రస్తుత పరిస్థితులు చూసుకుని రష్యాదేశీయులంతా హాయిగానే ఉన్నామని అనుకుంటున్నాను. మేధావులు కూడా తమసాధారణసౌకర్యాలతోనే తృప్తిపడతారు. చాలామందియుద్ధకాలంలో ఎన్నెన్నో ఇబ్బందులు పడ్డామని ఎంతో విద్వారంగా చెప్పుకుంటారు. కొందరిది అంతా సహజ మేళవ్వుటూ మాట్లాడితారు. కానీ అందరు, లెనిన్ గ్రాడ్ నగరం ముట్టడి సమయంలో ఆకటిబాధతో అలమటించామని నేలంటారు. అబ్బంది ఏవోకొన్ని రోజులతో అంతరించలేదు కొన్ని సంవత్సరాల లాగానే కొనసాగింది. నేను లెనిన్ గ్రాడ్ నగరంలో ఉన్నప్పుడు--చక్కడికి వెళ్లి నా--"యుద్ధం రోజుల్లో 125 గ్రాములరేషన్ గె!" అన్నమాట ఏకగ్రీవంగా వినిపిచింది. అమాటఅవడాని కెవరు విడిచిపెట్టలేదు! తమఇబ్బందులు కష్టిపుచ్చడాని కెవరూ ప్రయత్నించలేదు! నేనక్కడ ఉన్న రెండుమూడు రోజులలోను, యుద్ధపు రోజులలో బాధపడిన వారినిచూచి కనిపెట్టి వేళాను. లెనిన్ గ్రాడ్ నగరం ముట్టడి తొమ్మిది వందల రోజుల వరకు ఏకధాటిగా కొనసాగింది. కీవ్ నగరానికి కూడా ఇలాంటి అవస్థే పట్టింది. అన్న వస్త్రాల శోకాలు లేకుండా ఇవ్వడందరికీ అన్ని సౌకర్యాలు ఏర్పడ్డాయి. కానీ యుద్ధపు రోజుల్లో లెనిన్ గ్రాడ్ నగరంలో చిక్కపడిన వారందరి ముఖాలలోను వార్ధక్య చిహ్నం లేర్పడ్డాయి. ఆ సమయంలో లెనిన్ గ్రాడ్ నగరం కాళీ చేపించిన వారిలో ఈ చిహ్నాలు కనబడలేదు. వీరంతా ఎంతో కులాసాగా ఉన్నట్టు కనిపిస్తారు. వారికి వీరికీ లేదా ఇది.

రష్యా పౌరులంతకు పూర్వం ఎన్నెన్నో ఇబ్బందులు పడ్డారు. అందుచేత అందరికీ చక్కని మర్యాదా ఆదరణ లుపడ్డాయి. గట్టిగా మాట్లాడడం కూడా ఆ మర్యాదే! ఆరిగా అభివయిస్తూ మాట్లాడడం కూడా అనాగరక చిహ్నమే! నేటి రష్యా పౌరులలో మర్యాదాదరా లెంతో విచిత్రంగా కనిపిస్తాయి. కానీ సామాన్యపౌరుల మర్యాదదారాలకు, పెద్ద పెద్ద జీతాలతో జేబులు నింపుకునే అధికారుల మర్యాదాదరాలకు చాలా తేడాఉంది. ఈ అధికారులు ప్రజామాలు చేసుకుని పెట్టెలు పెట్టెలు సిగరెట్లు తిగబెడుతూ

చాలా చాలా ఎచ్చెట్టుగా కనబడతారు. వీరి మాటలు దవం దుర్బరం! సామాన్యపాఠులలో మర్యాద చాలా సహజంగా అమాయకంగా ఏర్పడినట్లు కనబడుతుంది. ఒకసారి శేనోకబమ్మలో ప్రయాణించేస్తున్నాను. నావక్కిన ఒకవ్యక్తి కూర్చున్నాడు. అరిని కిటికరే వివాహం స్థిరపడింది. ఆమోదన వస్తున్నాడా అరిని పక్కనే కూర్చుంది. ఇంతలో ఆమె ఒకచోట దిగి పోవలసి వచ్చింది. ఆమె వాగ్దామ, ఆ వ్యక్తితోను కరచాలనం చేసింది. ఆరే దామె బమ్మదిగి చెల్లిపోయేదాకా అలాగే నిలబడి ఉన్నాడు. ఎవరైనా కొత్తవా రొకచోటికి వస్తే, వారి మర్యాదకోసం అక్కడి కూర్చున్నవారంతా గుర్పీలు, చెంచీలు సదుత్తూ నానాహంగామా చేస్తారు. వారి గౌరవ సత్కారాలలో గొప్ప మర్యాద, హుందాతనము కనిపిస్తాయి. ఆ దేశంలో ఉన్నప్పుడు నా కొక స్త్రీతో కొంచెం తాగా జోస్తీ కలిసింది. ఆమె నాకు సమాన వయస్కురాలే! అయినా నాకు రావిన ఉత్తరంలో “మహా గౌరవనీయురాలయిన శేఖరిన ఫోర్...అని మొదలు పెట్టింది. ఆ ఉత్తరం చదువుకుంటే నాకు ఈర్ష్య కవిత్వము, కలలు జ్ఞాపకం వచ్చాయి. మర్యాదా సత్కారాల వీరి తెరల మాటున ఆ ప్రవృత్త మయిన పాంఘిక పరిస్థితులైనైవా కన్పిస్తున్నప్పుడవి నాకప్పుడు గుఱించింది.

రష్యా పాఠుల విశేషవ్యాసంగాలు కొన్ని చాలా సరిగ్గానవి. కొందరు చాలా దూరందాక పికారు వెళ్ళి ఒకకప్పుటితో సంస్కృతీపడతారు. కొందరు చిత్ర చిత్రమైన హాస్యకథలతో తమ సంభాషణలు పొగిస్తారు. బహుశః పరస్పర విరుద్ధ పరిస్థితుల ఉదాహరణ ద్వారా ఈవిషయం ఇంకా విస్ఫులంగా వివరించవచ్చు ననుకుంటాను. దాబుసరిగా దుస్తులు వేసుకుని పెన్ హంగామాచెయ్యడం ఎక్కడా కనబడదు. అల్లాగే ముక్తసరిగా సరిపెట్టుకుపోవడంకూడా బాగాతిక్కలే. బ్రావేర్ (అమెరికా) లోను పారిస్ లోను కనిపించే ఫాషన్లతో సరిపోల్చలేని హంగామా అసలే కనిపించదు. పైతెండు నగరాలలోను కరొకొరులు దాబుసరిగా దుస్తులు వేసుకుని వాటితో తిమిక్తి పామర్శాలుకూడా మేళవించి ఒకవిధమైన తాత్కాలిక శిల్ప వాతావరణం సృష్టించుకుంటారు. ఇక్కడి రచయితలలో గద్దాలు,

మిషాలు పెంచుకొని వేస్తప్పుగా వివరించేవారు చాలాతక్కువ. అయితే నాకిలాంటి కవి ఒకడు తలుస్తాడాడు.

దూస్తేవోనాటకంలో వేషంలా కనిపించాడు. యతిప్రాసలులేని కవిత్వం మీద దుమ్మెత్తి పోతాడు. అలాగే వతనావస్థలో పడిన పాశ్చాత్య కళలమీద ఘాటుగా విరుచుకుపడ్డాడు. బహుశః ముందుముందీ యశోచ్చా ధోరణి రష్యాలో కూడా తిలకించవచ్చును. ప్రస్తుతం దానికి తగిన పూర్వరంగం అంత సిద్ధంగాఉంది. ఆకతాయిపిల్లల అల్లరి చిల్లరి ధోరణుల హంగామాలలో ఈనూదము కొంచెం కొంచెం తిలకిస్తున్నాయి. ఈ పరిస్థితులలో ప్రస్తుత పరిస్థితులపై తిరుగుబాటు పొగించే మేధావివర్గం కూడా ఏర్పడితే ఏర్పడవచ్చును. అయితే దీనికి ముందుగా దేశంలో తాగా కాంతిపాఖ్యాలు, భోగభాగాయాలు దాబుదర్బాలు ఏర్పడాలి. వాటిమీద కొంచెం విముగు దల పుట్టవచ్చుతే మేధావివరంలో కొంత సంచలనం బయలుదేరుతుంది. ప్రస్తుతం రష్యాలో అలాంటి సంచలనాని కవకాళా లేరీ కనబడవు.

అమెరికా పాంఘిక కాస్త్రజ్ఞుల వేషాలు రష్యా పాంఘిక వ్యభావాన్ని గురించి కొన్ని వ్యాఖ్యానాలు చేశారు. సోవియట్ రష్యా జనంలో అంతర్గతమై అడిగి మణిగి ఉన్న శక్తి పామర్శాలు ఒక్కమాదుగా అగ్ని పర్యటించా వైచై పొంగివస్తాయని ఆ కాస్త్రజ్ఞులభిప్రాయపడుతున్నారు. ఇది నిజమైతే రష్యా యువమేధావుల ప్రవర్తన దీనికి వ్యతిరేకంగానే పొగి పోతుందని అనాలి. వీరికి జీవితంలో ఏవో ఇబ్బందులు వస్తే వాటి నెరుక్కొవడానికి ఒక్కమాదుగా నడుం బిగించి ముందు కురకడు. అలాగే తప్పిగా, అంటే అంటపట్టుగా పొగిపోతారు. ఏదైనా విషయా ప్రారంభించడం ఆలస్యమైనా, కాఫీహోటళ్ళలో ఫలహారాలు వేళ కండకపోయినా, నాటకాలలో అంకానికి అంకానికి మధ్యన బాగా వ్యవధి ఏర్పడినా ఎవరికీ విముగు చిరాకు పుట్టినట్లు కనబడదు. వారా సమయంలో కులాసాగా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ కాలక్షేపం చేస్తూన్నట్లే కనిపిస్తారు. కంగాడు, మాదావిడీ అనవసర మన్నట్లే కనబడుతుంది. శేనోకసారి ఒక బమ్మ అందుకోవడం కోసం పరిగెత్తడం ప్రారంభించాను. “ఎందు కలాగ పరిగెడతారు? పడినవిమెట్లో ఇంకొక

జన్మ వచ్చేస్తుందే!" అన్నా దొక వ్యక్తి. చాలామంది బమ్మలకోసము, రైల్వేకోసము, విమానాల కోసము బాగా ముందుగానే వచ్చేస్తారు. వాటికోసం పరీక్షలుపడి కూచుంటారు. దీనికోసం అనవసరంగా ఎంతోకాలం పాడవుతుంది. కాని రష్యాలో ఆలస్యంగా రావడం చాలా పెద్ద అమర్యాదగా భావిస్తారు. పూర్వకాలంలో రష్యాలో మండకోడితనం వరనరాల్లో కొంటా తీర్చించుకుపోయింది.

ఇప్పటి రష్యాలో ఆ మండకోడితనం మూలనా వినిపించకుండా జాగ్రత్త పడుతున్నారు. ఇందులో సుర్య బోర్నికుక్కు హంగామా ఏమీలేదు. నీరసంగా సాగిపోయే వర్తమాన తీవ్రతాని కేవల సామరస్యము, స్వారస్యము సంపాదించాలన్న తహతహీ దీనికి కారణం.

జహుళి: దైవం దివ్య పరిస్థితులవల్లే అనుకుంటాను - రష్యాలో ఇంకొక విచిత్రమైన పరిస్థితి ఏర్పడింది. ఆ దేశంలో ప్రస్తుతం ఉన్నవారికీ, లేనివారికీ మధ్య పెద్ద పెద్ద అంతరుత్తేర్లున్నాయి. ఈ అంతరుత్తలు 'వర్గవర్ణస్యం' భోరణివాకా వెళ్ళిపోయాయి. అయినా సహృదయులయిన మేధావు లెవరిలోను 'పరిత జనోద్ధరణ దృష్టి' కనిపించదు. నే నొకసారి కార్మికాధికారుల దుకారాఖర్చుల్ని సూరించి, ప్రత్యేక శిక్షణ పొందిన సామాన్య కార్మికుల దుర్గత దారిద్ర్య పరిస్థితుల్ని సూరించి ప్రసంగించి కార్మికాధికారుల దాటుసరి గుస్తులు, వారి గృహలంకార పద్ధతుల చాలా మటుగా ఉన్నాయనీ సామాన్య కార్మికుల దారిద్ర్య పరిస్థరా లవహ్యంగా ఉన్నాయనీ అన్నాను. వాలో ప్రసంగించినవారు కార్మికాధికారుల దాటుసరి భోరణి మెటుగా ఉన్నమాట నిజమే అని అంగీకరించారు. అంతేగాని కార్మికుల దుర్గత పరిస్థితులమీదే ఎత్తుకోలేదు. మొత్తంమీద వారికి సాంఘిక సమస్యల గొడవే పట్టలేదు. అసలు వారిందరికీ సంఘోద్ధరణ పేరు చెలిలేనే విసుగు, చిరాకు పుట్టకొచ్చాయి. పై పై అధికార వర్గంవారు సంఘంలో వ్యత్యాసాలలాగే అట్టేపెట్టి, ఈ యువకులందరినీ చిన్నప్పటినుంచీ విప్లవ ప్రచారం ఉగ్రపాలతో పెంచి పెద్దవారిని చేశారు. పె పై అధికారులంతా పెద్ద పెద్ద తేతాలు తేలుల్లో పేసుకుంటూ ఉరికే రాత్రింబగ్లగీటి పనిగా విప్లవప్రచారం సాగిస్తే ఏమవుతుంది? విశేషానికి విసుగు, చిరాకు

పుట్టకొస్తాయి. ప్రస్తుతం రష్యా మేధావులలో కూడా సరిగా ఇదే పరిస్థితి ఏర్పడింది.

ఆ దేశంలో కొంతకాలంపాటు సంచారంచేసిన వారికింకొక విచిత్రమైన పరిస్థితి ఎదురవుతుంది. అమెరికాలో జఫర్ సన్, లింకన్ పేర్లంటే ఎవరు అంతగా లక్ష్యపెట్టరు. ఏవో యదాదాభింసగా చప్పరించేస్తారు. ఈనాడు రష్యాలో మార్క్స్-లెనిన్ పేర్లు కూడా సరిగా ఇలాగే తయారయ్యాయి. 'వర్గకలహము' 'ప్రొలెటార్ వర్గాన్ని ముమ్మందుకు తీసుకుపోయే విప్లవ నాయకత్వము' మొదలైన ఘాటుమాటలన్నీ చచ్చగా వప్పబడిపోయాయి. ఇది అచ్చంగా అమెరికాలో పిల్లల పాఠ్యపుస్తకాలలో నీతి వాక్యాలలాగే తయారయ్యాయి. నేటి రష్యా విద్యార్థులకు, ఎవ్వడో 14 వ శతాబ్దంలో జరిగిన తిరుగుబాటు పోరాటానికి, ఇటీవల జరిగిన డిసెంబరు విప్లవానికి తేడా ఏమీ కనబడదు. అన్నీ ఎవ్వడో పాఠికాలంలో జరిగిపోయినట్టే తెల్లగా విద్యార్థులంతా ఇదే భోరణిలో ఉన్నారని నేనసహం లేదు! ఎవరో కొంతమంది చరిత్ర కొంచెం జాగ్రత్తగా చదివితే చదివి ఉండవచ్చును. ఒకసారి ఇద్దరు విద్యార్థులు వేర్వేరుగా వచ్చి నన్ను కలుసుకున్నారు. కమ్యూనిస్టుపార్టీ చరిత్రని సూరించి ఎన్నెన్నో ప్రశ్నలడిగి తెలుసుకొన్నారు. మెన్ని విక్రమాలను సూరించి ఆ కాలంలో ఇంకొక పార్టీని సూరించి మరికొన్ని ప్రశ్నలడిగారు. గొప్ప గొప్ప విప్లవకారులంతా తమ 'ఆత్మకథలు' ప్రచురించారని విని ఆశ్చర్యపోయాను. వాటిని సూరించి వివరా లింకా చెప్పమని వేధించుకులిన్నారు. బ్రాట్స్కెని సూరించి ఇంకా కొన్ని వివరాలు చెప్పమని అడిగాను అతని విశేష నిర్యాసవానికి పూర్వం జరిగిన విశేషాలు, ఆ తరువాత విశేషాలు చెప్పమని బలవంత పెట్టాను. ఆ ఇద్దరిలో ఒకరిను బ్రాట్స్కె ప్రాసిన స్టాలిన్ చరిత్రని సూరించి కొన్ని ప్రశ్నలడిగాడు. ఆ తీరిత చరిత్ర నన్ను కూడా చదవమన్నాడు. ప్రతి అధ్యాయము అతి జాగ్రత్తగా చదవమన్నాడు. దాని వల్ల తేలిందిది. బ్రాట్స్కె ఆ జన్మాంతము విప్లవ వాదిగానే ఉండిపోయాడు. అంతేగాని 'సామ్రాజ్యవాదుల చేతుల్లో పిచ్చికుక్క' కాలేదు. అతని సూరించి ఆవిద్యార్థి ఇలాగన్నాడు: "బ్రాట్స్కె అసలైన చరిత్ర రచన కుపక్రమించాడు. అంతేగాని చరిత్రమీద లేని పోని సిద్ధాంతాలు, వాదోపవాదాలు లేవదీయలేదు."

అలాంటి రహస్యసంభాషణలు నిజంగా చాలా ప్రమాదకరమైనవే. రహస్య వగలా లన్నిటిలోను పెద్ద పెద్ద పాపాలు విపరీతాలు ఉన్నాయని ఎంతో గొప్పగా చెప్పుకుంటారు. అక్కడ కూర్చుని పోయినా మాటాడుకోవచ్చునని అంటారు. కాని వాలో మాటాడుతున్న ఆ విద్యార్థి హతాత్తుగా తన సంభాషణ ఆపివేశాడు. మానెకనించి ఎవరో నిడిచి వస్తున్నారని అరిగాడు మమ్మల్ని చాటిచెప్పిపోయేదాకా ఆ విద్యార్థి మళ్ళీ నోరు మెదపలేదు. ఆ సమయంలో ఏర్పడ్డ మానె నాకు చాలా చిత్రంగా కనిపించింది. నేనా సమయంలో ఒక రహస్య జాతీయ గీతం సన్నసన్నగా ఆలాపించడం మొదలు పెట్టాను. అది ఆధికారమద్ర వడిన జాతీయగీతం కాదుగాని పాశ్చాత్య దేశాలలో బాగా ప్రచారంలోకి వచ్చింది.

“ప్రపంచంలో ఇంతటి స్వాతంత్ర్యం ఉన్న దేశం ఇంకెక్కడ ఉంది? మీకు నాథాత్తులన్నీ బాగా తెలుసునుగా!”

అన్నాడా విద్యార్థి! చిన్నతరంవారికి స్టాలిన్ పేరు చెప్పితే అరికాలియంట నెత్తికెక్కుతుంది. అయితే ఆతిన్నగురించిన వ్యతిరేకవిషయా లేవీ ఈ విద్యార్థులు పట్టించుకోరు. నేనొకసంభాషణ మధ్యలో స్టాలిన్ బాగుదలకవరీ గూఢచారిగా వ్యవహరించాడనీ, దీని విషయంలో కొందరు సుప్రసిద్ధివ్యక్తులే పరిశోధన పోగించి ఆసలు విషయం తెలు పెట్టారనీ అన్నాను. “మి కిష్టంలేనివాడనీ ‘బాగుదలకవరీ గూఢచారు’ అని దుమ్మెత్తి పోయ్యడం కమ్యూనిస్టులకు మొదటి నించీ ఆలవాటే!” అన్నా డా విద్యార్థి. అంతేగాని వామాట తన్నగా వినిపించుకోలేదు. నేనంతటితో ఊరుకోలేదు. దీనికి సంబంధించిన చాఖలాలు కాగి తాలు ఉన్నాయనీ, అవికొట్టి పారెయ్యడానికి వీలు లేదనీ అన్నాను. ఆ విద్యార్థి “కాగితాలకేం లేండి!” అని ఈసడించి వేశాడు.

అలాంటి ఆధారాలు వమ్మేవాళ్లంతా వట్టి అమాయకులని ఆతని అభిప్రాయం! అయితే కొందరు స్టాలిన్మీద దుమ్మెత్తిపోయ్యడానికి కేక చెనక ముందు కూడా చూడరు.

సామ్యంగా నేను పలకరించినవారిలో గోరం రెలు కొంపెంతిలుచేసే ఖోరణి చాలా తక్కువగా కనిపించింది. అలాగకూట్టాడేవారి మాటలంటే నేనెవరినీ

తక్కుచెయ్యరు. అలాగే వీడో పెద్ద పెద్ద ఆచర్యుల కోసం ‘ఆత్మత్యాగం’ అంటే కూడా భారీలేదు. డాక్టారిస్ట్ రాసిన ‘బుడర్న్ కర్మకోవ్’ లో ఇవాన్ కర్మకోవ్, తమ్మకు ఆల్యమేతో రహస్యయవకులను గురించి అన్నమాటలని.

“ఇదిగో! ఈ కుక్కు కంపుగోతును మద్య కాలకేసి చూడు! ఇక్కడ మన యవకు లొకమాల ఎలాగ నుమనూడాలో చూశావా? బిరింతికుపూర్వం, ఎప్పుడు ఎక్కడ కలుసుకోలేదు! ఇకమం చెప్పను, ఎక్కడ కలుసుకోదు! ఇక్కడ కొంచెంసేపు మద్యం సేవించివీడో పిచ్చాపాటి మాట్లాడుకొని ఎవరిదారిని వారు చెల్లిపోతారు. ఇక్కడ కూర్చున్న కాస్సేపు వారేమి చర్చించుకుంటాలో తెలుసునా? ఎంతసేపు ప్రపంచ సమస్యల్ని గురించి చూడలే. అరితప్ప మరీ వేరవిషయా లేవీ లేవు! ఎంతసేపు ధగవంతుని ఉని కినిగురించీ మాట్లాడ్నిగురించీ చర్చించుకుంటారు! ధగవం తుడంటే నమ్మకంలేదేవాళ్లు సామ్యవాదాన్ని గురించీ, ఆరాజక వాదాన్ని గురించీ, సంఘోద్ధరణాన్ని గురించీ చర్చిస్తారు. మానవజాతి అంతా ఒక కొత్తి పంథాలో నడిచేటట్లు చెయ్యాలని కలుగుంటారు. మొత్తం మీద ఎవర దినినిగురించి చర్చించినా ఒక సమస్యే చర్చిస్తున్నారన్నమాట! కొంద రొకచివర మొదలుపెడితే మరీకొంద రింకొకచివరనుంచి మొదలు పెడుతున్నారు. ఇంతే లేదా? ఈ లోజుల్లో మన జనం అంతా ఈ నిత్యసమస్యలు చర్చించడానికి బ్రతుకు తున్నారు.”

బహుశః నేటివరంతి నిత్యసమస్యలు చర్చించే రహస్యయవకులను కలుసుకొని ఉంచకపోవచ్చును. కాని ఈ పరిస్థితి 19 శతాబ్ది రహస్య కంటికి అన్వయిస్తుంది. ఈ నాటివారి కిది అన్వయించదు. అయితే వారానిలోను, ప్రాగ్ లోను, లుఖానెస్టులోను, ఈ వాడు కూడా మద్య కాలల్లో ఈ నిత్య సమస్యలు చర్చిస్తున్నారనే అనుకుంటాను. సోవియట్ యూనియన్లో ఈ వ్యవహారం మాత్రం బాగా నేల బాగుగా చాలా వాస్తవికంగా పోగిపోతుంది. నేను రహస్యలో ఆశేక మందిని “మీ అభిమానరదయితే ఎవరు” అని అడిగాను. అందరు ఒకే విధంగా చె హోవ్ తమ “అభిమాన రదయితే” అని సమాధానం చెప్పారు. చెహోవ్

జీవితంలోను, రచనలలోను ఆదర్శాల చెడద లేని వట్టి సామాన్య వాస్తవిక మానవులే తలపెట్టడంలేదు. చెహోవ్ భూమ్యాకర్షణ సిద్ధాంతంలాంటి దివో సాధించాలని ఎన్నడు తాపత్రయపడలేదు. తన చుట్టూ ఉన్న జంతు మనుషులలోగాలు నమం చెయ్యాలని మాత్రమే తాపత్రయపడ్డాడు. తన రచనలలో పేరు తెలిసేయవద్దం గాని పరిగెత్తించలేదు! ఇటుకలు తిమారుచేసే కల్యాణ రాష్ట్రోకే రవాణా చేశాడు. వాగో మాట్లాడిన మేధావులు కూడా అతనిపై ఆదర్శాలేవి పెట్టుకున్నట్లు కనబడలేదు. అసలు వారి ఆదర్శాలే చాలా సంకుచితమైంది. ఒక మేధావి తన కొకే ఒక మహాదర్శం ఉన్నదని కలగన్నాడు. ఆ మహాదర్శం మరెవరైనా తాను రాసిన పుస్తకమేదో తన అనంతరమైన ప్రయత్న చాలం! అదీ అతని జీవితాదర్శం! దాన్ని గురించి కూడా అతను చాలా సంసారపక్షంగానే మాట్లాడాడు.

రష్యా మేధావులకు చెహోవ్ మీద ఏర్పడ్డ భక్తి ప్రపంచాన్ని బట్టి ఇంకొక విషయం కూడా ఉపసంహరించవచ్చును. ఎంతటి నిగ్రహం అవలంబించి రచనలు సాగించినా చెహోవ్ స్వతః నిరాశవాది. కాని తన చుట్టూ ఉన్న సంఘం ఎంత నిరాశా జనకంగా కనిపించినా ఆ విషయంలో మాత్రం అతను ఆశావాదమే అవలంబించాడు.

నేటి అమెరికా కళాకాల విద్యార్థులలో దినులు, నైరాశ్యభోరణి ఒక ఛాపక! ఈ భోరణిలో ముందు ముందేవో మంచుమంచు అవకాశాలు దొరకుతాయనే ఆశావాదం కూడా కనిపిస్తూనే ఉంటుంది. రష్యాలో మేధావులందరూ హేతువాద దృక్పథం అవలంబిస్తారు. దీన్ని బట్టి బొఖ్యము, పౌరస్థాయి లాగా తేలిగ్గా అందుబాటులోకి వస్తాయని అందరూ ఆశిస్తారు. ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో మేధావులలో కనిపించే నిరాశావాదభోరణి మూల విచిత్రంగా కనిపిస్తుంది.

ఆదేశంలో ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతాలమీద కొంత వరకు ఆసక్తి ఆదరణ ఉన్నాయి. ఫ్రాయిడ్ పుస్తకాలన్నీ ఎలాగో అలాగ సంపాదించి, అవ్వన్న జాగ్రత్తగా చదివిన ఒక మహిళతో వాకు కొంచెం పరిచయంకూడా కలిగింది. ఈ విషయంలో వాగో ప్రసంగించినవారంతా మనం ఆస్తితావాదాన్ని గురించి (Existentialism), పైకోఎనాలిసిస్ (Psycho-

analysis) గురించి, చేసిన చాటుమాటు సాహితీ గురించి అప్రమాదం అడపనిగా ఆలోచిస్తూ మాన్యుటామని అంటారు. ఒక రివ్యూకాస్ట్రో విద్యార్థి వాగో మాట్లాడుతూ హేతువాద సాహిత్యంతో మనలో లోపలినించి పై పై మనిషివచ్చే హేతురహిత భోరణులన్నీ అణిచివేయవచ్చునని బల్లనర్థి వాదించాడు. అంతలోనే మరీ అందుకున్నాడు:

“అప్రమాదం ఇలాంటి వాటినిగురించి ఆలోచించడంవలన కలిగేలాభం అదొక్కటే! మీ మతోద్ధరణోద్యమాలలోను, పుస్తకాలలోను, వీనిమాలలోను మాటిమాటికీ పీడినిగురించిన దర్పణే! నేనీమధ్యన ఒక అమెరికా మిక్సెడ్ కలుసుకున్నాను. మా ప్రసంగం కొంతనేపు స్టాక్ మార్కెట్ పరిస్థితులమీద నడిచింది. ఆతిథావ్యవహారం అంతా మన ప్రత్యేకాస్ట్రోలోకి దింపేశాడు. మీరీకెంతో వేసబాల్ ఆడేవారిని గూడా కనుకట్టుతో కట్టివేస్తారట! మీరందిన నరాల దౌర్బల్యంలో దౌఢమవుతున్నామని అనుకుంటారు. కొంతమంది సిల్లలు తీరికే ఉత్తిపుణ్యారికి తిమనీయలు చూసుకుని భయపడతారు. అసలు ఆ విధంగా జనుసుకుని గంతులువెయ్యాలని ముందే అనుకుంటారు! మీ అమెరికావారి భోరణికూడా అచ్చంగా ఇలాగే ఉంది!”

“సోవియట్ రష్యా సంఘం లోలోపల అణిగి మణిగిఉన్నవన్నీ మాదేశంలో పైపైకి తీసుకురావాలని ప్రయత్నిస్తున్నాము.” అన్నాను నేను.

“మీ ఇంట్లోకి ఒక పెద్దపులివచ్చిందనుకుందాం! దాన్ని గదిలో పెట్టి తాళం వేయాలని ఆలోచిస్తారా?” అన్నాడతడు.

ఈ సందర్భంలో మనం దాస్తావిస్కీ సంగతి లాగా జ్ఞాపకం పెట్టకొనాలి. మనుషుల హృదయాలంతలలో అణిగి మణిగి ఉన్న పెద్ద పులులన్నీ టిసి పైకి వెళ్లి వెయ్యడంలో దాస్తావిస్కీ చాలా గట్టివాడు. ఈ మధ్యన మరీ అతని పుస్తకాలన్నీ టిసి బూజాదులి పిపైకి లాగారు. నేటి యువ మేధావులలో చాలామందికరిడోక ‘ప్రపక్త’లా కనబడలేదు. ఎవరో కొద్దిమంది కరిడోక మహా ప్రపక్త కావచ్చును. కాని చాలామందికి దాస్తావిస్కీ మనప్రత్య పరికిలవలు చాలా గట్టిగా ఉన్నట్లు, నైరాశ్యంతో తల ముంకలయినట్లు కనిపిస్తాయి. ఈ భోరణిలో తమ తమ

అంతఃకరణ భోరణులు సమర్థించుకొనాలనే తన
తనా ఉంటే ఉండవచ్చును. దానావిస్కీ చాలా
చోట్ల తీవ్రంగా 'అసంబద్ధ' నుంచి దిద్దించాడు
కాని ఈ మేధావులకి కేవలం అసంబద్ధంగా కని
పించింది!

మైకోవిస్కీకి కూడా సరిగా ఇలాంటి పరిస్థితి
ఏర్పడింది. అతని పుస్తకా రీతవల మళ్ళీ ప్రచారంలోకి
తీసుకు వచ్చాడు. "కవిత్వం మనసారా క్లృప్తించా
లంటే రెండే రెండు పద్ధతులు: ఒకటి పుష్కిన్ కవి
త్వం ఒక మూలకి పెట్టి చెయ్యడం! రెండోది మైకో
విస్కీ కవిత్వం చదవడం!" అన్నాడు కొంతమంది
మాస్కోవగరంలో వాతో ప్రసంగిస్తూ. రెండో పద్ధతివల్ల
తప్పకుండా కవితా క్లృప్తం కలిగించవచ్చునని వారి అభి
ప్రాయం! రష్యన్ రచయితలు విప్లవభోరణిలో పదజాలం
నువ్వుంచినందుకు మైకోవిస్కీ సభిపందిస్తాడు. ప్లాటన్
ఆజ్లాపించాడు కనుక రష్యన్ దేశభిక్షులంతా అతని కవి
త్వం బాగున్నదంటారు! అడిగాక అతనిలోని విప్లవం
హంగామా మోలుదనంకూడా ఆదేశ భిక్షులకు బాగా
సచ్చుతుంది. కాని ఇందుచేతనే మేధావులకతని కవి
త్వం అంటే సరిపడదు. ఈ మేధావు లందిరు మైకో
విస్కీని వేరొకొకం చేసి వ్యంగ్య రచన ఒకటి చదువు
తూంటారు. దానిలో మైకో విస్కీ ఆమెరికా
నెడతాడు. ఎంపైర్ స్టేట్ బిల్డింగ్ పక్కన
నిలబడతాడు. వీధిమట్ట నడిచియేవారిని చూచి అస
హ్యపడి నువుకున్న ఉమ్మేస్తాడు! ఆ ఉమ్మే
'మైకోవిస్కీ!' అని గట్టిగా అరుస్తుంది! మొత్తంవీధి
అవ్యంగ్యరచన ఆర్థం అడి! పాశ్చాత్య దేశాలలో
మైకోవిస్కీని గౌరవిస్తున్నారని విని అక్కడివా
రాల్పిర్యపోయాడు. రష్యన్ మేధావుల దృష్ట్యాదూత్రే
అతని కవితలో 'సంస్కృతి' లేకపోవడమే వారి
ఉపేక్ష భావానికొక కారణమై ఉండవచ్చును. కాని
ఆ దృక్పథంలో ఒక కొత్త బూర్జువాభోరణి ఏది
లేదు. ఏదో ఒక కొత్త రచనా ప్రణాళిక
(Manifesto) అనుసరించే భోరణి కూడా కనబడదు.
ఒక వేళ ఈ మేధావు లందిరికి ఏదైనా ఒక ప్రణాళిక
ఉన్నదనుకుంటే అది ఈ క్రింది చెహోవ్ లేఖ
భోరణిలో సంగ్రహంగా గ్రోడీకరించుకోవచ్చును.
చెహోవ్ ఈ లేఖ తన సోదరుడు నికొలాయ్ పేర
వ్రాశాడు. ఆ లేఖ ఇక్కడ ఉదాహరిస్తున్నాను.

"నీ దగ్గరన్న తప్పుల్లా ఒక్కటే. నీ అస్తవ్యస్త
పరిస్థితి కదేకాదని. అంతేకాదు! నీ బాధలకన్నిటికీ
అదొక్కటే ప్రధాన కారణం. సంస్కృతిలోపమే
నీకున్న పెద్ద తప్పు! నేరీలా గమించుకు వచ్చు మన్ని
స్తావని అనుకుంటున్నాను. ఇంతకీ నేను వ్రాయబోయే
దిది. తీవ్రమే తన నియమాలు సృష్టించుకుంటుంది.
సంస్కృతికలవా రెప్పుడు ఈ క్రింది విషయాలు
జాగ్రత్తిగా గమనించాలి. సంస్కారు రెల్లప్పుడు
మానవ వ్యక్తిత్వం గౌరవిస్తాడు. అందుచేత ఇతరుల
యోషల మర్యాదగా, ఉదారంగా ప్రవర్తిస్తాడు. ప్రతి
చిన్న విషయానికీ ఒక పెద్ద రగడ రెచ్చకొట్టడు. చప్పు
డవుతోందనీ, గందరగోళంగా ఉందనీ చీటికి మాటికి
విసుక్కొడు. కాస్త జలలు చేసినంత మాత్రాన్న
కంగాడు పడదు. వండిన మాంసం చివికిపోయినా, ఎవ
రైనా ఒక ధనోర్తి విసిరినా మానీ మాడినట్టాడుకుం
టారు. కొత్తవా రెవరో చూతూ గా లోపలికి వస్తే
విసుక్కొడు. 2 ముష్టి వాళ్ళమీద నిల్లలమీద చిరాకు
పడదు. అంతేకాదు. అందరియెడల అప్రాయంగా
మనులుకుంటారు. 3 ఇతరుల ఆస్తిపాస్టలు గౌరవిస్తాడు.
అందుచేత ఒకరి కివ్యవలసిన బాటలు పూర్తిగా తీరు
స్తాడు. 4 ఉన్నది ఉన్న నున్నట్లు మాట్లాడతాడు. నిజాయి
తీతో వ్యవహరిస్తాడు. అబద్ధాలాపడం నిష్కలతోతల
గాంటు అన్నట్లు భయపడతాడు. అనవసరమైన నొడవ
లలోపడినపుడు లాపడం పెద్దమనుషులు చెయ్యవలసిన
పనిగాడు. ఒక్క మనస్సునొప్పించకుండా సాగ్యమైనంత
వరకు మానం వహించి మాట్లాడ కూడాకోవడమేమంటి
పని. 5 ఒకరి సానుభూతికోసం ఆత్మ వివాళివానికి
ప్రయత్నించడం సంస్కారుల లక్షణంకాదు. 6
సంస్కృతికలవా రెప్పుడు గర్వపడదు. కానీ
పనిచేసి నూరురూపాయల పనిచేశామని పెద్ద పెద్ద
బడాయిమాటలు చెప్పడు. ఇతరుల లెవ్వరినీ రానియ్యని
చోటికి తను రొక్కరినే రానిచ్చారనీ, అందుచేత
తామెంతో గొప్పవారమనీ అహంకరించదు. 7 తిమక
మైనా కళ్ళలో కెత్తిసామర్థ్యాలుంటే వాటికోసం
ఎలాంటి సౌఖ్యాలైనా, సౌకర్యాలైనావిధిస్తాడు. తను
లక్ష్యసాధనకు ప్రత్యేక శ్రద్ధ తీసుకుంటాడు. 8 కళాభి
రుచి పెంపొందింపజేసుకోడానికి కాయకేర్తలా ప్రయ
త్నిస్తాడు. కట్టుకున్న బట్టలతో అలాగే నిద్రపోడు.
గొడవన్నాలలో బొద్దింకలున్నా యేమోనని పనిగట్టు
కుని అక్కడికి వెళ్ళును. చెడుకంపు కొడుతూంది

ముక్కుతోటలు విగటబడ్డాయి, ఎక్కడ బడిలే అక్కడ మద్యపానానికి సిద్ధపడ్డారు. అదమాగు తెరిచి ఇటీమిటి వాసన అని విసుక్కుడం సంస్కృతికలవారి లక్షణం కాదు. అలాంటి పనులు చేసేవి పండులు గాని మనుషులుకాదు!"

రష్యాలో చాలామంది పెద్దమనుష్యులుగా కాలంగడుపుతూ ప్రకారం గా తమపని తాము చేసుకోవాలని కోరుకుంటారు. సామాన్యంగా ఈ కోరిక చాలామందినోట వివబకుటొంటుంది. ఇలాంటి వారిలో చాలామంది సంప్రదాయ మార్గాలవలనంచే మేధావులలోనే కనిపిస్తారు. వీరందరు "ముమ్మం దుకు పరుగెత్తిండి! పరుగెత్తిండి!" అనే ప్రభుత్వ ప్రగతి ప్రచారంతో బాగా విసిగిపోయారు. ఆందుచేత 'విప్లవ ఫోడణి' అనే మాట వినినవగానే వీరందరికీ పెద్ద విసుగు, చిరాకు పుట్టుకొస్తాయి.

వీరంతా సాంప్రదాయకులే కావచ్చును. కాని ఆ సంప్రదాయం ఏ ప్రత్యేక చారిత్రక యుగానికి, ఏ ప్రత్యేక మేధావంతుల సంప్రదాయానికి సంబంధించింది కాదు. గత రష్యానేకపరిశ్రాలో మేధావంతుల సంప్రదాయాలు చాలా ఉన్నాయి: కాని నేటి మేధావంతుల సంప్రదాయానికి, ఐనకటివారి సంప్రదాయాలకు సంబంధ మేమీలేదు. దీని ప్రత్యేకత దీనిచే నేటి మేధావంతులు మన పాశ్చాత్య భోరణివైపు కూడా మొగ్గడంలేదు.

వీరికి పాశ్చాత్యదేశాల యెడల పక్షపాతం కలగక పోవడానికి కారణమేమిటి? అబ్బాసము, అబద్ధ ప్రచారాలు దీనికి కొంతవరకు ముఖ్య కారణాలు. ఒక విద్యార్థి నాతో మాట్లాడుతూ అమెరికాలో తాడు కోడ్లన్నీ తీసివేస్తున్నారనీ, ఈ కోడ్లయాలంగా రాదకురుపులు వస్తాయని అక్కడివాడు ధియపకుతున్నారనీ అన్నాడు! ఆ విద్యార్థి చాలా తెలివైనవాడు. ప్రస్తుతం ధివనిర్యాణ కార్యక్రమం చేరువుతున్నాడు. విశ్వవిద్యాలయంలో పనిచేస్తున్న ఒకాయన 'యూజ్' వెబ్బకు విమంశించి చంపివేసినమాట నిజమేనా? అని అడిగాడు. మొట్టమొదట ఈమాట అడగడానికి తమకు కొంచెం తటపటాయించాడు. చిట్టచివర కీవిధంగా చెబుతాడు! ఇది ఎంతమాత్రం నిజంకాదని అన్నాను. అదైన "యూజ్" వెబ్బకి ఎవరు విమంశించారని అనుకుంటున్నాను?" అన్నాను. అతడు ఆలాగే తన

పాదాలకేసి చూస్తూ మొండిపట్టుదలతో 'ట్రూమన్' అని సమాధానం చెప్పాడు.

నేను మాస్కోలో ఉన్నప్పుడే నివాసానో మరెవ్వను నిర్బంధించడం జరిగింది. దీనికక్కడ ఒక ఒక ఫోంజీలో అర్థంకెప్పడం జరిగింది: "సరిగా ఈ సమయంలో విడిచిపెట్ట ప్రభుత్వం ఈ తగాదా లేవదీయడానికి కసలు కారణమేమిటి?" ఇదీ అక్కడి వారి భోరణి!

పోన్ మాటవరకైనా నివాసానో మరెవ్వను ఆ అయిదుటోపిల అపహరించి దేహానిని ఎవరు అనుమానించలేదు! పోన్ ఆవిడ ఆ టోపిలయిదు అపహరించి ఉండకపోతే టోపిలమే ఆసామీ అయినా పొందాటవడమే ఉండవచ్చునేమో అనిగాని, అతనివ్యాయంగా ఆమెమీద నిందితాపాతేమో అనిగాని ఎవరికీ తిట్టలేదు. (విడిచిపెట్ట ప్రభుత్వం ఈ కేసు బనాయించడంకోసం టోపిల అపహరణ కళ సృష్టించి ఉండక పోవచ్చునని నేనన్నాను. కాని వామాట ఎవరు పట్టించుకోలేదు. నేనెదో మరి సత్యకాలపు మనిషిలా మాట్లాడుతున్నానని వెటకారంగా వచ్చాను. ఇంకొక సారి మళ్ళీ ఈ ప్రసంగమే వచ్చింది. నేనీసమయంలో ఒక ఫోన్ కి విపరాలని అనుకున్నాను. చల్లచల్లగా అంటించాను.

"అయితే సరిగా ఈ ప్రత్యేక పరిస్థితుల్లో రష్యా ప్రభుత్వం ఈ తగాదా లేవదీయవలసినంత అవసరం ఏమి వచ్చిందే?"

వా పక్కనే కూర్చుని మాట్లాడుతున్న వ్యక్తి ఇది ఫోన్ కిగా తీసుకోలేదు. తీవ్రంగా నే అడిగాడు:

"అయితే మీరిది అంతా నిజమనే నమ్ముతున్నారా?..."

"ఏమో నాకేదంతా అగమ్యగోచరంగానే ఉంది మరి!" అన్నాను.

ఆంగ్ల కార్మికులందరికీ ఆ కోంగ్రెస్ కోసం ఎన్నెన్నో సదుపాయాలు లేర్పాటు చేశారు. ప్రెంచి వారికి, ఇటలీ దేశీయులకు పన్ను లెగడకుటొందిడం ఒక పరిపాటి. చార్లీ చార్లీ కొనీమాలు అమెరికాలో యావవచ్చును గాని రష్యాలో అవి చూడడానికి నిలులేదు. రష్యాలో చార్లీచార్లీ కొనీమా లామోదిస్తారు గాని ఆరివి పిసీమాలేనే ప్రవర్తించరు. ప్రెస్కోకి

సరిగా ఇలాంటి అవస్థ వచ్చింది. రమ్యలో వారందరికీ ఇవ్వన్నీ పెద్ద పెద్ద విద్వాంసాలు వినిపిస్తాయి. సామాన్య పాఠకులకి విద్వాంసాలు కానేకావు! ఇలాంటివి జరుగుతున్నాయంటే అసలు వారెవరు ఇవి వచ్చునే నమ్మకు! మేధావుల కీ విషయాలు తెలుసుకునే అవకాశాలే లేవు! అందుచేత వారందరికీ ఇవి చాలా విచిత్రంగా కనిపిస్తాయి.

రమ్య మేధావులకు పాశ్చాత్య జ్ఞానంపై భక్తి శ్రద్ధలు లేకపోవడాని కీజ్ఞానమరుసరించిన అజ్ఞానం ఒక్కటే ముఖ్య కారణమని అనుకోవచ్చును. ఆ జ్ఞాన కళాభివృద్ధి, వ్యక్తిత్వతంత్ర్యము, శాస్త్రాభివృద్ధి నూసి రమ్య మేధావుల బలాయనవలెనాదు. అయితే ఆమెరికా తమ జీవితాన్ని బాగా యంత్రమైపోయిందని అందుచేతనే తమజీవితాన్ని ఆ జీవితంలో మొరటుచేసేము, మోటుచేసేము విలసిల్లిపోయాయనీ చెబుతారు. కాని నేటి విరోధాభివృద్ధి మరల శిష్యుల మీదనే ఉన్నదనీ విరోధాభివృద్ధి అయిపోయిందనీ అంటారు. 'సోవియట్ మార్క్సిజం' తీవ్రంగా విమర్శించే మేధావులుకూడా మార్క్సిజం తెలివైనవారని అంటారు. ఇన్నాగ్నినింటి పెద్దపెద్దవలసలున్న సామ్రాజ్యాలుగా చలమిడిపోయిన ఇంగ్లండ్, ఫ్రాన్స్, ఇటలీ, హేలండ్ జేబాలవని అయిపోయిందనీ, ప్రస్తుతం ఇవి అప్పులుచేసుకుని బతుకుతున్నాయనీ, సామాన్యంగా అందరినోట వివరముకూంటుంది. భాషాశాస్త్రంవూడ వ్యాసం స్థానికవాడని అందరు అంగీకరిస్తారు. "కాని ఈ అంగీకరించడం" అంత అస్తవ్యస్తమైన వ్యాసం అయినా గాన కాకపోతే మరెవరు రాస్తారు?" అని వేదాకోశం చెబుతాననీ! కాని ఇంకోకవిషయంలో స్థానిక ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతం అందరు గౌరవిస్తారు. ఇకనుండు పాశ్చాత్య విరోధాభివృద్ధికి, ఆమెరికా సామ్రాజ్యవాదానికి మధ్య వైరుధ్యం ఏర్పడాలని స్థానిక ఒక సిద్ధాంతం ప్రతిపాదించాడు. దీనితో చాలామంది ఏకీభవించారు. ఇప్పుడెందుకీ ఆమెరికా ఒక్కటే ఒక పెద్దవిమర్శ అయి కూర్చుంది అనుకుంటాను. ఆ జీవితం పాదులెవరయినా రమ్యలో పర్యటిస్తారంటే వారిని ఆమెరికాలో ధరవలెను నురించి, జీతాలనుకురించి, వస్తూత్పత్తినినురించి ఇంకా ఇతరవిషయాలను నురించి వేలాది ప్రశ్నలుపెడుతారు. ఈ ప్రశ్నలన్నీ ఆమెరి

కాలో ఏదో భూతలస్వర్గం ఒరగజెడుతున్నారనే అనుభూతితో అడిగినవికావు. రమ్య మేధావులు, ఆమెరికా ధనస్వామ్యవ్యవస్థ అయిపోయిన ఇంకా ఎంత కాలంఉందో తెలుసుకోవడానికి ఈ ప్రశ్నలన్నీ అదురుతూంటాయి. ఆమెరికా ధనస్వామ్యవ్యవస్థపై ఏర్పడే ప్రపంచ రాజకీయాల పరిణామాలనుకురించి కూడా వాయూహగానాలు చేస్తూంటారు. ఈ విషయంలో బాగా లోతుగా పరిశీలిస్తే తప్ప లొందరగా ఒక నిశ్చయంకొరారు. చాలా మంది ఇక ధరిష్యులైతే రమ్యజీవన్ముఖ ముట్టాడతారు. మరికొంతమంది ధరిష్యులకు సంబంధించిన జనాదు దారీలన్నీ బలవంతంగా తమభూభింసంధాలమొదే పడిపోయినట్లు ముట్టాడతారు. ఈ రెండు అభిప్రాయభేదాలలోను ఆమెరికా ధరిష్యులను నురించిన అనుభూతి అయిపోయి ఉన్నాయి. పాశ్చాత్యజ్ఞానం పరివాదంలో ఉన్నాయనీ రమ్య అన్ని జేబాలన్నీ గొప్పదనీ అనేనారాట్టే ఎక్కువమంది కనిపించారు. ఇలాంటి అభిప్రాయాలు ప్రార్యం వాటిజర్నలలో బాగా వ్యాప్తిలో ఉండేవి. సామాన్యంగా రాజకీయ ప్రచారం సాగించే వారంతా "మనం అన్ని విషయాలలోను ఆమెరికా నతిక్రమించి ముందుకు సాగిపోవాలి" అని గావు కేకలు పెడుతూంటారు. దీనికి తగవుగా అందినవంత పాడుతూంటారు. నే నొక్కసారి ట్రిబ్యునేన్ ఆఫీసుకి చిత్రప్రదర్శనాలయం సందర్శించాను వాక్కడ ప్రదర్శించినవన్నీ చాలా విభిన్నంగా కనిపించాయి. అక్కడ నిలబడిన ఒక శిల్ప చిత్రపేత్రి "మేమి 18 వ శతాబ్ది శిల్పవాతావరణం విడిచిపెట్టి బాగా మున్ముందుకు వెళ్ళిపోవాలి!" అన్నాడు.

రావినెనెన్ క్రూసో తన దీప్తిలో దొరికిన వస్తువులతో తాత్కాలికంగా ఒక విప్లవ సంద్యోతి సృష్టించుకొన్నాడు. రమ్య వాఙ్మయం ఒక పెద్దవిజ్ఞాన సర్వస్వం వంటిది. శాస్త్రజేత్రిలకు, చరిత్రజేత్రిలకు ఆ వాఙ్మయం లోతుపాతులన్నీ బాగా తెలుసును. ఎవరి క్షేమా వీరైనా ఒక ఖండకావ్యమేదైనా వచ్చుపోలేదని చెప్పకం ఎంతో అభిరుచి పూర్వరంగం ఉన్నదన్న మాట! రమ్య చిత్రకళలో జీవిధ్యం చాలా తక్కువ. లోతుపాతులుకూడా అంతంత మాత్రంగానే ఉంటాయి. అయినా చిత్రకళ విషయంలో చాలా మంది ప్రత్యేక శ్రద్ధ వహిస్తారు. రెనిటన్,

గో మొదలయిన చిత్రకావల చిత్రాల మీద ఏదో ఒక విధమైన ఆభిరుచి ఏర్పడుచుకోవలెనని చాలా ముఖ్యమంత్రి జేకాబలో ఆయా కాస్త్రాల సిద్ధాంతాలలో అనేక మైన కొత్త కొత్త భోరణుల రేర్పడు తుంటాయి. ఇలాగే రష్యాలో కళాకారుల మీద, రచయితల మీద చిత్ర చిత్రమైన చక్కలు, వాచోపవాదాలు, వ్యాఖ్యలు విసుర్చునెలలగుతుంటాయి. రష్యా మేధావులందరికీ ఈ భోరణి ఒకవిధమైన దైవందిన వ్యవహారంగా మారింది. కాని వీరిలో చాలా మందికి రష్యా చరిత్ర, వాఙ్మయము బోధిగా తెలియవు. ఒక సంపాదకుడికి టాల్ స్టాయి అంటే చాలా ఇష్టం. అతనిలో ఆకావాద భోరణి ఒక్కటే దానికి ప్రధాన కారణం! ఒక విద్యార్థి 1917 లో విప్లవం వచ్చిన దాకా రష్యాలో బలవంతపు వెటి చాడీ ఉండేదని వాగ్వివేకాంజించాడు! ఇంకోకొక ప్రామాణ్యం ఉపాధ్యాయుడు దావావిస్కిని ఎప్పుడూ ప్రెవీరియా పంపించనే లేదనీ, అతడు అభివృద్ధి పోగోధకుడనీ, అలాంటి వ్యక్తిని ప్రెవీరియా పంపించ వలసిన అవసరం ఏమి వచ్చిందనీ వాదించాడు!

రష్యాలో ఏర్పడిన సంస్కృతిని సరిగా అవగాహన చేసుకోవాలంటే ఆ దేశంలో ప్రచారభోరణి, అక్కడి విద్యా వ్యవస్థ బాగైతగా అవగాహన చేసుకోవాలి. కాస్త్రాలకు, భాషలకు రష్యా విశ్వవిద్యాలయాలు చాలా మంచి అవకాశాలున్నాయి. ఈ విషయాల్లో ఈ విశ్వవిద్యాలయాలు బాగా ముందంజ వేగాయి. అయితే చరిత్ర, తత్త్వశాస్త్రము, వాఙ్మయము, మొదలైన వాటి అభివృద్ధికి సరియైన అవకాశాలు లేవు ఈ విషయాలు పఠించే విద్యార్థులు సామాన్యంగా స్వయంశక్తివల్లనే ఎన్నెన్నో లోతుపాతులు తెలుసుకుంటారు. వేనాక సారి ఒక తత్త్వశాస్త్రపరీక్ష జరుగుతుంటే అక్కడ కూర్చున్నాడు. అప్పుడు కొంతసేపు చూర్చుకొని, తెనిగిస్తాను, తెనిగిస్తాను, తెనిగిస్తాను అని ప్రశ్నించుకుంటారు. మార్కుల తెనిగిస్తాను ప్రశ్నలు మళ్ళీ ఇంకోకొకరడి గారు. తరవాత స్థానిక గ్రంథాల అంతిమార్గాలమీద ప్రశ్నించుకుంటుంటారు. అటువంటి రష్యా వడిపించిన 'మహా జాతీయ యుద్ధంమీద' మరీకొన్ని ప్రశ్నించుకుంటారు. ఇది తత్త్వశాస్త్రాభివృద్ధి కోసం సాధించిన మహా యుద్ధము! ఇలాంటి శోధి పరీక్షలో ఒక కొరియా విద్యార్థి అత్యున్నతమైన సమాధానం ఇచ్చాడు. ఆ సమాధానం ఒక పెద్ద ధలోక్తిగా వాలుగు

వైపులా పాకిపోయింది! కొరియా విద్యార్థిని వాల్డేర్ తత్త్వశాస్త్రాన్ని గురించి చర్చించవలసిందని ప్రశ్నించారు. అదిచాలాగ సమాధానం చెప్పాడు : సోవియట్ రష్యా ఉత్తర కొరియా జవానికి విముక్తి భాగ్యం ప్రసాదించింది! ఆ విముక్తికి పూర్వం ఉత్తరకొరియా జనం వాల్డేర్ తత్త్వ శాస్త్రం చదవలేదు! రష్యా ఉత్తర కొరియాకు విముక్తి కలిగించిన తరువాత..."

ఆ సమాధానం అటువంటి విచిత్ర భోరణిలో పాకిపోయింది!

ఎవరైనా విద్యార్థు లే విషయమైనా కొంతెం లోతుగా పరీక్షించాలనుకుంటే దానికి సంబంధించిన ముఖ్య గ్రంథాలు, పరికరాలు కొండవు. అక్కడి విద్యార్థుల పరిశోధన కిదొక పెద్ద గడ్డు సమస్య. ఒక విద్యార్థి అంగ్లవాఙ్మయంలో ప్రత్యేక పరిశోధన చేస్తున్నాడు. అతని పేరు వోరీస్. ప్రాచీనాంగ్ల కావ్యాలన్నీ ఖచ్చితంగా చదువుకున్నాడు. కొంత స్వతంత్ర విమర్శకు భోరణి కూడా అలవడింది. అరిడెంతసేపు ఆధునికాంగ్ల కవిత్వాన్ని గురించి ప్రశ్నించేవాడు. ఈట్స్, ఆడెన్, స్పెండర్ల మీద ప్రశ్నించుకుంటుంటుంటే వాడు. 1935 ప్రాంతంలో వీరందరు రచించిన కొన్ని ఖండకావ్యా లక్కడక్కడ ప్రత్యేక పరిశోధన అవన్నీ బాగైతగా చదివాడు. "ఈమధ్యనే మరీకొన్ని చదివాను" అన్నాడు.

తరువాత అరికాగైతగా ఒక పెద్ద విట్టాగ్ని విడిచిపెట్టాడు : "ఆ మైన ఒక పెద్ద అభూతం ఏర్పడి పోయింది!" అన్నాడు.

"దైలాన్ థామస్, టి. యన్. ఇరియట్ — ఈ ఇద్దరు వ్రాసిన కావ్యాలు చదవలేదా?" అన్నాడు. అతడు వారి పేర్లుగూడా వినిలేదట!

"మీ రచనపత్రం టి. యన్. ఇరియట్ పేరైనా వినిఉండాలే!" అన్నాడు.

దానిమీద అతడన్నాడు :

"మీరు ఫెడెయేవ్ అన్న మాట వివరేదా? కొతులు కైవ్ నెల్సన్ ఉపయోగిస్తే, దుమ్ములగొండి పద్యాలు రాస్తే, అవి సరిగా టి. యన్. ఇరియట్ లాగే రాస్తాయి. టి. యన్. ఇరియట్ అంటే అంతకన్న విశేషమేమీలేదు!"

నేనాతరువాత తెనిగిస్తానని సాల్వికన్ మెడ్డిన్ లైబ్రరీకి వెళ్ళాడు. ఇరియట్ మొదలైన కవుల పుస్తకా

లన్న ఆ లైబ్రరీకేటలాగ్ లో కనిపించాయి. బోరిస్ కా
పుస్తకాలెందుకు కనబడలేదా అని అన్వేషణపోయాను.
ఈ సంగతి మిగిలిన విద్యార్థులతో అన్నాను. వారసలు
కథ అంతా చెప్పారు. లైబ్రరీ అధికారులకే అసలు
పుస్తకాల కేటలాగువాడే అధికారం ఉన్నదట!
అందరువాడే పుస్తకాలపట్టికల్లో పాఠాభ్యాసంగా అన్ని
ముఖ్యపుస్తకాల పేర్లు ఉంచవటం! విదేశాలకు
సంబంధించిన పుస్తకాలన్నీ ప్రత్యేకంగా వేరే
అలమారుల్లో బాగ్నతి చేయాలట! విదేశీవాఙ్మయాలకు
సంబంధించిన పుస్తకాలెక్కువగా కావాలని అవిక
కూడవట! దానివల్ల చాలా ఇబ్బందులు వస్తాయట!
ఆ పుస్తకాలు కావాలంటే అత్యవసర కారణాలు
చేర్చుకొని ప్రత్యేకంగా అనుమతి పొందాలట!

వేరే అలమారుల్లో భద్రపరిచిన పుస్తకాలపేర్లు
కొన్ని అసలు ఏకేటలాగుల్లో చేరవు. ఇక మిగి
లిన పుస్తకాలమీద ప్రత్యేకంగా కొన్ని అంకాలు,
గుర్తులు ఉంటాయి. ఇలాంటి ప్రత్యేకమైన ఏర్పాటు
లుంటాయని విద్యార్థులకు, లైబ్రరీ అధికారులకు
తెలియకపోలేదు. వీరింతా ఇది చాలా సాధారణ
పరిస్థితే అన్నట్లు వదిలిపెట్టారు. ఇలాంటి ఏర్పాటు చాలా
మంచిదని విమర్శించుకు వచ్చేవాళ్ళు కూడా ఉన్నారు.
ఆ పుస్తకాలు విశ్వసనీయమయిన పెద్ద పెద్ద విద్వాంసు
లకు మాత్రమే ఇస్తారనీ, మిగిలినవారంతా చదువుకోవ
డానికి కావలసినవి మంచిపుస్తకాలే అన్నాయనీ,
ఇలాంటి చెత్తపుస్తకాలు చదివి అనవసరంగా
మనస్సులు పాడుచెసుకోవడం మంచివికాదనీ వీరింతా
నాదిస్తారు. పుస్తకాలు మొదలైనవి నిషేధించే తగు
మనఃఫలంతో అన్ని కాలాలలోనూ, అన్ని దేశాలలోనూ
ఒక్కరంగులోనే చెలరేపకుతూంటారు!

రష్యా యువమేధావుల రాజకీయాలలో అధి
ప్రాయ భేదాలనేకవిధాలుగా ఉంచవచ్చును. వ్యక్తి
గతంగా వీరిలో విరిక నేకమైన విభేదాలుండవచ్చును.
కాని విభజనకే ఉంచవలెనన్నా, జడ్జిత్వమన్నా, మంద
కొడి తినున్నా ఏమిదాగా అసహ్యించుకొంటారు.
ఇంగుచేతనే వీరింతా అదేశంలో కార్మికవర్గమీద
విధించే కఠిన నిబంధనలన్నీ అలాగ ఉంచవలసినవేనని
నాదిస్తారు. ఒకసారి నేను, ఇంకోక మిత్రుడు
పార్టీలో పాల్గొన్నప్పుడు. మాకెదురుగా కొందరు
పుట్టాల్ అలవాటు చేసుకుంటున్నారు. మీకు

పుట్టాల్ అంటే ఇష్టమేనా? అని అడిగాడు నా
మిత్రుడు. నాకు చేసేటాల్ అంటే ఎక్కువ ఇష్ట
మనీ, ఆ అలవాటే శరీరబలమేకాక బుద్ధి చాచకర్కం
కూడా చాలా అవసరమనీ అన్నాను.

“అయితే ఆ అలవాటే చేశాల్ ఎప్పుడు ప్రచార
రంగాకిరాదు. పుట్టాల్లో ఉపయోగించేది కాల్లో
క్కటే! మావాళ్ళ కాళ్ళు చాలా గట్టివి.” అన్నాడు
నా మిత్రుడు.

ఆ దేశంలో మేధావంతులు శక్తి సామర్థ్యా
లన్నీ నిబ్బలన్నా, కళాకారులన్నా చాలా గౌరవి
స్తారు. వేర్వేరు కళలులో కృషి చేసే విద్యార్థు లంద
రికీ దేశంలో నాసిరిగివేర్తిలంటే చాలా గౌరవం.
పూజితం అనే రమ్యవిధానంనుడోకడు ఇంప్రెషనరీ
నీకీ, దాడు ఇంప్రెషనరీనీకీ సంబంధించిన చిత్రా
లెన్సెన్సో సంపాదించి అవ్వన్నీ ఒకచోట బాగ్నతి
చేయించాడు. ఆ విద్వాంసుని పేరు వినగానే విద్యార్థు
లందరితో భక్తి ప్రపత్తులు ప్రవర్తించారు. ఒకసారి
నేనా చిత్ర ప్రదర్శనానికి వెళ్లాను. నా పక్కనన్న
విద్యార్థులంతా వాతావృత్తానికి గురికొని లావణ్యం మొదలు
పెట్టారు. ఇంతలో ఒక వ్యక్తి ఆక్కడికి వచ్చి
మోసెట్ చిత్రాలని బాగ్నతిగా పరిశీలించడం
మొదలు పెట్టాడు. ఆ తరువాత విద్యార్థులు నాకా
యిన సంగతి చెప్పారు. ఆయన ఒక పెద్ద ప్రాఫెసరు!
ఈ మధ్యనే ఆయన్ని ఖైదులోనంచి విడిచిపెట్టారట!
ఆ విద్యార్థులు చదివే చదువుకే ఆ ప్రాఫెసరు పరిశో
ధించే విషయానికే ఏ విధమైన సంబంధం లేదు. కాని
వారి కాయన గొప్పతనం బాగా తెలుసును. ఆయన
బాగా పేరు మోసిన ప్రాఫెసరు!

నేను కలుసుకున్న చాలా మంది మేధావులలో
ఒకరిని వివేచన శక్తి కలిగించింది. ఒకసారి నేనొక
రచయితతో మాట్లాడుతున్నాను. ఆరితు సామ్యవాద
వా ప్రతినిధు గురించి ప్రసంగిస్తున్నాడు. కాని తనకు
టియూచెవ్ కవిత్యం అంటే చాలా ఇష్టమనీ
దానిలో సామ్యవాద వాస్తవికత లేకపోయినా
మనోజ్ఞమైన సౌందర్యం ఉన్నదనీ అన్నాడు.
ఒకసారి నేను కీవ్ పగరంలో అరబులు ఏర్పాటు
చేసిన ఒక గానపథకు వెళ్లాను. ఆ వేళ ఆక్కడ
వివాసంగీతం పాడుతూంది. ఆ వేళ సాయంత్రం అంతా
ఆ అమ్మాయి ఏదో ఇబ్బందిపడుతూన్నట్టే కనిపించింది.

ప్రతి సంగీత కార్యక్రమానికి ముందుగా ఆ కార్యక్రమాన్ని సురించి చిన్న ప్రసంగాలతో జరిగాయి. అది సంగీతపరిచయం లేని సామాన్యజనంకోసం ఏర్పాటు చేశారు. నాకొర్రసంగాలు బాగున్నాయి. కానీ నినామాత్రం అవన్నీ వీలూ చాలా చిరాకు పడింది. జనం ఆ ప్రసంగాలన్నీ శ్రద్ధగానే విన్నారు. కానీ తీరా సంగీతం కార్యక్రమం జరుగుతూంటే దాతాఖానీ కొట్టడం మొదలు పెట్టారు.

అతిరవాతి కార్యక్రమంలో మోజర్ట్ కృతులు పాడారు. కానీ అవి అలాపించడంలో సరియైన శాస్త్రీయపద్ధతికి బదులు తీయని వాయులీనవాద్య సంగీతం పాడెక్కువ కలిపారు. నినాకది అంతా దుర్భరమై పోయింది. ఆమె మరి ఉండవల్లలేక పోయింది: "ఈ చాద ప్రభు మితాయిపాకం అంతా యుక్తేనియన్ పద్ధతే! పూర్వకాలంలో ఈ సంగీతం చాలా శాస్త్రీయంగా పాడేవారు. ఆర్.జి.జి. అత్యద్భుతమైన బాసపదసంగీతము, కథలు ప్రచారంలో ఉండేవి. అందుచేత అప్పుడు గోగోల్ వంటి గొప్ప రచయిత పుట్టాడంటే ఆశ్చర్యమేమీ లేదు! కానీ అక్టోబర్ విప్లవం వచ్చింపుటినించీ కైతులందరికీ కొత్త సంస్కృతి అందింది. పూర్వం ఈరైతు - లేదా నా అల్లికపనులుచేస్తే నాటిమీద పువ్వులు, పక్షులు చిత్రించేవారు. ఇప్పుడు విమానాల బొమ్మలు, పెంటర్ కమిటీ ప్లక్యూల బొమ్మలు చిత్రిస్తున్నారు! పూర్వం యువతీ యువకుల ప్రేమకు సంబంధించిన గీత లాలించేవారు. కోనక్ పిరుల పీఠగార్ని సురించి, మృత్యురహస్యాల్ని సురించి పాటలు పాడేవారు. ఈ ఆర్.జి.జి. వ్యవస్థ మారి పోయాయి! ఇప్పుడు "ఒక రృక యం లె రా జా! నీ ఇంజను మెడలో పూలమాలిక లిస్తున్నాను." ఈ శోరణిపాట లెక్కువయ్యాయి. మోజర్ట్ సంగీతానికి కూడా సరిగా ఇలాంటి గీతే వచ్చింది. ఇప్పుడీ సంగీతం వింటే దీనిలో ఆనవసరమైన భావోద్దీకం పాలెక్కువ వినిపిస్తుంది. శాస్త్రపద్ధతికి బదులు ఆనవసరమైన తీసి పలుకెక్కువ చేస్తున్నారు."

అక్కడించి తిరిగి వచ్చేటప్పుడు నినా, నేను కలిసి కొంతదూరం దాకా నడిచివచ్చాము. సంగీత కచేరీ జరిగిన పార్క్ దాటగానే ఒక వంతెన తలుపులుకుంది. దానికి 'వియ్యాలవంటె' అనిపేరు!

దానికి పేరెండుకు వచ్చిందని అడిగాను. దీనికి పాతకాలపు కథ ఏదైనా ఉందా అని అడిగాను. నినా అలాంటికథ ఏమీలేదనీ, విప్లవానికి ముందు చాలామందిక్కడ ఆర్థికాత్యక్తమైన వస్తువులను తెప్పించి, ఆమె "విప్లవానికిముందు" అన్నమాట దాగా వోక్కివోక్కి పలికింది. ఆపై వచ్చేలలో ఆమె వెటకారపు వస్తువు నా కంటబడింది.

అతిరవాతి మల్లీ నినా నెప్పుడు కలుసుకోలేదు. మరికొన్ని రోజులతిరవాతి రష్యా చిత్రప్రదర్శనాల యానికి వచ్చాను. అక్కడ ఇంకోకవ్యక్తిని కలుసుకున్నాను. అతడు నినా ప్లే హీకుమూగే కలిపించాడు. నేను 18 వ శతాబ్దంలో రెయారయిన ఒక బాడీ బాగ్ లిగా పరిశీలిస్తున్నాను. దానిమీద చెక్కుచెపురు కొంచెం బాగుంది. నావక్క నిలబడి కవ్య ఆపక్కనే ప్రదర్శించిన ఇంకోక చిత్రి రువుకేసి చూస్తున్నాడు. మేమిద్దరం ఇంతకు పూర్వం అక్కడ ప్రదర్శించి కొన్నికొన్ని వస్తువులమీద మా అభిప్రాయాలు కలబోసుకున్నాము. హఠాత్తుగా అతడు నాకేసి తిరిగి రుదురుపలాడుతూ అడిగాడు: 'ఏమిటి మీరంతగా నిర్బంధపడి చూస్తున్నారు! ఆ బాడీని సురించి అంత ఆశ్చర్య పడవలసింది ఏముంది?'

అతిదంతపూర్వం ఒక చచ్చు ప్రకృతి చిత్రంపై పడేసగా చూస్తున్నాడు. నాకీది శోరణిమీదే చాలా ఆశ్చర్యంవేసింది. అయినా నేలలాగే అలాడీకేసిచూస్తూ "ఇంకాలో పెద్దగా ఆశ్చర్యం ఏవరి సింజేమీలేదు! నిజమే!" అన్నాను. అతడు నాతో ఏకీభవించాడు. ఆపైన ఇలాగన్నాడు:

"ఈ ప్రకృతిచిత్రం చిత్రించిన శిల్పి పాశ్చాత్యచిత్రకళా సంప్రదాయాల్ని నేర్చుకున్నాడు. తాను నేర్చుకున్నది ఆదరణగా పెట్టాలని ప్రయత్నించాడు. అలాడీలో ఏమిఉంది! అది చూడడానికి చాలా మోటుగాఉంది. అది 18 వ శతాబ్దిలో రెయారయింది తెలుసునా? మైకల్ ఆంజెలియో, రెంబ్రాంట్ రష్యాశిల్పి రూబ్ ల్ మొదలయిన మహా మహాలంత అవతరించిన తిరవాతి కొన్ని వందల ఏళ్ల కీర్తిలం బతులుఉంది. యూంప్, యూరప్ అంత అప్పటికి సంస్కృతిలో దాగా ముందంజ వేసింది. అలాంటప్పుడు ఇక్కడ 18 వ శతాబ్దంలో

తయారుచేసిన ఈవాడీ దానుందని మీరెలాగ సమర్థిస్తారు!"

అతినిశీవాకు ఈ విషయంలో చిన్న చర్చ జరిగింది. చదువు సంస్థలున్నా శక్తి సామర్థ్యాలు లేని శిల్పి శిల్పంకన్న చదువు సంస్థలేక బోయినా శక్తి సామర్థ్యాలున్న శిల్పి శిల్పమే గొప్పదని అన్నాను. కాని ఆ దర్పిలో (ప్రాకృతిక మైన (Primitive) అనేపదం పొర చాలుగా ఉపయోగించాను. ఈ ప్రాకృతికవాదం అంటే అక్కడినారికి బొత్తిగా సరిపడదు. దీనితోబాటు అక్కడ ఆరాజకవాదము, కూనర్థి వాదము మొదలైనవన్నీ ఎందుకు పనికిరావనికూర్చారూర్చు బట్టేస్తారు. రమ్యమేధావుల కివ్వన్నీ పెద్ద పెద్ద భూతాల్లా కనిపిస్తాయి! ఇందుచేతనే అక్కడ క్రొవ్వాట్కిన్ సిద్ధాంతాలు, బ్లాక్ కనిత్యము, రూపా చిత్రాలు అన్నీ ఎందుకు పనికిరావని తీసి పోలేస్తారు. అక్కడి అధికారుల ధోరణి అది! ఈ అస్తవ్యస్త హేతువాద గ్రస్తమైన ప్రగతి వాదాని అక్కడి యువ మేధావు లింకా పక్కతాళాలు వేస్తారు! కాని ఆవాదంలోని మిథ్యావాతావరణంమాత్రం బాగాలేదని చాలామంది ఈ సడించుకుంటారు!

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రీగారి

సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంతైక్షణు అవసరం లేదు. ఎటువంటి నవామేహాలనైనా కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్ధరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

18 వ శతాబ్దం ప్రారంభంలో రష్యాలో ఆ కాలం నాటి ప్రభువులకు, పెద్ద పెద్ద భూస్వాములకు ముఖ్యమైన ఒక పెద్ద పోరాటం చలించింది. ఆ రోజుల్లో పెరిమానోవోల్ ప్రాంతాన్ని యెగోర్లవ్ పెవోలోవ్ విన్ అనే ప్రభువు పరిపాలించేవాడు. అప్పుడు జేనియల్ అనే వ్యక్తి ఆ ప్రభువు సమక్షంలోకొక అర్థి పంతుకున్నాడు. జేనియల్ బహుశః అతిని ఆస్థానంలో ఒక ఉద్యోగిగా వ్యవహరించి ఉండవచ్చును. లేకపోతే బాగా చదువుకున్న 'వాస' వరానికి చెందిన వాడైనా అయి ఉండాలి. జేనియల్ ఆ రోజుల్లో అవతరించిన ఒక స్వలింత్ర మేధావిలా కనిపిస్తాడు. అతిని కాలంలో రష్యా సంస్కృతి అంతా చిర్చి అధికార ముద్రికిందే పాగిపోతుండేది. ఆ నాడు చిర్చి అధికారానికి లోబడిన రచన ఏదైనా కనిపిస్తే ఈ వాడది యథార్థమైన రచన అని ఎవరు నమ్ముకు! ఆ రోజుల్లో అలాటి రచన వెయ్యిదాని కెవరికి దిమ్మరు అంటాయి కనక?

ఆ నాడు జేనియల్ కి తన స్వలింత్ర ప్రతిఫలి వివాద చిరాకు బయలుదేరింది. అందుచేత అతిదా అర్థిలో తనకు సంతక్షణ ప్రసాదించ వలసిందని ప్రాధేయపడ్డాడు.

"ప్రభువర్యా! నన్ను తమ రొక తోజేలు గొగ్గె పిల్లని చూసింట్టుగా చూడవలె వ్యాయం కాదు. తల్లి పిల్లని చూసింట్టుగా చూసి దయచలచాలి!"

పాపం ఆ పరిస్థితులలో అతిదెన్నో ఇబ్బందులు పడ్డాడు. అవన్నీ ఆ అర్థిలో విన్నవించుకొన్నాడు. తనకు సామాన్యంగా అందిన రోగులతోనే పట్టున్న భార్య, చిర్చి అధికారము—మొదలైన ఆపరాధిని అక్కరలేదన్నాడు. ప్రభువు కలాక్షం కోసమే పడి గాపులుపడి కూర్చున్నానని విన్నవించుకున్నాడు. జేనియల్ ఇదంతా నక్క విషయంతో వ్రాశాడని అనుకోకూడదు. అతిని అర్థిలో ప్రాధేయపడిన ధోరణిలో సిగ్గు, లజ్జలేనట్లే కనిపిస్తాయి.

"ప్రభూ! తాము నేను కుక్కలా పడితిన్నానని అనివచ్చును. కాని ప్రభువర్యులకు, పెద్ద పెద్ద భూస్వాములకు మంచి బాగిలాలు చాలా అవసరం!"

అనాటి ప్రభువుల ఆ స్థానాలలో యోధులున్నాడు! విదూషకులున్నాడు. సంగీత విద్వాంసులున్నాడు! పెద్ద పెద్ద బాగిలాలున్నాయి! మరి మేధావంతులుమాత్రం ఎందు కుండగూడెను?

జేనియల్ ఆ ప్రభువు వారికి చేసుకున్న విజ్ఞాపనలో చాలాదూరదృష్టి కనబడుతుంది. దానిలో రష్యా

కుసంబంధించిన భవిష్యత్వాని కూడా స్పష్టంగా వివరించుచుంది. అతని విజ్ఞప్తి ఇది:

“ప్రభూ! మీరు ధైర్యసాహసాలున్న వారి నిజ జీవితములను! కొని బుద్ధి కుశలతగలవారు దొంగడించుచున్న చాలా కష్టం!”

చిట్ట చివరికి జేనియర్ అర్థి ఫలిత మేముయింకో మనకు తెలియను. కొని అప్పటినించి ఆయా కళాభూలలో ఆచరించిన రహస్యపరిపాలకులంతా జేనియర్ సలహా చాలా బాగుందిగా ఆచరించులో పెట్టారు. పీటర్ స్వయంగా కొన్ని అనువాదాలు చేయించాడు. కెఫెరిన్ నాలుకా లేగాక వ్యంగ్య రచనలన్నీ చేసింది. మొదటి వికొలాస్ స్వయంగా పుష్కీన్ కవిత్వంలో కొన్ని భాగాలు నిషేధించాడు. లెనిన్ ప్రత్యేకంగా వాస్తవ్యయంవూడ కొన్ని ఉపన్యాసాలిచ్చాడు. స్టాలిన్ విశ్వవిద్యాలయాల్లో ప్రతినిధియంవూడ తన స్వంత ఆధిపత్యాలు ప్రకటించాడు. మొత్తంవూడ మేధావీతుల నడుపాజ్ఞలలో పెట్టిన రహస్యపరిపాలకు లెనిన్ కనిపించరు! ఆ పరిపాలకులు ‘సాహిత్యనికేయం’నుబా కొవాలని లిహ లిహ పని కొద్దీ అది బాగా చెప్పితిన్నదిని నిస్సంకహంగా చెప్పవచ్చును. సాహిత్యంవూడ నిషేధాజ్ఞలు, ప్రభుత్వాలు చేసేసహాయాలు—అన్ని వట్టి సంసారపక్షిపు సాహిత్యపథులకే ఉపయోగిస్తాయి.

ఇలాంటి విధి నిషేధా లెన్ని ఉన్నా రహస్యలో ప్రతియంంలోను సాహిత్యంలో అజరామరులయిన మహామహు లెందికో ఉదయించారు! రహస్యలో ‘లే ఆఫ్ ఐగోర్స్ రెయిడ్’ అనేపు ప్రకం ఒకటిఉంది. కొని గ్రంథకర్త ఎవరో తెలియను. అది గొప్ప గ్రంథం. ‘మిగ్నీమ్ ది గ్రీకో’ అని ఇంకొకరచయిత ఉన్నాడు. అతడు విద్యార్థియాలవూడ, మతి విషయాలవూడ కొన్ని అభిప్రాయాలు వెల్లడించాడు. వాటి వల్ల అతనికి జైలుప్రవేశం జరిగింది. లోమిన్ పవ్ కన బిష్టవాశ్చిందరినోను లిగాబాలు పెట్టుకున్నాడు. కొని లక్ష గవర్న మెంటుకమిటీలు చేసేసవంకంటె అతని రచనలే రహస్యసాహిత్యాని కెక్కువప్రచోద్యలం కలిగించాయి. మొత్తంవూడ చాలామందిచేసిన రచనలకంటె అతనిరచనలు గొప్పవి. ఇలాగే 18వ శతాబ్దిలో గెడిషిన్ అని ఇంకొక గొప్పవ్యక్తి ఆచరించాడు. పాపం చివరికి అతడు కైదులో పెట్టి బాధిస్తారనే బెంగతోనే ప్రాణాలువిడిచాడు!

ఇక 19, 20 శతాబ్దాలలో ఇలాంటివా రెందరెందరో కనిపిస్తారు. వీరంతా చాలాప్రతిభావంతులు. కొని ప్రభుత్వ వర్గాలతో కలహించారు. వారిరచనలినా దృఢులంగా కనిపిస్తాయి...ఎన్నో ఇబ్బందులు వచ్చినా ఎన్నో కష్టాలుపడినా వారెన్నడు వివరంజ వెయ్యలేదు! అంకుచేరనే ఈనాడు వారికి మనమందరము జోహారు లభిస్తున్నాము.

స్టాలిన్ లెనిన్ వారి అధికారంలోకివచ్చిన రహస్య పరిపాలకు లింతవరకు అట్టే ఆర్యాటం చేసినట్టు కనిపిండు. అయితే వారికి మేధావుల భోరణికి సంబంధించిన సమస్యలన్నీ కూలంకషంగా తెలుసును. ప్రతిభావంతుల విలువకూడా వారికి బాగా ఎరిగే! నేటి రహస్యలో యువమేధావులుకూడా అట్టే ఆర్యాటం చేస్తున్నట్టు కనిపిండు. కొని వారి సమస్య ఆలాగేఉంది. వారంతా అన్ని విషయాలు లోతుగా పరిశీలిస్తున్నారు. ఏవేవో రచనలు సాగిస్తున్నారు. ఏకా అవకాశం కోసం ఎదురుచూస్తూ ప్రస్తుతాని కలాగే కాలక్షేపం చేస్తున్నారు!

[ఎన్ కాంటర్ ప్రతిక సాజన్యంతో]

జీవా అదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతి-భారతాంబ బొల్లి, సమస్త చర్మవ్యాధులచేపిడింబ బడుచున్న తన సంతానం! కోసంఎంతవిచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చిరకాం అనుభవంతో
ఇస్తూ ఉన్న ఆభిదాం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,
గోపాలపురం. (టూ.గో.జ)

కలగూరగంప

కావ్య గుణములు

‘రాజేశ్వరి’

గుణమును పదము నావార్ధి సంకలితము. ఆత్మంభిట్ట విరచితమైన తిక్కలంగహమన “దక్ష్య సుగ కర్మ వామాస్య విశేష సమవాయాభావాః” అని మొదటి సూత్రము. పై వాక్యమునుబట్టి నైశామ్యుల మతమున పదార్థములు ఏద్ర విధములు. ఇంగు “సూత్ర రస గంభీ, స్ఫుర్తి సంఖ్యా పరిమాణ పృథక్త్వ సంయోగ విభాగ పరిత్యా పరత్య చతుర్థ్య ద్వివర్త్య స్నేహ శబ్ద ఋద్ధి సుఖ దుఃఖ ఇచ్ఛాశ్వేషప్రయత్న (ప్రయత్నక్ర) ఇర్వా గర్వ సంహృరాః చతుర్వింశతిః సుదాః” అని సుగము లిరువది నాల్గంగః శేర్కొనఁబడినవి.

ఇట్లు సుగశబ్దము వస్తుమాత్రికర్మముగాను మనుష్య ధర్మములగు కార్యములపరముగాను వాడిఁబడి క్రమముగా కావ్యధర్మవాచకముగాగూడి నైవత్తి. విస్తృతములైన సుగములు వస్తువుల నాశ్రయించుకొని యుండి భిన్న పదార్థములందును సమవేతములై యుండును.

అలంకారశాస్త్రమునందు సుగవిచారణావిధాన కాలమునుసూర్చి భిన్నాభిప్రాయములు కలవు. అలంకారశాస్త్ర పితామహుఁడగు భరతిమునీంద్రుని నాట్యశాస్త్రముందలి కావ్యాంగములలో శేర్కొనఁబడిన సుగములే సుగవిచారణావిధానమునకు మూలమని వలపురి అభిప్రాయము. కాఁగా నాట్యశాస్త్రమునకుఁ బూర్వమే కావ్య సూత్రపక్షి కలదిని కొందఱులంకారిక విమర్శకుల యభిప్రాయము.1 నీని

కుపబలకముగా వీని చూచిన ప్రమాణము శిశురాజున దుద్రిదమునువి శాసనము.2 (తిక్కలము క్రి. ప. 150 అని పి. వి. కాశీగారు శేర్కొనిరి) ఆశాసనమునందు:

“స్ఫుట లము మధుర చిత్రకాంత శబ్ద సమయ ఉదార అలంకృతి గదిగి పద్మ కావ్య విధాన ప్ర వీణేన ప్రమాణ మానోన్మాద స్వర గతి వస్త్ర సార సత్వారి భిః పరమ లక్షణ వ్యంజనై నిచేతి కాంతిమూర్తినా వ్యయ మధిక మహాత్మత్రప నామ్నా”

ఇది దుద్రిదమును వివరించును. ఇంగు శేర్కొనఁబడిన మధురము, కాంతిము, ఉదారము అను శబ్దములు సుగనామములని కాశీగారి యభిప్రాయము. కాని ప్రకరణమునుబట్టి యాపదములు “మధుర మైవత్తియు, ఉదార మైవత్తియు, మనోజ్ఞమైవత్తియు” అను విశేషణ్యమును స్ఫురింపజేయుచున్నవి.

‘కాంతి’ శబ్దముచేత కాంతియును ‘ఉదార’ శబ్దముచేత సౌదార్థ్యమును ‘మధుర’ శబ్దముచేత మధుర్యమును శాసనక ర్తలచే నుద్దేశింపబడినట్లు పై విమర్శకుల యభిప్రాయము కావచ్చును. అనఁగా పైని శేర్కొనబడిన కాంతాది శబ్దములు కావ్యము యొక్క శబ్దాది ధర్మములుగా కాని ఆత్మయైన రసాది ధర్మములుగా కాని విధయించి వానిని ప్రత్యేక సుగములుగా శేర్కొనిరి. అట్లుకాక శబలము విశేషణ సామాన్యములుగా శాసనము నందిరి యితరము లగు చిత్రాపదములలో చేర్చి చెప్పట సక్రమపద్ధతి. మొదటి మార్గము, శాస్త్రము ప్రామాణ్యము నందిన తగుచాతాగ్రామీ చెప్పట కవకాశమున్నది. రెండవది ప్రాథమికావస్థ యందుండు రూపమును సూచించును.

1. History of Alankara literature (Second Edition) by P. V. Kane.

2. Junugad Inscription of Rudradaman I, Saka year 110 A. D. Calcutta University Publication.

రుద్రదమనుని నాటికి (150 (111 బి)) ఆనగా, నాట్యశాస్త్రమునకుఁ బూర్వము (300 (111 బి)) ఆలంకార శాస్త్రమునకు విభులముగాఁ జెరిగియుండు లేదనుట నిర్వివాదాంశము. కావుననే సంపర్కమునకుఁ గల రెండిన పద్ధతి వంగీకరించుటయే నియంజనమని తోచుచున్నది.

కావ్యమును స్త్రీస్వరూపముగా వాలంకారి పులు సమన్వయించుటంటేసి తదాశ్రయములైన కావ్య చార్యులుల వంటిది కావ్యమునకుఁ గూడ మంతునని యంగీకరింపబడినది. కావ్య ప్రకాశమున :

“యే రస స్వాంగికో ధర్మః కార్యాదయః
ఇత్యర్థః పాత వక్ష్యమి రచయి స్థితయోగజాః.”
(కావ్య. ప్ర. ; అష్టమోద్ధానము ౬౬ శ్లో)
అనియు, ప్రతాపరుద్రునియున

“హాదీవ దిలంకాదా ప్రత మ్య రసమాదయః
శ్లేషదయో గుణా ప్రత కార్యాదయః ఇవ స్థితాః”
అనియు
పాహిత్య దర్పణమున
“రసస్వాంగిత్వి మా ప్రస్య ధర్మః కార్యాదయో
యథాగుణా.....”

(పాహిత్య. ది. అష్టమ పరిచ్ఛేదము ౧-వ శ్లో)
అనియు చెప్పగా, విద్యావాళుని అనుగామియగు
కావ్యాలంకారిసంగ్రహకర్త—
కం. తిరువళ శబ్దాంబులు
ధ్వనితేవ మలంక్రియావితానము సామ్యుత్
తినన నుణంబులు నుణములు
ఘన వృత్తులు వృత్తులార కావ్యోందిరమన.
అని చేర్చొని యున్నాడు.

ఇక కావ్య నుణములయొక్క సంఖ్య విషయమునను భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. అన్ని పురాణమున నుణముల ప్రసక్తి కలదు. ఇందు ఆలంకారి శాస్త్ర విషయములం గూర్చి ౩౩౩.౩౪౩ ప్రకరణములందు వివరింపఁ బడినది. కాని ఈ భాగములు ప్రాచీనములు కావనియు తగువాటి కాలమున జేర్పఁబడిన వనియు నిర్ధారితము. ధీరతుఁడు నాట్యశాస్త్రమున, ముఖ్యముగా నాట్య విషయమే వ్రాసినను అంగు తిత్సంబంధమైన రసాదులే గాక పగువారిది ప్రకరణమున కావ్య లక్షణములను గూడ చెప్పచు కావ్యకాంతాలానుకు ఆలంకారిప్రాయములైన నుణాలంకారములను కూడ చేర్చొని యున్నాఁడు.

శ్లో. శ్లేషః ప్రసాదః సమతా సమాధిః *
మాధుర్య మౌజః పదిసామహర్యం
అర్థస్యైవ వ్యక్తి రుదార తాన *
కాంతిశ్చ కావ్యస్య గుణా దతైలే ||
(నాట్యశాస్త్రము-16 వ. ప్ర. 95 వ శ్లో.)
అని నుణములు దశవిధములుగా చెప్పియున్నాడు. అప్పు టికి కావ్యనాట్యములకు విభాగ మేర్పడి యుండిలేదని వచ్చు నేమా!

భామహుని కావ్యాలంకారము శ్రవ్యకావ్యములను గూర్చి సమన్వయించి వ్రాసిన గ్రంథములలో ప్రాథమిక మైనది. ఈతఁడు నుణములయొక్క ప్రాధాన్యమును గుర్తించినట్లు లేదు, మాధుర్య-ఓజః-ప్రసాదములను మూఁడు నుణముల నే చేర్చొని వాఁడు. తరువాతి వారగు మువ్వల హేమచంద్రాదులును కావ్య నుణములను మూఁడుగ నే యంగీకరించిరి.

దిండి, నుణములకు గలప్రాసమును ప్రెవారివలెనే స్పష్టముగ తెలుపక పోయినను వానికి ప్రాధాన్య మిచ్చి ధీరతాదులు చేర్చొనిన పదిపేళ్ల నే వివరిం చెను. అరిక్రమముగ శ్లేష, ప్రసాదము, సమతి, మాధుర్యము, సామహర్యము, అర్థవ్యక్తి, ఉదారత, ఓజఃస్వ, కాంతి, సమాధి. ఇప్పటిను దిండ్యాచార్యుడను శిర్డూరు గుణ విభాగము తెల్పియుండిలేదు.

దిండ్యాచార్యుల నాటికి ముఖ్యత వస్తయంగున్న నుణముల కొరకము, వామనాచార్యుల నాటికి నీతియలే నాది సావధానముచే భ్రల్లకుమమితి మైంది. కావ్య శీరీర పొందిర్యము నేగాక అర్థ తత్వ పరిశీలనాదకుడై వామనుకు నుణాలంకారి సంస్కృతియలైన శిర్డూర్థములకే కావ్యశబ్దము వర్తించువని చెప్పచు తన భాగ్యుల కన్న వివేకమును ప్రదర్శించెను. ఈతఁడు నీతిత్రయ ప్రతిష్ఠిత కావ్యకోభికు నుణములు ప్రధానములని చెప్పచు “రీతిరాత్యా కావ్యస్య, విశిష్ట పదిరచనా రీతిః—” అనియు, “విశేషగుణాత్యా” అనియు చెప్పటంటేసి నుణములు ప్రధానములనియు అని కావ్య కోభికు కర్తలనియు లేవనది. వామనాచార్యుడు దశ నుణములను శిల్పగుణములుగా వంగీకరించి వాని నే అర్థ నుణములుగా కూడ నిరూపించియున్నాడు. దాననీతిని మతిమున చేరికి మాత్రము ధీగుణములే యైనను స్వరూపరీతేవ వాదనమున “వాద్యవాదక” ద్వారమున లోకకు వింకెతి నుణములై యలరారు చున్నవి.

అనందవర్ధనాచార్యుడు “శృంగారః రసాంతరాపేక్షతయా మధురీ రసః తిష్ఠయం కావ్య మాశ్రియ మాధుర్యలక్షణో నుణః ప్రతిష్ఠితః—

* ధీరతుని నాట్యశాస్త్రము. పదువారివ ప్ర॥ 95 వ శ్లో॥

విప్రలంఛిత్వం గారే కరుణే మాగుర్యం ప్రకర్తవత్" అని మాగుర్యము క్షృంగారముయొక్క ముఖ్య సూ మనియు, విప్రలంఛిత్వం గారమునందును కరుణము నందును తిద్విజ్యంధిని మధికమనియు చెప్పదు సుగ్ర త్తమును సూచించినాడు.

మమ్ములుకును అనంద వర్తనాచార్యుని వలె నే సుగ్రతయమును మాగుర్యజఃప్రపాదములు అంగీక రించి దండి వామనాదులు చెప్పిన సూములు ప్రైవాది యంతిర్ముఖులనెను.

సంజీవిరాజా ప్రాచీనులు చెప్పిన దిశసూములను వివరించుచు తన మతియును మాత్రము సూములు మాత్రే యను నభిప్రాయమును కనబరిచినాడు. భోజ విద్యా నాథుల ప్రకారము సూము లిరువదివారు. విద్యా నాథుని మతియును ప్రైసూములలో కొన్ని స్వయముగా చాగితిచ్చి పేతువులు కావున సూములనుచున్నవి. మరికొన్ని దోషపరిహార పేతుమాత్రములు.

సాకుమార్యము కాంతి సమృద్ధిత్వము ఉదాత్తత జ్ఞాపిత్వము తీరి ప్రపాదము ఉక్తి సౌజన్యము సమతీ ప్రేయము అనునవి దోషభావమాపములై సుగ్రత్యము గాంచుచున్నవి. ప్రతికటదోషవివారజార్థము సాకు మార్యము, గ్రామ్యదోష వివారజార్థము కాంతియు, అభ్రహ్మపరిహారమునకు అర్థవ్యక్తియు, సూనాధిక పదిదోష పరిహారార్థము ఉదాత్తతయు, విసంధి దోష మునకు జ్ఞాపిత్వము, పరిత్యక్తి దోషమునకు తీరి, క్షిప్రదోషమునకు ప్రపాదము, అశ్లీలమునకు ఉక్తి, ద్యుతి సంస్కారమునకు సౌజన్యము, ప్రకృతిధంగ మునకు సమతీ, దోషమునకు ప్రేయము, పరిహారకరము లుగా సంగీకరింపఁబడినవి. దోషపరిహార పేతు భూతములైన సూములను సూములుగా ఆలంకారికు లందగు సంగీకరింపరు. కారణము సూముల ప్రగ్నేక స్వయాపముపట్ల ఆలంకారికులలో గల భేదాభి ప్రాయమే. దోషభావమాత్రముచే సుగ్రత్య ముప్పు చున్నదిను వారి మతియునే సాకుమార్యములు సూము లనుచున్నవి. ఈ సందర్భముననే త్నమేంద్రుడు కత్తాగ్ధియైన ముల్కములను మాడుచు విధములను చెప్పియున్నాడు. కాని యామతము మృతిశిశు ప్రాయమై నామమాత్రా వశమై పోయినది.

ప్రైవిమర్శనమువలనఁ జేసిన పారాంత్ర మేమునగా కావ్యమునందు సుగ్రప్రధాన్య విషయ మెట్లున్నను సూముల సంఖ్యావిరూపణమునందే భిన్నాభిప్రాయ ముల కన్పట్టుచున్నవి. సూములసంఖ్య పదియగు నాగు కొందరు, ఇరువదివారైనవారు కొందరు, మూడువందలు కొందరు.

భోజవిద్యానాథులు వినా తక్కిన యాలంకారికులలో సూసంఖ్య విరూపణముపట్ల ముఖ్యముగా

గంకు పిష్టాంతములు గలవు. మమ్ములూదులు మొదటి తొలుతు చెందినవారు. వారి ప్రకారము సూములు మూడు. దండి వామనాదులు ద్వితీయకక్షకు చెందినవారు. వీరి ప్రకారము సూములసంఖ్య పది. మూడును చెప్పవారి లక్షణ మెట్లును పరిస్పృతము భేదిమనుచునే యున్నది. ఇక పదియనువారిని (పశ్చిమించి చూచినను, ఒకరి లక్షణ మింకొకరికి నప్పుటలేదు. స్థూలదృష్టికి కొన్ని పరస్పర విరుద్ధములుగ సూచ భాసించును. ఉదాహరణకు|| సమాస ధూయ స్త్యను పీ జమమయలపగా (జిజన్మకాస ధూయ స్త్యం) వేరువేరు పదములను కూర్చు రచన మాగుర్య మనుచున్నది. (యా వ్యగక్ష్పదితో వాక్యే తిన్యాసుర్యం ప్రకీర్త్యతే) అట్లే క్షేపకును మాగుర్య మనవను విశోధనున్నట్లు భాసించును.

అప్పకవి వినా తెలుగు ప్రాచీనాలంకారికు లందగు సూములను దిశవిధములుగా నే వివరించిరి. అనంతుడు దోషములవరకు, కావ్యరూపులను స్పృశించి ప్రక్కనేయున్న సూములపట్ల మాతీభావము వహించుటకు గతి మేమియో తెలియకున్నది. మాదామణికొండు దాను "క్రమమున జ్ఞానాంగ్య క్షేపములును సుకుమారతా ప్రపాద మగురత్తార్థవ్యక్తిజన్మసాధి కాంతులును దిశరూప్రాయములై" అని సూములను పదింటి నే పేర్కొనినాడు.

ఇక నరసధూపాలీయము:—“ప్ర. గుప్రియ మునకుఁ గావ్యాలంకార సంగ్రహము తెలుగు సేతియే" అను విషయ మిప్పటిను కొలదిగ పరికించుట అప్ర సక్తము కాదనుకొంగును. ప్ర. గుప్రియకాగ్నిండు తేహది సూముల విరువదివారింటిని పేర్కొనినాడు. వానిలోఁ గొన్ని దోషపరిహారకత్వముచే సుగ్రత్యము నందుచున్నవనియు, కొన్ని సహజముగ నే యుత్కిర్తన పేతువులగుటచే సుగ్రము లగుచున్నవనియుఁ దెలుపుచు సహజవాదరత్తి పేతువులను సూములే యుత్కిర్తనము లగుననియు, దోషపరిహారకత్వముచే సుగ్రత్యమందునవి, సర్వాలంకారిక సమృద్ధిములు కావనియు చెప్పినాడు. విద్యానాథుండు చెప్పిన ఇరువదివారు సూములలోను పంజరెండు సహజరూపులు. మిగిలిన పంజరెండు దోష పరిహారకత్వముచే సూములు.

కా. సం. కర్త పయిప్రజాళిక సమసరించినట్లు తోచును. ఈతఁడు పేర్కొనిన సూములు మొత్తము పది మాత్రమే. అందు సుగ్రవిభాగమేమియు చేసియుండ లేదు. కాని విధ్యానాథుండు సహజరూపులని చెప్పిన వానినుండి వినును, దోషపరిహారకత్వముచే సుగ్రత్య ముండునను వానినుండి యెదును గ్రహించినాడు. మొత్తమేల గ్రహింపలేదో, గ్రహించినవైనను ఒక తిర గతినుండి కొన్ని పేర్కొక తిరగతినుండి కొన్ని గ్రహించు టకు కారణమేమియో తెలిపియుండలేదు. మరియు

నీతిగతు పేర్కొని పదియవములు విద్యావారును చెప్పిన మొదటి పగులైన నుగములలో నే ఇమిడి పోయింది.

ప్ర. య. వందలి కొన్ని లక్షణములు కా. సం. వందలి లక్షణములకుంటే భిన్నములు. ప్ర. య. న “వికటాక్షర బంధత్వ మార్త్య రోదార్యమిష్యతే” అన, కా. సం. కాదుగతు “కతిపయ సంయుక్తాక్షర విరితం జాదార్యమయ్యే” అని లక్షణమును కూర్చినాడు. వికటాక్షర బంధత్వముతో కతిపయ సంయుక్తాక్షర విరితంబునకు సామ్య మేమియో చిలికును.

సౌమహర్ష నిరూపణముపట్ల ప్ర. య. కాదుగతు:

“సౌమహర్షర ప్రాయం సౌమహర్షం తి దుద్యతే” అనియు, సరస భూపాలీయక ర్తి “అరయంగ బొట్టు పిఱుందల పెగుడునది సౌమహర్షము” అనినాడు — అపగుడుత్వము సౌమహర్షమని రత్నాపణము. బొట్టినంగా నున్నలు చెమటగల పదములని తెలుగు లక్షణమునకు అర్థము చెప్పకొనవలయును. అట్లు చెప్ప కొన్నను, మైలక్షముతో బోతుకదిర లేదు సరికదా ఒకప్పుడు బొట్టు పిగుందల లేనపుడుకూడ సౌమహర్ష ముచుటకలగు. కావున లక్షణము అన్యార్థ ప్రోషమునకు బాల్చుచున్నది.

సమితి:—“అస్తేష మేగ్ధా భిగనం సమతా సాని గద్యతే” (ప్ర. య)

“లలితార్థ భింగిబాదంబులు వాల్చిల సేకసరణి బోదువసమితియా” (కా. సం)

పాదంబుల వాల్చిల అనుచుచే మూలమునందు చెప్పిన లక్షణార్థముకంటే నీయర్థము కొలదిగనంకుచిత ముచున్నది. వాలు పాదములకన్న హెచ్చున్న పట్టులగూడ సమితియుండునుకదా. అప్పుడీ లక్షణము సంకుచితమగును. లేక వాలు పాదములనుటను “కాకే భోదధి రక్త్యతామే” అనుపట్ల కాకేభయ దివ్యువ సూతి జంతు పరమచున్న సర్వపాదములని చెప్పకొన వలయును.

అప్పకవియు తన గ్రంథమున ప్రసక్తముగా కావ్యగుణములను వర్ణించియున్నాడు. “అర్థవర్తి సౌమహర్షాః ప్రసాదకాంతి మధురతాదార్యవిమాధి సామ్య శేషములు పదియును. ప్రాణములు దిలంప” అని గుణములసంఖ్య పదియనిజెల్పుచు నేయే బోధమున శేషేయగును పరిహంకారికమో చెప్పవలెనో చెప్పని గుణములను కొన్ని పేర్కొనినాడు. అవిగా అప్పకవి తాను మొదట పేర్కొనిన గుణములు పదిమాత్రమే కాని దోషాభివమాత్ర ప్రయోజకములని తెలుపబడిన గుణములు పండ్రెండు. ప్ర. య. వందు దోష పరిహర

కాదులని చెప్పబడిన కొన్ని గుణవాచకములను అప్పకవియును నందిచ్చింపానికిని చాత్తు కుదర లేదు. అవిగా రెండిటికిని వామగ్రహణమునందు భేదము గోచరించు చున్నది.

ప్ర. య. వంగు ద్యుత సంస్కృతికి సౌశిబ్యము చెప్పగా, అప్పకవియును మధురతియు, అందు అశీలాభిధానమునకు ఉక్తిని జేర్కొనగా నిందు మూర్తి తంత్రమనియు, అందు మ్యువాధిక పదమునకు సమ్య తిత్వము వివరింపగా నిందు సామ్య కల్పవచునియుఁ చెప్పబడినది. ఈ విషయమున అప్పకవియు ముద్రణ సంస్కర్తలు సరిగా వ్రాతప్రతులలోని దోషములను దిద్ది సంస్కరింపకుండుటచేత చాల తల్పిచ్చేర్పడినది. అదియుగాక అప్పకవి పద్యములలోని గణప్రాసాది నిర్బంధముకొరకు కొన్ని పేర్లను మార్చియు కొన్ని కూర్చియునుండుటచే ప్రచిక్కు మరింత హెచ్చినది.

కావ్యమనోహరతా ప్రతి పాదంకు గుణాలంకారములు రెండును సమావాంగములే. అట్లెవనో గుణాలంకారముల కేల యభేదము చెప్పరాదను ప్రశ్న కలుచున్నది. ఆ దర్ప ఆలంకారికులలో కలుగక పోలేను. వామనని మతిమున గుణములు అర్థగతియులు శిబ్దగతియులు కూడనగుటచేత గుణాలంకారములకు భేదము తానొక యుక్తిపూర్వకముగ సాధించినాడు. అతిని మతిమున గుణములు స్వతిస్సిద్ధముగా చాదుత్వ హేతువులు కాగా, అలంకారములు ఉన్న శోభను అతిశయింప జేయున వగుచున్నవి. గుణముల వలె అలంకారములు స్వతిస్సిద్ధముగా కావ్య శోభ కుపస్కార ములు కావనగుటచే వాతని మతిమున గుణాలంకారము లకు భేదము నిరూపితమగుచున్నది. కాని ఈతని మత ప్రకారము గుణములన్నియు కావ్య శోభాకారులే యనక లేవును. అట్లంగీకరించినచో సర్వగుణ సంధిరితి ముచు దిద్ది రీతియే గాక కతిపయ గుణములు గర్భివ మరికొన్ని నీరస స్థలములలో గూడ కావ్యత్వమున్న దనవలసి వచ్చును. కావుననే వామన మతియు శాస్త్ర చర్చకు నిలువఁజాలక వామనమై పోయినది.

కావ్యేంద్రికు గుణాలంకారములు రెండును మనోజ్ఞత్వమును గూర్చునవియే యైనను తిత్కార్య కలాపాప కరణములు మాత్రము భిన్నములు. గుణములు సంఘట వాక్రియములు. అలంకారములు శిష్టార్థి ధర్మములు. ఈ భావము నే ప్రతాప రుద్రయ కాదుడు ప్రాచీనాచార్యులు చెప్పినట్లు.

“చాదుత్వ హేతు జ్యేష్ఠి గుణానామలంకారాణాం చాక్రియ భేదాద్భేద వ్యవదేశః సంఘటవాక్రియా గుణాశ్శిష్టార్థాక్రియాస్యలంకారాః” అని చెప్పియున్నాడు.

గ్రంథ విమర్శనము

—

వేణీ సంహారము

మూలం : భట్ట నారాయణుడు. అనువాదం : శ్రీ బురుగు వెంకటేశ్వరులు. ప్రతులకు : డి. వి. అండ్ సన్స్, రామారావుపేట, కాకినాడ. ధర : 3-0-0

సంస్కృతి వాఙ్మయమున వెలసిన నాటక సందయమువంగు భట్ట నారాయణుని వేణీసంహార నాటకము నకు గాదగినంత ప్రతిష్ఠ వచ్చింది. కాలిదాస మహాకవి రచనలలో అభిజ్ఞాన శాంతులను, భవభూతికృతి ఉత్తిరహమ చరిత్ర గీర్వాణానికి రెండు నయనములు కాగా భట్ట నారాయణుని వేణీసంహారము తిలకాయ మానమని పేర్కొనవలయునకు సందేహింపవలసిలేదు.

కథావస్తువు, దానికి తగిన రసము, భాష, నైతి, నాయకుడు, ప్రతి నాయకుడు సమంజసమైన విధాన అనురన ఉజ్వల స్పృష్టి వేణీ సంహారం.

లాక్షణికులు చెప్పిన లక్షణాలన్నీంటిని కంట పట్టించుకొని తననాతి వారి రచనలకు తానొక లక్షణ గ్రంథమైన పదువును చాసించుకొన్నదా నాటకం.

వేణీ సంహారమును ఓం ప్రథమముగా ఆంధ్రక రించినవారు డి|| శే|| కోరాడి రామచంద్రశాస్త్రి గారని వినికిడి కాని అది అముద్రిత మైనందువలన కాబోలు అంతలోనే ఆగిపోయింది.

తరువాత ఆంధ్రకర్త డి|| శే|| వడ్డాది సుబ్బారాయ కవిగారు. దీనికి తెలుగుదేశములో చాలా ప్రచారం వచ్చింది. అనువాద విషయములో సుబ్బారాయకవి గారిది యాశ్చర్యంగా నిడిచింది కాని ప్రది ర్శనయోగ్యమై పలువుర మన్ననలంగు కొన్నది.

కవి పార్వభాను శ్రీ పాది కృష్ణయ్యై శాస్త్రిల వారి అనువాదం ఒకటి ఉంది. అది శ్రీవారి బహుముఖ ప్రజ్ఞకు ప్రతి బింబముగా వాసికెక్కింది.

ప్రకృత గ్రంథము ఇందుమించు నాల్గవదిగా పేర్కొనవలసి ఉంది. ఇది మూలమును చేబట్టి

చూడగా చేర్చులూ కూర్చులూ ఉన్నట్లు స్పష్టం అవుతుంది.

ధుక్కాననుకు పరమ పతివ్రతయైన ద్రోవదని పృథక్ ట్టి సభలోని కీర్తుకొనిరాగా ఆపరంభవానికి ప్రతీకారం జరిగేవరకూ కొప్పు ముకువని అమె ప్రతిన పట్టింది. ప్రియసాహసుడైన భీముడు, తదిమ నులముగా దుర్యోగముని తొడలమ తన గదచే విరుగొట్టి తిద్రక్త నిక్తములైన హస్తములతో ద్రాపది వేణి ముడిపెట్టాడు. ఈ విధాన నాటకానికి 'వేణీ సంహారము' అని పేరు వచ్చింది.

ఈ నాటకానికి నాయకుడెవరు? రసమేమి? అనే ప్రశ్నలకు సమాధానాలు సులభముగా రావు. చిరకాలమునుండి ఆవిషయ ద్వయమూ వివాద గ్రస్త మయై ఉంది. పరిమితమైన యీ సమీక్షలో మేము దానిని వివరించి చెప్పలేము గాని ప్రతి నాయకుడైన దుర్యోగమును మద్దతునుకు మహానాని. వానికి తగిన నాయకుడు ధీరోద్ధతుడు, ప్రియసాహసుడైన భీముడొక డే. కనుక ఇంగునాయకుడు భీముడే కావోవునని మా యుద్దేశం. వితాతతా రస విషయం ఇలాగే నిర్దిత మవుతుంది. అది రాద్రం. రాద్రం అంగిరసం—అని ఫలితార్థం.

భారతానికి భట్ట నారాయణుని యీ నాటకానికి కథా గమనములో చాలా మాక్కులున్నాయి. వానిలో రెండవ అంకమున పూవోట కథ ఉల్కృష్టమైన మాక్కు. ఉపవనమున చెరిక లైలకు రేయిగారంచిన స్వప్న వృత్తాంతమును భానుమతి నదురుబెగురులతో చెప్పు కుంటూ ఉంటుంది. అది దుర్యోగమునీ, యధా విధిగా కాంతి చేయించాలనీ చెరిక లైలా, అమె అనుకొంటూ ఉండగా అవివేకి దుర్యోగమును ఆక్కడకు వచ్చి శృంగార కలాపానికి దిగుతాడు. తిట్టిరితంగా కవి నూచించిన భావ్యసర్థం అసాధారణ రీతిగాఉంది.

ఉచిది నీ చూపు 'దన్యునాయూగు యుగము'-
అంటాడు గుర్రోగ్రహము. వెంటనే కందుకవచ్చి :
దేవా! భగ్నుము, భగ్నుము- అంటాడు.

గుర్రోగ్ర : ఎవనిచే.

కందు : భీమునిచే— '—మనోజ్ఞమైన మార్పు'
సహజ రమణీయమైన సంభాషణ—.

అనువాదములో వేంకటేశ్వరులు గారు స్వచ్ఛా
విధానమును అవలంబించినట్లు చెప్పిఉన్నారు. అందు
వల్ల నాటకం చాలావరకు 'రక్తి' కట్టించేదిగానే
ఉంది. అక్కడక్కడ పద్యాలలో అతికని పాద
పూరణ పులకములైన పదాలు అనువాదాలలో ఇసుడక
లేవవు. అలాటివాటిని సాధ్యమయినంతవరకు దరి
రానీయక అనువదించారు. పద్యోదయలో పలుదల
వాగా కనబడుతుంది.

"మాపుల విచ్చుపూపులను

మంచును చేసెను గూడినూడియున్

తేపటిప్రాగు ధూమిపయి

తీవునఁ బూలును వాము రాలిపో,

నాపయి మూర్ఛకొంతి విరియఁ

గఁ దొడంగుమఁ గమ్మతాపులన్

వ్యాసనచేయు పద్మముల వ్రాలెనుఁ

జూకుము చందరీకముల్."

ఆధునికమైన అనువాద సాహిత్యములో
ఈ నాటకం మంచి స్థానాన్ని సంపాదించుకోగలదని
అనిపిస్తాము. ఇందులో చారిత్రక విషయం ఒకటి
ఇచ్చారు. సన్నయభట్టుకు సహాధ్యాయి అయిన
నారాయణభట్టే ఈ నాటక కర్త అని—అది చరిత్ర
పరిశోధనలో ధ్రువపడితే చాలా శ్లాఘ్యమైపోవచ్చును.

యా. ప.

*

*

*

కృష్ణ కథా వి పం చి

పద్యకావ్యము; రచన: శ్రీ బాదాల రామకవి;
ప్రాప్తినం: బాదాల రామకవి, యం. ఎ., ఆంధ్రోప
న్యాసకుడు యువరాజ కళాశాల, మైసూరు. నెల రు. 8.

'కృష్ణకర్ణామృత' మన్నట్లు 'కృష్ణకథా విపంచి'
అనగానే శ్రీ కృష్ణలీలాభి వృన్దావనమైన కావ్యము నే
స్ఫురణ కలుగుతుంది. కాని ఇది అలాంటిదికాదు. ఇది
కృష్ణదేవరాయల చరిత్ర. ఇలాంటి ప్రమాదమున్నది

గ్రహించే కాబోలు 'కృష్ణకథా విపంచి' అన్న
ప్రధాన కీర్తిక క్రిందనే తిరిగి చిన్న అక్షరాలలో కృష్ణ
దేవరాయల చరిత్ర అని ముద్రించారు. ఈ బాధ
కంటే కృష్ణదేవరాయల చరిత్ర అంటే పోను. రాయలు
దైవాంశ సంభూతుడని ఆ వాడు ప్రవాప్రవాదం
పుండ్రదేవి అంగుచేత అలా అన్నాఫరవాలేదనీ కొం
దరు సమర్థింప చూస్తున్నాడు గాని, అలాంటిది పాప
గనిది. ఆయన అంధుడు బ్రతికే వారెవరన్నా అలా ముఖ
ప్రీతికోసం పొగడినా అలాంటి ప్రవాళిప్రాయం
పున్నట్లు నిరూపించటానికి ఆధారాలేమీ లేవు. ఇంత
అవసరం—అవాదు కాదు, ఈవాడు కాదు, నీ
వాదూ కూడా కృష్ణదేవరాయలు కృష్ణకథామయ్య
కుగా గుర్తింపబడుట అసంభవం. పైపెచ్చు 'కథావి
పంచి' అనటం, లోపలి ఆశ్వాసాలకు, అపావేగి,
అవందిత్రోవి వగైరాపేర్లు పెట్టడం, ఇదంతా సంగీత
కాస్త్రయందు రచయితకున్న బౌద్ధికకాగ్ని తేలియ
చేస్తున్నా, ప్రత్యేకమైన అర్థస్ఫూర్తి వీరీ కనుపించ
టం లేదు. కథను, పోనీ గానం చేయటమే అను
కున్నా, ఆ గానం చేస్తున్నవాడు కవి—ఎందు
కొచ్చిన హడావిడి యిదంతా?

ఇది చారిత్రకగాన; పాత్రలు చారిత్రక పురు
షులు—అవగా పురాణ పురుషులుగాదు. అయినా
కవి కృష్ణదేవరాయలను సులకోప సమన్వితమైన చారి
త్రక పురుషులుగా చిత్రించటానికి ప్రయత్నించలేదు.
కావ్య నిర్మలకుంఠే స్వాతంత్ర్యాన్ని పురస్క
రించుకొని, దీనోదాత్తి, దీరలలితుల స్థాయిమంచి పడి
పోకుండా పోషించుకురావటానికి ప్రయత్నించారు.
ఇంతో అంతో చరిత్రతెరిగి దేవరాయల సుజాత
సుజాత తేలిసినవారికి ఇదంతా కొంత ఎత్తుబ్బుగానే
పుంటుంది. కృష్ణదేవరాయలుగాని, మరొక విజయనగ
పాలకు డేవడేనాగాని ప్రకటకు కావటానికి విజయనగ

సుందర భారత యా

క న్యాకమూరి మొదలు కాశీకు వరకు నలుదిశల
౫౦ వందలాది డేత్రములు, నదీనదములు, చారిత్రిక
నగరములు, రాష్ట్ర రాజధానులు, శిల్పచిత్రము
లతో ౬80 చిత్రపటములు 770 పైగా పేజీలు గలవు.
నెల రు. 4-0-0. పొనేజీ 1-4-0.

సాధన గ్రంథ మండలి, తెనాలి.

సామాజ్యవ్యవస్థ, దాని నిర్మాణానికి కారకులైన మహాపురుషులు, వారి ఆదర్శాలూ కారణంగాని, ఈ రాజ్యాది పురుషులుమాత్రంగాను, ఇట్టి రచనలవల్ల చారిత్రికమైన ఈ మహాశత్రవం విస్తరింపబడుతుందేమో ననే ఆందోళనతో ఇంతిదూరం వ్రాయవలసినవచ్చింది. ఇందుకు ఊరిపుణ్ణి.

ఇది 7 ఆశ్వాసాల కావ్యం. ఈ ఆశ్వాసాలకు వరుసగా అసావేరి, అమృతవృణి, అనందశైరవి, కదన కుతూహలం, హంసగర్వి, అతాణ, కళ్యాణి, అని ఏడుగాగాల పేర్లుపెట్టారు. ఈయేడు ఆశ్వాసములకు ప్రవేశకలుగా ఏడుపద్యాలు వ్రాశారు. ఈ పద్యాలు చదివితే ఈ శిర్షికలుంచటంగా కవిగారి అభిప్రాయమేమిటో మనకు కొంత తోచవచ్చును. ఉదాహరణగా, 'అసావేరి' అనే ప్రసమాశ్వాసానికి ప్రవేశక ఇలా వ్రాశారు.

"ఎల్లరచములు కనిగమస్కుల్లయగుదు
బాధల్పపంచితాంతియ పరిమళింప
రాయల విపంచి వేదనా స్థాయిదవిరి
యమృత మొలక నసా వేరి నాలవాపించు."

ఈ ఆశ్వాసంలో, కృష్ణ శేవరాయలు, బహమనీ సుల్తానులు, గజపతిరాజులు, ఊభాకాండమైన యుద్ధావసరాన్ని కల్గిసున్నందుకు పరివేదన పడటం అభివృద్ధిం. అమృత 'వృణి'లో పెద్దవారి 'త్రాత మెఱుంగుల' ఆశుకవిత, గంప పెండెరపు గల్లుల రవంబు వినిపించబడినై. 'అనందశైరవి'లో చిన్నాదేవి కథ వస్తుంది. 'కదన కుతూహలం' యుద్ధ సన్నాహాల వర్ణన.

'హంసగర్వి'లో కైరేయాత్రలు, ఈ ఘట్టం కోసే కృష్ణరాయలకు ఆంగ్ర విఘ్నదర్శనం, గోదాదేవి చరిత్ర వ్రాయవలసినదిగా ప్రబోధించటం వర్ణించబడివుంది. 'అతాణ' లో కళింగయుద్ధము, రాయదూరు యుద్ధము, అనంతరం తిరుపతి వెంకటేశ్వరుని దర్శనం చెప్పారు. చివరిది మాయాలు కళ్యాణఘట్టం.

వీరికి ప్రాచీన కవులయెడ ప్రాచీన కవితా సంప్రదాయముల యెడ గాఢమైన అభిమానం వుంది. వీరి పద్య నిర్మాణ విధానం, భావన ప్రాచీన సంప్రదాయ

భోరణిలోనే నడుస్తూ వుంటాయి. ప్రతి పద్యంలో ఎవరో ఒక ప్రాచీనకవి మనకు దర్శనమిస్తూనే వుంటాడు, ఉదాహరణకు.

'అయనగార మా హృదయ
మారసబావములూ దృగందలం
బా నిపుణత్వ మాచినువు
లాసరస్తోత్రలు నాదిగాన మా
మేరి పసంగులూ చిగురుమీసము
లంకలకాదు నవున్...'

స్వీకారము

రాగద్యేపాలు : నవల; రచన : కవక మేడల;
ప్రచురణ : కుచేరా ఎంటర్ ప్రైజెస్ లిమిటెడ్;
21 సుంకురామశెట్టి వీధి మద్రాసు-1 నెల 1-25.

ఆత్మవేదన : గోమూల; రచన : శ్రీ పొట్లపల్లి రామరావు; ప్రచురణ : చక్రోధారక గ్రంథమాల, 2844 ఇమాంబాద్ వీధి సికింద్రాబాదు-8.

సాంగ్యలేఖలు : కథలు; రచన : ప్రసన్న;
ప్రాప్తిస్థానం : ఆంగ్లప్రజేక్ పబ్లికేషన్స్ రాజమహేంద్రవరం; నెల రు 0-50

దత్తమహిమ : వచనం : బ్రహ్మాండ పురాణం లోని తిత్తాత్రేయ మహాత్మ్యమునకు అనువాదం; అనువాదకులు : శ్రీ మన్నికంటి సునానశిర్మ; ప్రాప్తి స్థానము. రచయిత, 5 వ లైను, బ్రాడీపేట, నంటూగు.

ఆత్మచింతనము (మార్క్స్ ఆరేరియస్)
శ్రీ చక్రవర్తి రాజగోపాలాచార్యులవారి తిమిళ అనువాదానికి ఇది శ్రీ చల్లా రాధాకృష్ణశర్మగారి ఆంగ్రానువాదం. ప్రాప్తిస్థానం; లక్ష్మీనారాయణ గ్రంథమాల 24—8. తాంబరాయగ్రామణి వీధి మద్రాసు-1 నెల రు 1/-

సంజయపూయం : కథలు, గర్వీకలూ, రచన పూభా శోభాప్రచురణాలయం, విజయనగరం నెల రు 0-50